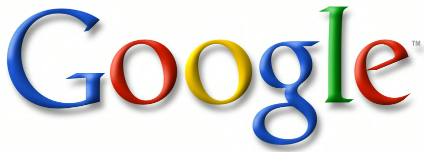
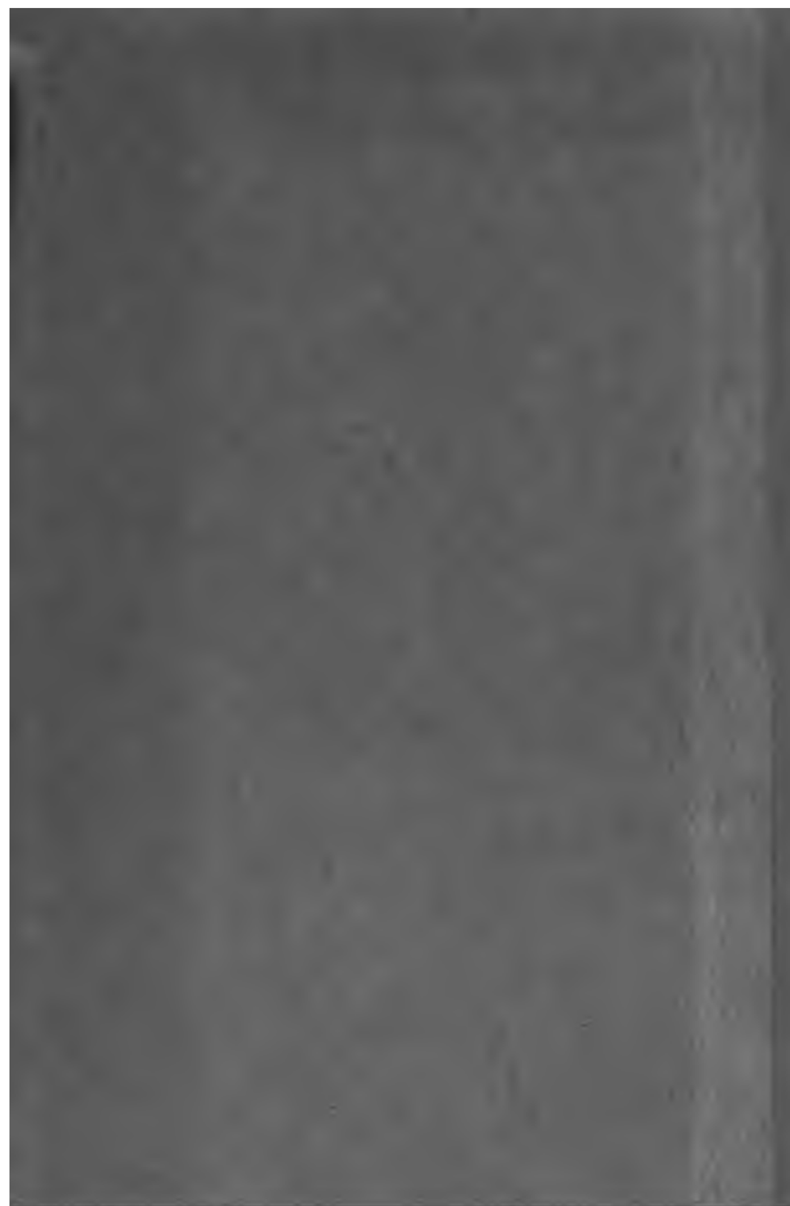

Google

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06822892 7

S. Ambrosius
Episc. Mediol.

P. DOMINICI SCHRAM

BENEDICTINI BANTHENSIS
S. S. THEOLOGIÆ, ET S. S. CANONUM
PROFESSORIS EMERITI

ANALYSIS
OPERUM
S.S. PATRUM, ET SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM.

TOMUS XVII.

CONTINENS
VOLUMEN SECUNDUM
OPERUM SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI.
CUM
DUPLICI INDICE,
UNO OPERUM,
ALTERO RERUM MEMORABILIUM.

SUPERIORUM PERMISSU, ET APPROBATIONE.

AUGUSTÆ VINDELICORUM,
SUMPTIBUS MATTHÆI RIEGER P. M. FILIORUM.

MDCCXCIII.

1793

INDEX OPERUM SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI, QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

* 2 Liber

Liber

Index Operum.

De

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
OPERUM
VOLUMEN SECUNDUM.

PRÆFATIO.

Editis in superiore tomo illis libris, qui quodam jure suo ad divinas scripturas referuntur, in hoc ceteras S. Ambrosii commentationes exhibemus, quibus propriæ quibusdam christianæ vitæ generibus virtutes & institutiones edocentur, & catholica dogmata vel enuntiantur rudioribus, vel ab impietate hæreticorum defenduntur. His Epistolæ sancti Antistitis subjunguntur, & Orationes ab eo in Satyri Fratris, & Imperatorum Valentiniani & Theodosii funeribus habitæ.

SANCTI

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
DE OFFICIIS MINISTRORUM
LIBRI TRES.

Monitum.

1. Cum sacri ministri honorabilem in dominico grege locum obtineant, S. Ambrosius eos per hos libros ad congruam suo officio sanctitatem instituit. Scripti autem sunt circa annum 391. quo tempore pacatiorem suae Ecclesiae statum expertus, ea praecepta in legitimi operis corpus digesta Clericis suis assidua manu volvenda tradere constituit, quibus eosdem e sacro pulpito primis annis sui episcopatus informaverat.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Episcopi munus est proprium docere.

Episcopus docere debet.

2. „Non arrogans videri arbitror, si inter „filios suscipiam affectum docendi, „cum ipse humilitatis Magister dixerit: *venite filii audite me, timorem Domini docebo „vos. Ps.* 33, *v.* 12. In quo licet & vere„cundiam ejus spectare & gratiam: dicendo „enim: *timorem Domini*, qui omnibus com„munis est, expressit insigne verecundiae, „& tamen cum hic timor initium sit sapien-

„tiae,

„tiæ, & effector beatitudinis, præceptorem „se sapientiæ edocendæ, & demonstratorem „beatitudinis adipiscendæ significavit. Nos „ergo ad imitandam verecundiam seduli, „ad conferendam gratiam non usurpatores, „quæ illi spiritus infudit sapientiæ, ea per „illum nobis manifestata vobis quasi liberis „tradimus, cum jam effugere non possimus „officium docendi, quod nobis refugientibus „imposuit Sacerdotii necessitudo.

3. „Non igitur mihi Apostolorum glo- *Ante discendum quam docendum.* „riam vindico, quis enim hoc, nisi quos Fi„lius elegit Dei? non Prophetarum gratiam, „non virtutem Evangelistarum, non Pasto„rum circumspectionem, sed tantummodo „intentionem & diligentiam circa scripturas „divinas opto assequi, & hanc ipsam ut do„cendi studio possim discere. Unus enimvero „magister est, qui solus non didicit, quod „omnes doceret; homines autem discunt „prius, quod doceant, & ab illo accipiunt, „quod aliis tradant: quod neipsum quidem „mihi accidit; ego enim raptus de tribuna„libus, & administrationis infulis ad Sacer„dotium docere vos cœpi, quod ipse non „didici. Itaque factum est, ut prius docere „inciperem, quam discere. Discendum igi„tur mihi simul & docendum est, quoniam „non vacavit ante discere.

 CAPUT

CAPUT II.

Multiplex loquendo incurritur periculum.

Multiloquium vitandum.

4. „Quid autem præ ceteris debemus di„scere, quam tacere, ut possimus „loqui? ne prius me vox condemnet mea, „quam absolvat aliena; scriptum est enim: „*Ex verbis tuis condemnaberis. Matth.* 12. *v.* 37. „Quam plures vidi loquendo in peccatum in„cidisse, vix quemquam tacendo, ideoque „tacere nosse quam loqui difficilius est. Sa„piens est, qui novit tacere, & qui a Do„mino accipit, quo tempore sibi loquendum „sit. Ideo sancti Domini amabant tacere, „& sanctus Domini ait: *Dixi custodiam vias* „*meas, ut non delinquam in lingua mea. Ps.* 38. „Et quia neminem videbat sanctum os ser„vare posse ab immunditia sermonis, ipse „sibi silentio legem imposuit innocentiæ, ut „tacendo culpam declinaret, & custodiret „vias suas, quas potes custodire, si non „cito loquaris. Prima vox Dei dicit tibi: „*audi*: si audias, custodis vias tuas, & si „lapsus es, cito corrigis. Grave malum, „ut aliquis ore suo condemnetur: etenim „si pro otioso verbo reddet unusquisque ra„tionem, quanto magis pro sermone im„pietatis pœna exsolvitur.

CAPUT

CAPUT III.

Custodia cordi & ori contra inordinatos affectus adhibenda.

5. „Quid igitur? mutos nos esse oportet? „minime: est enim tempus tacendi, „& est tempus loquendi, & si pro otioso „verbo reddimus rationem, videamus, ne „reddamus pro otioso silentio. Custodia„mus ergo cor nostrum, custodiamus os no„strum, utrumque enim scriptum est, scili„cet, ut os custodiamus, &: *Omni custodia* „*serva cor tuum. Prov.* 4. *v.* 23. Bona enim „possessio mens bona, & homo mundus. Sepi „ergo hanc possessionem, ne in eam irruant, „& captivam ducant irrationabiles corporis „passiones, ne incursent motus graves: cu„stodi interiorem hominem tuum, alliga ser„monem tuum, ne luxuriet, & multiloquio „peccata sibi colligat. Sit ori tuo ostium, ut „claudatur, ubi oportet, & diligentius obse„retur: sermones proferat, Libra examinatos „justitiæ, ut sit gravitas in sensu, in sermone „pondus, & in verbis modus. *Custodia cordis contra inordinatos motus.*

CAPUT IV.

A recta ratione oratio prodeat.

6. „Hæc si custodiat aliquis, fit mitis, „mansuetus, modestus; custodiendo „enim os suum, nec prius loquendo, quam „interroget, & expendat verba sua, si di„cendum hoc, si dicendum adversus hunc, *Sermo sit rationabilis.*

„si tempus sermonis hujus est, is profecto „exercet modestiam, mansuetudinem & „patientiam, ut non ex ira in sermonem „erumpat, vel vitium aliquod in moribus „prodat. Tunc enim maxime insidiatur ad- „versarius, quando videt nobis passiones ali- „quas generari, tunc laqueos parat; laqueus „enim adversarii est sermo noster, sed etiam „ipse non minus adversarius nobis: loqui- „mur plerumque, quod excipiat inimicus, „& quasi nostro gladio nos vulneret. Ex- „plorat ergo adversarius nostra arma, & „acuit sua tela. Siquis ergo hunc adver- „sarium sentit præsentem esse, tunc magis „custodiam adhibere debet ori suo, ne det „locum adversario: sed non multi hunc „vident.

CAPUT V.

Contra visibilem etiam adversarium utendum silentio.

nvitia endo ncenda. 7. „Sed etiam ille cavendus est, qui vi- „deri potest, quicunque irritat, aut „incentiva lasciviæ suggerit. Quando ergo ali- „quis nobis conviciatur, lacessit, ad vio- „lentiam provocat, ad jurgium vocat, tunc „silentium exerceamus; peccator est enim, „qui nos provocat, & nos similes sui fieri „desiderat. Si autem taceas, victum se putat „& irrisum, si respondeas, superiorem se „factum arbitratur, quia parem invenit: si „enim taceas, dicetur: ille conviciatus est, „si regeras contumeliam, dicetur: ambo con- „vici-

„viciati sunt, uterque condemnatur, nemo „absolvitur. Econtra etsi servus convicium „dicat, justus tacet: nam hæc sunt arma „justi, ut cedendo vincat, sicuti periti jaculandi cedentes solent vincere.

CAPUT VI.

Silentium David imitandum.

8. „Quid opus est moveri, cum audimus „convicia? cur non imitamur dicentem? *obmutui, & humiliatus sum. Ps.* 38. „Nonne eum Davidi conviciaretur Semei, tacebat, non retorquebat? at convicium, non, „u tionem quærebat: nam qui cito injuria „movetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque, qui contemnit injuriam, quasi „non sentiat, qui autem dolet, quasi senserit, torquetur. *Silentium David commendat.*

CAPUT VII.

Psalmus 34. Pulchre proœmii loco adductus.

9. „Dum enim Psalmum 34 considero, „succeffit animo de officiis scribere, „de quibus etsi quidam philosophiæ studentes scripserint, ut Panætius & filius ejus „apud græcos, & Tullius apud Latinos, „non alienum duxi a nostro munere, ut etiam „ipse scriberem; & sicut Tullius ad erudiendum filium, ita ego quoque ad vos infor-

„mandos filios meos: neque enim minus „vos diligo, quos in Evangelio genui, „quam si vos conjugio suscepissem.

CAPUT VIII.

Nomen officii unde deductum.

Nomen officii unde. 10. „Videamus autem, utrum nomen officii philosophorum tantum scholæ „aptum sit, an etiam in scripturis reperiatur „divinis. Sane Spiritus sanctus obtulit no„bis lectionem, qua confirmaremur, etiam „in nobis officium dici posse; nam cum Za„charias obmutuisset in templo, *factum est*, „*ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in do„mum suam. Luc.* 1, *v.* 23. Nec ratio ipsa „abhorret, quando quidem officium ab effi„ciendo dictum putamus quasi efficium, sed „propter decorem sermonis una immutata „littera officium nuncupari, vel certe ut ea „agas, quæ nulli officiant, prosint omnibus.

CAPUT IX.

Officium ab honesto, & utili desumitur.

Officii divisio. 11. „Primum in tres partes officium divi„ditur, honestum & utile, & quid „præstantius: deinde hæc tria philosophi in „quinque genera diviserunt, in duo honesta „& duo utilia, & eligendi judicium: prima „pertinere dicunt ad decus & honestatem „vitæ, secunda ad vitæ commoda, copias, „opes, de quibus eligendis subest judicium.

„Nos

„Nos autem nihil omnino, nisi quod deceat „& honestum sit, futurorum magis quam „præsentium metimur formula, nihilque „utile, nisi quod ad vitæ æternæ prosit gra„tiam, definimus, non quod ad delectatio„nem præsentis, nec aliqua commoda in co„piis opum constituimus, sed incommoda „hæc putamus, si non rejiciantur. Non su„perfluum igitur est scriptionis nostræ opus; „quia officium diversa æstimamus regula, „atque illi æstimaverunt.

CAPUT X.

Decorum prius in sacris litteris quam philosophorum libris frequentatur.

12. „Decorum autem in nostris Scripturis „primo constitui loco docemur, „legentes: *Loquere, quæ decent sanam doctri„nam. Tit.* 2. Numquid prior Panætius, & „Aristoteles, quam David, cum & ipse Py„thagoras Davidem secutus legem silentii „suis dederit: sed ille ut per quinquennium „discipulis usum inhiberet loquendi, Da„vid autem, ut custodiam proferendi sermo„nis doceret. Ergo David tacebat, non „semper, sed pro tempore, non jugiter, ne„que omnibus, sed irritanti adversario non „respondebat. Primum igitur officium est „loquendi modus: hoc sacrificium laudis „Deo dependitur, hoc reverentia exhibetur, „cum scripturæ divinæ leguntur, hoc ho„norantur parentes. Scio loqui plerosque, *Decorum in loquendo.*

„cum tacere nesciant: sapiens ut loquatur „multa prius considerat, quid dicat, aut cui „dicat, quo in loco, aut quo tempore.

CAPUT XI.

Officium aut medium aut perfectum.

[Of]ficium [me]dium [aut] perfe[ctu]m.

13. „Officium autem omne aut medium „aut perfectum est, quod aeque „scripturarum authoritate probare possumus; „habemus enim in Evangelio dixisse Domi„num: S*i vis in vitam æternam venire, serva „mandata &c. Matth.* 19. *v.* 27. *sqq.* Hæc sunt „media officia, quibus aliquid deest: illud „autem: *si vis perfectus esse, vade, vende om„nia bona tua, & da pauperibus, & veni, se„quere me l. c.* & ubi scriptum est, diligen„dos inimicos, & orandum pro calumnian„tibus & persequentibus nos, & benedicere „maledicentes, hoc nos facere debemus, si „volumus perfecti esse, sicut Pater noster, qui „in cœlis est: hoc est perfectum officium, quo „corriguntur omnia, quæ aliquos potuerunt „lapsus habere. Nihil tam commendat chri„stianam animam, quam misericordia: si nu„dum vestias, teipsum induis justitiam, si „peregrinum in tectum tuum inducas, si „suscipias egentem, ille tibi acquirit sancto„rum amicitias & æterna tabernacula.

CAPUT

CAPUT XII.

Ostenditur Deum curare actus hominum.

14. „Sed plerique revocantur ab officio di „spensatricis misericordiae, dum pu„tant, hominis actus non curare Dominum, „aut nescire eum, quid in occultis geramus, „aut judicium ejus nequaquam justum vi„deri, quando peccatores divitiis abundare „vident, justos vero inopes degere. Ve„rum hanc quaestionem jam olim sanctus „Job. *c.* 21. *v.* 17. Enodavit, dicens, quod „extinguatur lucerna impiorum, & futura „sit eorum eversio: non falli Deum docto„rem veritatis, & ideo non secundum foren„sem abundantiam aestimandam beatitudi„nem singulorum, sed secundum interiorem „conscientiam, quae innocentium & flagitio„sorum merita discernit, vera & incorrupta „poenarum praemiorumquae arbitra. Mori„tur innocens in potestate simplicitatis suae, „in abundantia propriae voluntatis sicut adipe „repletam animam gerens. *Deus curat actus hominis.*

CAPUT XIII.

Deus totius mundi curam gerit.

15. „Eorum nunc assertio refellenda est, qui „Deum putant curam mundi ne„quaquam habere, sicut Aristoteles asserit, „usque ad lunam ejus descendere providen„tiam. Sed quis operator negligit operis sui „curam? Si injuria est regere, nonne est *Deus mundi curam gerit.*

„major

„major injuria fecisse, & non curare? & „quid de illis dicamus, qui per omnia „Deum ire asserunt, & omnia in virtute „ejus consistere, & vim ac majestatem ejus „per omnia elementa penetrare, & putant „injuriam ejus, si mentem hominis, qua ni„hil nobis præstantius dedit, penetret, & „divinæ majestatis ingrediatur scientia?

CAPUT XIV.

Dei cognitionem nihil fugit.

Deus occulta cognoscit. 16. „Sequitur illa responsio, utrum Deum, „si operis sui cura non præterierit, „prætereat scientia. Ergo qui plantavit au„rem, non audit, qui finxit oculum, non „videt, non considerat? *Psal.* 93. *v.* 7. Po„test opus suum ignorare artifex? homo in „opere suo latentia deprehendit, & Deus „opus suum nescit? satis ceterum nobis est „ipsius testimonium, qui ait: *Ego sum scru„tans corda & renes. Jer.* 17. Et in Evange„lio ait Dominus Jesus. *Quid cogitatis mala „in cordibus vestris. Luc.* 5. *v.* Quid ergo tam „stolidum, quam putare, quod Deum quid„quam prætereat, cum sol etiam penetret „abdita, & secreta conclavia vis ejus calo„ris irrumpat.

CAPUT

CAPUT XV.

Ostenditur post vitam pœnas & præmia reservari.

17. „Tertium genus quæstionis residet hujusmodi, cur peccatores abundent opibus &c. justi autem egeant, quibus satisfacere debuit illa Evangelii parabola, quod dives bysso & purpura induebatur, & epulas copiosas exbibebat quotidie, pauper autem plenus ulcerum de mensa ejus colligebat reliquias: post mortem vero utriusque pauper erat in sinu Abrahæ requiem habens, dives in suppliciis. Nonne evidens est meritorum aut præmia aut supplicia post mortem manere? & recte, quia in certamine labor est, post certamen aliis victoria, aliis ignominia: merito ergo Paulus, *certamen bonum certavi, quod reliquum est, reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die. 2. Tim. 4. v. 7.* In illa inquit die non hic: hic autem in laboribus quasi athleta bonus decertabat, quia sciebat, quoniam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.

Præmia & supplicia post mortem.

CAPUT XVI.

Temporalia bona injustis conceduntur, ne eis excusatio relinquatur.

18. „Sed forte dicas: cur impii lætantur? cur non mecum laborant? quoniam qui non subscripserunt ad coronam, non te-

Terrena cur malis dentur.

„nen-

„nentur ad laborem certaminis: quos manet „gloria, expectat injuria. Isti igitur, qui in „delitiis studia sua posuerunt, spectatores „magis sunt, quam præliatores, habent „lucrum laboris, fructum virtutis non ha„bent: horum requies in infernis, tua vero „in cœlo: tunc qua causa ille dives fuerit, „qui erat raptor alieni; qua causa potens, „vel fultus honoribus alius, revelabitur. For„tasse ut dicatur raptori: dives eras, quare „aliena rapiebas? Nonne ideo te divitem „feci, ut excusationem rapiendi habere non „possis? dicatur etiam potenti, cur non ad„fuisti viduæ & orphanis, numquid non „poteras subvenire? dicatur etiam abun„danti: liberis & honoribus cumulavi te, cur „non secutus es præcepta mea? Denique de „Juda proditore hæc colligere licet, qui & „Apostolus electus est, & loculos pecunia„rum, quas pauperibus erogaret, commissos „habebat, ne videretur aut quasi inhono„rus, aut quasi egenus Dominum prodidisse, „& ideo ut justificaretur in eo Dominus, „hæc ei contulit, ut non quasi injuria ex„asperatus, sed quasi prævaricatus gratiam „majori esset offensæ obnoxius.

CAPUT XVII.

Adolescentis officia.

Adolescentium officia.

19. „Est bonorum adolescentium timorem „Dei habere, deferre parentibus, „honorem habere senioribus, castitatem „tueri, non aspernari humilitatem, diligere

„cle-

„clementiam ac verecundiam, quæ orna-„mento sunt minori ætati: ut enim in se-„nibus gravitas, in juvenibus alacritas, ita „in adolescentibus verecundia velut quadam „dote commendatur naturæ. Erat Isaac „Dominum timens, deferens patri. Joseph „castus, humilis usque ad servitutem, vere-„cundus usque ad fugam, patiens usque ad „carcerem, remissor injuriæ usque ad remu-„nerationem. Moyses quoque & Hieremias, „electi a Domino, ut oracula Dei prædica-„rent populo, quod poterant per gratiam, „excusabant per verecundiam *Exod.* 4. *v.* 10. „*Jer.* 1. *v.* 6.

CAPUT XVIII.

De partibus verecundiæ.

20. „Pulchra virtus est verecundia, quæ „non solum in factis, sed etiam in „ipsis spectatur sermonibus, ne modum pro-„grediaris loquendi, nequid indecorum ser-„mo resonet tuus; speculum enim mentis „plerumque in verbis refulget; ipsum vocis „sonum librat modestia, ne cujusquam au-„rem offendat vox fortior. Denique in ipso „canendi genere prima disciplina verecundia „est, imo & in omni usu loquendi, ut sen-„sim quis canere, & postremo loqui incipiat. *Verecundia in verbis.*

21. „Silentium quoque ipsum maximus „actus verecundiæ est; si enim infantiæ pu-„tatur aut superbiæ, probro datur, si vere-„cundiæ, laudi ducitur. Tacebat in peri-„culis *Silentium actus verecundiæ.*

„culis Susanna, & gravius verecundiæ quam „vitæ damnum putabat, nec arbitrabatur pe„riculo pudoris tuendam salutem. Refugie„bat ora intueri virorum; est enim in ocu„lis verecundia, ut nec videre viros fœmina „nec videri velit.

Verecundia comes pudicitiæ. 22. „Est etiam verecundia pudicitiæ co„mes, cujus societate castitas tutior est: bo„nus enim regendæ castitatis pudor est co„mes. Hic primus Domini matrem commen„dat legentibus, quod in cubiculo, quod „sola, quod salutata ab angelo tacet, quod „ad virilis sexus speciem peregrinam turba„tur aspectus virginis: itaque quamvis esset „humilis præ verecundia, tamen salutantem „non resalutavit, nisi ubi de suscipienda „Domini generatione cognovit.

Verecundia in oratione. 23. „In ipsa oratione nostra multum ve„recundia placet & conciliat gratiæ apud „Deum; nonne hæc prætulit Publicanum, „qui nec oculos suos audebat ad cœlum le„vare? ideo justificatur magis Domini judi„cio, quam ille Pharisæus, quem deforma„vit præsumtio. Paulus quoque orationem de„ferri præcepit cum verecundia & sobrietate, „primam hanc vult esse orationis dotem, ut „non glorietur peccatoris oratio, sed colore „pudoris obducta, quo plus defert verecun„diæ, hoc uberiorem mercatur gratiam.

Verecundia in gestu. 24. „Est etiam in ipso modo, gestu, & „incessu tenenda verecundia; habitus enim „mentis in corporis statu cernitur: hinc „homo

„homo cordis nostri abſconditus, aut levior, „aut jactantior, aut turbidior, aut gravior, „conſtantior, & maturior æſtimatur. Itaque „vox quædam eſt animi corporis motus.

25. „Meministis filii, quemdam amicum, „hoc ſolo in clerum a me non receptum, „quod geſtus ejus plurimum dedeceret: al„terum quoque, cum in clero reperiſſem, „juſſiſſe me, ne unquam præiret mihi, quia „velut quodam inſolentis inceſſus verbere „oculos feriret meos. Nec fefellit ſententia; „uterque enim ab Eccleſia receſſit, ut qua„lis inceſſu prodebatur, talis perfidia ani„mi demonſtraretur; namque alter Arianæ in„feſtationis tempore fidem deſeruit, alter „pecuniæ ſtudio, ne judicium ſubiret Sacerdo„tale ob furtum commiſſum, ſe noſtrum ne„gavit. Lucebat in illorum inceſſu imago le„vitatis, ſpecies ſcurrarum percurſantium. *Exempla exclusorum a clero.*

26. „Sunt etiam, qui ſenſim ambulando „imitantur hiſtrionicos geſtus & ſtatuarum „nutantium motus, ut, quotieſcunque gra„dum transferunt, modulos quosdam ſervare „videantur: nec curſim ambulare honeſtum „arbitror, niſi cum cauſa exigit alicujus pe„riculi vel juſta neceſſitas; nam plerumque „feſtinantes anhelos videmur torquere ora, „quibus ſi cauſa deſit feſtinationis neceſſariæ, „nævus eſt juſtæ offenſionis. Eſt enim greſ„ſus probabilis, in quo ſit ſpecies authorita„tis, gravitatis pondus, tranquillitatis veſti„gium *Verecundia in incessu.*

„gium ita tamen, ut studium desit & affe„ctatio, sed motus sit purus & simplex; ni„hil enim fucatum placet.

In sermone. 27. „Cavendum etiam est, ne quid turpe „ore exeat, & verborum obscœnitas; hæc „enim vulgo pudori sunt, & non solum ni„hil indecorum loqui, sed ne aurem qui„dem debemus hujusmodi præbere dictis, „quoniam quem delectat audire, alterum lo„qui provocat, intelligere quoque, quod tur„pe & pudori maximo est.

In aspectu corporis. 28. „Spectare vero, siquid hujusmodi for„tuitu accidat, quanti horroris est? & quod „in aliis displicet, numquid potest in seipso „placere? Id ipsa natura nos docet, quæ „perfecte quidem omnes partes nostri cor„poris explicavit, ut necessitati consuleret, „& gratiam venustaret, sed tamen eas, quæ „decoræ ad aspectum forent, & usui ope„randi apertas reliquit, eas vero, in quibus „esset naturalis necessitatis obsequium, ne „deforme sui præberent spectaculum, partim „in ipso abscondit corpore, partim docuit & „suasit tegendas. Unde naturæ opifex sic „nostræ studuit verecundiæ, & sic decorum „in nostro custodivit corpore, ut ductus quos„dam & exitus cuniculorum nostrorum post „tergum relegaret, & ab aspectu nostro aver„teret, ne purgatio ventris visum oculorum „offenderet; & ideo non solum hæc ab ocu„lis abscondimus, verum etiam suis appel„lationibus nuncupare indecorum putamus. „Si vero casu aperiantur hæ partes, con-

„fun-

„funditur verecundia, si studio, impudentia „aestimatur; unde & filius Noe Cham offen„sam retulit, qui autem operuerunt patrem, „acceperunt benedictionis gratiam. Item „Romae & in plerisque civitatibus mos fuit, „ut filii puberes cum parentibus, vel so„ceri cum generis non lavarent, licet ple„rique se & in lavacro quantum possunt, te„gant, ne in nudo corpore hujusmodi inte„cta sit portio. Sacerdotes quoque veteri „more brachas accipiebant: *Exod.* 28. Quod „nonnulli nostrorum servare adhuc feruntur.

CAPUT XIX.

Decori descriptio & utilitas.

29. „In omni servandum aetate, ut deceat, *Decor corporis.* „quod agas & conveniat, & quadret „& petat ordo vitae tuae; unde Tullius *l.* 1. „*offic.* etiam ordinem putat in decore obser„vari debere, idque positum dicit in formosi„tate, ordine, ornatu ad actionem apto. Nos „certe in pulchritudine corporis locum vir„tutis non ponimus, gratiam tamen non ex„cludimus; quia verecundia & vultus solet „pudore offundere, gratioresque reddere. „Nam verecundia in ipso quoque corporis „decore plus eminet, ita tamen, ut ipse „non sit affectatus, sed simplex & neglectus „magis, quam expetitus, non pretiosis & „albentibus adjutus vestimentis sed com„munibus, ut honestati nil desit, nil acce„dat nitori.

30. „Vox ipsa non sit remissa, non fra-
„cta, nihil femineum sonans, sed formam
„quandam & regulam virilem reservans;
„hoc est enim pulchritudinem vivendi tenere,
„convenientia cuique sexui & personæ red-
„dere. Sed uti molliculum & infractum aut
„vocis sonum aut gestum corporis non probo,
„ita neque agrestem aut rusticum: naturam
„imitemur, ejus effigies formula disciplinæ,
„forma honestatis est.

CAPUT XX.

Ad conservandam verecundiam convivia & mulierum commercia vitanda.

31. „Habet suos scopulos verecundia, quos
„sæpe incurrit, si intemperantium
„incidamus in consortia, qui sub specie jucun-
„ditatis venenum infundunt bonis; hi si assi-
„dui sunt, & maxime in convivio, ludo ac
„joco, enervant gravitatem virilem. Unde
„prudenter factis convenire ecclesiasticis &
„ministrorum officiis arbitror, declinare ex-
„traneorum convivia, quæ epulandi produnt
„cupiditatem: subrepunt etiam fabulæ de sæ-
„culo & voluptatibus; claudere aures non
„potes, prohibere putatur superbiæ; subre-
„punt etiam præter voluntatem pocula.

32. „Viduarum ac virginum domos nisi
„visitandi gratia juniores adire non est opus,
„& hoc cum senioribus, vel cum Episcopo,
„vel si gravior est causa cum presbyteris:
„quid

„quid necesse est, ut sæcularibus demus ob-„trectandi locum? quid si aliqua earum for-„te labatur, cur alieni lapsus subeas invi-„diam? quam multos illecebra decepit? & „quam multæ suspicionem moverunt.

33. „Cur non illa tempora, quibus ab „Ecclesia vacas, lectioni impendas, cur non „Christum revisas, Christum alloquaris, Chri-„stum audias? illum alloquimur, cum ora-„mus, illum audimus, cum divina legimus „oracula. Quid nobis cum alienis domibus? „una est domus quæ omnes capit; illi po-„tius ad nos veniant, qui nos requirunt. „Quid nobis cum fabulis? ministerium alta-„ribus Christi non obsequium hominibus de-„ferendum recepimus, humiles nos esse de-„cet, mites, mansuetos, graves, patientes, „modum tenere in omnibus, ut nullum vi-„tium esse in moribus vel vultus vel sermo „annunciet.

CAPUT XXI.

De Iracundia reprimenda.

24. „Caveatur iracundia, aut si præcaveri „non potest, cohibeatur; mala enim „illex peccati indignatio est, quæ ita ani-„mum perturbat, ut rationi non relinquat „locum. Primum est igitur, si fieri potest, „ut morum tranquillitas usu quoddam in na-„turam vertatur, deinde si prævideri po-„tuerit, motus iræ ratione reprimatur, & ei „resistatur: resiste iræ, si potes, cede si non *Ira repri-menda.*

 „potes,

„potes, ſicut Jacob fratri indignanti pie ceſſit „*Gen.* 27. Ergo ſi prævenerit mentem tuam „iracundia, non relinquas locum tuum: lo-„cus tuus patientia eſt, ſapientia eſt, ratio „eſt, ſedatio indignationis eſt, ſi autem non „potueris mitigare mentem, reprime lin-„guam tuam. Vitemus ergo, aut tempere-„mus iracundiam; non mediocre eſt, miti-„gare iracundiam; non inferius, quam om-„nino non comoveri: hoc noſtrum eſt, na-„turæ illud. Denique commotiones in pueris „innoxiæ ſunt, quæ plus habent gratiæ quam „amaritudinis, & cito ſedantur, & ipſe Do-„minus cum malediceretur, non remaledi-„xit; ita ergo te compara, ut quaſi puer „injuriam non teneas, malitiam non exer-„ceas. Noli reſpondere, irato ad iracun-„diam ejus, cito culpa culpam excutit; ſi „lapides teras, nonne ignis erumpit? Ferunt „gentiles Architæ Tarentini dictum philoſo-„phi, quod ad villicum ſuum dixerit: o te „infelicem, quem afflictarem, niſi iratus „eſſem: ſed jam David armatam dexteram „in indignatione compreſſerat. 1. *Reg.* 25. „*v.* 33. Qui jam dixerat. *Iraſcimini, & no-„lite peccare. Pſ.* 4. *v.* 5. Hoc eſt: iraſcimini, „ubi culpa eſt, cui iraſci debeatis; non „poteſt enim fieri, ut non rerum indigni-„tate moveamur, alioquin non virtus ſed „lentitudo judicatur. Iraſcimini ergo, ita, „ut a culpa abſtineatis; vel ſi iraſcimini, no-„lite peccare, ſed vincite ratione iracundiam; „vel certe ſic: ſi iraſcimini vobis iraſcamini, „quia commoti eſtis, & non peccabitis: qui

„enim

„enim sibi irascitur, quia cito commotus est,
„desinit irasci alteri; quia autem vult iram
„suam justam probare, plus inflammatur, &
„cito in culpam cadit. Cavere igitur debe-
„mus, ne in perturbationes prius incida-
„mus, quam animos nostros ratio componat.

CAPUT XXII.

De cogitationibus, & appetitu, & decoro sermonis in disceptationibus servando.

35. „Sunt gemini motus, hoc est cogita- *De cogitationibus & appetitu.*
„tionum & appetitus: cogitationes
„verum exquirere, & quasi emolere mune-
„ris habent; appetitus ad aliquid impellit
„agendum, & excitat. Ita ergo informati
„simus, ut bonarum rerum subeat animum
„cogitatio, appetitus rationi obtemperet, &
„ratio, quid honestati conveniat, examinet.

36. „Et quoniam ad conservationem de- *Decorum in sermone.*
„cori spectat, ut sciamus in factis dictisve
„quis modus; prior autem ordo loquendi
„quam faciendi est, sermo in duo dividitur,
„in colloquium familiare, & in tractatum dis-
„ceptationemque fidei & justitiæ. In utro-
„que servandum, ne sit aliqua perturbatio,
„sed placitus sine ulla sermo ducatur con-
„tumelia: absit pertinax in familiari ser-
„mone contentio; quæstiones enim magis
„excitare inanes, quam utilitatis aliquid of-
„ferre solet. Disceptatio sine ira, suavitas sine
„amaritudine sit: monitio sine asperitate,

„hortatio sine offensione, ne rationem ni„mius animi motus excludat, sed tenea„mus consilii locum.

rmonis ateria. 37. „Sit autem sermo hujusmodi de Scri„pturis maximè, quid enim magis nos opor„tet loqui, quam de conversatione optima, „adhortatione observationis, disciplinæ cu„stodia? tractatus quoque de doctrina fidei, „de magisterio cor[illegible]nentiæ, de disceptatione „justitiæ, cum adhortatione diligentiæ, non „unus semper, sed uti se dederit lectio nobis „& arripiendus est, & prout possumus pro„quendus, neque nimium prolixus, neque „cito interruptus, ne vel fastidium derelin„quat, vel desidiam prodat, & incuriam: „oratio pura simplex dilucida & manifesta, „plena gravitatis, non affectata elegantia, sed „non intermissa gratia.

CAPUT XXIII.

Joci in viris Ecclesiasticis proscribendi.

ici vi- idi. 38. „Licet interdum honesta joca ac suavia „sint, tamen ab ecclesiastica abhor„rent regula; quoniam, quæ in Scripturis „sanctis non reperimus, ea quemadmodum „usurpare possumus? cavenda enim etiam „in fabulis, ne inflectant gravitatem severio„ris propositi. *Væ vobis, qui ridetis, quia fle„bitis. Luc. 6.* Ait Dominus, & nos ridendi „materiam requirimus, ut hic ridentes illic „fleamus? non solum profusos sed omnes „etiam jocos declinandos arbitror, nisi forte

„ple-

„plenum suavitatis & gratiæ sermonem esse „non indecorum est. Nam de voce quid lo„quar, quam simplicem & puram esse satis „arbitror, canoram autem esse naturæ est, „non industriæ: sit sane distincta pronuntia„tionis modo, & plena succi virilis, ut agre„stem & subrusticum fugiat sonum, non „ut rythmum affectet scenicum, sed mysti„cum, seu sanctitati congruum servet.

CAPUT XXIV.

Tria in vitæ actibus observanda.

39. „Tria in actione vitæ spectanda, unum, „ut rationi appetitus non relucte„tur, hoc enim solum modo possunt officia „nostra illi decoro convenire: deinde ne ma„jore studio, quam res ipsa est, quæ susci„pitur, vel minore aut parvam magno am„bitu suscepisse, aut magnam inferiore de„stituisse videamur; tertium de moderatione „studiorum nostrorum, de ordine quoque re„rum, & de opportunitate temporum non „dissimulandum puto. Sed primum illud „quasi fundamentum est omnium, ut appe„titus rationi pareat, secundum & tertium „idem est, hoc est, in utroque moderatio. „Primum executus est Pater Abraham, qui „jussus exire de terra sua appetitum rationi „obedientem præbuit. *Gen.* 12. *sqq.* San„ctum quoque ejus nepotem Jacob Mater vo„luit peregrinari, ut daret fraternæ iracun„diæ locum: vicit appetitum domus paternæ „consilii salubritas. *Gen.* 27. *sqq.* Quid de

Tria in vita observanda.

 „Joseph

„Joseph loquar, qui habebat cupiditatem li„bertatis, & suscepit servitii necessitatem. „*Gen.* 31. *sqq.* Job quoque secundis & ad„versis rebus irreprehensibilis, patiens, gra„tus Deo vexabatur doloribus, sed se conso„labatur: David etiam fortis in bello rerum „modos, ac vices temporum per singularum „sonos servavit aetatum. Quodnam his viris „principalium virtutum officium defuit, qua„rum primo loco constituerunt prudentiam, „quae in veri investigatione versatur, secundo „justitiam, quae suum cuique tribuit; tertio „fortitudinem, quae & in rebus bellicis ex„celsi animi magnitudine & domi eminet, „corporisque praestat viribus: quarto tempe„rantiam, quae modum ordinemque servat „omnium, quae vel agenda vel dicenda ar„bitramur.

CAPUT XXV.

Virtutes cardinales veteres Patres coluerunt.

Virtutes cardinales in antiquis sanctis.

40. „Fuit igitur in sancto Abraham primo „loco prudentia; nemo enim pru„dens, qui Deum nescit, & insipiens dicit: „*Non est Deus. Ps.* 13. Quomodo enim sa„piens, qui non agnoscit & requirit aucto„rem suum, qui dicit diabolo ut Manichaeus, „auctor meus es tu? Primi igitur Sophi de„finierunt prudentiam in veri consistere co„gnitione, quae in Abraham cum reliquis „dictis virtutibus eluxit: fuit enim sapien-

„tiae

„tiæ Deo credere, nec filii gratiam ante„ferre auctoris præcepto: fuit justitiæ, ac„ceptum reddere, fuit fortitudinis, appe„titum ratione cohibere: accedit tempe„rantia, nam tenebat justus & pietatis mo„dum & executionis ordinem, dum sacrifi„cium parabat.

41. „Quid sapientius sancto Jacob, qui „Deum vidit facie ad faciem, & meruit be„nedictionem: quid justius, qui ea, quæ ac„quisierat, oblatis muneribus cum fratre „divisit? quid fortius, qui cum Deo lucta„tus est? quid modestius eo, qui filiæ in„juriam maluit prætexere conjugio, quam „vindicare. *Gen.* 32. Noe quam sapiens, „qui tantam fabricavit arcam? quam justus, „qui ad semen omnium reservatus est? quam „fortis, ut diluvium vinceret? quam tem„perans, ut diluvium toleraret. *Gen.* 6.

CAPUT XXVI.

Sapientia magno studio comparanda.

42. „Quanto excelsior virtus est sapientia, „tanto magis enitendum arbitror, „ut assequi eam possimus. Itaque nequid „contra naturam, nequid turpe & indecorum „sentiamus, duo hæc, id est, & tempus, & „diligentiam ad considerationem rerum exa„minandi gratia referre debemus; nihil est „enim, quod magis proficiat ad vitam ho„nestam, quam ut credamus Deum judicem „futurum, quem & occulta non fallant, & „inde-

Sapientia studendum.

„indecora offendant, & honesta delect
„Omnibus igitur hominibus inest secund
„naturam, verum investigare, quæ nos
„studium scientiæ trahit, & inquirendi
„fundit cupiditatem, in quo excellere t
„versis pulchrum videtur, sed paucor
„est assequi: nam studia scientiæ sine fa
„haud scio, an etiam involvant magis,

CAPUT XXVII.

Prudentia primus officii fons.

Prudentia fons virtutum. 43. „Primus igitur officii fons prudentia „quid enim tam plenum officii qu „deferre auctori studium & reverentiai „qui tamen fons & in virtutes ceteras „rivatur; neque enim potest justitia sine p „dentia esse, cum examinare quid just „quid injustum sit, non mediocris prud „tiæ sit, & summus in utroque error. I „que prudentia sine justitia est; pietas en „in Deum initium intellectus, quæ pie „est fundamentum omnium virtutum. „stitiæ autem pietas est prima in Deu „secunda in patriam, tertia in parent „Omnibus quoque animantibus innascit „primum salutem tueri, cavere quæ nocea „expetere, quæ prosint, ut pastum, latibu „quibus se a periculis, imbribus, & s „defendant, quod est prudentiæ: succe „quoque, ut omnium genera animantium c „gregabilia natura sint, primo generis „& formæ consortibus, tum etiam cete

ut videmus boves armentis, & pares paribus delectari, & plerumque hominibus adjungi.

44. „Liquet igitur & has & reliquas cognatas sibi esse virtutes, siquidem & fortitudo, quae vel in bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena sit justitiae, & scire, quo consilio defendat & adjuvet, captare etiam temporum & locorum opportunitates, prudentiae & modestiae sit & temperantiae, quae sine prudentia modum scire non potest, opportunitatem vero nosse, & secundum mensuram reddere sit justitiae, & in omnibus istis magnanimitas necessaria sit, & quaedam fortitudo mentis plerumque & corporis, ut quod velit, possit implere. *Virtutes prudentiae cognatae.*

CAPUT XXVIII.

De justitia, & ejus partibus.

45. „Justitia ad societatem generis humani, „& ad communitatem refertur. Societatis enim ratio dividitur in duas partes, justitiam & beneficentiam, quam eamdem liberalitatem & benignitatem vocant. Justitia mihi excelsior videtur, liberalitas gratior, illa censuram tenet, ista bonitatem. *[illegible]*

46. „Sed primum ipsum quod putant Philosophi justitiae munus, apud nos excluditur: dicunt enim illi eam primam esse justitiae formam, ut nemini quis noceat,

„indecora offendant, &
„Omnibus igitur hominib
„naturam, verum investig
„studium scientiæ trahit,
„fundit cupiditatem, in
„versis pulchrum videtu
„est assequi: nam studia
„haud scio, an etiam inv

CAPUT

Prudentia primus

Prudentia fons virtutum. 43. „Primus igitur officii
„quid enim tam p
„deferre auctori studium
„qui tamen fons & in vi
„rivatur; neque enim pote
„dentia esse, cum exami
„quid injustum sit, non
„tiæ sit, & summus in ut
„que prudentia sine justiti
„in Deum initium intelle
„est fundamentum omniu
„stitiæ autem pietas est
„secunda in patriam, te
„Omnibus quoque anima
„primum salutem tueri, ca
„expetere, quæ prosint, ut
„quibus se a periculis, i
„defendant, quod est pr
„quoque, ut omnium gener
„gregabilia natura sint,
„& formæ consortibus,

CAPUT XXIX.

Justitia etiam in bello hostibus servanda.

48. „Quanta autem sit justitia; ex hoc in- *Justitia in*
„telligi potest, quod etiam hosti- *bello ser-*
„bus reservatur; ut, si constitutus sit cum *vanda.*
„hoste aut locus aut dies prælio, adversus „justitiam putetur, aut loco prævenire aut „tempore. Deinde vehementioribus hostibus „& infidis & his, qui amplius læserint, ve„hementior refertur ultio, uti in Madianitis „patet. *Num.* 31. quorum nullum superesse „Moyses patiebatur, cum econtra Gabaoni„tas Josue sola conditionis impositæ injuria „affecerit: unde etiam veteres adversarios „molli appellatione nominabant, ut pere„grinos vocarent, quos etiam Hebræi allo„phylos, hoc est, alienigenas vocabant.

49. „Fundamentum ergo justitiæ est fi- *Fundatur*
„des; justorum enim corda meditantur fidem, *in fide.*
„& qui se justus accusat, justitiam supra „fidem collocat; nam tunc justitia ejus ap„paret, si vera fateatur: Ecclesia autem „quædam forma justitiæ est, commune jus „omnium, in commune orat, in commune „operatur, in commune tentatur.

CAPUT XXX.

De beneficentia & ejus partibus.

50. „Beneficentia dividitur in benevolen- *Beneficen-*
„tiam & liberalitatem, ex his con- *tiæ partes.*
„stat beneficentia ut sit perfecta; non enim

„satis

„satis est, bene velle, sed etiam benefacere,
„nec satis est benefacere, nisi id ex bona
„voluntate proficiscatur. Pulchrum est ergo,
„& eo largiri consilio, ut prosis, non ut
„noceas, nam si luxurioso ad luxuriæ effu-
„sionem largiendum putes, non est ista be-
„neficentia, ubi nulla est benevolentia: offi-
„cere enim istud est, non prodesse alteri;
„non etiam probabilis est liberalitas, si quod
„alteri largitur, alteri quis extorqueat.

Liberalitas perfecta. 51. „Fundamentum igitur habeat libera-
„litas tua, ut cum fide conferas, fraudem
„non facias oblatis, ne dicas te plus con-
„ferre & minus conferas. Nec illa perfe-
„cta est liberalitas, si jactantiæ causa ma-
„gis, quam misericordiæ largiaris; affectus
„tuus nomen imponit operi tuo, quomodo
„a te proficiscitur, sic æstimatur. Perfecta
„item est liberalitas, ubi silentio quis tegit
„opus suum, quem laudat os pauperis, &
„non labia sua. Deinde perfecta liberalitas
„fide, causa, loco tempore commendatur, ut
„primum opereris circa domesticos fidei:
„grandis culpa si sciente te fidelis egeat, si
„in causam ceciderit captivitatis suorum aut
„calumniæ, & non adjuves: si sit in car-
„cere propter debitum, & nihil a te impe-
„tret, & si raptus ad mortem, plus apud te
„pecunia quam vita morituri valeat. Est
„etiam laudanda liberalitas, ut proximos
„seminis tui non despicias, si egere cogno-
„scas; melius est enim, ut ipse subvenias
„tuis, quibus pudor est, ab aliis sumtum

„depo-

„deposcere, non tamen ut illi ditiores eo „fieri velint, quod tu potes conferre in opi„bus; neque enim propterea te Domino di„casti, ut tuos divites facias, sed ut pre„tio miserationis peccata tua redimas: etsi ac„cuset te, quod eum divitem non feceris, cum „te ille velit æternæ vitæ fraudare mercede. „Denique consideranda est in largiendo ætas & „debilitas, nonnunquam etiam verecundia, „quæ ingenuos prodit natales, aut sensibus „plus largiaris, qui sibi laborc jam non queunt „victum quærere: similiter & debilitas cor„poris, & hæc juvanda promtius; tum si„quis ex divitiis cecidit in egestatem, & „maxime si non vitio suo, sed aut latroci„niis, aut proscriptione, aut calumniis, quæ „habebat, amisit.

CAPUT XXXI.

Acceptum beneficium largiori manu remetiendum.

52. „Pulchrum quoque est, propensiorem „ejus haberi rationem, qui tibi be„neficium aut munus contulit, si ipse in ne„cessitatem incidit; quid enim tam contra „officium, quam non reddere, quod accepe„ris? nec mensura pari, sed uberiore redden„dum arbitror, etenim superiorem non esse „in referendo, quam in conferendo benefi„cio, hoc est, minorem esse, quoniam qui „prior contulit tempore superior est, huma„nitate *Acceptum beneficium remetiendum.*

„nitate prior. Unde imitanda nobis est natu„ra rerum, quæ susceptum semen multiplica„tiori solet numero reddere, quam accepe„rit, & Dominus ipse remunerationem ube„riorem Sanctorum meritis in Evangelio pol„licebatur. *Luc.* 6. *v.* 37.

CAPUT XXXII.

De benevolentia & ejus effectis.

Benevolentiæ laus. 53. „In beneficio referendo plus animus, „quam census operatur, magisque „præponderat benevolentia, quam possibilitas „referendi muneris; gratia enim in eo ipso, „quod habetur, refertur. Magna igitur be„nevolentia, quæ etiamsi nihil conferat, „plus exhibet, & cum in patrimonio nihil „habeat, largitur pluribus sine sui dispendio „& omnium lucrò.

54. „Est autem benevolentia etiam con„juncta liberalitati, a qua ipsa liberalitas „proficiscitur, cum largitatis affectum sequa„tur largiendi usus; tolle ex usu hominum „benevolentiam, sine ea usus hominum esse „non potest, uti peregrinanti monstrare viam, „revocare errantem, deferre hospitium, lu„men de lumine accendere. Est etiam illa „benevolentiæ liberalitas, ut, si quod habes „debitoris chirographum, scindens restituas, „nihil a debitore consecutus debiti. Quid „igitur, si ipse non exigas, avaris hæredi„bus reservas, quam potes cum benevolentiæ „laude sine damno pecuniæ repræsentare?

CAPUT

CAPUT XXXIII.

Benevolentia in Ecclesia maxime perseverat.

55. „Augetur benevolentia in cœtu Ecclesiæ, „fidei consortio, initiandi societa„te, percipiendæ gratiæ necessitudine, my„steriorum communione: adjuvant etiam pa„rium studia virtutum, si quidem etiam be„nevolentia morum facit similitudinem; nam „inter dispares Mores benevolentia esse non „potest, uti in Jacob & Esau apparet. *Gen.* „25. Nil autem tam consociabile, quam „cum æquitate justitia, quæ velut compar „& socia benevolentiæ facit, ut eos, quos „pares nobis credimus, diligamus. Habet „autem in se benevolentia etiam fortitudi„nem; cum enim amicitia ex benevolentiæ „fonte procedat, non dubitat, pro amico „gravia vitæ sustinere pericula. *Benevolentia in Ecclesia.*

CAPUT XXXIV.

Alia nonnulla benevolentiæ commoda.

56. „Benevolentia etiam gaudium iracun„diæ extorquere consuevit; bene„volentia facit, ut amici vulnera utilia ma„gis & voluntaria, quam inimici oscula sint: „benevolentia facit, ut unus fiat ex pluri„bus, in quibus unus spiritus & una sen„tentia est. Correptiones etiam in amicitia „gratæ sunt, quæ aculeos habent, dolorem „non habent; compungimur enim censoriis *Alia benevolentiæ commoda.*

„sermonibus, sed benevolentiæ delectamur „sedulitate: tantum valet benevolentia, ut „plerumque pignora vincat naturæ.

CAPUT XXXV.

De Fortitudine.

Fortitudo duplex.

57. „Nunc de fortitudine tractemus, quæ „velut excelsior ceteris dividitur „in res bellicas & domesticas: sed bellicarum „rerum studium a nostro officio jam alienum „videtur, quia animi magis, quam corpo„ris officio intendimus, nec ad arma spectat „jam usus noster, sed ad pacis negotia. „Est itaque fortitudo velut excelsior ceteris, „sed nunquam incomitata virtus; nam for„titudo sine justitia iniquitatis materia est, „quo enim validior est, eo promtior, ut in„feriorem opprimat: deinde prudentiam for„titudinis comitem David habuit in prælio, „& numquam nisi consulto Domino bellum „adorsus est.

58. „Sed non hæc sola præclara fortitu„do est, sed etiam illorum gloriosam forti„tudinem accipimus, qui per fidem magni„tudine animi *obstruxerunt leonum ora. Hæbr.* 11. „*v.* 33. Qui non legionibus succincti commu„nem cum multis victoriam, sed nuda vir„tute animi singularem de perfidis retulerunt „triumphum. Quam insuperabilis Daniel, „qui circa latera sua rugientes non expavit „leones; fremebant bestiæ, & ille epulabatur.

CAPUT XXXVI.

Fortitudinis officia.

59. „Non in viribus corporis tantummodo „fortitudinis gloria est, sed magis „in virtute animi, neque in inferenda, sed „in depellenda injuria lex virtutis est; qui „enim non repellit a socio injuriam, si po„test, tam in vitio est, quam ille, qui facit. „Deinde jure ea fortitudo vocatur. quando „unusquisque se se ipsum vincit, iram con„tinet, nullis illecebris emollitur, non ad„versis perturbatur, non extollitur secun„dis: quid autem excelsius, quam exerce„re mentem, carnem in servitutem redigere, „ut obediat imperio & consiliis, ut in ad„eundis laboribus impigre exequatur propo„situm animi ac voluntatem. *Ejus officia.*

60. „Hæc igitur prima vis fortitudinis, „quoniam in duobus generibus fortitudo spe„ctatur animi: primo ut externa corporis „pro minimis habeat, & despicienda ducat; „secundo ut summa, & in quibus est honestas, „usque ad affectum persequatur, ut quidquid „acciderit, quo frangi animi solent, ut pa„trimonii amissio aut honoris imminutio aut „obtrectatio infidelium, non sentias, & te „salutis ipsius pericula pro justitia suscepta „non moveant: hæc vera fortitudo est, „quam habet Christi athleta, qui sine legi„timo certamine non coronatur.

 61.

Fortitudo ecclesiasticis commendatur. 61. „Itaque considera, quemadmodum „eos, qui ad officia Ecclesiæ accedunt, de„spicientiam rerum humanarum habere de„bere doceat Apostolus dicens: *Mortificate „membra vestra, quæ sunt super terram, Col.* „2, *v.* 5. Et hæc quidem adhuc omnibus „fidelibus, tibi autem contemtum divitiarum „& anilium fabularum suadet declinationem, „nihil permittens, nisi quod te exerceat ad „pietatem: non te implices negotiis sæcula„ribus, quoniam Deo militas; etenim si is, „qui Imperatori militat, a susceptione nego„tiorum forensium legibus humanis prohibe„tur, quanto magis, qui fidei exercet mili„tiam, ab omni usu negotiationis abstinere „debet.

CAPUT XXXVII.

Servanda in prosperis & adversis mentis æqualitas.

Fortitudo in prosperis & adversis. 62. „Ea est etiam animi vacuitas ab ango„ribus, ut neque in doloribus „molliores simus, neque in prosperis elatio„res; quodsi hæc præcepta dant admini„strantibus rempublicam, quanto magis nos „ad officium ecclesiæ vocati talia debemus „agere, quæ placeant Deo. Sed quia in „omnibus, quæ agimus, non solum quod „honestum, sed quid possibile sit, quærimus, „ne forte aggrediamur aliquid, quod non „possimus exequi, fugere nos vult Dominus, „ne temere aliquis, cum martyrii desiderat

„glo-

„gloriam, offerat se periculis, quae fortasse „caro infirmior, aut remissior animus fer„re ac tolerare non queat.

CAPUT XXXVIII.

Adversus futura incommoda mens roboranda.

63. „Nec tamen propter ignaviam deserere „fidem quis debet metu periculi, „ut nullis perturbari animus possit terrori„bus, nullis suppliciis cedere; si enim pro„ponas divini judicii metum, perpetui sup„plicii tormenta, potes animi subire toleran„tiam. Hoc igitur diligentiae est, vigore „mentis praevidere, quae futura sunt, & „quid agere debeat, si ita acciderit, defini„re. Fortis ergo est viri, non dissimulare, „cum aliquid immineat, sed provide ob„viare rebus futuris, ne forte dicat postea: „ideo in ista incidi, quia non arbitrabar, pos„se evenire. Sicut in bello improvisus ho„stis vix sustinetur, ita animum mala inex„plorata plus frangunt.

Contrà futura roboranda mens.

64. In his igitur duobus illa est animi „excellentia, ut primum animus tuus bonis „exercitus cogitationibus mundo corde ho„nestum videat, & judicet; deinde nullis per„turbetur occupationibus, nullis cupiditati„bus fluctuet: denique ut siquid acciderit ad„versi, idque grave & acerbum putetur, ita „feras, ut nihil praeter naturam accidisse „putes, cum legeris: nudus sum natus, nu-

„dus exibo, quae *Dominus dedit, Dominus* „*abstulit. Job.* 1. Servesque in omnibus per„sonam sapientis & justi, qui ait: *Sicut Do*„*mino placuit, ita factum est: Sit nomen Domi*„*ni benedictum.*

CAPUT XXXIX.

Fortitudo adversus omnia vitia dimicare debet.

Fortitudo contra omnia vitia pugnat.

65. „Non est discreta a ceteris virtutibus for„titudo, sed quae sola defendat „ornamenta virtutum omnium, judicia custo„diat, & inexpiabili praelio adversus omnia „vitia decernat, invicta ad labores, fortis „ad pericula, rigidior & dura adversus vo„luptates & illecebras. Pecuniam negligat, „avaritiam fugiat ceu labem, quae virtutem „effeminet; nihil enim tam contrarium for„titudini, quam lucro vinci. Fortitudo igitur „tam immanem pestem repellat, nec tente„tur cupiditatibus, nec frangatur metu; „quia virtus sibi constat, ut fortiter perse„quatur vitia tamquam virtutis venena, uti „in sancto Job apparet.

CAPUT XL.

Virtus bellica in veteribus eluxit.

Sancti in bello clari.

66. „Virtus etiam bellica nostris non de„fuit. Quam fortis Jesus Nave, ut „uno praelio quinque reges captos sterneret „cum populis suis. *Jos.* 10. Gedeon in tre„cen-

„centis viris de ingenti populo revexit tri„umphum. *Jud.* 7. Jonathas adolescens vir„tutem fecit in magno prœlio. 1. *Reg.* 14. „Quid de Machabæis loquar, quorum bella „in libris Machabæorum describuntur? præ„cipue virtus bellica Judæ, 1. *Mach.* 6. & „militis ejus Eleazari.

CAPUT XLI.

Aliorum Martyrum in tolerando constantia.

67. „Verum quia fortitudo non solum se„cundis rebus, sed etiam adversis „probatur, spectemus Judæ Machabæi in bel„lo exitum. 1. *Mach.* 9. Quid Jonatham fra„trem ejus attexam, qui fugitantes suos ad „societatem revocavit triumphi? Quid jam „de Martyrum dicam passionibus? & ne lon„gius evagemur, non minores de superbo „rege Antiocho Machabæi pueri revexerunt „triumphos, quam parentes proprii, siqui„dem illi armati, isti sine armis vicerunt. „2. *Mach.* 7. Quid de matre eorum loquar, „quæ spectabat læta filiorum quot funera, „tot trophæa. Quid de bimulis infantibus „ab Herode occisis loquar, qui ante pal„mam victoriæ acceperunt, quam sensum „naturæ? Quid de sancta *Agnete*, quæ in dua„rum maximarum rerum posita periculo ca„stitatis & salutis, castitatem protexit, & sa„lutem cum immortalitate commutavit. *Martyres.*

S. Laurentius.

67. „Non prætereamus etiam sanctum „Laurentium, qui cum videret Xystum Episcopum suum ad martyrium duci, flere cæpit non passionem illius, sed suam remansionem. Itaque his verbis eum appellare cœpit: „Quo progrederis sine filio pater, quo sacerdos sancte sine diacono properas tuo? numquam sacrificium sine ministro offerre consueveras. Quid in me displicuit pater, num „degenerem probasti? experire certe, utrum „idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis consecrationem, „(*id est; dispensationem, vel consecratæ hostiæ „distributionem*) Cui dedisti consummandorum consortium sacramentorum, huic sanguinis tui consortium negas? abjectio discipuli detrimentum est magisterii. Tunc „Xystus ait: Non ego te fili relinquo ac „desero, sed majora tibi debentur certamina; nos quasi senes levioris pugnæ cursum recipimus, te quasi juvenem manet „gloriosior de tyranno triumphus; post triduum me sequeris, sacerdotem levita: „hic medius numerus decet. Sic Laurentius post triduum illuso tyranno, cum impositus super craticulam exureretur: *Assatum est*, inquit, *versa & manduca*. Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

CAPUT

CAPUT XLII.

Potestates non irritandæ.

1. „Cavendum etiam reor, ne dum ali- *Potestates*
„qui nimia gloriæ ducuntur cupi- *non irri-*
ditate, insolentius abutantur potestatibus, *tandæ.*
& plerumque aversos a nobis animos gentilium in studia persecutionis excitent, & inflamment ad iracundiam. Itaque ut illi perseverare possint, & supplicia vincere, quantos perire faciunt? Prospiciendum etiam, ne adulantibus aperiamus aurem; emolliri enim adulatione, non solum fortitudinis non esse, sed etiam ignaviæ videtur.

CAPUT XLIII.

De Temperantia ejusque partibus.

9. „Temperantia vocatur virtus, in qua *Tempe-*
„tranquillitas animi, studium man- *rantiæ*
suetudinis, moderationis gratia, honesti *partes.*
cura, decoris consideratio spectatur, & quæritur: ordo enim quidam vitæ nobis tenendus est, ut a verecundia prima fundamenta ducantur, quæ proterviam fugitans, aliena a luxu sobrietatem diligit, honestatem fovet. Sequatur conversationis electio, ut adjungamur probatissimis senioribus; nam ut æqualium usus dulcior, ita senum tutior est, qui magisterio quodam colorat mores adolescentium. Quærendum etiam in omni actu, quid personis, temporibus & ætatibus conveniat, & „singu-

„singulorum ingeniis sit accommodum; sæ„pe enim, quod alterum decet, alterum non „decet, aliud juveni aptum, aliud seni, „aliud in periculis, aliud in rebus secundis.

CAPUT XLIV.

Officio sibi congruo quivis studere debet.

Officio suo quivis studeat. 70. „Unusquisque igitur suum ingenium „noverit, & ad id se applicet, quod „sibi aptum elegerit. Itaque quid sequatur, „prius consideret, noverit bona sua, sed „etiam vitia cognoscat, æqualemque se ju„dicem sui præbeat, ut bonis intendat, vi„tia declinet. Alius distinguendæ lectioni „aptior, alius psalmo gratior, alius exorci„zandis, qui malo laborant spiritu, sollicitior, „alius sacrario opportunior habetur. Hæc „omnia spectet sacerdos, & quid cuique con„gruat, id officii deputet; quo enim unum„quemque suum ducit ingenium, aut quod „officium decet, id majore impletur gratia.

71. „Sed id cum in omni vita difficile „tum in nostro actu difficillimum est; amat „enim unusquisque sequi vitam parentum, „& plerique ad militiam feruntur, quorum „militaverunt parentes, alii ad actiones di„versas, in ecclesiastico vero officio nihil ra„rius invenias, quam eum, qui sequatur „institutum patris, vel quia gravis deterret „actus, vel quia in lubrica ætate difficilior „abstinentia, vel quia alacri adolescentiæ vi-

„detur

„detur vita obscurior, & ideo ad ea conver„tuntur studia, quæ plausibiliora arbitrantur.

CAPUT XLV.

De pulchro & honesto.

72. „Honestas velut bona valetudo est, & „quædam salubritas corporis, de„cus autem tamquam pulchritudo; sicut er„go pulchritudo super valetudinem videtur „excellere, & tamen sine ea esse non potest, „sic honestas decorum illud in se continet, „ut ab ea profectum videatur, & sine ea esse „non possit. Velut salubritas igitur totius „operis honestas est, & sicut species est de„corum, quod cum honestate confusum opi„nione distinguitur, quia in radice est hone„statis; quid enim est honestas, nisi quæ tur„pitudinem quasi mortem fugiat? quid vero „inhonestum, nisi quod mortem afferat. *Pulchri & honesti discrimen.*

CAPUT XLVI.

Bifida decori divisio.

73. „Est igitur decorum, quod præeminet, „cujus divisio gemina est; nam est „decorum quasi generale, quod quasi in to„to spectatur corpore, est etiam speciale, „quod in parte aliqua enitet, illud generale „est, cum omnis sibi vita ejus consentit, nec „in ulla aliqua re discrepat, hoc speciale cum „aliquem actum in suis habet virtutibus præ„eminentem. Simul illud adverte, quod & *Decori divisio.*

„deco-

„decorum est, secundum naturam vivere & „degere, & turpe est, quod sit contra natu„ram. Habes hoc decorum generale, quia „fecit Deus mundi istius pulchritudinem, „habes & partes, quia cum faceret Deus lu„men & reliqua, probavit singula: similiter „& in fabrica humani corporis grata est unius „cujusque membri portio.

CAPUT XLVII.

Quomodo decorum in vita conservandum.

Decora vita quæ. 74. „Siquis igitur æquabilitatem universæ „vitæ & singularum actionum mo„dos servet, ordinem quoque & constantiam „dictorum & operum, moderationemque cu„stodiat, in ejus vita decorum quasi in spe„culo elucet: accedat tamen suavis sermo, „ut conciliet sibi affectum audientium, gra„tumque se familiaribus, civibus & omnibus „præbeat, neque adulantem se, neque adu„landum cuiquam exhibeat, quorum alte„rum calliditatis est, vanitatis alterum. Non „despiciat, quid de se unusquisque & maxi„me vir optimus sentiat; hoc enim modo „discit, bonis deferre reverentiam: nam ne„gligere bonorum judicia vel arrogantiæ vel „dissolutionis est, quorum alterum superbiæ „adscribitur, alterum negligentiæ.

Motus animi coercendi. 75. Caveat etiam motus animi sui; ipse „enim sibi & observandus, & circumspicien„dus est, & ut adversum se cavendus, ita „etiam de se tuendus: sunt enim motus, in

„qui-

„quibus est appetitus ille, qui quasi quodam „prorumpit impetu, cujus vis gemina est, „altera in ratione posita, altera in appetitu, „quam prior refrænat, sibi obedientem præ„stat, & ducit, quo velit, quid fieri, quid „evitari oporteat. Solliciti enim esse debe„mus, nequid temere geramus, cujus proba„bilem rationem non possimus reddere, & „ita prætendere, ut appetitus neque præ„currat rationem, neque deserat, ne præcur„rendo perturbet & excludat, eamque dese„rendo destituat; perturbatio enim tollit con„stantiam, destitutio prodit ignaviam, accu„satio pigritiam; perturbata enim mente la„tius se effundit appetitus, exagitatur ani„mus, amittitur ratio, & cum hæc fiunt, „abjicitur illa naturalis censura, gravitas„que morum, nec teneri potest illa in rebus „gerendis & consiliis constantia.

CAPUT XLVIII.

De iracundia compescenda.

76. „Tria sunt genera hominum injuriam „accipientium, unum est eorum „quibus peccator insultat, conviciatur, ine„quitat eis; quia deest justitia, pudor cre„scit, augetur dolor; horum similes plurimi „de meo ordine. Nam mihi infirmo siquis „injuriam facit, forsitan licet infirmus do„nem injuriam meam; si crimen objiciat, „non sum tantus, ut sim contentus conscientia „mea, etiamsi me ab ejus objectis alienum nove„rim, sed cupio abluere ingenui pudoris notam: *Ira refrænanda.*

„si

„si vero is sum, qui proficiam. Etsi non sum „perfectus, non retorqueo contumeliam, & „si influat ille convitium, & inundet aures „meas contumeliis, ego taceo. Si vero per„fectus sim, benedico maledicentem, sicut „benedicebat & Paulus 1. Cor. 4. v. 12. & „S. David 2. Reg. 16. v. 10. Illa igitur expe„tenda, in quibus perfectio & veritas est. „Umbra in lege, imago in Evangelio, veri„tas in cœlestibus, antea agnus offerebatur; „nunc Christus offertur, sed offertur quasi „homo, quasi recipiens passionem, & offert „se ipse quasi sacerdos, ut peccata nostra „dimittat, hic in imagine (*quia nimirum qua„si homo, quasi passionem recipiens*) ibi in ve„ritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi „advocatus intervenit.

CAPUT XLIX.

Imago virtutum in nobis servanda, vitiorum eradenda.

Imago virtutum servanda.

77. „Ergo, dum hic sumus, servemus ima„ginem, ut ibi perveniamus ad ve„ritatem; sit in nobis imago justitiæ & sapi„entiæ, non inveniat in te adversarius ima„ginem suam, non rabiem, non furorem, „non auri cupiditatem, non vitiorum simula„cra; & si sapientia, fides, contemtus sæ„culi, & gratia tua abscondat omnem perfi„diam, beatus eris, quia non respicis in va„nitates & insanias falsas, & adversarius non „habet arguendi te authoritatem. Itaque qu

„no

„non respicit in vanitates, non conturbatur, „qui respicit, vanissime conturbatur; quid est „enim congregare opes nisi vanum? quo„modo enim scias, an possidere liceat tibi? „nonne vanum est, ut mercator noctibus & „diebus conficiat iter, quo aggregare possit „thesauri acervos, & cum lucrum quærit, „in naufragium incidat? Annon conturbatur „vane, qui summo labore coacervat, quod „nesciat, cui hæredi relinquat. Quid ergo „araneam texis, quæ sine fructu est, & tam„quam casses suspendis inutiles divitiarum „copias, quæ exuunt te imaginem Dei, & „induunt terreni imaginem? ejice magis „de civitate animæ tuæ imaginem diaboli, „& attolle imaginem Christi, hæc in te re„fulgeat, quæ obliterat vitiorum imagines.

CAPUT L.

Levitarum dignitas & virtutes.

76. „Quodsi in Evangelio Domini etiam „populus ipse ad despicientiam „opum institutus est, quanto magis vos Le„vitas oportet terrennis non teneri cupidita„tibus, quorum Deus portio est? *Num.* 18. & „Apostolus præcipit: *Diaconos oportet esse gra„ves, non bilingues, non multo vino deditos, „non turpe lucrum sectantes, habentes ministe„rium fidei in conscientia pura.* 1. *Tim.* 3. Ad„vertimus, quanta in nobis requirantur, ut „abstinens a vino sit minister Domini, ut te„stimonio bono fulciatur etiam ab iis, qui fo„ris *Levitæ virtutes.*

„ris sunt: decet enim operum nostri
„testem esse publicam existimationem, ut
„videt ministrum altaris ornatum con
„virtutibus, Dominum veneretur; laus
„Domini, ubi munda possessio & innc
„familiæ disciplina.

Castitas. 77. „De castimonia autem quid loq
„quando una tantum, nec repetita pei
„titur copula, imo etiam ante baptisı
„iteratum conjugium ordinationis sacræ
„pedimenta generat? nam licet bapt
„culpa dimitti possit, lex, quod legis el
„conjugio non solvitur, cum etiam in
„teri Testamento per biduum aut trid
„ad sacrificium accedens castificaretur,
„in figura tanta observantia, quanta in
„tate?

Officia. 78. „Tu ergo Levita electus a Dor
„non mediocre putes, quod tibi commi
„est: primum ut alta Dei videas, quod
„sapientiæ: deinde, ut excubias pro po
„deferas, quod est justitiæ, castra defen
„& tabernaculum tuearis, quod est fort
„dinis, te ipsum continentem præstes, q
„est temperantiæ. Hæc virtutum gei
„principalia constituerunt etiam hi, qui
„ris sunt: & prima quidem fides est sap
„tia, scilicet: *Diliges Dominum Deum tu*
„*diliges proximum tuum.* Pulchrum est er
„ut officia tua in societatem humani gen
„conferas, sed primum illud decorum
„ut mentem tuam Deo deputes, dei
„opera tua in adjumenta hominum const

„

„aut pecunia, ut subvenias, aut debito, ut „obligatum liberes, aut officio, ut servanda „suscipias, quae metuit amittere, qui depo„nenda credidit.

79. „Subinde tamen non est officium, „reddere, quod acceperis, ut si hostis contra „patriam pecuniam reposcat, si furenti re„stituas, qui servare non queat: contra of„ficium autem est, si furto quaesita sciens „suscipias, pravum promissum solvere, vel „Sacramentum custodire, uti Herodes ne„cem Joannis praestitit, ne promissum ne„garet, & Jephte immolavit filiam, ut vo„tum impleret: melius enim erat, nihil tale „promittere, quam parricidio solvere.

80. „Illi ergo veri Levitae, qui nihil in „corde doli habeant, sed verba Dei custo„diant; qui suos parentes officio suo non „noverint praeferendos, qui violatores ode„rint castitatis, pudicitiae ulciscantur inju„riam, noverint officiorum tempora, quod „majus, quod minus sit, quod cuique ap„tum tempori est, & ut id solum sequan„tur, quod honestum est: & ubi duo sunt „honesta, id, quod honestius est, praepo„nendum putent, ut gratiam propheticae be„nedictionis accipiant, apud eum, qui vivit „& regnat in saecula saeculorum Amen.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Vitæ beatitudo honestate acquiritur.

Vita beatitudo honestate acquiritur.

1. „Tantus splendor honestatis est, ut vi„tam beatam efficiant tranquillitas „conscientiæ & securitas innocentiæ: beata „plane honestas, quæ non alienis æstima„tur judiciis, sed domesticis percipitur sen„sibus; neque enim populares opiniones pro „mercede aliqua requirit, neque pro suppli„cio pavet: itaque quo minus sequitur glo„riam, eo magis super eam eminet. Ho„nestatis igitur est, vel misericordiam facere, „vel jejunium deferre in abscondito, ut mer„cedem videaris a solo Deo tuo quærere non „ab hominibus. Nam qui ab hominibus quæ„rit, habet mercedem suam, qui autem a „Deo, habet vitam æternam, quam præ„stare non potest nisi auctor æternitatis.

CAPUT II.

Variæ Philosophorum de beatitudine opiniones.

Philosophorum de beatitudine opiniones.

2. „Itaque Philosophi vitam beatam alii in „non dolendo posuerunt ut Hierony„mus; alii in rerum scientia, ut Herillus „qui audiens ab Aristotele & Theophrasto „mirabiliter laudatam esse rerum scientiam, „solam illam quasi summum bonum posuit, „cum illi eam quasi bonum non quasi solum bo„num laudaverint. Alii voluptatem dixerunt,

„ut

„ut Epicurus; alii ut Callipho, & poſt eum „Diodorus ita interpretati ſunt, ut alter ad „voluptatem, alter ad vacuitatem doloris „conſortium honeſtatis adjungerent, quod „ſine ea non poſſit eſſe vita beata. Zeno ſtoi„cus ſolum & ſummum bonum, quod ho„neſtum eſt, Ariſtoteles autem vel Theophra„ſtus & ceteri Peripatetici in virtute qui„dem, id eſt, honeſtate vitam beatam eſſe, „ſed compleri ejus beatitudinem etiam cor„poris & externis bonis aſſeruerunt.

3. „Scriptura autem divina vitam æter- *Vera beatitudo.* „nam in cognitione poſuit divinitatis, & fru„ctu bonæ operationis. *Joan.* 17. *v.* 3. & „*Matth.* 19. *v.* 29. Et ne æſtimetur hoc re„cens eſſe, & prius tractatum a Philoſophis, „quam in Evangelio prædicatum, longe an„tequam philoſophorum nomen audiretur, „per os ſancti David utrumque videtur ex„preſſum: ſcriptum eſt enim: *Beatus, quem* „*tu erudieris Domine. Pſ.* 93. *v.* 22. Habe„mus & alibi: *beatus vir, qui timet Dominum.* „*p.* 111. Hæc de cognitione, de operatione „vero ſubjunxit: *Diſperſit, dedit pauperibus,* „*juſtitia ejus manet in æternum.* Habet ergo „fundamentum fides vitam æternam, ha„bent & bona facta, & ibi plenitudo præ„mii, ubi virtutum perfectio & quædam in „factis & dictis æqualitas ſobrietatis.

CAPUT III.

Beatitudini propter bona vel incommoda externa nil accedit, vel decedit.

Eam corporea non perficiunt. 4. „Nihil bonum Scriptura nisi quod honestum asserit, virtutemque in omni „rerum statu beatam judicat, quæ neque „augeatur bonis corporis vel externis, ne„que minuatur adversis, nihilque tam bea„tum, nisi quod a peccato alienum sit, ple„num innocentiæ, repletum gratia Dei: nam „*beati immaculati in via, qui ambulant in lege* „*Domini. Ps.* 118. Innocentia igitur & scien„tia beatum faciunt; bonæ quoque operatio„nis merces est beatitudo vitæ æterna.

CAPUT IV.

De eodem argumento.

Beatitudo in doloribus. 5. „Est ergo beatitudo & in doloribus, quos „plena suavitatis virtus comprimit „& coercet, ipsa sibi domesticis opibus „abundans vel ad conscientiam, vel ad gra„tiam; sic Moyses extremis circumventus „periculis non desperabat salutem, sed exi„gebat triumphum. *Exod.* 14. Quando Aa„ron se beatiorem credidit, quam tum, quando „medius stetit inter vivos & mortuos? *Num.* „16. *v.* 40. 48. Quid de puero Daniele lo„quar, qui inter leones fame exasperatos „nulla bestialis sævitiæ formidine frange„batur?

6. „Est

6. „Est ergo in dolore virtus, quæ sibi „bonæ suavitatem exhibet conscientiæ, & „ideo indicio est, quod non minuat do„lor virtutis voluptatem. Sicut ergo nulla „virtuti decessio beatitudinis per dolorem, „ita nulla accessio per voluptatem corporis, „aut commodorum gratiam: denique Moy„ses dammnum suum credidit thesauros esse „Ægyptiorum, & opprobrium Dominicæ cru„cis prætulit: Elias etiam numquid minus „beatus, quia pauper erat sibi? minime, „imo, eo magis beatus, quia erat Deo di„ves. Nullum ergo adminiculum præstant „divitiæ ad vitam beatam, quod evidenter „Dominus in Evangelio demonstravit dicens: „*Beati pauperes.* Itaque paupertatem, fa„mem, dolorem, quæ putantur mala, non „solum impedimenta non esse ad vitam bea„tam, sed etiam adjumenta evidentissime „pronuntiatum est.

CAPUT V.

Quæ putantur bona, impedimenta vitæ beatæ sunt.

7. „Sed & illa, quæ videntur bona divi„tias &c. Detrimenta esse ad fru„ctum beatitudinis Dominus dixit: *Væ vo„bis divitibus &c. Luc.* 6. Inde enim bea„tus Nabuthe etiam cum lapidaretur a di„vite, quia proprio sanguine defendebat jura „majorum suorum; inde quoque miser Achab „etiam suo judicio, quia pauperem necari

Bona apparentia impedimenta beatitudinis.

„fecerat, ut ejus possideret vineam. 3. *Reg.* „21. An non beatus Jacob, qui profugus „patria domo exilium sustinuit, *Gen.* 31. Non- „ne ergo beati, quorum Deus est Deus Abra- „ham, Deus Isaac, Deus Jacob? *Gen.* 34. „Misera est servitus, sed non miser Joseph „imo plane beatus, cum dominæ libidines „coerceret. Quid de sancto David loquar, „qui trium filiorum deploravit obitum? „quomodo non beatus, de cujus successione „beatitudinis auctor exortus est? Quid la- „boriosius sancto Job vel in domus incendio, „vel filiorum interitu, vel doloribus corpo- „reis? numquid minus beatus? quam si illa „non pertulisset, in quibus magis probatus „est. *Job.* 1.

CAPUT VI.

De utili, justo, & honesto.

De util, & honesto. 8. „Utilitatem non pecuniarii lucri æsti- „matione subducimus, sed acqui- „sitione pietatis: *nam pietas ad omnia utilis.* „1. *Tim.* 4. *v.* 8. Itaque in scripturis divinis „sæpe invenimus: quod honestum est utile „vocari, *omnia mihi licent*, sed non *omnia* „*utilia sunt.* 1. *Cor.* 6. *v.* 12. Supra de vitiis „loquebatur. Hoc ergo dicit, in potestate „sunt peccata; sed non sunt honesta. Ergo „quia quod utile etiam justum est, ut ser- „viamus Christo, ideo justi, qui pro ejus „nomine morti se obtulerunt, injusti, qui „declinaverunt. Liquet igitur, quod honestum „est utile esse, & quod utile honestum, & „quod

„quod utile justum, & quod justum utile,
„est. Nos igitur non de ea tractamus utili-
„tate, quæ quæstuum nundinas aucupatur,
„sed quæ damnis quæritur, ut Christum
„lucremur, cujus quæstus est pietas cum
„sufficientia magnus quæstus: quo pietatem
„acquirimus, quæ apud Deum dives est
„muneribus æternis.

CAPUT VII.

Utilitas idem ac honestas.

9. „Est igitur non solum familiare contu- *Bona existimatio servanda.*
„bernium honestatis & utilitatis, sed
„eadem quoque utilitas & honestas: sed ordo
„quidam nobis & gradus faciendus est a
„communibus ad præcellentia, ut ex plu-
„ribus utilitatibus colligamus profectum:
„ac quidem primum noverimus, nihil tam
„utile, quam diligi, nihil tam inutile quam
„non amari; nam odio haberi nimis exi-
„tiale arbitror. Itaque id agamus, ut omni
„sedulitate commendemus existimationem
„nostram, ac primum placiditate mentis in-
„fluamus in affectum hominum; popularis
„enim & grata est omnibus bonitas, quæ
„si mansuetudine morum, moderatione præ-
„cepti & affabilitate sermonis, verborum
„honore & modestiæ adjuvetur gratia, in-
„credibile quantum procedit ad cumulum
„dilectionis. Legimus enim, quantum etiam
„in regibus facilitas blandæ affabilitatis pro-
„fecerit, aut tumor verborum obfuerit,
„ut etiam regna labefactaret & solveret:

 „jam

„jam ſiquis conſilio, uſu, miniſterio, officiis „popularem comprehendat gratiam, aut pe- „riculum ſuum pro plebe afferat, tantum „charitatis a plebe in eum refundetur, ut „populus ſalutem ejus ſibi præferat.

ilectio venda. 10. „Patet hoc ab exemplo Moyſis. *Exod.* „32. *ſqq.* Item ab exemplo Davidis. 1. *Reg.* „10. *ſqq.* 2. *Reg.* 2. *ſqq.* *Pſ.* 37. *& aliis.* Et- „enim ad incentivum charitatis communis „plurimum proficit, ſiquis vicem amantibus „reddat, nec minus redamare ſe probet, „quam ipſe amatur, idque amicitiæ fidelis „pateat exemplis; quid enim tam inſitum „naturæ, quam ut diligentem diligas, ſi- „quidem vitæ & immortalitatis medicamen- „tum in amico eſſe Eccleſiaſticus ſermo te- „ſtatur. *Eccli.* 6. *v.* 16. Et ſummum in cha- „ritate præſidium nemo dubitaverit: ideo „enim David non cecidit, quia charus fuit „omnibus, & diligi a ſubjectis, quam timeri „maluit. Timor enim temporalis tutaminis „ſervat excubias, neſcit diuturnitatis custo- „diam. Itaque ubi timor deceſſerit, auda- „cia obrepit, quoniam fidem non timor co- „git, ſed affectus exhibet. Prima ergo ad „commendationem noſtri eſt charitas & bo- „num eſt teſtimonium habere de plurimorum „dilectione: hinc naſcitur fides, ut commit- „tere ſe tuo affectui non vereantur etiam „alieni, quem pluribus charum adverterint.

CAPUT

CAPUT VIII.

Consiliorum utilitas.

11. „Duo igitur charitas & fides ad com- *Consilia*
„mendationem nostri plurimum *utilia.*
„operantur, tertium consilium si habeas, „jure in te honorandum erit: necesse autem „est, ut præstantior sit, a quo consilium pe- „titur, quam ille est, qui petit; quid enim „consulas hominem, quem non arbitreris „posse melius aliquid reperire, quam ipse in- „telligis? Quodsi eum inveneris, qui viva- „citate ingenii mentis vigore & auctoritate „præstat, exemplo & usu paratior sit, præ- „sentia solvat pericula, prospiciat futura, de- „nuntiet imminentia, argumentum expe- „diat, remedium ferat in tempore, paratus „sit etiam ad subveniendum: hujusmodi viro „salutem nostram & existimationem nostram „committimus, qui sit justus & prudens. Fa- „cit enim justitia, ut nullus sit fraudis me- „tus, facit etiam prudentia, ut nulla sit „erroris suspicio, promtius tamen nos justo „viro quam prudenti committimus, ut se- „cundum usum vulgi loquar: cæterum in „quo una virtus est, concurrunt cæteræ, noc „enim potest esse sine justitia prudentia, quod „nobile Salomonis judicium sapientiæ plenum „& justitiæ demonstrat. 3. *Reg.* 3. *v.* 16. „*& seq.*

CAPUT IX.

Justitia & prudentia duæ virtutes cardinales.

Prudentia virtus cardinalis. 12. „Est ergo individuum Sapientiæ & justitiæ contubernium, sed vulgi „usu dividitur una quædam forma virtutum, „ut temperantia sit in despiciendis voluptatibus, fortitudo spectetur in laboribus & „periculis, prudentia in delectu bonorum „sciens commoda & adversa distinguere: justitia, quæ sit bona custos juris alieni & „vindex proprietatis suum cuique conservans.

CAPUT X.

Salus justi viri quam prudentis consilio magis committenda.

Justo viro salus committenda. 13. „Prudentissimo cuique causam nostram „committimus, & ab eo consilium „promtius quam a cæteris poscimus: præstat tamen fidele justi viri consilium, & „sapientissimi ingenio frequenter præponderat; nam justi judicium est, sapientis autem argumentum, in illo censura disceptationis, in hoc calliditas inventionis, quod „si utrumque connectas, erit magna consiliorum salubritas, ab universis spectatur „admiratione sapientiæ & amore justitiæ, „ut omnes quærant audire sapientiam ejus „viri, in quo utriusque virtutis copula sit, „sicut quærebant omnes reges terræ videre „faciem Salomonis, & audire sapientiam

„ejus,

„ejus, ita ut & Saba regina veniret ad eum, „& tentaret eum in quæstionibus. 3. *Reg.* „10. *v.* 2. Et audivit omnem sapientiam „Salomonis. Joseph quoque nec in carcere „feriatus erat, quo minus de rebus incer„tis consuleretur; cujus consilium Ægypto „universæ profuit, ut non sentiret septem an„norum sterilitatem, aliosque populos mi„seræ famis levaret jejunio. Item Daniel „ex captivis regalium consultorum arbiter „factus consiliis suis emendavit præsentia, an„nuntiavit futura; ex his enim, quæ frequen„ter interpretatus est, ostenderat, veri se esse „nuntium, & fides ei in omnibus deferebatur.

CAPUT XI.

Alia exempla Prudentum.

14. „Quid nunc de Moyse loquar, cujus „omnis Israel quotidie consilia præ„stolabatur. Quis Danielis consilium refu„geret, de quo Deus ipse dixit: *Quis Da„niele sapientior. Ezech.* 18. *v.* 5. Nam & „de sancti Joseph castimonia & justitia quid „dicam? quarum altera illecebras heriles „respuit, altera mortem contemsit, metum „repulit, carcerem præoptavit? quis hunc „privatæ causæ ad consulendum idoneum „non judicaret, cujus ferax animus & fer„tilis mens temporis sterilitatem quodam „consiliorum & cordis ubere fœcundavit.

Exempla virorum prudentum.

CAPUT XII.

Nemo ab homine vitioso consilium petat.

A quo consilium petendum.

15. „Advertimus igitur, quod in acquirendis consiliis plurimum adjungat „vitæ probitas, virtutum prærogativa, be„nevolentiæ usus, facilitatis gratia: ubi „enim luxuria est & vitiorum confusio, „quis inde sibi aliquid hauriendum existi„met? quis utilem causæ alienæ judicet, „quem videt inutilem vitæ suæ? quis im„probum, malevolum contumeliosum & ad „nocendum paratum non omni studio declinet? „quis vero quamvis instructum ad consilii „opem difficili tamen accessu ambiat? quid „enim prodest habere sapientiam, si consi„lium neges, vel consulendi intercludas co„piam.

CAPUT XIII.

Sapientiæ cum aliis virtutibus connexio.

Prudentia cum aliis virtutibus connexa.

16. „Diximus de sapientiæ pulchritudine, „superest, ut doceamus Scripturæ „autoritate, nullum ei contubernium cum „vitiis esse, sed individuam cum ceteris vir„tutibus conjunctionem, cujus Spiritus est „disertus sine inquinamento, certus, san„ctus, amans bonum, acutus, qui nihil „vetet benefacere, benignus, stabilis, secu„rus, omnem habens virtutem, omnia pro„spiciens.

CAPUT XIV.

Prudentia opes despicit.

17. „Omnia igitur operatur prudentia, & „cum omnibus bonis habet con„sortium: egestatem non timet, quae nihil „deesse sapienti sciat, cui totus mundus di„vitiarum est; quid enim praecelsius illo „viro, qui auro moveri nesciat, & velut „ex arce quadam despiciat hominum cupidi„tates, ne praeeminentem virum thesauri „possideant sui, & pecuniis serviat, qui prae„est liberis. *Prudenti opes despicit.*

CAPUT XV.

De liberalitate.

18. „Plurima genera liberalitatis sunt, non „solum quotidiano sumtu egenti„bus disponere & dispensare alimoniam, „verum etiam his, qui publice egere vere„cundantur, subvenire, maxime, si non ef„fusione adolescentiae, sed direptione vel „amissione patrimonii in eam reciderint in„juriam, ut sumtum exercere diurnum non „queant. *Liberalitatis genera.*

19. „Summa etiam liberalitas captos re„dimere, eripere ex hostium manibus, sub„trahere neci homines maxime feminas tur„pitudini, reddere parentibus liberos, pa„rentes liberis, cives patriae restituere; prae„cipua est igitur liberalitas, redimere cap„tivos, & maxime ab hoste barbaro, qui „nihil

„nihil deferat humanitatis ad misericordiam, „nisi quod avaritia reservaverit ad redem„tionem.

20. „Sunt etiam, qui virgines orbatas pa„rentibus tuendæ pudicitiæ gratia connubio „locent, nec solum studio sed etiam sumtu „adjuvent: est etiam genus illud liberalita„tis, quod Apostolus docet, ut *siquis fidelis* „*habeat viduas, illis subministret.* 1. *Tim.* 5. „utilis igitur hujusmodi liberalitas, sed non „communis omnibus; sunt enim plerique „etiam viri boni, qui tenues sunt censu, & „non idonei ad subsidium levandæ pauperta„tis alienæ, tamen suppetit aliud beneficen„tiæ genus, quo juvare possent inferiorem.

Liberalitas duplex. 21. „Est enim duplex liberalitas, una „quæ subsidio rei seu usu pecuniæ adjuvet, „altera quæ operum collatione impenditur „multo frequenter splendidior multoque cla„rior. Sic Abraham captum armis victrici„bus illustrius recepit nepotem, quam si „redemisset. *Gen.* 14. Et Joseph utilius „regem Pharaonem consilio providentiæ ju„vit, quam si contulisset pecuniam. *Gen.* 4, „*v.* 1. Facile enim pecunia consumitur, „consilia exhauriri nesciunt.

CAPUT XVI.

Modus in liberalitate servandus.

Modus in liberalitate. 22. „Liquet igitur, debere esse liberalitatis „modum, ne fiat inutilis largitas! „sobrietas tenenda est maxime Sacerdotibus, „ut

„ut non pro jactantia, sed pro justitia dispen„sent. Veniunt validi nullam causam nisi „vagandi habentes, & volunt subsidia eva„cuare pauperum, nec exiguo contenti majo„ra quaerunt natalium simulatione licitan„tes incrementa quaestuum: his siquis faci„le deferat fidem, cito exhaurit pauperum „alimoniis profutura compendia; modus lar„gendi adsit, ut nec inanes recedant, nec „transscribatur vita pauperum in spolia frau„dulentorum.

23. Plerique simulant debita: sit veri exa„men: exutos se per latrocinia deplorant; „aut injuria fidem faciat, aut cognitio per„sonae, quo propensius juventur, ab eccle„sia relegatis sumtus impartiendus, si de„sit eis alendi copia: non solas aures prae„bere debemus precantium vocibus, sed „etiam oculos considerandis necessitatibus: „videndus est ille, qui te non videt, requi„rendus ille, qui erubescit videri. Scio ple„rosque sacerdotes, quo plus contulerunt, „plus abundasse; quoniam quicunque bonum „operarium videt, ipsi confert, quod suo „officio dispenset, securus, quod ad paupe„rem sua perveniat misericordia. Sicut au„tem modus liberalitatis tenendus est, ita „etiam calcar plerumque adhibendum vide„tur; modus ideo, ut, quod benefacis, id „quotidie facere possis, ne subtrahas neces„sitati, quod indulseris effusioni: calcar „propterea, quia melius operatur pecunia in pau-

„pauperis cibo, quam in divitis saculo: ca-„ve, ne intra loculos tuos includas salutem „inopum, & tamquam in tumulis sepelias vi-„tam pauperum. Quodsi modum prudentis „liberalitatis videre desideres, illud in san-„cto Joseph *Gen.* 49. *seqq.* deprehendes.

CAPUT XVII.

Virtutes boni consiliarii.

Virtutes boni consiliarii.

24. „Talis itaque debet esse, qui consilium „alteri det, ut se ipsum formam „aliis præbeat ad exemplum bonorum ope-„rum in integritate, in gravitate, ut sit ejus „sermo salubris & irreprehensibilis, consi-„lium utile, vita honesta, sententia decora. „Talis erat Paulus, qui consilium dabat vir-„ginibus, magisterium sacerdotibus, ut „primum se ipsum formam nobis præberet „imitandum; ideo & humiliari sciebat, si-„cut scivit & Joseph. Talis igitur debet esse „consiliarius, qui nihil nebulosum habeat, „nihil fallax, nihil simulatum, quod vitam „ejus & mores refellat, nihil improbum ac „malevolum, quod avertat consulentes: alia „enim sunt, quæ fugiuntur, quæ possunt „nocere; alia, quæ contemnuntur, uti ava-„ri: ideo vir boni consilii dicit: *Ego enim „didici, in quibus sum, sufficiens esse, Philip.* „4. *v.* 11. Sufficit mihi, inquit, in quo „sum, id est, nec deest, nec superfluit; non „deest, quia nihil quæro amplius: non su-„perfluit, quia non solum mihi habeo, sed „pluribus. Sciebat ergo & abundare Paulus,

„quia

„quia animum habebat divitem, etsi divititas „non haberet: sciebat abundare, qui non „quærebat datum in pecunia, sed require„bat fructum in gratia: sciebat abundare, „*quia cor ejus dilatatum est.* 2. *Cor.* 6.

CAPUT XVIII.

Quantum iniqui consiliarii damnum inferant.

25. „Egregie itaque viros alicui præsiden„tes muneri commendat justitia, „contra iniquitas destituit & impugnat. Ex„emplo nobis est scriptura, in qua narratur, „quod Roboam spreto senili consilio adolescen„tium consilio assensum dederit, quia & onus „adjiceret super patrium jugum; quo responso „exasperati responderunt populi: *Non est portio* „*nobis cum David, revertere unusquisque in ta*„*bernacula tua Israel.* 3. *Reg.* 12. Itaque de„sertus a populo vir duarum tribuum prop„ter David meritum habere potuit societatem. *Mali consiliarii nocent.*

CAPUT XIX.

Justitia, benevolentia, & affabilitate plurimi conciliantur.

26. „Claret ergo, quoniam & æquitas im„peria confirmat, & injustitia dissol„vat; nam quomodo potest malitia regnum „possidere, quæ ne unam quidem privatam „potest regere familiam? Plurimum etiam „juvat benevolentia, quæ omnes studet be- *Benevolentia & affabilitas prosunt.*

„neficiis amplecti, devincire officiis, oppig„norare gratia. Affabilitatem quoque sermo„nis diximus ad conciliandam gratiam vale„re plurimum, sed hanc volumus esse sin„ceram sine adulatione: forma enim debemus „esse ceteris, & quales haberi volumus, ta„les simus, & qualem affectum habemus, „talem aperiamus.

CAPUT. XX.

Bonorum familiaritas multum prodest.

Bonorum familiaritas prodest.

27. „Plurimum prodest, bonis jungi, ado„lescentibus quoque utile, ut sa„pientes viros sequantur, quoniam qui con„greditur sapientibus sapiens est, qui autem „cohæret imprudentibus imprudens agnosci„tur: id ad instructionem itaque plurimum „proficit, & ad probitatis testimonium; osten„dunt enim adolescentes, eorum se imita„tores esse, quibus adhærent. Inde tantus „Jesus Nave, quod eum non solum erudivit „ad legis scientiam Moysis copula, verum „etiam sanctificavit ad gratiam: ubique enim „inter admiranda opera, & reverenda secre„ta sancto Moysi individuus adhærebat; un„de factum est, ut, qui fuerat testis conver„sationis, fieret successor potestatis.

28. Pulchra itaque copula seniorum & „adolescentium, alii testimonio, alii solatio „sunt, alii magisterio, alii delectationi, „omitto, quod Abrahæ adhæsit Lot adole„scentulus: quid Eliam & Elisæum loqua„mur.

„mur. 3. *Reg.* 10. In actibus Apostolorum „Barnabas Marcum assumsit, Paulus Silam, „Timotheum & Titum, sed illis superioribus, „videmus divisa officia, ut seniores consilio „prævalerent, juniores ministerio: plerumque „que etiam virtutibus pares dispares ætatibus „bus sui delectantur copula, sicut delectabantur „bantur Petrus & Joannes.

CAPUT XXI.

Infirmi defendendi, & peregrini suscipiendi.

29. „Adjuvat hoc quoque ad profectum bo„næ existimationis, si de potentis „manibus eripias inopem, de morte damna„tum eruas, quantum sine perturbatione fie„ri potest; si enim oppressum opibus poten„tis, & factione magis, quam sceleris sui „pretio gravatum liberaveris, egregiæ conva„lescit opinionis testimonium. *Infirmorum defensio.*

30. Commendat plerosque etiam hospi„talitas; est enim publica species humanita„tis, ut peregrinus hospitio non egeat, su„scipiatur officiose, & janua illi pateat: val„de hoc decorum est, & quod Abrahæ lau„di est datum, qui ante januam suam spe„ctabatur, ne forte præteriret peregrinus „aliquis, id ideo pro hospitalitatis mercede „fructum posteritatis recepit. *Gen.* 18. Lot „quoque nepos ejus non solum genere, sed „etiam virtute proximus propter hospitalitatis *Hospitalitas.*

„affectum Sodomitana a se suisque supplicia „detorsit. Decet igitur hospitalem esse: in „officiis autem hospitalibus omnibus qui„dem humanitas impartienda est, justis au„tem uberior deferenda honorificentia: tan„ta autem est apud Deum hospitalitatis gratia, „ut ne potus quidem aquæ frigidæ a præmiis „remunerationis immunis sit: vides, quia „Abraham Deum recepit hospitio, *Gen.* 18. „*v.* 1. vides, quia Lot Angelos recepit. „*Gen.* 19. *v.* 3. Unde scis, ne & tu cum su„scipis hominem, suscipias Christum? licet „in hospite sit Christus, quia Christus in „paupere est. *Matth.* 25. *v.* 36.

Prodigalitas vitanda. 31. Largitatis autem duo sunt genera, „unum liberalitatis, alterum prodigæ effu„sionis: liberale est, hospitio recipere, nu„dum vestire, prodigum est sumtuosis efflue„scere conviviis, & vino plurimo popularis „favoris gratia exinanire proprias opes, quod „faciunt, qui ludis circensibus, theatrali„bus muneribus gladiatoriis, vel etiam ve„nationibus patrimonium suum dilapidant, „ut vincant superiorum celebritates. Libe„ralitas quoque erga pauperes mensuram te„nere debet, ut abundet pluribus. Item non „superfluas ædificationes aggredi oportet, „nec prætermittere necessarias; & maxime „Sacerdoti hoc convenit, ornare Dei tem„plum decore congruo, impensas misericor„diæ convenientes frequentare, quantum „oporteat, largiri peregrinis non super„flua, sed competentia, ne sumtu paupe-

„rum

„rum alienam sibi quærat gratiam. Nec re„strictiorem erga clericos, aut indulgentiorem „se præbeat, alterum enim inhumanum, „alterum prodigum; si aut sumtus desit ne„cessitati eorum, quos a sordidis negotia„tionis aucupiis retrahere debeas, aut vo„luptati superfluat.

CAPUT XXII.

Modus inter nimiam remissionem & severitatem servandus.

32. „Etiam verborum ipsorum & præcep„torum esse mensuram convenit, „ne aut nimia remissio videatur, aut nimia se„veritas: plerique enim remissiores malunt esse, „ut videantur boni esse; sed nihil simula„tum veræ virtutis est, quin etiam diutur„num esse non solet, uti patet ab exemplo „Abessalon filii David, qui, cum accederent „populi adorare eum, osculabatur eos, sed „parva precessit dilatio. 2. *Reges.* *Modus inter remissionem & severitatem.*

CAPUT XXIII.

Eorum, qui vel pecunia, vel ambitu redemti fuerint, fluxa fides est.

33. „Quis igitur vel illos, qui pecunia ad „obedientiam redimuntur, vel eos, „qui assentatione invitantur, fidos sibi arbi„tretur? nam & illi frequenter vendere se vo„lunt, & isti imperia dura ferre non possunt, *Pecunia favor non redimendus.*

 „levi

„levi assentatiuncula facile capiuntur. Si per„strinxeris verbo, immurmurant, defe„runt, imperare malunt, quam obedire, „quasi obnoxios beneficio subjectos sibi esse „debere existimant, quos præpositos habe„re debeant, & ille, qui pecuniam accepe„rit, despectum se judicat, nisi sæpe redi„matur.

CAPUT XXIV.

Bonis artibus ad honores ecclesiasticos enitendum.

Quomodo ad honores Ecclesiasticos nitendum.

34. „Bonis actibus & sincero proposito eni„tendum ad honorem arbitror et ma„xime ecclesiasticum, ut neque resupina ar„rogantia vel remissa negligentia sit, neque „indecora ambitio; ad omnia abundat animi „directa simplicitas satisque se ipsa commen„dat: in ipso vero munere, neque severita„tem esse duram convenit, nec nimiam re„missionem, ne aut potestatem exercere, „aut susceptum officium nequaquam imple„re videamus. Enitendum quoque, ut be„neficiis & officiis obligemus plurimos, & „collatam reservemus gratiam, ne jure be„neficii fiant immemores, qui se graviter „læsos dolent: sæpe enim usu venit, ut „quos gratia foveris, vel aliquo superiore „cumulaveris gradu, avertas, si indigne ali„quem eis præponendum judices.

35. Neque hos, quia semel probati sunt, „arrogantes esse oportet, sed magis tam-

„quam

um memores gratiæ, humilitatem tene-
neque offendi, si aut Presbyter, aut
nister, aut quisquam de clero, aut mise-
ordia, aut doctrina existimationem suam
umulet; gratia enim ecclesiæ laus do-
ris est: laudent unumquemque proxi-
rum labia, & non os suum, commen-
it opera non studia sua. Ceterum siquis
i obediat Episcopo, & extollere se de-
eret, & obumbrare merita Episcopi si-
ulata affectatione doctrinæ, aut humili-
is, is a vero devius superbit.

,36. Ne defendas improbum & sancta in-
no committenda arbitreris, neque ite-
n urgeas, & impugnes, cujus crimen
a deprehenderis; quia injustitia cito of-
dit. Sed nec personam alterius accipia-
is in judicio, gratia adsit, causæ merita
cernant; nihil sic opinionem & fidem
ivat, quam si in judicando potentiori dam-
s' causam inferioris, vel pauperem ar-
as, divitem excuses reum culpæ: si of-
ifam vereris, non recipias judicium, si
erdos es, non lacessas.

CAPUT XXV.

eficia in pauperes potius, quam divi-tes conferenda.

„Magis infirmo & inopi, quam diviti
„nos studere convenit, quia pro
, qui non habet, remunerationem spera-

 ,,mus

„mus Domino Jesu, qui sub specie convivii „generalem virtutum edidit formam. *Luc.* „14. *v.* 12. Ad ipsum quoque sæculi usum „collatio beneficii facta in pauperes magis „quam in locupletes plus juvat, quia dives „dedignatur beneficium, & pudet eum debi-„torem esse gratiæ, quin etiam sibi colla-„tum meritis suis arrogat: pauper vero re-„fert gratiam, & plus reddit, quam acce-„perit; pecunia enim nummo solvitur, gra-„tia numquam exinanitur. Quanto igitur „melius apud bonos, quam apud ingratos „locare beneficium? unde Dominus ad di-„scipulos ait: *Nolite possidere aurum, neque* „*argentum, neque pecuniam. Matth.* 10. *v.* 9.

CAPUT XXVI.

Avaritia vetus malum.

Avaritia vetus malum.

38. „Ceterum ita incubuerunt mores ho-„minum admiratione divitiarum, „ut nemo honore dignus putetur nisi di-„ves: neque hic recens usus, sed jam du-„dum hoc inolevit, uti patet ab exemplo „Achar vestem auream ducenta argenti di-„drachmata furantis. *Jos.* 7. *v.* 9. Item prop-„ter avaritiam Balach putavit Balaam spe præ-„mii posse tentari, ut malediceret populum „Patrum, & vicisset avaritia, nisi Dominus „a maledicto eum abstinere jussisset. *Num.* 22. „Quid fortissimum omnium Samsonem nonne „Dalilæ mulieris avaritia decepit? *Jud.* 6. „Feralis igitur avaritia, illecebrosa pecu-„nia, quæ habentes contaminat, non ha-„ben-

„bentes, non juvat. Numquid ideo copio„sior, honestior, quia habet, quo honestas „plerumque amittitur, quia habet, quod „custodiat magis? quam quod possideat? il„lud enim possidemus, quo utimur, quod „autem ultra usum est, non utique habet „possessionis fructum, sed custodiæ periculum.

CAPUT XXVII.

In pecuniæ contemtu inest forma justitiæ.

39. „Pecuniæ contemtus forma justitiæ est, „& ideo avaritiam declinare debe„mus, ne aliquid faciamus contra justitiam. „Si volumus comendare nos Deo, charita„tem habeamus, unanimes simus, humili„tatem sequamur. Episcopus, ut membris „suis utatur clericis & maxime ministris, „quem cuiquam viderit aptum muneri, ei „deputet. Item boni Episcopi affectus est, „ut optet sanare infirmos, serpentia auferre „ulcera, adurere aliqua, non abscindere, po„stremo quod sanari non potest, cum do„lore abscindere. *Pecuniæ contemtus.*

CAPUT XXVIII.

Misericordia non obstante invidia exercenda.

40. „Melius est pro misericordia invidiam „perpeti, quam prætendere incle„mentiam, ut nos aliquando in invidiam in„cidi- *Vasa sacra pro redimentis captivis danda.*

„cidimus, quod confregerimus vasa mystica, ut captivos redimeremus, quod Arianis displicere potuerat; nec tam factum displicuit, quam ut esset, quod in nobis reprehenderetur. Quis enim tam immitis, „cui displiceat, quod homo redimitur a morte? femina ab impuritatibus? aurum Ecclesia habet, non ut servet, sed eroget in „necessitatibus: nonne dicturus est Dominus: cur passus es tot inopes fame mori? „Et certe habebas aurum, ministrasses alimoniam, melius fuerat, ut vasa viventium „servares, quam metallorum. Tunc non „posset responsum referri: timui, ne templo „Dei ornatus deesset: responderet: aurum Sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur, ornatus Sacramentorum redemtio captivorum est.

S. Laurentius vasa Ecclesiæ vendidit.

41. „Tale aurum sanctus martyr Laurentius Domino reservavit, a quo cum quærerentur thesauri ecclesiæ, promisit se demonstraturum; sequenti die pauperes adduxit: interrogatus, ubi essent thesauri, quos „promiserat, ostendit pauperes dicens: Hi „sunt thesauri Ecclesiæ. Et vere thesauri, „in quibus Christus est, in quibus fides est. „Denique Apostolus ait: *Habemus thesaurum* „*in vasis fictilibus*. 2. *Cor*. 4. *v*. 6. Quos meliores thesauros habet Christus, quam eos, „in quibus se esse dixit? sic enim scriptum „est: *Esurivi, & dedistis mihi manducare &c*. „*Matth*. 25. *v*. 35. Hos thesauros demonstravit Laurentius, & vicit, quod eos nec

„perse-

„persecutor potuit auferre. Sed numquid di„ctum est sancto Laurentio? non debuisti ero„gare, vasa sacramentorum vendere; opus „est, ut quis fide sincera, & perspicaci pro„videntia munus hoc impleat: sane si in sua „aliquis derivat emolumenta, crimen est, „sin vero pauperibus erogat, captivum redi„mit, misericordia est; nemo enim potest „dicere, cur pauper vivit? nemo potest que„ri, quia captivi redemti sunt; nemo potest „accusare, quia humandis fidelium reliquiis „spatia laxata sunt: nemo potest dolere, „quia in sepulturis christianorum requies de„functorum est. In his tribus generibus va„sa Ecclesia etiam initiata confringere, con„flare, vendere licet.

CAPUT XXIX.

Deposita viduarum, & fidelium in Ecclesia defendenda.

42. „Diligenter intuendum est, ut deposita „non solum viduarum intemerata „maneant, sed etiam omnium fidelium, nam non „hoc solo viduarum nomine, sicut in libris Ma„chabæorum legimus commendatum, tem„plum omne servatum est. 2. *Mach.* 3. *v.* 10. *sqq.* „Servanda est igitur depositis fides, adhibenda „diligentia: egregie hinc vestrum enitescit mi„nisterium, si suscepta impressio potentis, „quam vel vidua vel orphani tolerare non „queant, Ecclesiæ subsidio cohibeatur; si „ostendatis plus apud vos mandatum Domi„ni,

Deposita viduarum servanda.

„ni, quam divitis valere gratiam. Memi„nistis ipsi, quoties adversus regales impe„tus pro viduarum, imo omnium depositis „certamen subierimus, commune hoc vobis„cum mihi: uti id S. Doctor ab exemplo Tici„nensis Ecclesiae probat, quae viduae depo„situm amittere periclitabatur.

CAPUT XXX.

Adhortatio ad fugiendos invidos.

Invidi fugiendi. 43. „Filii fugite improbos, cavete invidos. „Inter invidum, & improbum hoc „interest, improbus suo delectatur bono, in„vidus torquetur alieno, ille diligit mala, „hic bona odit, ut prope tolerabilior sit, „qui sibi vult bene, quam qui male omni„bus. Filii ante factum cogitate, & cum „diutius cogitaveritis, tunc facite, quod pro„batis: laudabilis mors, cum occasio datur, „rapienda est illico: fidem diligite, zelum „Dei sumite, sit inter vos pax, quae supe„rat omnem sensum, amate vos invicem, „nihil charitate dulcius, nihil pace gratius, „& vos ipsi scitis, quod prae ceteris vos „semper dilexi, & diligo, quasi unius Patris „filii coaluistis in affectum germanitatis. Quae „bona sunt, tenete, & Deus pacis & dile„ctionis erit vobiscum in saecula saeculorum „Amen.

LIBER

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Qua ratione cum corde nostro conversandum.

I. „David Propheta docuit nos conversari „cum corde nostro tamquam bono „contubernali, ut ipse sibi loqueretur, ut est „illud: *Dixi custodiam vias meas*, *Ps.* 38. & „Salomon ait: *Bibe aquam de tuis vasis*, *Prov.* „5. *v.* 15. & ne sis solus, cum solus es, nec „sis otiosus, cum otiosus es. Sic Moyses „cum taceret, clamabat, *Exod.* 17. *v.* 11. „cum otiosus staret, præliabatur, & de ho„ste triumphabat. *Exod.* 17. *v.* 11. Quando „ergo justus solus est, qui cum Deo semper „est? Quando solitarius est, qui numquam „separatur a Christo? *Rom.* 8. *v.* 35. Quan„do autem feriatur a negotio, qui numquam „feriatur a merito, quo consummatur nego„tium? quibus autem locis circumscribitur, „cui totus mundus divitiarum possessio est? „qua æstimatione definitur, qui numquam „opinione comprehenditur? Etenim quasi ig„noratur & cognoscitur, quasi moritur, & „ecce vivit, quasi tristis, & semper lætior, „ut egenus, & largus, ut qui nihil habeat, „& possideat omnia. *Cum corde conversandum.*

CAPUT

CAPUT II.

Christiano nihil utile, nisi quod sit justum.

Utile sit honestum. 2. „Supra jam ostendimus, nec honestum „esse posse nisi quod utile, nec utile nisi quod honestum; non enim sequi„mur sapientiam carnis, apud quam utilitas „pecuniaria pluris habetur, sed sapientiam, „quæ ex Deo est, apud quam ea, quæ in „hoc sæculo magna æstimantur, pro detri„mento habentur; hoc enim κατορθωμα, quod „perfectum officium est, a vero virtutis fon„te proficiscitur, cui secundum est commu„ne officium pluribus. In ipsis quoque „verbis discretio est: aliter enim bonum „Deum dicimus, aliter hominem, aliter ju„stum Deum appellamus, aliter hominem. „Duplex enim forma perfectionis, alia me„dios, alia plenos numeros habens, alia hic, „alia ibi; alia secundum hominis possibili„tatem, alia secundum perfectionem futuri: „Deus autem per omnia, sapiens super om„nia, perfectus in omnibus.

3. „Inter ipsos quoque homines distantia „est, aliter Daniel sapiens, de quo dictum „est: *Quis Daniele sapientior?* *Ezech.* 28. *v.* 3. „Aliter alii sapientes, aliter Salomon, qui „repletus est sapientia super omnem sapien„tiam antiquorum; aliud est enim commu„niter sapere, aliud sapere perfecte. Qui „communiter sapit, pro temporalibus sapit, „pro se sapit, ut alteri aliquid detrahat, „& sibi adjungat: qui perfecte sapit, nescit

„sua

„sua spectare commoda, sed ad illud solum, „quod æternum est, quod decorum & ho- „nestum, toto affectu intendit, quærens non „quod sibi utile est, sed quod omnibus.

CAPUT III.

Proprium emolumentum non quærendum.

4. „Siquis igitur vult placere omnibus, per „omnia quærat, non quod sibi utile „est, sed quod multis, sicut quærebat & „Paulus, *Philipp.* 2. *v.* 6. hoc est enim con- „formari Christo, alienum non quærere, ni- „hil alteri detrahere, ut acquirat sibi. Consi- „dera o homo, unde nomen sumseris, ab hu- „mo utique, quæ nihil cuiquam eripit, sed „omnia largitur omnibus & diversos fructus „in usum omnium animalium ministrat. Ip- „sa te doceat forma tui corporis, membro- „rumque usus: numquid membrum tuum „alterius membri officia sibi vindicat, „aut oculus officium oris, aut manus pe- „dum ministerium? finge hanc & da oculo „virtutem, ut possit detrahere sensum capiti, „auditum auribus, menti cogitationes, non- „ne statum dissolves naturæ? unde pulchre „Apostolus ait: *Si totum corpus oculus, ubi „auditus &c.*? 1. *Cor* 12. *v.* 17. *sqq.*

Proprium emolumentum non quærendum.

5. „Unde quam grave est, ut detraha- „mus aliquid ei, cui nos compati oportet, „&

Alienæ utilitati non detrahendum.

„& cui debemus consortium ministerii, cum „contra legem naturæ sit non juvare? sic „enim nascimur, ut membra obsequantur si„bi mutuo ministerio, quodsi unum deficit „officio suo, impediantur cetera. Jam vero „si in uno membro totum corpus violatur, „utique in uno homine communio totius hu„manitatis solvitur, & sanctæ Ecclesiæ con„gregatio, quæ in corpus fidei & charitatis „assurgit. Quid quod etiam lex Domini hanc „formam tenendam edocet, ut nihil alteri „detrahas tui commodi servandi gratia; nam „furem mori jubet, cum pecuniam sine usu„ris reddendam censuit. Item hoc præsta„mus ceteris animantibus, quod alia gene„ra animalium conferre aliquid nesciunt, „quod autem eripiunt, homines tribuunt, imo „etiam aves suos pullos cibo suo nutriunt.

CAPUT IV.

Nihil uni utile, quod non sit omnibus.

Nocendum non est alteri.

6. „Hinc ergo colligitur, quod homo, qui secundum naturæ formatus est dire„ctionem, ut obediat ei, nocere non possit „alteri, & si cui noceat, naturam violet; ne„que tantum commodi, quod adipisci se pu„tet, quantum incommodi, quod ex eo sibi „accidat, quæ enim pœna gravior, quam in„terioris vulnus conscientiæ? Liquet igitur id „tenendum omnibus, quod eadem singulo„rum sit utilitas, quæ sit universorum, ni„hilque judicandum utile, nisi quod in com„mune prosit; nam si una lex naturæ om„nibus,

„nibus, una utique utilitas universorum: ad „consulendum enim omnibus naturæ lege „constringimur.

7. „Quærunt aliqui, si sapiens in naufra- „gio positus incipiente naufragio tabulam ex- „torquere possit, utrum debeat? mihi qui- „dem etsi præstabilius communi videatur „usui sapientem de naufragio evadere, ta- „men non videtur, quod vir christianus & „justus & sapiens quærere sibi vitam aliena „morte debeat, utpote, qui, etiamsi in la- „tronem armatum incidat, ferientem referi- „re non possit, ne, dum salutem defendit, „pietatem contaminet, de quo in Evangelii „libris evidens sententia est: *Reconde gladium* „*tuum; omnis enim, qui gladio percusserit, gla-* „*dio ferietur. Matth.* 26. *v.* 52.

An naufragus alteri tabulam auferre possit.

CAPUT V.

Justus nihil agit, quod sit contra officium.

8. „Nihil agit sapiens, nisi quod cum sin- „ceritate sine fraude fit, nec quid- „quam facit, in quo se crimine quoquam „obliget, etsi latere possit; sibi enim est reus „priusquam ceteris, nec tam pudenda apud „eum publicatio flagitii, quam conscientia „est: non enim latebra sapienti spes impuni- „tatis, sed innocentia est, & justus non ter- „rore pœnæ revocatur a culpa, sed honesta- „tis regula. Sic David cum fugeret a facie „regis Saul, quod eum rex ad inferendam

Justus etsi latens officio suo fungitur.

 „necem

„necem in deserto quæreret, ingressus in ca-
„stra regis cum dormientem offendisset, non-
„solum ipse non percussit, sed etiam prote-
„xit, ne ab aliquo, qui simul ingressus fue-
„rat perimeretur. 1. *Reg.* 26. *v.* 2. *sqq.*

CAPUT VI.

Emolumentum apud nos prævalere non debet.

Utilitas propria non prævaleat.

9. „Non vincat honestatem utilitas, sed „honestas utilitatem, quæ æstimatur secundum vulgi opinionem. Mortificetur avaritia, moriatur concupiscentia: Sanctus in negotiationem introisse negat, quia pretiorum captare incrementa non simplicitatis, sed versutiæ est, *Ps.* 70. *v.* 15. & „alius ait: *Captans pretia frumenti maledictus in plebe est. Prov.* 11. *v.* 26.

Lucrum ex frumento non quærendum.

10. „Sed dicunt, qui a frumentis lucrum „captant: aravi studiosius, uberius seminavi, „diligentius excolui, sollicitius recondidi & „servavi; nunc in tempore famis vendo, „subvenio esurientibus, vendo frumentum „non alienum, sed meum non pluris quam „ceteri, imo minori pretio: Quid hic fraudi „est? cum multi possint periclitari, si non „haberent, quod emerent; num industria in „crimen vocatur? num vis adhibetur emtori? omnibus defertur copia emendi, nulli „irrogatur injuria. Etiam Joseph frumenta „in abundantia collegit, in caritate vendidit.

11. „Ve-

11. „Verum his respondetur: bona qui-
„dem agricultura, quæ fructus ministrat om-
„nibus, & simplici industria accumulat terra-
„rum foecunditatem, nihil doli interferens:
„foecunda terra multiplicatum reddit, fi-
„delis ager foeneratos solet restituere pro-
„ventus. De reditibus igitur uberis glebæ
„exspectare debes tui mercedem laboris, cur
„ad fraudem convertis naturæ industriam?
„cur invides usibus hominum publicos par-
„tus? cur populis minuis abundantiam, &
„optari facis a pauperibus sterilitatem, ne tu
„de fame publica negotieris? ambis frumen-
„torum indigentiam, votis tuis gaudes arrisisse
„maledictum, ut nihil cuiquam nasceretur.
„Tunc messem tuam venisse lætaris, sed lu-
„crum tuum damnum publicum est. Joseph
„sanctus omnibus aperuit horrea, non clausit,
„nec pretia captavit annonæ, sed perrene
„subsidium collocavit, nihil sibi acquisivit,
„sed quemadmodum fames imposterum vin-
„ceretur, provida ordinatione dispofuit. Le-
„gisti, quomodo hunc frumentarium pretii
„captatorem exponat in Evangelio Dominus
„Jesus. *Luc.* 12. *v.* 17. Qui, cum non capie-
„bant annonam, se egere credebat. Recte
„igitur Salomon: *Qui continet frumentum,*
„*relinquet illud nationibus. Prov.* 11. *v.* 26.
„non hæredibus, quia avaritiæ emolumen-
„tum ad successorum jura non pervenit.

CAPUT VII.

Peregrini tempore famis ex urbe non expellendi.

Peregrini tempore famis non expellendi.

12. „Sed & illi, qui peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi, expellere eo tempore, quo debent juvare, „fusos omnibus partus negare: feræ non expellunt feras, & homo excludit hominem. „Quando ille rectius, qui cum jam provecta „processisset ætate, & famem toleraret civitas, & peterent vulgo, ut peregrini urbe „prohiberentur, præfecturæ urbanæ curam „sustinens convocavit honoratos & locupletiores viros dicens, valde immane esse, peregrinos ejici, & cibum morienti negare: „canes impastos esse non patimur, & homines excludimus, qui solerent adjumento „esse vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis commerciis, vel in agris colendis, quos in necessitate nolumus pascere, „qui nos omni ætate paverunt.

13. „Sed veremur, ne cumulemus inopiam; primum omnium, misericordia numquam destituitur, sed adjuvatur. Quid plura? collato auro coacta frumenta sunt, ita „nec abundantiam urbis minuit, & peregrinis alimoniam subministravit. Quantæ hoc „commendationis fuit sanctissimo seni apud „Deum? quantæ apud homines gloriæ? qui „potuit Imperatori dicere, hos tua curia „morti abstulit? quanto hoc utilius, quam illud,

„illud, quod proxime Romæ factum est, „ejectos esse urbe amplissima, qui jam pluri„mam illic ætatem transegerant, flentes „cum filiis abiisse: & certe arriserat anni „foecunditas. invectitio solum urbs egebat „frumento: quæ potuisset juvari, si petere„tur ab Italis frumentum.

CAPUT VIII.

Qui honestum utili anteponunt, a Deo probantur.

14. „Quando majores nostri servitio exire „potuissent, nisi id non solum tur„pe, sed etiam inutile credidissent regi ser„vire Ægyptiorum? *Exod.* 12. *v.* 34. *seq.* „Josue quoque & Caleb missi exploratores „suadebant, terram esse utilem, & indecorum „cedere nationibus: dissuadebant alii: pars „igitur melior gloriam saluti prætulit, dete„rior salutem honestati. Divina autem sen„tentia eos probavit, qui honesta utilibus „præstare arbitrabantur, eos vero condem„navit, apud quos ea, quæ videbantur sa„luti potius, quam honestati accommoda, „præponderabant. *Honestum utili præponendum.*

CAPUT IX.

Turpia lucra clericos maxime dedecent.

15. „Nihil itaque deformius, quam usu „quodam degeneris mercaturæ ava„ro æstuare corde, hiare in alieni detrimen„ta *Turpe lucrum & fraudes clerici vitent.*

„ta patrimonii: hinc nascuntur aucupia, quae-
„sitae haereditates gravitatis simulatione cap-
„tatae. In ipsis, qui nullum ecclesiastici or-
„dinis officium receperint, incongrua judi-
„catur affectatae ambitio haereditatis; Sacer-
„dotis vero vel ministri est, prodesse, si pos-
„sit fieri omnibus, obesse nemini. Denique
„si non possit alteri subveniri, nisi alter lae-
„datur, commodius est neutrum juvari,
„quam gravari alterum, ideoque in causis
„pecuniariis intervenire non est Sacerdotis,
„in quibus non potest fieri, quin frequenter
„laedatur alter, qui vincitur; quoniam in-
„tercessoris beneficio se victum arbitratur.
„Sacerdotis est igitur, nulli nocere, prodes-
„se velle omnibus, posse autem solius est
„Dei; nam in causa capitis nocere ei, quem
„juvare debeas periclitantem, non sine pec-
„cato est gravi, in causa autem pecuniae
„odia quaerere, insipientiae est. Proposita
„igitur forma in Sacerdotis officio teneatur,
„ut nulli noceat, etiam aliqua injuria offen-
„sus exemplo David, qui cum potuisset re-
„gi inimico nocere, maluit parcere, quod &
„successori profuit, ut discerent omnes, fi-
„dem regi proprio servare, nec usurpare
„imperium, sed vereri, 1. *Reg.* 24. *v.* 2. *sqq.*
„Parum autem est, quod David Sauli pe-
„percit, sed etiam occisum doluit, & flebi-
„liter deploravit. 2. *Reg.* 1. Itaque & hone-
„stas utilitati praelata est, & utilitas secuta
„honestatem est.

16. „Quid

16. „Quid vero sancto Nabuthe fuit cau„sa mortis, nisi honestatis contemplatio, „dum indecorum putavit, pro paterna hære„ditate pretium, maluitque morte declinare „hujusmodi turpitudinem, 3. *Reg.* 21. v. 3. „& periculum cum honestate subire, quam „utilitatem cum opprobrio. Turpis est itaque „omnis fraus, & etiam in rebus vilibus exe„crabilis est staterae fallacia; & si in foro „rerum venalium, & in usu commerciorum „fraus plectitur, potestne irreprehensibilis „videri inter officia virtutum?

CAPUT X.

De fraude in omni contractu fugienda.

17. „In omnibus decora est fides, justitia „grata, mensura æquitatis jucunda. „Quid autem loquar de contractibus ceteris „ac maxime de coemtione prædiorum, vel „transactionibus & pactis? in quibus si do„lus fuerit deprehensus, duplici pœnæ quis „sit obnoxius. Ubique igitur honestatis præ„ponderat consideratio, quæ dolum exclu„dit, aperienda simplicitas, intimanda veri„tas est, quod etiam Scriptura divina evi„denter expressit in libro Josue, cum Gabao„nitæ fraudulenter a Josue poscerent, ut se„cum firmaret societatem. Nam quia adhuc „erat ignarus locorum & incolarum inscius, „non cognovit fraudes eorum, neque Deum „interrogavit, sed cito credidit; sed ubi in „terras eorum ventum est, deprehensa frau„de Jesus pacem, quam dederat, revocan„dam

Fraus in contractibus vitanda.

„dam non censuit, quia firmata erat Sacra-
„menti religione, ne dum alienam perfidiam
„arguit, suam fidem solveret: multavit ta-
„men eos vilioris obsequio ministerii. *Jos.*
„9. *v.* 3. *sqq.*

CAPUT XI.

Omnes fraudes in Scriptura damnantur.

Omnes fraudes vitandæ.

18. „Regula ergo justitiæ manifesta est, „quod a vero declinare viro non „liceat bono, nec damno injusto afficere „quemquam, nec doli aliquid adnectere, „fraudisve componere: quid evidentius, eo- „quod Ananias, qui fraudavit de pretio agri „sui, quem ipse vendiderat, sicut reus frau- „dis interiit? *Act.* 5. *v.* 1. *sqq.* Licuit uti- „que illi nihil offerre, & hoc sine fraude „fecisset, sed quia fraudem admiscuit, falla- „ciæ pœnam exsolvit; & David ait: *Sicut* „*novacula acuta fecisti dolum. Ps.* 51. *v.* 4. Si- „quis igitur prætendat gratiam, & dolum ne- „ctat proditoris exemplo, ut eum, quem „protegere decebat, prodat ad mortem, in- „strumenti illius comparatione censetur, „quod ebriæ mentis & titubantis vitio ma- „nus vulnerare consuevit.

CAPUT XII.

Nihil promittendum, quod sit inhonestum.

Nil inhonestum promittendum.

19. „Purum igitur ac sincerum oportet esse „affectum, ut unusquisque simpli- cem sermonem proferat, vas suum in san- „ctita-

„ftitate possideat, nec fratrem circumscrip-„tione verborum inducat: nihil promittat „inhonestum, & si promiserit, tolerabilius „est, promissum non facere, quam facere, „quod turpe sit. Sæpe plerique constringunt „se ipsos juris jurandi Sacramento, & cum „ipsi cognoverint promittendum non fuisse, „Sacramenti tamen contemplatione faciunt, „quod ei spoponderunt, sicut de Herode „scriptum est, qui Saltatrici præmium tur-„piter promisit, crudeliter solvit. Neque „umquam adducar, ut credam, non incau-„te principem Jephte promisisse, ut imola-„ret Deo, quidquid sibi revertenti intra li-„men domus suæ occurreret, cum & ipsum „voti sui pœnituerit, postquam filia sibi oc-„currit, qui licet pio metu acerbitatem du-„ræ solutionis impleverit, tamen luctum „annuum etiam posteris deplorandum statuit, „*Jud.* 11. *v.* 35. Dura promissio, acerbior „solutio. Non possum accusare virum, qui „necesse habuit implere, quod voverat, sed „tamen miserabilis necessitas, quæ solvitur „parricidio.

20. Melius est ergo non vovere, quam „vovere id, quod sibi, cui promittitur, non „vult exsolvi. Denique in Isaac habemus „exemplum, pro quo arietem Dominus sta-„tuit sibi immolari. Non semper igitur pro-„missa omnia solvenda sunt.

CAPUT

CAPUT XIII.

Judith multis periculis pro honestate superatis multiplicem reportavit utilitatem.

Judith utile quaerens.

21. „Ecce tibi Judith se offert mirabilis, „quæ formidatum populis virum „Holofernem adit, quem primo formæ gra„tia & vultus decore percutit, deinde ser„monis circumscripsit elegantia; primus tri„umphus ejus fuit, quod integrum pudorem „de tabernaculo hostis revexerit; secundus „quod femina de viro reportavit victoriam, „& quantum ad molem periculi, moritura „processit, quantum ad fidem dimicatura, „honestatem igitur secuta est Judith, & utili„tatem invenit; quanta honestatis auctori„tas, ut Consilium de summis rebus femina „sibi vindicaret, nec principibus populi com„mitteret? quanta honestatis auctoritas, ut „Deum adjutorem præsumeret? quanta gra„tia ut inveniret? *Judith.* 10.

CAPUT XIV.

Elisæi factum honestum & utile.

Elisæi factum honestum & utile.

22. „Quid vero Elisæus nisi honestatem „secutus est, cum exercitum Sy„riæ, qui ad obsidendum eum venerat, „captivum introduxit in Samariam. 2. *Reg.* „6. *v.* 18. *seqq.* Cujus oculos cæcitate ob„duxerat. Sic Elisæus non fraude, sed po„testate Domini percussos maluit tamen ser„vare quam perdere, quia decorum foret; „hosti

hosti parcere, & adversario donare vitam, quam potuisset auferre, nisi pepercisset. Liquet ergo id, quod decorum est, semper esse utile. Et quid aliud Joannes nisi honestatem consideravit, ut inhonestas nuptias etiam in rege non posset perpeti dicens: *Non licet tibi illam uxorem habere. Marc.* 14. *v.* 4. Potuit tacere, nisi indecorum sibi judicasset, mortis metu verum non dicere. Sciebat utique moriturum se esse, quia regi adversabatur, sed honestatem saluti prætulit: & tamen quid utilius, quam quod viro advexit passionis gloriam sancta quoque Susanna, dum honestati intendit, & jam vitam reservavit, & si ad vitam utile præoptavisset, non tantam reportasset gloriam, sed etiam pœnam criminis non evasisset. *Dan.* 13. Advertimus igitur, quia id, quod turpe est, non possit esse utile neque id quod honestum est, inutile.

CAPUT XV.

Moysi maxima honestatis cura fuit.

3. „Redeamus ad nostrum Moysen: nolebat Ægypti rex populum patrum dimittere, dixit Moyses Sacerdoti Aaron, ut extenderet virgam suam super omnes aquas Ægypti, & conversa est aqua fluminis in sanguinem, omnesque Ægyptii siti peribant. *Exod.* 7. *v.* 10. Jactaverunt favillam in cœlum, & facta sunt ulcera in hominibus & quadrupedibus. *v.* 9. Dedu- *Moysis honestas.*

„xerunt

„xerunt grandinem. v. 30. Rogavit Moyses, „& in illis reliquisque plagis Moyses ho„nestum putabat, ut rogatus oraret, læsus „benediceret, appetitus remitteret. Projecit „virgam, & serpens factus est, qui devora„vit serpentes Ægyptiorum, significans, „quod verbum caro fieret, quæ serpentis „diri venena vacuaret per remissionem pec„catorum: virga enim est verbum regale „plenum potestatis. Virga serpens facta est, „quoniam qui erat Filius Dei ex Deo Patre „natus Filius hominis factus est, natus ex „virgine, qui quasi serpens exaltatus in „Cruce medicinam vulneribus humanis in„fudit. Quantus igitur honestatis affectus „esse debeat, ex his probatur, & eo ma„xime, quod Moyses se objiciebat pro po„pulo dicens, ut remitteret populo Deus „aut certe de libro viventium se deleret.

CAPUT XVI.

Raguelis honestas Philosophos antecelluit.

Raguelis honestas. 24. „Tobias quoque formam expressit ho„nestatis, cum relicto convivio mor„tuos sepeliret. *Tob.* 2. *v.* 23. *sqq.* Raguel „præcipue, qui occasione honestatis cum ro„garetur, ut filiam suam in conjugium daret, „vitia filiæ non tacebat, ne circumvenire „petitorem videretur tacendo: unde respon„dit, se dedisse eam jam sex viris, & om„nes esse mortuos. Justus itaque vir plus „alienis timebat, & malebat innuptam ma„nere filiam, quam ejus extraneos pericli„tari.

,tari. Quam breviter ergo absolvit omnes ,quæstiones Philosophorum de vitiis domnorum prodendis; quanto enim iste honestior ,est illis, dubitare non possumus, si conferamus, quanto præstantior est filiæ causa, ,quam rei venalis pecunia.

CAPUT XVII.

Antiquorum patrum honestas in occultando sacro igne.

15. „Nullis adversis honestas impeditur, „quæ in his magis eminet, quam ,in prosperis; nam cum in Persidem ducerentur patres nostri, acceptum ignem de ,altari Sacerdotes Domini occulte in valle ,absconderunt, ne vel contaminaretur vel ,defunctorum sanguis extingueret, vel ruinarum acervus aboleret. Post restauratum ,templum inventa est aqua, & ligna imposita: sole illucescente ex nubibus magnus ,ignis accensus est, & consumptum est sacrificium, & Rex Persarum in eo loco templum fieri mandavit, cui inferebantur dona ,plurima, & quod Nephta appellarunt, id ,est purificatio. 2. *Macch.* 1. *v.* 19. *Occultatio sacri ignis.*

CAPUT XVIII.

Christianorum baptisma.

6. „Ignis memoratus typus Spiritus sancti fuit, qui descensurus erit post Domini ascensionem & remissurus peccata „omnium. *Baptismi typus.*

„omnium. Quid ergo sibi vult esse, quod „signis aqua factus est, & aqua ignem excitavit, nisi quia spiritualis gratia per „ignem exurit, per aquam mundat peccata „nostra? Hic igitur ignis absconditur captivitatis tempore, quo culpa regnat, tempore autem libertatis promitur; & licet in „aquae speciem mutatus, tamen servat ignis „naturam, ut consumeret sacrificium. Eliae „quoque tempore descendit ignis, & consumpsit holocaustum. 3. *Reg.* 18. *v.* 38. Quo „modo christianorum baptisma significatur, „& eodem etiam Moysis & Eliae sacrificium „refertur, & historia Noe *Gen.* 7. *v.* 21. carnis interitus ad profectum Spiritus in „baptismo denotatur.

CAPUT XIX.

Admissum in Levitae cujusdam uxorem, a Gabaonitis flagitium vindicatur.

Vindicta de uxore Levitae violata.

27. „Quanta porro honestatis cura majoribus nostris fuerit, hinc proditur, ut quadraginta millia virorum stringerent gladium adversus fratres suos de tribu „Benjamin, dum ulcisci volunt injuriam pudicitiae, quia temeratores castitatis non sufferebantur. Itaque eo bello caesa sunt utrinque sexaginta quinque millia bellatorum & „plures exustae urbes, & cum inferior fuisset primo populus Israel, tamen nec adversi metu belli percitus vindicandae castitatis sequestravit dolorem, sed ruebat in prae-

„lium

„lium vel sanguine suo parans commissi flagitii diluere notam. *Jud.* 19. *v.* 1. *sqq.*

CAPUT XX.

Quatuor leprosorum post salutem Samariæ obsidionem honesti cura.

28. „Et quid mirum, si populo Dei decorum & honestum curæ fuit, quando etiam quatuor leprosis, sicut in libris regnorum legimus, 4. *Reg.* 6. *v.* 25. „*sqq.* Honestatis non defuit consideratio, „qui cogente fame intraverunt in castra Syrorum Samariam obsidentium, quæ nuda „hostium invenerunt, & ingressi taberna„cula primum repertis alimentis fugaverunt „famem, deinde auri & argenti, quantum „potuerunt, diripuerunt, & cum soli prædæ „incumberent, dispofuerunt tamen nuntiare „regi, fugisse Syros, quia id honestum ar„bitrabantur, quam represso indicio fovere „fraudis rapinam.

Leprosi Syrorum castra diripientes.

CAPUT XXI.

Hesther vitæ periculo honestatem secuta est.

29. „Quid Hesther regina? nonne, ut populum suum periculo exueret, quod erat decorum & honestum, morti se obtulit, nec immitis regis trepidavit furorem? Ipse quoque rex Persarum licet ferox & tumido corde tamen decorum judicavit, indi-

Hestheris honestas.

„indici insidiarum, quæ sibi paratæ forent,
„gratiam repræsentare, populumque libe-
„rum a servitute eruere, eripere neci, nec
„parcere ei, qui tam indecora suasisset: de-
„nique quem præcipuum inter omnes ami-
„cos haberet, cruci tradidit, quod deho-
„nestatum se ejus fraudulentis consiliis
„animadverteret. Ea enim amicitia proba-
„bilis, quæ honestatem tuetur, præferenda
„sane opibus & honoribus: honestati vero
„præferri non solet, sed eam sequi, qualis
„fuit Jonathæ, qui pro pietate nec offen-
„sam patris nec salutis periculum refu-
„giebat; qualis fuit Abimelech, qui pro
„hospitalis gratiæ officiis necem potius sui-
„ipsius, quam proditionem fugientis amici
„subeundam arbitrabatur.

CAPUT XXII.

Honestas amici causa non deserenda.

Honestas propter amicitiam non deserenda.

30. „Nihil enim præferendum honestati, „quæ tamen ne amicitiæ studio „prætereatur, etiam hoc scriptura admonet „de amicitia; sunt enim pleræque Philoso-„phorum quæstiones, utrum amici causa „quisquam contra patriam sentire nec ne „debeat, ut amicoo bediat? utrum oporteat, „ut fidem deserat, dum indulget amici „commoditatibus? & scriptura quidem ait: „*clava & gladius & sagitta ferrata sic homo* „*est testimonium dans falsum adversus amicum* „*suum*, *Prov.* 25. *v.* 18. Ubi falsum testi-„monium tantum reprehenditur; quid enim

„si

„si Dei causa, quid si patriæ cogatur ali-
„quis dicere testimonium? numquid præ-
„ponderare debet amicitia religioni &
„charitati civium? amicus itaque neque
„noxio gratificari debet, neque innocenti
„insidiari: sane si necesse sit, dicere te-
„stimonium, siquid in amico vitii cogno-
„verit, corripere occulte, si non audierit,
„corripere palam oportet; sunt enim bonæ
„correptiones, & plerumque meliores quam
„tacita amicitia, & si lædi se putat amicus;
„tu tamen corripe errantem, innocentem
„ne deseras; constans enim debet esse ami-
„citia & perseverare in affectu, non puerili
„modo amicos mutare vaga sententia.

31. „Aperi pectus tuum amico, ut ca- *Officia boni amici.*
„pias ex eo vitæ jucunditatem, *Eccli.* 6.
„*v.* 16. defer amico tuo ut æquali, nec te
„pudeat, ut prævenias amicum officio:
„amicitia enim nescit superbiam: nec de-
„seras amicum in necessitate: juvemus con-
„silio, conferamus studia, compatiamur
„affectu. Si necesse est, toleremus propter
„amicum etiam aspera, plerumque inimi-
„citiæ subeundæ sunt propter amici inno-
„centiam: nec te pœniteat ejusmodi offen-
„sionis; justi enim vox est: *etsi mala mihi*
„*evenerint, propter amicum sustineo*, *Eccli.* 22.
„*v.* 31. In adversis enim amicus proba-
„tur; sed ut in adversis amici tolerantia
„necessaria, sic in prosperis auctoritas con-
„grua est, ut insolentiam amici reprimat.

 32. „Ser-

32. „Servate igitur filii intimam cum „fratribus amicitiam, qua nihil est in re„bus humanis pulchrius: solatium quippe „vitæ hujus est, ut habeas, cui pectus „aperias tuum, qui in prosperis gratuletur „tibi, in tristibus compatiatur, in persecutio„nibus adhortetur. Quam boni amici He„bræi pueri, quos a sui amore nec forna„cis ardentis flamma divisit.

Amicitiæ fructus. 33. „Hic est amicitiæ fructus, ut non „fides propter amicitiam destruatur: non „potest enim homini amicus esse, qui Deo „fuerit infidus. Pietatis custos amicitia „est, & æqualitatis magistra, ut superior „inferiori se exhibeat æqualem, inferior „superiori; inter dispares enim mores non „potest esse amicitia, & ideo convenire „tibi utriusque debet gratia. Nec auctoritas „desit inferiori, si res poposcerit, nec hu„militas superiori; audiat quasi æqualem, „& ille quasi amicus moneat, & objurget „non jactantiæ studio, sed affectu chari„tatis. Neque monitio aspera sit, neque „objurgatio contumeliosa; sicut enim aliena „adulationis amicitia esse debet, ita etiam „aliena insolentiæ; quid est enim amicus „nisi consors amoris, cui te tamquam al„teri tibi committas? a quo nihil timeas, „nihil commodi tui inhonestum petas; „virtus est enim amicitia non quæstus; „quia non pecunia petitur sed gratia. De„nique meliores amicitiæ sunt inopum „plerumque quam divitum, & frequenter „divi-

[illegible]

[illegible]

SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE VIRGINIBUS AD MARCELLINAM SOROREM SUAM

LIBRI TRES.

[illegible]

Duo sacrarum virginum genera cum [illegible] [illegible] agnosci- mus, nimirum alias, quae Christo specia- liter nupserunt, & velari a sacerdote me- ruerunt: & alias, quae necdum sacro vela- mine tectae tamen in proposito virginali [illegible]

semper se manere promiserunt. At vero utræque perpetuo virginitatis voto adstrictæ fuerunt; Patres enim maxime S. Augustinus voces *propositum* & *votum* eodem usurparunt significatu, ex quo colligitur, virginum & continentium vivendi rationem Christianæ religionis ætate non esse inferiorem, & jam inde ab Apostolicis temporibus puellas extitisse, quæ Deo virginitatem seu voto, seu firmo perpetuæ continentiæ promisso consecrarent, & denique hæc vota coram Episcopis aut presbyteris aut parentibus aut omnibus Christianis declararent. Porro gemente sub acerbissimis persecutionibus Ecclesia eædem virgines in paternarum ædium secreto degebant, sed pace Ecclesiæ reddita illæ Dei sponsæ monasteria instituere aggressæ sunt in Oriente: unde S. Athanasius Arianorum persecutione vexatus Romam fugiens similia monasteria ibidem construendi ansam dedit. In juvando autem tam sancto & utili instituto nemini inferiorem se exhibuit sanctus Ambrosius, qui illud non modo in propria sua diœcesi verum etiam per vicinas provincias & trans maria usque in Africam & Mauritaniam amplificavit: & cum nihil antiquius haberet sanctus Antistes, quam ut populum suum salutari doctrina imbueret, tertio episcopatus sui anno Christi 377. de hoc argumento sequentes sermones habuit, quorum excita rumore beata ipsius soror Marcellina eidem per litteras tam prosperum successum gratulata est, quem etiam per litteras rogavit, ut

ut fibi abfenti fcripto fua mandata transmitteret, cui juftæ petitioni ut obfequeretur, conciones fuas in tres fequentes libros digeffit.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Talenta a Deo accepta non negligenda.

1. „Si juxta cœleftis fententiam veritatis „unusquisque fervus credita fibi ta„lenta gratiæ fpiritalis intra terram abfcon„dens in non mediocrem Domino revertente „offenfam incidit, *Matth.* 25. Jure nobis ve„rendum eft, quibus maxima Dei eloquia „credita funt, ne vocis quoque noftræ „pofcatur ufura: unde ingenio quidem dif„fifus, fed divinæ mifericordiæ provocatus „exemplis, fermonem meditari audeo. Nam „volente Deo etiam afina locuta eft, *Num.* „22. *v.* 28. & fi fancto Zachariæ nomen „Joannis reddidit patri vocem, ego quoque „defperare non debeo, quod vocem licet „mutus accipiam, fi loquar Chriftum, & „ejus familiam virgines prædicem. *Talentis bene utendum.*

2. „Et bene procedit, ut quoniam ho„die natalis eft virginis, de virginibus fit „loquendum. Natalis eft virginis, inte„gritatem fequamur; natalis eft martyris, „hoftias immolemus, natalis eft fanctæ Ag„nes, mirentur viri, non defperent parvuli, „ftupeant nuptæ, imitentur innuptæ. Sed „quid *Encomium S. Agnetis.*

„quid dignum de ea loqui possumus, cujus „ne nomen quidem vacuum laudis est? „Devotio supra ætatem, virtus supra natu„ram, ut mihi videatur non hominis ha„buisse nomen sed oraculum martyris, quo „indicavit, quid esset futura; nomen virgi„nis titulus est pudoris: appellabo marty„rem, prædicabo virginem, satis prolixa „laudatio est, quæ non quæritur, sed tene„tur; nemo est laudabilior, quam qui ab „omnibus laudari potest, quot homines, tot „præcones, qui martyrem prædicant, dum „loquuntur,

3. Hæc duodecim annorum martyrium „fecisse traditur, quo detestabilior crudeli„tas, quæ nec minusculæ pepercit ætati, „imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa te„stimonium invenit ætate: fuit ne in illo „corpusculo vulneri locus? sed quæ non ha„buit, quo ferrum reciperet, habuit, quo „ferrum vinceret. Hæc inter cruentas car„nificum impavida manus: hæc stridentium „gravibus immobilis tractibus catenarum, „nunc furentis mucroni militis totum offer„re corpus mori adhuc nescia, sed parata, „vel si ad aras invita raperetur, tendere „Christo inter ignes manus, & in ipsis sa„crilegis focis trophæum Domini signare vi„ctoris; nunc ferratis colla manusque ambas „inserere nexibus, sed nulla tam tenuia „membra poterat nexus includere.

4. Novum martyrii genus, nondum ido„nea pœnæ, & jam matura victoriæ, certa„re

e difficilis, facilis coronari, magisterium virtutis implevit, quæ præjudicium vehebat ætatis: non sic ad thalamum nupta properaret, ut ad supplicii locum læta successu gradu festina virgo processit. Flere omnes ipsa sine fletu; mirari plerique, quod iam facile vitæ suæ prodiga, quam nondum hauserat, jam quasi perfuncta donaret, stupere universi, quod jam divinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per ætatem esse non posset. Quanto terrore egit carnifex, ut timeretur, quantis blanditiis, ut suaderet? Quantorum vota, ut sibi ad nuptias perveniret? at illa, & hæc sponsi injuria est exspectare placiturum, qui me sibi prior elegit, accipiet, quid percussor moraris? pereat corpus, quod amari potest oculis quibus nolo; stetit, oravit, cervicem inflexit: cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset supplicio, tremere percussoris dexteram, pallere ora alieno timentis periculo; cum puella non timeret suo. Habetis igitur in una hostia duplex martyrium, pudoris & religionis, & virgo permansit, & martyrium obtinuit.

CAPUT III.

Virginitatis laudes.

„Non ideo laudabilis virginitas, quia „& in martyribus reperitur, sed quia ipsa martyres facit. Quis autem humano eam possit ingenio comprehendere, quam nec natura suis inclusit legibus? e cœlo ac- *Virginitas cælestis virtus.*

 „cersi-

„cersivit, quod imitaretur in terris, nec immerito vivendi sibi usum quæsivit e cælo, „quæ sponsum sibi invenit in cælo verbum „Dei in ipso sinu Patris, ubi non nubent, „neque nubentur, sed erunt sicut angeli in „cælo. Quis igitur neget, hanc vitam „fluxisse de cælo, quam non facile inveni„mus in terris, nisi postquam Deus in hæc „terreni corporis membra descendit? tunc „in utero virgo concepit, & Verbum caro „factum est, ut caro fieret Deus.

6. „Dicet aliquis: sed etiam Elias nullis „corporei coitus fuisse permixtus cupidita„tibus invenitur: ideo ergo curru raptus ad „cœlum, ideo cum Domino apparet in glo„ria, ideo Dominici venturus est præcursor „adventus: & Maria tympanum sumens pu„dore virgineo choros duxit, quæ Ecclesiæ „speciem gerebat, quin etiam templo Hie„rosolymis legimus virgines deputatas. At „vero quando Dominus in corpus hoc ve„niens contubernium divinitatis & corporis „sine ulla concretæ confusionis labe socia„vit: tunc toto orbe diffusus corporibus hu„manis vitæ cœlestis usus inolevit.

CAPUT IV.

Virginitatis decus in ethnicis non fuit.

Virginitas non fuit apud Ethnicos.

7. „Virginitas affectatur a Gentibus, sed „consecrata violatur, incursatur a „barbaris, nescitur a reliquis. Quis mihi „prætendit Vestæ virgines & Palladis Sacer„dotes?

otes? qualis ista est non morum pudicia, sed annorum, quae aetate praescribitur: etulantior est talis integritas, cujus coruptela seniori servatur aetati. Qualis autem est illa religio, ubi pudicae adolescenes jubentur esse impudicae anus? Quid de acris Phrygiis loquar, in quibus impudicia disciplina est, atque utinam sexus fragilioris? quid de argiis Liberi, ubi religionis mysterium est incentivum libidinis? ualis igitur potest ibi esse vita Sacerdoum, ubi colitur stuprum deorum? non haent ergo sacram virginem. Sed neque Philosophiae praecepta aliquam virginem formaverunt. Pythagorea quaedam una ex irginibus celebratur fabula, cum a tyrano cogeretur, secretum prodere, morsu linuam abscidit, & in faciem tyranni despuit, uae forti quidem animo, sed tumenti uteo mentis potuit tegere secretum, corporis ero non texit opprobrium: vicit naturam, ed non tenuit disciplinam, & licet tyranus non potuerit invenire, quod interogabat, tamen, quod non interrogabat, invenit.

8. „Quanto nostrae virgines fortiores, uae vincunt etiam, quas non vident potestates: aetate utique Agnes minor, sed virute major, triumpho numerosior, conlantia confidentior, non sibi linguam propter metum abstulit, sed propter trophaeum eservavit; nihil enim habuit, quod prodi imeret, cujus non erat criminosa, sed re-

„ligio-

„ligiosa confessio Domini, quem quia ætas „non poterat confiteri, natura confessa est.

CAPUT V.

Virginitatis patria cœlum est.

Virginitatis merita.

9. „Si ibi est patria, ubi genitale domicilium, in cælo profecto est patria „castitatis: itaque hic advena ibi incola est. „Quid enim est castitas virginitatis, nisi expers contagionis integritas? atque ejus au„ctorem, quem possumus æstimare, nisi immaculatum Dei filium, cujus caro non vi„dit corruptionem, divinitas non est exper„ta contagionem?

10. Videte igitur, quanta virginitatis me„rita sint. Christus ante virginem, Christus „ex virgine a Patre quidem natus ante sæ„cula, sed ex virgine natus ob sæcula, il„lud naturæ suæ, hoc nostræ utilitatis est. „Spectate & aliud virginitatis meritum: Chri„stus virginis sponsus, & si dici potest, „Christus virgineæ castitatis, virginitas enim „Christi non virginitatis est Christus.

CAPUT VI.

Bona matrimonii cum bonis virginitatis collata.

Matrimonii onera.

11. „Conferamus bona mulierum cum bo„nis virginum. Jactet licet fœcun„da se mulier nobilis partu, quo plures ge„neraverit, eo plus laborat: numeret solatia

„filio-

lorum, sed numeret pariter & molestias t
ıbit & plorat; concipit & gravescit; par-
ırit, & ægrotat. Quid recenseam nu-
iendi molestias? habet mater hæredes,
d auget dolores: & quid famulatus gra-
es, & addicta viris feminarum replicem
rvitia, quas ante jussit Deus servire gene-
ns servos? Hinc illa nascuntur incentiva
tiorum, ut quæsitis coloribus ora depin-
unt, dum viris displicere formidant, &
adulterio vultus meditantur adulterium
stitatis: quem judicem veriorem requiri-
us deformitatis tuæ, quam te ipsam? si
ılchra es, quid absconderis? si deformis,
ır te formosam esse mentiris? Et quanto
etio opus est, ut etiam pulchra non di-
liceat? hinc pretiosa collo dependent mo-
lia, inde per humum vestis trahitur au-
ta. Emitur ergo hæc species an habetur?
ıid quod etiam ad odorem variæ adhi-
ntur illecebræ, gemmis onerantur au-
s, oculis color alter infunditur: quid ibi
manet suum, ubi tam multa mutantur?

12. „Vos vero beatæ virgines, quæ ta- *Virginitatis bona.*
tormenta potius quam ornamenta ne-
tis, quibus pudor sanctus verecundo suf-
fus ore, & bona castitas est decori, me-
a vestra pensate; habetis & vos vestram
lchritudinem, quam nulla extinguit ætas,
lla mors eripit, nulla ægritudo corrum-
: non uteri onus notum, non dolor par-
s, & tamen numerosior soboles piæ men-
, quæ omnes pro liberis habet. Sic
„san-

„sancta Ecclesia immaculata coitu, fœcunda partu, virgo est castitate, mater est prole: parturit nos virgo non cum dolore, sed gaudiis Angelorum: nutrit nos virgo non corporis lacte, sed Apostoli, quo infirmam adhuc crescentis populi lactavit ætatem.

CAPUT VII.

Parentes ad virginitatem filias instituant.

Parentes ad virginitatem hortentur.

13. „Virgo Dei donum est, munus parentis, sacerdotium castitatis. Virgo matris hostia est, cujus quotidiano Sacrificio vis divina placatur. Virgo individuum pignus parentum, quæ non dote sollicitet, non emigratione destituat, non offendat injuriis.

14. „Sed nepotes aliquis habere desiderat, & avi nomen acquirere: primum suos tradit, cum quærit alienos. Deinde certis defraudari incipit, dum sperat incertos, confert opes proprias, & adhuc poscitur, nisi dotem solvat, exigitur, si diu vivat, onerosus est: emere istud est generum, non acquirere.

Nuptiæ licitæ.

15. „Dicet aliquis, ergo disuades nuptias: ego vero eas suadeo, & damno illos, qui disuadere consueverunt, utpote, qui Saræ & Rebeccæ & Rachel, & ceterarum veterum conjugia feminarum pro documentis virtutum recensere soleam: qui enim copulam damnat, damnat & filios, & successionem generis humani. Non itaque dissua-

„deo

„deo nuptias, ſed fructus ſacratæ virginitatis enumero; paucarum quippe hoc munus „eſt, illud omnium, nec poteſt eſſe virginitas, niſi habeat, unde naſcatur. Bona cum „bonis comparo, quo facilius, quid præſtet, „eluceat, neque meam ſententiam affero, „ſed eam repeto, quam edidit Spiritus ſan„ctus per Prophetam: *Melior eſt ſterilitas cum „virtute.* *Sap.* 4. *v.* 1.

16. „Primum enim, quod nupturæ præ „ceteris concupiſcunt, ut ſponſi decore ſe „jactent, eo neceſſe eſt, impares ſacris ſe „fateantur eſſe virginibus, quibus ſolis con„tingit dicere; *Speciosus forma præ filiis ho„minum.* *Pſ.* 44. *v.* 3. Pulchritudinem ejus, „quis poteſt majorem æſtimare decore ejus, „quæ *amatur a rege*, probatur a judice, dica„tur Domino, conſecratur Deo, ſemper „ſponſa, ſemper innupta, ut nec amor fi„nem habeat, nec pudor damnum? hæc „profecto vera pulchritudo eſt, quæ ſola „meretur audire a Domino: *Tota es formo„ſa,* *Cant.* 4. *v.* 7. *& odor veſtimentorum tuo„rum ſuper omnia aromata.* *v.* 10. Quæ in Sal„vatoris miſſa ſunt ſepulturam, & emortuos „corporis motus membrorumque redolet „obiiſſe delicias: *& odor veſtimentorum tuo„rum ſicut odor Libani.* *v.* 11. Dominici cor„poris integritatem, & virgineæ florem ca„ſtitatis exhalat. *Virginitas præſtantior.*

CAPUT

CAPUT VIII.

Virgines apibus comparantur.

Virgines apibus similes. 17. „Digna virginitas, quæ apibus comparetur: sic laboriosa, sic pudica, sic continens, rore pascitur apis, nescit concubitus, mella componit. Ros quoque virginis est sermo divinus; pudor virginis est intemerata natura, partus virginis fœtus est labiorum expers amaritudinis, fertilis suavitatis. Quam te velim imitatricem esse hujus apiculæ, cui cibus flos est, ore soboles legitur, ore componitur. Verba tua nullum doli velamen obtendant, ut & puritatem habeant, & gravitatis plena sint. Meritorum quoque tuorum tibi æterna posteritas tuo opere pariatur; nec soli tibi, sed etiam pluribus congreges. Dives igitur esto, sed pauperibus, ut tuæ participes naturæ participes etiam sint facultatum.

CAPUT IX.

Virgo Christum inquirit, & invenit.

Virginum sponsus Christus. 18. „Sume igitur alas virgo spiritus, ut supervoles vitia, si contingere cupis Christum, scrutare diligentius tam bonum florem, nec eum nisi in pectoris valle reperias; humilibus enim inhalatur, amat generari in *hortis conclusis*, in quibus impressa signaculis imagine Dei sinceri fontis unda resplendeat. *Cant.* 4. *v.* 12. Ne volutabris spiritalium bestiarum sparsa cœno „fluen-

„fluenta turbentur. Accingere itaque virgo „& hortum tuum claude propheticis præ„ceptis, pone custodiam ori tuo, *Ps.* 40. *v.* 5. „ut etiam tu possis dicere: tamquam malus „in lignis nemoris, ita frater germanus „meus in medio filiorum. *Cant.* 2. *sqq.*

19. „Decet autem, ut plene noveris, quem „diligis, & omne in eo & ingenitæ divini„tatis, & assumptæ incorporationis myste„rium agnoscas; *candidus* merito, quia Pa„tris splendor, *rubeus*, quia partus est vir„ginis.

20. Et quid pluribus exequar laudem ca„stitatis? castitas etiam angelos fecit, qui „eam servavit, angelus est, qui perdidit, dia„bolus. Quam præclarum autem, angelos „propter intemprantiam suam in sæculum „cecidisse de cœlo, virgines propter castimo„niam in cælum transisse de sæculo? beatæ „virgines, quas non illecebra sollicitat cor„porum, non colluvies præcipitat voluptatum.

CAPUT X.

Castitas avaritiam domat.

21. „Quantæ porro felicitatis est, quod „nulla virgines habendi cupiditas „inflammat? pauper, quod habes, poscit, „quod non habes, non requirit: fructus la„boris tui thesaurus est inopi, & duo æra „sola census est largientis. Cernis, ut pom„parum ferculis similis incedat, quæ se com„ponit, *Castitas avaritiam domat.*

„ponit, ut placeat, omnium in se vultus con-
„vertens, eo ipso, quo studet placere, de-
„formior; prius enim populo displicet, quam
„placeat viro.

Muliebris luxus molestus.

22. „Cerne laceras vulneribus aures: „hinc collum catena constringit, inde pedem „auro pes includit: nihil refert, auro corpus „oneretur, an ferro, sic cervix premitur, „sic gravatur incessus: nil pretium juvat, „nisi quod vos mulieres, ne pereat vobis „pœna, trepidatis, qui publico jure dam„nantur, optant exui, vos ligari. Quam „vero miserabilis illa conditio, quod tam„quam mancipii forma venalis nuptura lici„tatur, ut, qui pretio vicerit, emat: tolera„bilius mancipia væneunt, quæ sæpe sibi do„minos eligunt: Virgo, si eligat, crimen „est, si non eligat, contumelia.

CAPUT XI.

Exempla virginum velatarum.

Exempla virginum velatarum.

23. „Dicet aliquis: tu nobis quotidie vir„ginum canis laudes, quid faciam, „qui eadem quotidie cantito, & nihil profi„cio? sed non mea culpa. Denique de Pla„centino sacrandæ virgines veniunt, de Bo„noniensi veniunt, de Mauritania veniunt, „ut hic velentur: magnam rem videtis, hic „tracto, & alibi persuadeo, quid quod etiam, „qui me non audiunt, sequuntur. Qui au„diunt, non sequuntur; nam plerasque vir„gines cognovi velle; & prohiberi etiam

„pro-

„prodire a matribus, & quod eft gravius, „viduis, 'nempe fi hominem 'vellent amare „filiæ veftræ, per leges poffent eligere, „quem vellent: quibus igitur hominem eli„gere licet, Deum non licet?

24. „Contuemini, quam dulcis pudici„tiæ fructus fit, qui barbaricis quoque ino„levit affectibus. Ex ultimis infra ultraque „Mauritaniæ partibus deductæ virgines, hic „facrari geftiunt, & cum fint omnes in vin„culis familiæ, pudicitia tamen nefcit effe „captiva, profitetur regnum æternitatis, „quæ mœret injuriam fervitutis. Nam quid „de Bononienfibus virginibus loquar, quæ „mundanis fe deliciis abdicantes facrarium „virginitatis incolunt? relictoque parentum „hofpitio tendunt in tabernaculis Chrifti? „indeque milites caftitatis nunc canticis fpi„ritalibus perfonant, nunc victum operibus „exercent, liberalitati quoque fubfidium ma„nu quærunt.

Cœnobia virginum.

CAPUT XII.

Virginem nec vis parentum, nec patrimonii jactura a pio propofito revocet.

25. „Bonum itaque, fi virgini ftudia paren„tum afpirent, fed illud gloriofius, „fi virgo fponte fe tradat, in comitem ca„ftitatis: forfitan dotem negabunt parentes, „fed habes divitem fponfum, cujus conten„ta thefauro patriæ fucceffionis emolumen„ta non quæras. Quanto dotalibus præftat

Parentes virgines non revocent.

„com-

„compendiis casta paupertas? & tamen, „quam audistis aliquando propter studium „integritatis legitimæ factam successionis ex„torrem? Contradicunt parentes, sed vo„lunt vinci, resistunt primo, quia credere „timent, indignantur frequenter, ut discas „vincere, abdicationem minantur, ut ten„tent, si potes damnum sæculi non timere; „quæsitis blandiuntur illecebris, ut videant, „si variarum mollire te non queat blanditia „voluptatum. Exerceris virgo, dum coge„ris. Sed esto maneant vos damna patri„monii, nonne caducarum dispendia volup„tatum futura cœli regna compensant? imo „qui reliquerit domum, aut parentes, aut „fratres, aut uxorem, aut filios propter reg„num Dei, recipiet septies tantum in hoc „tempore, in sæculo autem venturo vitam „æternam possidebit.

Exemplum virginis constantis. 26. „Memoriæ nostræ puella dudum nu„bilis, cum urgeretur ad nuptias a parenti„bus, ad sacrosanctum altare confugit; ne is „quidem finis audaciæ. Stabat ad aram Dei, „pudoris hostia, victima castitatis, nunc ca„piti dextram sacerdotis imponens, precem „poscens, nunc justæ moræ impatiens, ac „summum altari subjiciens verticem: num „melius inquit mafarte (*velo virginitatis*) me „quam altare velabit, quod sanctificat ipsa „velamina? Quid agitis vos propinqui? quid „exquirendis adhuc nuptiis sollicitatis ani„mum? jam dudum provisas habeo: spon„sum offertis? meliorem reperi. Quaslibet ex-

„agge-

„aggerate divitias, jactate nobilitatem, præ-
„dicate potentiam; habeo eum, cui nemo
„se comparet, divitem mundo, potentem im-
„perio, nobilem cœlo. Silentibus ceteris unus
„abruptius inquit: quid si pater tuus viveret,
„innuptam te manere pateretur? tunc illa,
„majori religione, & ideo fortasse defecit,
„ne quis impedimentum possit afferre. Ha-
„betis, puellæ, devotionis præmium, pa-
„rentes cavete offensionis exemplum.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Institutio virginum.

1. „Superiore libro virginum mores, & mu-
„nus explicare voluimus, ut per se
„cœlestis gratia muneris invitet legentem.
„Secundo libro virginem instituti decet, &
„competentium præceptorum magisteriis eru-
„diri; sed quoniam nos infirmi ad monen-
„dum, & impares ad docendum sumus,
„exemplis potius, quam præceptis putavi-
„mus imbuendam, licet amplius proficia-
„tur exemplo: quoniam nec difficile æsti-
„matur, quod jam factum est, & utile,
„quod probatum, & religiosum, quod hæ-
„reditario paternæ virtutis usu in nos est
„successione transfusum.

CAPUT II.

Virginibus exemplum Mariæ proponitur.

B. Maria e-xem-plum. 2. „Sit igitur vobis tamquam in imagine „descripta virginitas & vita Mariæ, „de qua velut speculo refulgeat species ca-„stitatis & forma virtutis; hinc sumatis „licet exempla vivendi, ubi tamquam in „exemplari magisteria pietatis, quid corri-„gere, quid effugere, quid tenere debeatis „ostendunt. Primus discendi ardor nobi-„litas est magistri: quid nobilius Dei ma-„tre? quid splendidius ea, quam splendor „elegit? quid castius ea, quæ corpus sine „corporis contagione generavit? Nam de „ceteris ejus virtutibus quid loquar? virgo „erat non solum corpore, sed etiam mente, „quæ nullo doli ambitu sincerum adulte-„raret affectum, corde humilis, verbis gra-„vis, animo prudens, loquendi parcior, le-„gendi studiosior, non in incerto divitiarum „sed in prece pauperum spem reponens, „intenta operi, verecunda sermone, arbi-„trum mentis solita non hominem sed „Deum quærere, nullum lædere, bene „velle omnibus, assurgere majoribus, non „invidere æqualibus, fugere jactantiam, „rationem sequi, amare virtutem. Quando „ista vel vultu læsit parentes? quando dis-„sensit a propinquis? quando fastidivit hu-„milem? quando derisit debilem? quando „vitavit inopem? eos solos solita cœtus „viro-

„virorum invisere, quos misericordia non „erubesceret, neque præteriret verecundia: „nihil torvum in oculis, nihil in verbis „procax, nihil in actu inverecundum, non „gestus fractior, non incessus solutior, non „vox petulantior, ut ipsa corporis species „simulacrum fuerit mentis, figura probi„tatis.

3. „Quid ego exequar ciborum parci„moniam, officiorum redundantiam, alte„rum ultra naturam superfuisse, alterum „pene ipsi naturæ defuisse, illic nulla in„termissa tempora, hic congeminatos jeju„nio dies; & siquando reficiendi successisset „voluntas, cibus plerumque obvius, qui „mortem arceret, non delicias ministraret. „Dormire non prius cupiditas quam ne„cessitas fuit, ita tamen, ut, cum quiesceret „corpus, vigilaret animus, qui frequenter „in somnis aut lecta repetit, aut somno „interrupta continuat, aut disposita gerit, „aut gerenda prænuntiat. Prodire domo „nescia, nisi cum ad Ecclesiam conveniret, „& hoc ipsum cum parentibus aut propin„quis nullo meliori sui custode quam se„ipsa, quæ incessu affatuque venerabilis „non tam vestigium pedis teneret, quam „gradum virtutis attolleret. Sic Maria in„tendebat omnibus, quasi a pluribus mo„neretur. Talem eam Evangelista mon„stravit, angelus reperit, Spiritus sanctus „elegit. Talis ergo fuit Maria, ut ejus „unius vita omnium sit disciplina: si igitur „auctor non displicet, opus probemus, ut

„quæcunque sibi ejus exoptat præmium, „imitetur exemplum. Quantæ in una virgine „species virtutum emicant? secretum vere„cundiæ, vexillum fidei, devotionis obse„quium, virgo intra domum, comes ad mi„nisterium, mater ad templum.

4. „O quantis illa virginibus occurret, „quantas complexa ad Dominum trahet, „dicens, hæc thorum filii mei, hæc tha„lamos nuptiales immaculato servavit pu„dore? quæ pompa illa, quanta angelorum „lætitia, quod habitare mereatur in cœlo, „quæ cœlesti vita vixit in sæculo? Tunc „etiam Maria tympanum sumens choros „virginales excitabit cantantes domino, „quod per mare sæculi sine secularibus flu„ctibus transierunt *Exod.* 42, *v.* 4. Beatæ „virgines, quæ tam immortali spiratis gra„tia, ut horti floribus, ut templa religione, „ut altaria sacerdote!

CAPUT III.

S. Thecla mortis subeundæ exemplar.

Theclæ [...]tem[...]um. 5. „Ergo sancta Maria disciplinam vitæ in„formet, Thecla doceat immolari, „quæ copulam fugiens nuptialem, & sponsi „furore damnata, naturam etiam bestiarum „virginitatis veneratione mutavit: namque „parata ad feras, cum aspectus quoque de„clinaret virorum, ac vitalia ipsa sævo of„ferret leoni, fecit, ut qui impudicos de„tulerant oculos, pudicos referrent. Cer-

„nere

ere erat lir gentem pedes bestiam cubiare humi, muto testificantem sono, quod acrum virginis corpus violare non posset. 'antum habet virginitas admirationis, ut am etiam leones mirentur: docuerunt eligionem, dum adorant martyrem, douerunt castitatem, dum virgini nihil aliud isi plantas osculantur.

CAPUT IV.

Exemplum virginis Antiochenæ.

„Antiochiæ nuper virgo quædam fuit „fugitans publici visus; sed quo ma gis virorum evitabat oculos, eo amplius ncendebat. Sancta autem virgo, ne diuius alerentur potiendi spe cupiditatis, inegritatem pudoris professa sic restinxit improborum faces, ut jam non amaretur sed roderetur: unde facta est persecutio. Puella ugere nescia, certe pavida, ne incideret in nsidiatores pudoris, animum ad virtutem aravit, tam religiosa, ut mortem non timeret, tam pudica, ut expectaret. Venit coronæ dies, producitur puella duplex rofessa certamen & castitatis & religiomis. Sed ubi viderunt constantiam proessionis, metum pudoris, cogitare cœperunt, quemadmodum specie castitatis religionem tollerent; aut sacrificare virginem aut in lupanari prostitui jubent. *Exemplum virginis Antiochenæ.*

7. „Hic puella secum: quid agimus? hodie aut martyr aut virgo, altera nobis

„invidetur corona; sed nec virginis no
„agnoscitur, ubi virginitatis auctor nega
„tolerabilius est mentem virginem, q
„carnem habere, utrumque bonum s
„ceat, si non liceat, saltem non ho
„castæ, sed Deo simus. Et Judith se,
„adultero placeret, ornavit, quia vero
„religione non amore faciebat, nemo
„adulteram judicavit, & si illa & pudo
„servavit & patriam, fortassis & nos
„vando religionem, servabimus etiam c
„tatem. Hoc ergo informata exemplo
„vit, tacuit, ne eam vel loquentem adu
„audiaet, nec pudoris elegit injuriam,
„Christi recusavit: æstimate, utrum adu
„rare potuerit corpus, quæ nec vocem a
„teravit.

8. „Claudite jam aurem virgines, d
„tur puella Dei ad lupanar: sed ap
„aurem virgines; Christi virgo prostitui
„test, adulterari non potest, nec lupan
„infamant castitatem, sed castitas etiam
„abolet infamiam. Fit igitur ingens p
„lantium concursus ad fornicem, claud
„intus columba, strepunt foris accipit
„quis prædam primus invadat. At illa
„nibus ad cœlum levatis, Christe! inq
„qui domuisti Danieli leones, Susannam
„adulteris triumphare fecisti. benedic
„& nunc nomen tuum, ut quæ ad a
„terium veni, virgo discedam.

9. „Vix compleverat precem, & ecce
„militis specie terribilis irrupit, cum

„

virgo tremeret, ille ait: Ne quæso paveas soror, frater huc veni, salvare animam non perdere, serva me, ut ipsa serveris, quasi adulter ingressus, si vis, martyr egrediar: vestimenta mutemus. Conveniunt mihi tua & mea tibi, sed utraque Christo; tua vestis me verum militem faciet, mea te virginem, sume habitum, qui abscondat fæminam, trade, qui consecret martyrem, ego pro te hostiam Deo reddo, tu pro me militem Christo. Et inter hæc verba chlamidem exuit; quid plura? mutato habitu evolat puella de laqueo, & egreditur de lupanari virgo, sed Christi.

10. Porro unus, qui erat immodestior, intravit, qui, ubi hausit oculis rei textum, quid hoc, inquit, est? puella ingressa est, vir videtur. Indicio rei damnatus est pro virgine, qui pro virgine comprehensus est, ita de lupanari non solum virgo, sed martyr exierunt. Fertur puella ad locum, supplicii cucurrisse, & certasse ambos de nece, cum ille diceret; ego sum jussus occidi, te absolvit sententia: at illa clamare cœpit: Non ego te mortis vadem elegi, sed prædem pudoris optavi; si pudor quæritur, manet sexus, si sanguis exposcitur, fidejussorem non desidero, habeo, unde dissolvam. In me lata sit ista sententia, quæ pro me lata est, moriar innocens, ne moriar nocens, sufficiunt membra morti, quæ non sufficiebant injuriæ: ego opprobrium declinavi, non martyrium, tibi cessi vestem,

„non

„non professionem mutàvi, quodsi mihi præ-
„ripis mortem, non redemisti me, sed cir-
„cumvenisti. Possumus uterque satis facere
„sententiæ, si me prius patiaris occidi; in
„te non habent aliam, quam exerceant pœ-
„nam, in virgine obnoxius pudor est: ita-
„que gloriosior eris, si videaris, de adulte-
„ra martyrem fecisse, quam de martyre
„adulteram reddidisse. Quid exspectatis?
„duo contenderunt, & ambo vicerunt, nec
„divisa est corona, sed addita. Ita sancti
„martyres invicem sibi beneficia conferen-
„tes, altera principium martyrio dedit, al-
„ter effectum.

CAPUT V.

Aliud exemplum Philosophorum.

Duorum amicorum fidelitas.

11. „At etiam Philosophorum gymnasia Da-
„monem & Pythiam Pythagoreos
„in cœlum ferunt, quorum unus morti ad-
„judicatus, tempus poposcit commendando-
„rum suorum dato sponsore, qui pro se feri-
„retur, si ipse faceret moram. Cum igitur
„reus moram supplicio faceret, fidejussor
„vultu sereno mortem non recusavit; & cum
„duceretur, amicus revertitur, cervicem
„substituit, colla subjecit: tunc admiratus
„tyrannus ipse ab his, quos damnaverat,
„petivit, ut in amicitiam reciperetur. Dig-
„na laude, sed minora nostris; nam illi
„ambo viri, hic una virgo, quæ primo
„etiam sexum vinceret, hoc quoque isti pru-
„dentiores, quod illis studii sui finis ami-
„citia

e gratia; istis corona martyrii: illi
a certaverunt hominibus, isti Deo.

2. „Et quoniam rei hujus mentionem mus, par est contexere, quid de diis suis cysius tyrannus senserit; nam cum ve- t in templum Jovis, amictum aureum, operiebatur simulacrum, detrahi jus- & laneum imponi, dicens: aurum hye- frigidum æstate onerosum esse. Sic m irrisit suum. Idem cum Æsculapii bam videret auream, tolli imperavit, ongruum esse appellans; ut filius bar- s haberet, patre non habente. Idem alacris tenentibus aureas pateras ade- :, allegans accipere se debere, quod darent: nam si aurum malum sit, ha- e deos non debere, si bonum est, habe- magis homines debere, qui uti scirent: dii ludibrio habiti sunt; quis igitur eos at, qui nec defendere se quasi dii, nec condere quasi homines possunt. At in nplo Dei nostri cum Hieroboam Rex sce- atissimus dona patris sui aufferret, & lis libaret, dextera ejus aruit, cumque iam a Domino rogaret, statim manus s, quæ aruerat sacrilegio, sanata est gione.

Dionysius idola sua spernit.

CAPUT

CAPUT VI.

Libri secundi conclusio est modestia S. Ambrosii.

Modestia S. Ambrosii.

13. „Hæc ego vobis sanctæ virgines non-„dum triennalis Sacerdos munu-„scula paravi usu indoctus, sed vestris edo-„ctus moribus; non sunt hæc præcepta vir-„ginibus, sed de virginibus exempla: ve-„stræ virtutis effigiem depinxit oratio; & „quoniam quot homines, tot sententiæ, si-„quid defoecatum est in sermone nostro, om-„nes legant, siquid decoctum, maturiores „probent, siquid modestum, pectoribus in-„hæreat, genas pingat, siquid florulentum, „ætas florulenta non improbet.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Liberii Marcellinam dato virginitatis velamine consecrantis oratio.

Oratio Liberii.

1. „Tempus est soror sancta, ea, quæ me-„cum conferre soles, beatæ memo-„riæ Liberii præcepta revolvere, ut quo vir „sanctior, eo sermo accedat gratior: nam-„que is, cum Salvatoris natali ad S. Apo-„stolum Petrum virginitatis professionem Ve-„stis quoque mutatione signares, astantibus „etiam puellis Dei compluribus, quæ cer-„tarent invicem de tua societate, bonas, in-„quit, filia nuptias desiderasti. Vides, quan-

„tus

„tus ad natalem sponsi tui populus conve„nerit, & nemo impastus recedit. Hic est, „qui rogatus ad nuptias aqua in vina con„vertit, qui quinque panibus, & duobus pi„scibus quatuor millia populi in deserto pa„vit, & ad tuas nuptias plures vocavit, ubi „non panis ex hordeo, sed corpus ministra„tur e cœlo; hunc filia dilige, qui hodie „quidem secundum hominem homo est natus „ex virgine, sed ante omnia generatus ex „Patre, Unigenitus in terris, Unigenitus in „cœlo. Verbum Dei, quod *erat in principio;* „habes ejus æternitatem, *& erat apud Pa„trem,* habes ejus indiscretam, & inseparabi„lem a Patre virtutem: *& Deus erat Ver„bum;* habes ingenitam ejus divinitatem. „Hæc quantum ad fidem.

CAPUT II.

Institutio virginis.

2. „Sed interdum etiam, cum fides tuta sit, „juventus suspecta est. Modico ita„que vino utere, ne infirmitatem corporis „augeas, non ut voluptatem excites; incen„dunt enim pariter vinum, & adolescentia: „infrænent etiam teneram ætatem jejunia, „& parcimonia cibi indomitas cohibeat cu„piditates, ratio revocet, mitiget spes, re„stringat metus. Escis quoque omnibus, „quæ gignant membri calorem, parce uten„dum puto, & virgo superfluæ carnis ne„sciat appetentiam; conviviorum devitan„dæ celebritates, fugiendæ salutationes. *Virginis in potu & cibo temperantia.*

CAPUT

CAPUT III.

Alia monita pro virginibus.

Fuga visitationum. 3. „Ipsas visitationes in junioribus esse parciores volo, si forte deferendum sit „parentibus, aut æqualibus: teritur enim officiis pudor, audacia emicat, risus subrepit, modestia solvitur, dum affectatur urbanitas. Interroganti non respondere infantia, respondere fabula est, deesse ergo „sermonem virgini, quam superesse malim; „nam si mulieres etiam de rebus divinis in „Ecclesia jubentur tacere, de virginibus, „quid cautum putamus? in quibus pudor „ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem, cujus exemplum dedit Rebecca „velamen accipiens? ne prius videretur, „quam jungeretur. *Gen.* 14. Item Rachel „flens, nec desinens, donec proximum cognovisset. *Gen.* 29. *v.* 11.

Taciturnitas. 3. Maxima est virtus tacendi, præsertim „in Ecclesia; an quidquam est indignius, „quam oracula divina circumstrepi, ne audiantur, ne credantur? Gentiles idolis suis „reverentiam tacendo deferunt, sicuti aliquis „Alexandro Regi sacrificanti lumen accendens, adusto brachio dolorem ne gemitu „quidem prodidit: & cum quidam Dei Sacerdos ranis religiosæ plebi obstrepentibus „præcepisset, ut conticescerent, ac reverentiam sacræ orationi deferrent, tunc subito „circumfusi strepitus quieverunt, & tu in

„my-

„mysterio Dei a gemitu, screatu, tussi, & risu
„non abstines.

CAPUT IV.

Sororis suae virtutes laudat S. Ambrosius.

5. „Haec tecum sanctae memoriae Liberius, *Laudes*
„quae apud alios majora veris, apud *S. Mar-*
„te minora exemplis; nam jejunium in prae- *cellinae.*
„ceptis habemus, sed non singulorum dierum,
„tu autem multiplicatis noctibus, & diebus
„innumera tempora sine cibo transigis: ipso
„epularum cibi obvii fastidio jejunium de-
„sideretur, potus e fonte, fletus in prece,
„somnus in codice.

6. „Oratio quoque nos crebra Deo com- *Oratio.*
„mendet; si enim Propheta dicit: *Septies in*
„*die laudem dixi tibi. Ps.* 110. *v.* 164. Qui
„regni erat necessitatibus occupatus, quid
„nos facere oportet, qui legimus? *Vigilate*
„*& orate. Matth.* 26. Certe solemnes ora-
„tiones cum gratiarum actione sunt defe-
„rendae, cum e somno surgimus, cum pro-
„dimus, cum cibos paramus sumere, cum
„sumpserimus, & hora incensi (*vespere*) cum
„denique cubitum pergimus. Sed etiam in
„ipso cubili volve psalmos, cum oratione
„Dominica frequenti contextos vice: vel
„cum evigilaveris, vel antequam corpus so-
„por irriget, ut te divina meditantem som-
„nus inveniat. Symbolum quoque speciali-
„ter

„ter debemus, tamquam nostri signaculum „cordis antelucanis horis, tum quotidie „recensere, quo etiam, cum horremus ali- „quid, recurrendum est, quando enim sine „militiæ sacramento miles in tentorio, bel- „lator in prælio?

CAPUT V.

Ad lachrymas & spirituale gaudium hortatur S. Ambrosius.

Preces cum lachrymis.

7. „Jam illud quis non ad nostram insti- „tutionem dictum intelligat, quod „ait sanctus Propheta? *Lavabo per singulas „noctes lectum meum, lachrymis meis stratum „meum rigabo. Ps.* 6. *v.* 7. Nam sive lectum „juxta litteram intelligas, tantam uberta- „tem ostendit profundi oportere lachryma- „rum, ut lavetur lectus fletibus obsecran- „tis, sive pro corpore accipiamus propheti- „cum dictum, delicta corporis pœnitentiæ „lachrymis abluamus.

Saltatio vitanda.

8. „Nihilominus debet etiam esse bene „consciæ mentis lætitia, sed non incon- „ditis comessationibus, non nuptialibus ex- „citata Symphoniis; ibi enim intuta vere- „cundia, illecebra suspecta est, ubi comes „deliciarum est extrema saltatio. Ab hac „virgines Dei procul esse desidero; nemo „enim, ut dixit quidam sæcularium doctor „*Cicero oratione pro Muræna*, saltat sobrius, „nisi insanit. Quodsi juxta sapientiam sæcu- „larem saltationis, aut temulentia auctor

„est,

„eſt, aut amentia, quid divinarum Scriptu„rarum cautum putamus exemplis? Cum „Joannes prænuntius Chriſti Saltatricis op„tione jugulatus exemplo ſit, plus nocuiſſe „ſaltationis illecebram, quam ſacrilegi furo„ris amentiam.

CAPUT VI.

S. Joannis Baptiſtæ paſſio.

9. „Et quoniam talis viri non ſtrictim præ„tereunda eſt recordatio, intereſt, „ut quis, & a quibus, & quam ob cauſam, „quomodo, & quo tempore ſit occiſus, ad„vertere debeamus. Ab adulteris juſtus occi„ditur, & a reis in judicem capitalis ſceleris „pœna convertitur: deinde præmium Salta„tricis mors eſt prophetæ; poſtremo quod „omnes etiam barbari horrere conſueverunt, „inter epulas & convivia conſummandæ cru„delitatis profertur edictum, & a convivio „ad carcerem, de carcere ad convivium: „feralis flagitii circumfertur obſequium. „Quanta in uno facinore ſunt crimina? *S. Joannis paſſio.*

10. Quis non, cum e convivio ad carce„rem curſare videret, putaret, prophetam „juſſum eſſe dimitti? quis, inquam, cum au„diviſſet, natalem eſſe Herodis, ſolenne con„vivium, puellæ optionem eligendi, quod „vellet, datam, miſſum ad Joannis abſolu„tionem non arbitraretur? Quid crudelitati „cum deliciis? quid cum funeribus volup„tati? Rapitur ad pœnam propheta convi„vali tempore, convivali præcepto, quo non

„cuperet vel absolvi, perimitur gladio, caput ejus affertur in disco. Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur.

11. Intuere Rex acerbissime tuo spectacula „digna convivio, porrige dexteram, nequid „sævitiæ tuæ desit, ut inter digitos tuos „rivi defluant sacri cruoris; & quoniam non „exsaturari epulis fames, non restingui po„culis potuit inauditæ sævitiæ sitis, bibe „sanginem scaturientibus adhuc venis exse„cti capitis profluentem: cerne oculos in „ipsa morte sceleris tui testes, aversantes con„spectum deliciarum. Ciauduntur lumina „non tam mortis necessitate, quam horro„re luxuriæ; os aureum illud, cujus sen„tentiam ferre non poteras, conticescit, & „adhuc timetur: nam lingua palpitante li„cet motu damnabat incestum. Discite san„ctæ feminæ, & docete filias religionem non „saltationem: Vos autem viri graves discite „detestabilium hominum epulas vitare. Si „talia sunt convivia, qualia judicia perfido„rum? Itaque ne jusjurandum Herodis vio„laretur, percutitur innocens: quid prius „horrescam nescio; tolerabiliora perjuria, „quam sacramenta tyrannorum.

CAPUT

CAPUT VII.

An liceat sibi vim inferre pro tuenda castitate.

12. „Quæris soror sancta, quid de earum „meritis existimandum sit, quæ „se in fluvium præcipitaverunt, ne in per„secutorum manus inciderent, cum Scrip„tura divina vim sibi christianum prohibeat „inferre. Et quidem de virginibus in ne„cessitate custodiæ constitutis enodatam habe„mus assertionem, cum martyrii extet ex„emplum. Pelagia virgo Antiochena anno„rum fere quindecim, cum se a prædonibus „fidei, vel pudoris domi inclusa circumsi„deri videret, vacua præsidio, sed Deo ple„nior, absente matre & sororibus, denique „una cum illis in profundo alveo se submer„serat. (*Ex peculiari scilicet Dei inspiratione.*) *An pro castitate liceat se occidere.* *S. Pelagiæ martyrum.*

13. „Item sancta Sotheris persecutionis „ætate servilibus quoque contumeliis ad „fastigium passionis evecta, etiam vultum ip„sum, qui inter cruciatus totius corporis li„ber esse consuevit injuriæ, & spectare po„tius tormenta, quam perpeti, carnifici de„dit, tam fortis & patiens, ut cum teneras „offerret genas, proprius carnifex cædendo „defecerit, quam martyr injuriæ cesserit; „non vultum inflexit, non ora convertit, „non gemitum, non lachrymam dedit: de„nique cum cætera pœnarum genera vicis„set, gladium, quem quærebat, invenit. *S. Sotheris exemplum.*

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE VIDUIS.
LIBER UNUS.

Monitum.

Occasio Libri. 1. „Occasio scribendi librum de Viduis „S. Ambrosio sequens fuit. Extin„cto conjuge matronæ cujusdam, cui plures „filiæ partim nubiles, partim nuptæ supere„rant, ipsa ad S. Ambrosium confugit, quam „ille consolatus, etiam auctor fuit, ut tem„perata mæstitia vestem lugubrem depone„ret. Vidua illa, quæ sub pullo syrmate „voluptatis amorem occultaverat, Ambro„siana verba in cupiditatis suæ gratiam in„terpretans, nihil aliud, nisi adornandas „novas nuptias cogitabat. Non fugit hoc „S. Ambrosium, cumque perspectum habe„ret, quot mala, rixa, lites, inimicitiæ, hinc „necessario essent orituræ, ut simul & illud „conjugium dissvaderet, & suspicionem da„tæ approbationis a se removeret, Christia„næ viduitatis excellentiam prædicare, & „ad eam colendam viduas exhortari aggres„sus est præsenti tractatu, qui post annum „370. exaratus est.

CAPUT

CAPUT I.

Viduas virginibus sociat Apostolus.

1. „Viduas inhonoras non debuimus præterire, & a virginum præconio separare, quas apostolica sententia cum virginibus copulavit juxta illud: *Mulier innupta cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu.* 1. *Cor.* 7. Quodammodo enim magisterium virginitatis viduarum valescit exemplis, quæ cum viro castum cubile custodiunt, documento virginibus sunt, integritatem Deo esse servandam, & propemodum non inferioris virtutis esse, eo abstinere conjugio, quod aliquando delectaverit, quam conjugii oblectamenta nescire: sane viduis gloriosum est, quod temporibus famis, qua omne genus humanum urgebatur, Elias ad viduam destinatus est. 3. *Reg.* 27. Sed non simplex viduitatis laus est, nisi virtus etiam viduitatis accedat. *Viduitatis præstantia.*

CAPUT II.

Veræ viduæ virtutes, & præcepta.

2. „Ergo vidua non abstinentia corporis tantum definitur, sed virtute designatur, cui præcepta non do ego, sed Apostolus tribuit; & primo, si qua vidua filios aut nepotes habet, *discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus.* 1. *Tim.* 5. *v.* 3. Unde adverti- *Viduæ virtutes.*

„tur, utrumque pietatis affectum viduæ in-
„esse debere; ut filios diligat, parentibus
„deferat: *hoc enim acceptum est coram Deo.*
„Et ideo, si cogitas vidua, quæ Dei sunt,
„debes id sequi, quod Deo placere didicisti.
„Alibi etiam Apostolus præcipit, ut vidua
„*speret in Deum, & instet obsecrationibus, &*
„*orationibus die ac nocte.* 1. *Tim.* 1. *v.* 5. Nec
„immerito has irreprehensibiles esse debere
„ostendit, ita ut etiam ab Episcopo hono-
„rentur, dum ad diaconissæ munus pro-
„moventur.

3. „Qualis autem eligi debeat, ipsius Do-
„ctoris sermone describitur: *non minus,* in-
„quit, *sexaginta annorum, quæ fuerit unius*
„*viri uxor,* non quod senectus sola viduam
„faciat, sed quod viduitatis merita stipendia
„sint senectutis. Nam illa præclarior, quæ
„calorem adolescentiæ edomat, & ætatis
„ardorem, non tamen, si qua in secundas
„nuptias inciderit, quas utique apostolica
„præcepta non damnant, quasi fructu pudo-
„ris amisso, si rursus soluta fuerit viro, ab
„affectu viduitatis arceretur. Habebit illa qui-
„dem vel seræ meritum castitatis: sed pro-
„batior erit, quæ alterius non fuerit exper-
„ta conjugium.

4. „Nec sola tamen castitas corporis Vi-
„duæ fortitudo est, sed magna & uberrima
„disciplina virtutis, *quæ in operibus bonis te-*
„*stimonium habeat, si filios educaverit, si ho-*
„*spitio receperit, si Sanctorum pedes laverit,*
„*si tribulationem patientibus subministraverit,*
„*post-*

„postremo, si omne opus bonum fuerit subsecu-
„ta. 1. *Tim.* 5. *v.* 10. Vides, quam mul-
„tas virtutum comprehenderit disciplinas:
„pietatis officium, hospitalitatis studium,
„misericordiæ ministerium, liberalitatis sub-
„sidium: & ideo adolescentiores devitandas
„putat, eoquod non queant tantæ operam
„implere virtutis.

CAPUT III.

Mystica explicatio mulieris Sareptanæ & Gedeonis.

5. „Non otiose inter multas viduas ad al- *Mystica*
„endam Sareptanam Elias directus *explicatio*
„est; quæ enim talis, ad quam tantus Pro- *Sarepta-*
„pheta, qui ad cœlum raptus est, eo præ- *næ.*
„sertim tempore, quando clausum est cœlum
„annis tribus, & facta est magna in omni
„terra, & vidua illa non egebat? Hæc Ec-
„clesiæ figura extitit, in qua virginibus,
„nuptis & viduis exemplar prostat: Prophe-
„ta quoque Elias Christum significat, quip-
„pe, qui divina mysteria & futuram spiritua-
„lis gratiæ exultationem ceu pluviæ cæle-
„stis irrigationem nobis sit pollicitus. Eo-
„dem etiam modo Gedeon futuræ capiens *Velleris*
„insigne victoriæ, & crescentis Ecclesiæ pri- *Gedeonis.*
„mo intra Judæam divini cœpit ros sermo-
„nis humescere, cum vero populus Judæo-
„rum æstu perfidiæ suæ cœpit arescere, Ec-
„clesiam sanctam ex omnibus terrarum par-
„tibus congregatam propheticæ nubes, & sa-
„lutaris imber apostolicus irrigarunt.

„quoque profectibus mercedem tuam Deo „conferas: nulla merces Deo melior quam „ea, quæ habet pietatis munera.

CAPUT VI.

Bonæ viduæ necessaria vitæ non deerunt.

Viduæ Deus providet.

9. „Hoc quoque & ad subsidium & ad „gratiam proficit viduarum, ut ita „instituant nurus suas, quo possint in his „maturæ subsidium habere senectutis, & „quasi stipendium magisterii capere disci„plinæ. Etenim quæ bene instituerit nu„rum suam, Ruth ei deesse non potuerit, „quæ viduitatem socrus paternæ domui „præferat, & si vir quoque ejus mortuus „fuerit,; non relinquat tamen, sed alat „inopem, soletur moerentem, nec dimissa „discedat: nescit egere optima disciplina „*Ruth* 1. *sqq.* Sic illa Noemi duobus de„stituta filijs & marito, quæ fructus fœcun„ditatis amiserat, pietatis emolumenta non „perdidit, sed solatium mœroris & subsidium „paupertatis invenit. Videtis igitur sanctæ „feminæ, quam fœcunda sit vidua prole „virtutum, & meritorum suorum sobole, „quæ perire non possit, nec egere novit, & „si proximi defierint, invenit tamen extra„neos, qui matrem colant, revereantur pa„rentem.

10. „Sed tristes videtur ducere dies, & „lachrymis tempus exigere. Verum hoc „bea-

„beatior, quod perpetua sibi gaudia exiguis „flectibus emit.

CAPUT VII.

Fortitudo viduis non deest.

11. „Sed nec fortitudo bonæ viduæ deesse „consuevit; hæc enim vera est fortitudo, quæ naturæ usum, & sexus in„firmitatem mentis devotione transgreditur, „qualis in Judith fuit, quæ viros obsidione „fractos, perculsos metu, tabidos fame, sola „potuit ab hoste defendere: & cum manu „Holofernem vicisset, consilio omnem ho„stium vicit exercitum, *Judith* 1. *sqq.* Su„spenso enim Holofernis capite, quod viro„rum non potuit excogitari consilio, suorum „erexit animos, hostium fregit, suos pudore „excitans, hostes terrore percellens, eoque „cœsi sunt & fugati. Ita unius viduæ tem„perantia & sobrietas non solum naturam „suam vicit, sed, quod est amplius, fecit „viros etiam fortiores; nec his tamen elata „successibus viduitatis reliquit officium, sed „contemtis omnibus, qui ejus nuptias am„biebant, vestem jucunditatis deposuit, vi„duitatis resumsit, nec triumphorum suo„rum amavit ornatus existimans, meliores „esse, quibus vitia corporis, quam quibus „hostium arma vincuntur. *Judith fortitudo.*

„libus, quæ ſunt fortia Deo ad deſtruendas „munitiones & altitudinem nequitiæ ſpiri-„talis. 2. *Cor.* 10. *v.* 5. Et ideo Siſaræ ſitis „lactis poculo reſtinguitur, quia ratione ſu-„peratur; quod enim nobis ſalutare ad „eſcam hoc adverſariæ poteſtati lethale eſt „ad infirmitatem: arma Eccleſiæ fides & „oratio, quæ adverſarium vincit.

14. „Ergo ſecundum hiſtoriam ad pro-„vocandos animos feminarum fæmina judi-„cavit, femina diſpoſuit, femina propheta-„vit, femina triumphavit, ſecundium my-„ſterium vero fidei militia Eccleſiæ victoria „eſt. Non ergo habetis, quod per natu-„ram vos excuſetis feminæ & viduæ, quod „ad infirmitatem ſexus, aut amiſſionem „ſubſidii maritalis mobilitatem veſtram re-„ferre poſſitis, ſatis unicuique præſidii eſt, „ſi virtus non deſit animæ, & ipſe in viduis „proceſſus ætatis, domus & liberorum „cura munimem pudoris eſt: non obre-„pit culpa, ſi cura non dexit.

CAPUT IX.

Solvuntur nonnullæ objectiones viduarum.

15. „Sed fortaſſe dicte aliqua, ei tolerabi-„lem viduitatem, cui profluant res „ſecundæ, adverſis vero viduas cito frangi. „verum ſcripturarum inſtruimur exemplis, „infirmitatibus viduarum non deeſſe ſolere; „ſubſidia divina & humana, ſi bene filios in-„ſtituant, generos eligant. Denique cum „ſocrus

„socrus Simonis magnis tenebatur febribus,
„Petrus & *Andreas rogaverunt Deum pro ea*
„*Luc.* 4. *v.* 38. *& imperavit febri & dimi-*
„*sit illam.* Et tu habes proximos, qui pro
„te supplicent, habes Apostolos proximos,
„martyres proximos, si martyribus miseri-
„cordiae muneribus appropinqus. Sume ergo
„propinquitatem Petri, affinitatem Andreae
„ut pro te rogent, & recedant cupiditates
„tuae. Ægri, nisi ad eos aliorum precibus me-
„dicus fuerit invitatus, pro se rogare non
„possunt: obsecrandi ergo sunt angeli pro
„nobis, qui nobis ad praesidium dati sunt,
„martyres obsecrandi, quorum videmur no-
„bis quodam corporis pignore patrocinium
„vindicare; possunt pro peccatis nostris ro-
„gare, qui proprio sanguine peccata sua la-
„verunt. Non erubescamus eos intercessores
„nostrae infirmitatis adhibere; quia ipsi in-
„firmitates corporis, etiam cum vincerent,
„cognoverunt.

16. „Sublata est ergo tibi o Vidua causa
„nubendi, sed habes, qui pro te intercedant:
„nec dixeris, sola ego sum; castitas solitudi-
„nem quaerit: sed negotium habes, habes in
„intercessorem, adversarium vereris, apud ju-
„dicem pro te Dominus intervenit. Sed si
„patrimonium vis tueri, majus pudoris est pa-
„trimonium, quod melius tegit vidua, quam
„nupta. Sed vis nubere, licet, non habet
„crimen simplex voluntas, causam non
„quaero cur fingitur? Si honestam putas, fa-
„tere, si incongruam, sile: ne accuses

„Deum,

„Deum, ne accuses propinquos, quod præ-„sidia tibi desint, utinam non desit volun-„tas, nec te consulere liberis dicas, qui-„bus matrem eripis.

CAPUT X.

Benignitas Christi in adjuvandis miseris.

17. „Gratias Evangelio, per quod etiam „nos, qui oculis nostris venien-„tem in hunc mundum non vidimus Chri-„stum, videmur ei, dum facta ejus legi-„mus, interesse, ut sicut illi, quibus appro-„pinquabat, fidem mutuabantur ab eo, „ita & nobis, dum gestis ejus credimus, ap-„propinquet. Vides enim, qualia habet ge-„nera sanitatum, nec verearis moram sani-„tatis: ubi enim adest oratio, adest verbum, „fugatur cupiditas, libido discedit, & vo-„luntas in ministerium Christi jam robusta „surrexit. *Benignitas Christi.*

18. „Oportet autem eum, qui Christo „ministrat, primo carere variarum volupta-„tum illecebris, vitare internum corporis „animique languorem, ut corpus & sangui-„nem Christi ministret: vide, quid agas sa-„cerdos, prius curare, ut ministrare pos-„sis, si mundas eos, qui ante fuerant leprosi. „Christus jubet occurrere sacerdotibus, quan-„to magis mundum ipsum convenit esse sa-„cerdotem.

CAPUT

CAPUT XI.

Secundæ nuptiæ sunt licitæ.

Secundæ nuptiæ licent.

18. „Quando autem studium nubendi ab „esse volumus, hoc pro consili „dicimus, non pro præcepto imperamus „provocantes potius viduam, quam ligan „tes; neque enim prohibemus secundas nup „tias, sed non suademus, alia est enim in „firmitatis contemplatio, alia gratia castita „tis: plus dico non prohibemus secunda „nuptias, sed non probamus sæpe repetitas „neque enim expedit, quidquid licet. 1. *Cor* „6. *v.* 12.

Conjugium servitus.

19. „Licet ergo nubere, sed pulchrius „est abstinere; sunt enim vincula nuptiarum „*Rom.* 7. *v.* 2. Bona mutui amoris gratia, „sed major est servitus: quia mulier & vi „sui corporis potestatem non habet. 1. *Cor.* 8. „Nec temperanti licet jugo subducere ca„put, cum alterius intemperantiæ servien„dum sit. Si autem bonum conjugium ser„vitus est, malum conjugium quid est? „non tamen feminis laqueus injiciendus est, „& non supra vires abstinentiæ gravioris „vectura subeunda est, sed relinquendum, „ut una quæque se pendat, non auctoritate „aliqua coacta præcepti, sed incremento „gratiæ provocata: & ideo diversis virtuti„bus merces diversa proposita est, nec aliud „reprehenditur, ut aliud prædicetur, sed „omnia prædicantur, ut meliora præfe„rantur.

CAPUT XII.

Nonnulla præcepti & consilii discrimina.

20. „Honorabile itaque conjugium, sed honorabilior integritas. 1. *Cor.* 7. „*v.* 38. Quod igitur bonum est, non vitandum est; quod est melius, eligendum est: „itaque non imponitur, sed præponitur, & „ideo bene Apostolus dixit: *De virginibus* „*præceptum Domini non habeo, consilium au-* „*tem do.* 1. *Cor.* 7. Etenim præceptum in „subditos fertur, consilium amicis datur: ubi „præceptum est, ibi lex est, ubi consilium „ibi gratia est; præceptum, ut ad naturam „revocet, consilium ut ad gratiam provocet. „En tibi distantia præcepti & consilii; duplex „namque forma mandati est, una præceptiva „altera voluntaria, & qui præceptum im- „pleverunt, possunt dicere, *quod debuimus* „*facere, fecimus.* *Luc.* 7. *v.* 10. Sed qui „cum Apostolo ait: *reliquimus omnia & se-* „*cuti sumus te, quid ergo erit nobis? Matth* 19. „Non quasi inutilis servus, quod debuit „facere, ea se fecisse dixit, sed quasi utilis „domino, qui commissa sibi talenta multipli- „cavit usuris, mercedem fidei & meritorum „expectat, & ideo ei dicitur: *supra multa* „*te constituam. Matth.* 25. *v.* 21.

Differentia consilii & præcepti.

CAPUT XIII.

Spadones sibi proprias manus inferentes damnantur.

Castratio prohibita.

21. „Sunt, qui virtutis loco ponant, ferro „culpam compescere: verum decet „integrum servare Dei munus, nec illis parum „sit lubrico corporis non teneri; non si ere„pta est subeundi istius palma certaminis, ere„pta etiam est materia periculi, & ideo non „queunt coronari, quia non queunt vinci. Ergo „nemo militet; ne aliquando vincatur, nec „pedis utatur obsequio, qui gradiendi pericu„lum reformidat; nec oculi intendat officio, „qui concupiscentiæ timet lapsum. Sed quid „prodest, carnem abscindere? castos ergo „non infirmos esse nos convenit, pudicos „oculos habere non debiles.

22. „Nemo ergo se debet abscindere, sed „magis vincere; victores enim recipit Ec„clesia non victos; cur enim coronæ occa„sio & virtutis usus eripitur homini, qui na„tus ad laudem est? ad victoriam præpa„ratus? qui potius virtute animæ se castraro „possit.

CAPUT XIV.

Viduitas consulitur.

Viduitatis consilium.

23. „Vidua ergo præceptum non accipit, „consilium autem non semel da„tum, sed sæpe repetitum est: nam & primo „dixit: *Bonum est, mulierem non tangere.* 1. Cor. „7. v. 4. & iterum: *Volo omnes homines esse*

„*sicut*

„*ficut & me ipfum.* Tertio *bonum eft, illis, fi* „*fic effe maneant, ficut & ego*, & quarto, *bo*„*num eft propter inftantem neceffitatem*, & hoc „placere Domino & honeftum effe. Poftremo „beatiorem effe in viduitate perfeverantiam „non tantum fuo confilio, fed etiam fpi„ritu Dei definivit, & conftituit. Bona ergo „viduitas: hæc enim magiftra fidei, magi„ftra eft caftitatis.

CAPUT XV.

Defiderium liberorum non obftat viduitati.

24. „Sed fortaffe aliquibus propter fufci„piendos liberos conjugia iteranda „videntur. Verum fi filiorum ftudium caufa „nubendi eft, utique ubi eft fructus filio„rum, caufa non fuppetit: illa autem, quæ „filios non habet, fruftra forte iterum expe„ritur tentatam fœcunditatem. Quæ vero „liberos fufcepit & perdidit, cur dolores, „quos in morte filiorum paffa eft, iterum „repetit? *Liberorum defiderium non obftat viduitati.*

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE VIRGINITATE.
LIBER UNUS.

Monitum.

Liber de virginitate eumdem, quem Lib tres de virginibus, scopum habet, ab i tamen opus esse distinctum videtur, cum omnibus antiquis manuscriptis non mo tribus libris de virginibus non conjungatu sed libro etiam de viduis postponatur, anno 378 pro concione pronuntiatus fuer

CAPUT I.

Salomonis judicium narratur.

Salomonis judicium commendatur. 1. „Nobile Salomonis fertur judiciur „quo infantem somno oppressu „veræ matri maternum affectum prodenti, „volenti, ut incolumis magis puer traderet „alienæ, quam sectus in partes matri propr „redderetur, dari jussit. 3. *Reg.* 3. Hæc li „in figura superioribus sint facta temporibu „scripta sunt tamen ad correptionem n „stram, ut intelligamus, prodi omnia pos „quæ ficta sunt, & omnia composita revela „duæ enim istæ fides est, & tentatio. Te „tatio, inquam, communis ab initio auct „erroris, quæ posteritatem suam carna „conversationis vitio, & somno mentis ar „sit, posteritatis alienæ fructus auferre

„nat

„natur. Itaque dum tentatio litigat, fides „fluctuat, donec machaera Christi latentes „affectus distinguat. Hæc machæra Christi „illa est, de quo scriptum est, *Verbum Dei* „*acutum & validum & penetrabilius omni gla-* „*dio acutissimo penetrans usque ad divisionem* „*animæ. Hebr.* 1, 4. Bonus gladius verbum „Dei, utpote scrutator cordis & renis, qui „mendacium a veritate discernat, & eos, „quorum animam pertransierit, non in- „terficiat, sed reservet.

CAPUT II.

De voto Jephte. Jud. 11.

2. „Nuncupatum a Jephte in pugna votum „& filiæ suæ immolationem mini- „nime probamus; sed tamen etsi parrici- „dium non probo, adverto tamen prævari- „candæ sponsionis metum: habes igitur in- „dicium, quo docetur prævaricandum temere „non esse promissum, verum Deo parrici- „dium non probari, in eadem sacra Scriptura „asseritur, cum Abrahæ pro filio ovis subji- „citur, ut ipsa potius quam filius feriretur. „*Gen.* 22. Verum dicit aliquis: qua ratione „illic in Abraham non permiserit parrici- „dium fieri, in Jephte passus sit impleri? „verum cum consilium esset ambiguum, „signari debuit oraculo, quid & ad præsens „factum, & in reliquo conveniret ad exem- „plum. Ubi vero jam præcessisset exemplum; „necessarium non judicavit oraculum, cum „facti veteris forma, quid fieri oporteret,

Jephte votum illicitum.

 „osten-

„ostendit. Aut fortasse quia non fuit una „forma meritorum, ideo non una forma fa„ctorum: pater doluit, flevit filia, uterque „de Dei miseratione dubitavit; non doluit „Abraham, nec consuluit parentis affectum, „ubi audivit divinitatis oraculum, non di„stulit sacrificium, sed maturavit obsequium: „non dubitavit Isaac, non flevit, cum li„garetur, non dilationem poposcit, cum of„ferretur; & ideo misericordia largior, ubi „fides promtior.

CAPUT III.

Merito virgo sacra nubere prohibetur.

Virgines sacræ merito prohibentur nubere.

3. „Vocamur nos in culpam, quia nup„tias prohibuimus illicitas; vocent „ergo in eamdem culpam etiam Joannem „Baptistam: an erubescendum protulimus „auctorem? quam vero causam aliam ha„buit ille martyrii, repetite animo: causa „illius passionis certe hæc fuit: *non licet*, „inquit, *tibi eam uxorem habere. Matth.* 14. „Si hoc de uxore hominis, quanto magis de „virgine consecrata? Si hoc regi dictum est, „quanto magis dicendum privatis? gratias „divinitati, quod hic nullus Herodes, & „utinam nulla Herodias!

4. „At certe ipsis gentilibus inter aras „& focos venerabilis solet esse virginitas: „si a profanis ergo ceremoniis virgines nemo „prohibebit, ab Ecclesia Dei virginitas ar„cebi-

„cebitur? illic coguntur, quod non docen-
„tur, hic interdicitur; quod non licet non
„docere. Considerate, quia virgines præ
„apostolis resurrectionem Domini videre me-
„ruerunt. *Joan.* 19. *v.* 41. *Matth.* 27. *v.* 25.

CAPUT IV.

Virgines ad fidem resurrectionis Christi admonentur.

5. „Hoc loco non mediocrem advertite quæstionem, ne dubitare de resur-„rectione Domini virgines debeatis. *Mag-„dalena stabat ad monumentum foris plorans.* „*Joan.* 20. Quia non introivit, non cre-„didit. Dicunt ei angeli & postea ipse Do-„minus: *mulier quid ploras.* Quæ non cre-„didit, mulier est; nam qui credit, in vi-„rum perfectum resurgit. *Eph.* 4. *v.* 13. „*Quid ploras?* non lachrymis opus est, sed „fide promta & Deo digna. *Quem quæris?* „hoc est, non vides, quia adest. Christus „Dei virtus, sapientia, sanctitas, castitas. „*Tulerunt*, inquit, *Dominum meum de monu-„mento, & nescio, ubi posuerunt eum.* Erras mu-„lier, quæ putas ab aliis Christum de monu-„mento esse sublatum, & non potestate pro-„pria resuscitatum. Tunc ait illi Dominus: „*Maria respice ad me.* Quanto converti in-„cipit, Maria vocatur, hoc est, nomen „ejus accipit, quæ parturit Christum spiri-„tualiter, & qui Christum respicit, emen-„datur, videt, & proficit, & Rabbi seu „magistrum appellat, quem mortuum cre-

Fides resurrectionis virginibus commendatur.

„debat. *Noli*, inquit, *me tangere*: non enim „tangit Christum nutantis affectus Dei vir„tutem, sed *vade ad fratres meos electos*, & „observandissimos Sacerdotes, & dic illis: „*Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum*, „*Deum meum, & Deum vestrum*. Nam, qui „juxta divinam generationem Pater mihi est, „is juxta adoptionem Pater vester est: ita „& Deum meum dicendo mysterium suæ in„carnationis ostendit, ut, quem Patrem na„turaliter habet, Deum appellet, propter su„scepti corporis Sacramentum. Deum quo„que vestrum cum dicit, profectum in no„bis suæ operationis ostendit.

CAPUT V.

Defensio contra adversarios castitatis.

Virginitas defenditur. 6. „Virginitatem dicis, doces, & persuades „plurimis. Sed utinam convincerer? „utinam tanti criminis probaretur effectus! „non vererer invidiam, si efficacem cogno„scerem; & utinam me exemplis potius ar„gueretis, quam sermonibus cæderetis! sed „vereor, ne prævaricatores mihi opposuisse „videar, qui me alienis commendent lau„dibus.

7. „Initiatas, dicis, sacris mysteriis, & „consecratas integritati puellas nubere pro„hibes: sed utinam possem revocare nuptu„ras! an indignum videretur, ut sacræ vir„gines a sacrosanctis altaribus non abducan„tur ad nuptias? & quibus licet sponsum „elige-

„eligere, non licet Deum præferre? in me „ergo facti conditio mutatur, ut pro opprobrio mihi cedat, quod semper spectavit ad „gratiam Sacerdotum, virginitatis studia „provocare.

CAPUT VI.

Ad virginitatem provocare nec improbum, nec inutile est.

8. „Quæro, an improbum, novum, aut inutile sit, ad virginitatem provocaret? si improbum, improba ergo sunt vota „omnium, improba est vita angelorum, „quam gratia resurrectionis imitatur. Neque novum est; nam Christus integritatem „docuit. *Matth.* 19. *Sunt spadones, qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlorum*, & „ut ostendat, hoc non mediocris esse virtutis: *qui potest?* inquit, *capere, capiat*, & ideo „post hoc verbum oblatos sibi pueros corruptelæ expertes benedixit: *talium* est enim „*regnum cœlorum*. Est ergo etiam cælesti voce probata virginitas. Nemo ergo vel qui „conjugium elegit, reprehendat integritatem, „vel qui integritatem sequitur, condemnet „conjugium; nam hujus sententiæ adversarios „interpretes damnavit jam dudum Ecclesia, eos scilicet, qui audeant solvere copulam conjugalem.

Virginitatem suadere non est improbum nec novum.

CAPUT

CAPUT VII.

Virginitas non est inutilis.

Virginitas propagationi humanae non obest.

9. „Videamus, ne forte integritatis
„dium inutile judicetur; nonnul
„enim dixisse audivi, quod periit mund
„defecit genus humanum, conjugia lab
„ctata sunt. Sed quaero, quis tandem q
„sivit uxorem, qui non invenerit? qua
„fuerint bella pro virgine? quis umqu
„pro virgine sit peremtus? De conjugiis
„tem ista nascuntur, ut perimatur adu
„uxoris, raptor praeliis appetatur; ista I
„publicae semper damno fuerunt, pro vir
„vero sacra nemo damnatus est; quia c
„tatem non poena cohibet, sed religio au
„fidesque conservat. Siquis igitur put
„consecratione Virginum minui genus
„manum, consideret; quia ubi paucae vi
„nea, ibi etiam pauciores homines, ubi
„ginitatis Studia crebriora, ibi numer
„quoque hominum esse majorem. Disc
„quantas Alexandrina, totiusque Orien
„& Africana Ecclesia quot annis sac
„consuerint; pauciores hic homines pr
„unt, quam illc virgines consecran
„Ex ipsius ergo orbis terrarum usu non
„utilis virginitas existimatur; & quodsi
„hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas
„res degere; quia frequentius possunt p
„re incontinentes.

Nec inveniendis sponsis.

10. „Sed difficilior fit via adolescent
„ad nuptias impetrandas. Verum qu
„i

te commodior? Siqui enim uxores ha-
nt, timere non debent; uxores enim eo-
n jam virgines esse non possunt: qui
tem uxores non habent, non sibi inju-
m faciant, quod ejus tantum nuptias
raverint, quae nuptura non esset. An
tasse patres pro filiarum conjunctione sol-
iti moleste ferunt, virgines consecrari?
l ne hi, quod vereantur, habent, si se-
antur consilium: inter paucas enim ci-
is eligentur meliores.

11. „Aiunt etiam plerique; maturioris atis virgines esse velandas. Neque ego nuo sacerdotalis cautionis esse debere, non temere puella veletur: spectet aeta- n sacerdos, sed fidei & pudoris; spectet aturitatem verecundiae, gravitatis cani- m, morum senectam, pudicitiae annos, imos castitatis, matris tutam custodiam, mitum sobriam sedulitatem. Si haec prae- sint, non deest virgini longaeva canities; haec desint; differatur puella mori- is, quam annis adolescentior; certe The- am non senectus, sed virtus probavit, cum nnis aetas habilis Deo perfecta sit Chri- . Denique non virtutem aetatis appendi- m dicimus, sed virtutis aetatem; nec irere in adolescentulis professionem, cum geris in parvulis mortis perpessionem. olite ergo a Christo arcere infantes: no- e a Christi charitate parvulos separare, iem etiam intra matris uterum adhuc po- i exultatione prophetica fatebantur.

Ætas velandae virginis.

CAPUT

CAPUT XIII.

Nullus locus ad quærendum Christum importunus.

Christus in plateis non invenitur.

12. „Nec locus ad sanandum, nec tempus a Christo quæritur; nam „etiam occidente sole ægri ad eum deferun„tur, facta autem die turbæ requirebant eum; „quando enim illucet paulisper dies, Christus „quæritur. Sequamur ergo per dies Christum; „non enim in nocte reperitur, neque in fo„ro, aut plateis: Christus enim est pax, in „foro lites, obtrectatio, fraus, perfidia. Fu„giamus ergo plateas: non enim injuria tan„tum est, non invenisse, quem quæras, sed „etiam ubi non oportet quæsivisse, vulnus „est, quo in nobis vulneratur Ecclesia.

CAPUT IX.

Christus in montibus aromatum quærendus.

Christus in montibus aromatum quærendus.

13. „Ibi igitur Christum quæramus, ubi „quærit Ecclesia, in montibus boni „odoris, qui sublimitate excelsorum facto„rum suavem vitæ odorem exhalant. Isti „sunt aromatum montes, qui Domini Jesu „corpus acceperunt, & in linteis cum aro„matibus ligaverunt; quicunque enim cre„diderunt, quia Jesus mortuus est, & resur„rexit, in excelsum veræ fidei cacumen fi„dem virtutum fastigiis extulerunt.

14. „Por-

14. „Porro alium locum scilicet desertum, ubi inquirendus sit Christus, demonstrat, dicens: *Ego flos campi*, *Cant.* 2. Hoc est desertum, quod ducit ad regnum, *quod floret ut lilium*, *Is.* 35. *v.* 1. In hoc deserto arbor illa bona, quæ bonos fructus facit, juxta quam nostræ ligna silvæ frutescunt, sicut arbor mali inter ligna silvæ, *& fructus ejus dulcis gutturi meo. Cant.* 2. *Et in deserto.*

CAPUT X.

Pro obtinendo Christi adventu Spiritus sanctus invocandus.

15. „Didicisti, ubi Christum requiras, di- *Et Spiritus sanctus invocandus.*
„sce etiam, quemadmodum possis mereri, ut ille te quærat: excita Spiritum sanctum dicens: *Exurge Aquilo, & veni auster, aspira hortum meum &c. Cant.* 4. Hortus animæ vernantis affectus est, & in pomiferis virtutis est fructus. Venit ergo, & sive manduces, sive bibas, si Christum invocas, adest dicens: *Venite, manducate panes meos, & bibite vinum meum. Prov.* 9. *v.* 5. Sive etiam dormias, pulsat ad januam; venit autem ad eam animam solam, quæ potest dicere; *Nocte exui me tunicam meam*, *Cant.* 5. *v.* 3. nam in hac sæculi nocte corporalis vitæ amictus exuendus est; & *quomodo induam illam?* consuetudo enim boni usum probitatis veteris amisit. *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* nam pedes debet lavare suos, qui vult partem habe-

„re

„re tum Christo. *Joan.* 13. Sed cum semel „eos laveris æterni fontis irriguo, & myste„rii mundaveris Sacramento, cave, ne ite„rum corporeæ cupiditatis illuvie, luculen„tique actus terrenis sordibus inquinentur.

CAPUT XI.

Bonum est ad accessum Christi trepidare.

Adventus Christi cum tremore. 16. „Bonum est, ut ad adventum Domini in„teriora turbentur; si ad angeli ad„ventum Maria turbata est, quanto magis „ad Christi nos turbamur adventum? influ„entibus enim divinis usus exterioris homi„nis exolescit. Et tu turbare, & festina, ad „januam Christus est, vestibula domus tuæ „pulsat, & non solum, cum ingressus fuerit, „mercedem relinquit, sed etiam priusquam „ingrediatur, mercedem præmittit, *ut myrr„ha digiti ac manus fluant.* *Cant.* 8. *v.* 5. „Hoc est, ut credamus Christum non vidisse „corruptionem, cum sit unguentum effu„sum nomen ejus. Hoc unguentum, quod „semper fragrabat apud Patrem, in tempo„re filius effudit; sed exinanitum fuit in Ju„dæis, & a gentilibus collectum: cumque „etiamnum fluat, quotidie diligenter exci„piendum est, ut totam animam nostram „penetret.

CAPUT

CAPUT XII.

Omnibus maxime virginibus Christus exspectandus.

„Et tu igitur anima una de populo, „una de virginibus in cubili tuo nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, & ejus adventum singulis momentis sperato; si tardare tibi videtur, exsurge: tardare videtur, cum diu dormis, cum ab oratione vacas. Primitias actuum tuorum Christo immola; audis vocem pulsantis ad januam & dicentis: *Aperi mihi soror mea, surge proxima mea, columba mea, perfecta mea, Cant.* 5. Charitate proxima, simplicitate columba, virtute perfecta, *quia caput meum repletum est rore.* Rorat aliis, ubi abundat Christus; ros autem ille non vulgaris humoris est, *cincinni* autem sunt in eo guttarum noctis: noli proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorum; non illi ornamenta, sed crimina sunt, & lenocinia formæ, non præcepta virtutis. *Virgines Christum exspectent.*

18. Audita ergo voce Verbi admove manus naribus tuis, & odorem actuum tuorum pervigili alacritate mentis explora: mulcebit te odor dexteræ tuæ, & fragrantiam resurrectionis tua membra redolebunt; myrrham digiti tui sudabunt, hoc est, veræ fidei gratiam spiritualia gesta fragrabunt. Talem te Christus desideravit, & „aper- *Tentationum victoria.*

„aperto ingreditur ostio. Complectere igitur „illum, & illuminaberis; nec putes displi-„cere te, quod tam cito abiit; nam finit „nos sæpe tentari, sed noli circumforaneos „illos spirituales custodes metuere; quia se-„quentibus Christum nocere non possunt.

CAPUT XIII.

Discendum ab Ecclesia, quomodo sponsus teneri queat.

Quomodo sponsus teneatur.

19. „Si ergo & tu vis tenere Christum, quæ-„re jugiter, nec pœnam metuas; „inter supplicia enim corporis, & persecu-„torum manus Christus melius invenitur. „*Quam modicum enim fuit, cum transivi ab* „*ipsis. Cant.* 3. *v.* 4. Exiguo enim spatio, „cum persecutorum manus evaseris, nec „succubueris, tibi Christus occurret, nec te „diu tentari patietur, & tunc potes dicere: „*Tenui eum, nec dimittam, donec introducam* „*eum in domum matris meæ, & in cubiculum* „*ejus, quæ me concepit.* Quæ domus matris „tuæ, nisi internum tuæ naturæ nullius ad-„ulterinæ conscientiæ sordibus inquinatæ?

Christi adventus nos purificat.

20. „Ergo Christus repertus est, & te-„netur, & *per fenestram tuam manum misit.* „*Cant* 5. *v.* 4. Id est mentis oculum ad vi-„denda Christi Opera illuminat, & ideo vir-„go fenestram suam ab omni delictorum pul-„vere detergat: procul stibium, & omnis „adulterini amoris illecebra. Similis au-

„rium

„rium clausura sit, quarum unus ornatus „sit, audire, quod prosit. Janua quoque „nostra scilicet os nostrum Christo propemo„dum soli debet aperiri; nec aperiatur, ni„si Verbum Dei pulsaverit.

CAPUT XIV.

Coelestis Jerusalem descriptio.

21. „Ingrediamur in Civitatem coelestem „Hierusalem; videamus lumen ejus, „muros, tribus, fundamenta muralia, cu„stodes murorum: lumen ejus simile est la„pipi jaspidis, & christalli. In portis Pa„triarcharum nomina continentur, in muro „Apostolorum; fundamenta enim Civitatis „Apostoli, & lapis angularis est Christus, „Deus extra, Deus intus, Deus ubique est. „Ergo & vos sanctae virgines, & omnes ju„sti cives Sanctorum estis; sed tunc nobili„tatem istam patriae possidebitis, si Christum „intra civitatis hujus septa quaeratis, ingres„si per fidem, actusque pretiosos, Patriar„charum clarificati lumine, fundati super „Apostolos, versantes inter Angelos.

22. „Sed quomodo custodes angeli sunt, „qui castae animae pallium tollunt? Verum „aliud pallium virginum est, aliud adole„scentulae circumforaneae, quae in foro Chri„stum requirit, & pallium prudentiae ami„sit, & ad bonos angelos non pervenit.

CAPUT XV.

Ad quærendum Deum anima excitatur.

23. „Quære ergo illum virgo: imo quæramus omnes; animarum enim sexum non habet; sed ideo fortasse foemineum nomen accepit, quod eam violentior „æstus corporis agit, & dum jungitur corpori, velut quidam equarum frementium „currus rectorem sui quærit aurigam, *sicut* „*currus Aminadab. Cant.* 6. Sunt enim ejus „velut quatuor equi, ira, cupiditas, voluptas, timor, quibus furentibus, cum cœperit agi, nequaquàm se ipsam cognoscit, & „corpus animam gravat, & invitam rapit, „donec corporis passiones verbi virtutem „mitescant.

CAPUT XVI.

Verbum in Hortum invitatur nucis.

24. „Invitatur Dei verbum in hortum nucis, in quo fructus propheticæ lectionis, & sacerdotalis est gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in „virtutibus interioribus fructuosa est. Descendat ergo in hortum suum, ut vindemiet „fidem, capiat odores, pabulum cœleste reperiat, suavitatem mellis epuletur. Omnia enim habemus in Christo, unde omnis „anima accedat ad eum, sive corporalibus „ægra peccatis, sive meditatione proficiens; „nam si vulnus curare desideras, medicus „est,

„eſt, ſi febribus æſtuas, fons eſt, ſi gra-
„varis iniquitate, juſtitia eſt, ſi auxilio in-
„diges, virtus eſt, ſi mortem times, vita
„eſt, ſi tenebras fugis, lux eſt, ſi cibum
„quæris, alimentum eſt. Ut vero hæc con-
„ſequamur, exemplo Hæmoroiſſæ cum fir-
„ma fide, & humili confeſſione accedamus,
„cujus nobis exempla S. Petrus, *Luc.* 5. *v.* 8.
„& S. Paulus 2. *Cor.* 12. *v.* 7. reliquerunt.

CAPUT XVII.

Jactantia cavenda.

25. „Ergo & tu, ſi munera divina in te re- *Jactantia*
„dundare cognoveris, gratiam Deo *vitanda.*
„redde, & contemplationem corporis, velut
„navis Saburram *Carenam*, ſuſcipe, ne te in
„mundi fluctibus jactantiæ aura circumferat.
„Apis illa ſapiens, cum aeris motus ſuſpe-
„ctos habet, lapillis ſublatis, per nubila ſe
„librat, ne leve alarum remigium præcipi-
„tent flabra ventorum: & tu cave virgo, ne
„alarum tuarum volatum aura mundi hujus
„extollat, ſed adhærens Deo in illum æthe-
„reum locum plauſu ſpiritalium pennarum
„ſupra mundum volites, ubi eſt juſtitia, ca-
„ſtitas, bonitas, ſapientia.

26. „Sed arduum putas humana virtute
„ſupra mundum aſcendere: bene aſſeris; nam
„& Apoſtoli non tantum quaſi conſortes ſed
„quaſi diſcipuli ſequendo Dominum ſupra
„mundum eſſe meruerunt. Et tu eſto Chriſti
„diſcipula, Chriſti æmula, qui pro te rogat,

„& unum nos esse vult, una castitas, una „voluntas, una bonitas, una gratia.

CAPUT XVIII.

Quid animæ currus, equi, & alæ.

Visio Ezech. cap. 1. explicatur.

27. „Quod a Poetis animæ equi & alæ „attribuuntur, ab Ezechiele Pro„pheta petitum est. *Ezech.* 1. *v.* 5. *sqq.* Cujus „quatuor animalia hominis, leonis, vituli „& Aquila pro librorum Evangelicorum „proprietate accepimus figurata: & ideo „hic quoque in homine rationabilis, in leone „impetibilis, in vitulo concupiscibilis, in „Aquila visibilis per figuras animalium spe„cies affectionis expressa est. Nam in omni „sapiente viro Prudentes Græciæ esse memo„raverunt λογιστικον, θυμιστικον, επιθυμη„τικον, κορα, Latini vero prudentiam, fortitu„dinem, temperantiam, justitiam. Prudentia „enim rationis humanæ est, fortitudo vim „ferocientis virtutis habet, & mortis con„temtum, temperantia negligit corporis vo„luptates; justitia explorat omnia, aliis „potius nata quam sibi.

Alæ animæ.

28. „Habet etiam alas suas anima, qui„bus se possit libera levare de terris, alarum „vero remigium est continuus ordo bono„rum factorum: haud facilis volatus omni„bus; at si sibi actus nostri ordo conveniat, „videbit & in nobis Propheta rotam in „medio rotæ super terram sine offensione „labentem: quia in hac vita corporis vol„vitur

„vitur usus vita æternæ, ubi Christum in „throno nos dirigentem videbimus.

CAPUT XIX.

Adhortatio virginum ad sapientiam.

29. „Intrate virgines rete sapientiæ spiri- „tualis, id est, regnum cœlorum „*Matth* 13. *v.* 47. Quo ducere jubetur Pe- „trus: *duc in altum & laxate retia vestra in* „*capturam. Luc.* 5. *v.* 4. Duc ad Christum, „qui te redemit, & stude pretium reparare „Domino: noli vero aurum parare, noli ar- „gentum, non divitiis istis te Christus re- „demit, sanguinem solvit, sanguinem debes, „ille pro te solvit, tu pro te redde: sed non „potes sanguinem reddere: ergo vel hoc „facias, ne pretio videaris indignus. Ergo „& tu dignam te gere tali pretio, ne veniat „Christus, qui te redemit, & si te in pecca- „tis invenerit, dicat tibi: *quæ utilitas in san-* „*guine meo?* quid proficit tibi, *dum descendo* „*in corruptionem? Ps.* 29. *v.* 10. Scilicet in „locum corruptionis, dum inferna penetra- „vit, sed corruptionem incorruptus ex- „clusit.

Ad Christum tendendum.

CAPUT XX.

S. Ambrosius preces pro se postulat.

30. „Rogate ergo, ut & mihi dicatur, *duc* „*in altum, & laxate retia vestra in* „*capturam;* quis enim est, qui sine Deo pis- „cetur hanc plebem, præsertim cum tantæ „pro-

Preces necessariæ pro lucrandis animabus.

„procellæ hujus mundi obsistant? Sed quando „vult Dominus, capitur multitudo piscium, „nec solum una, sed etiam altera navis im„pletur; quia plures Ecclesiæ immaculata „plebe complentur: nec vero nostris, sed „apostolicis utimur retibus, in quæ & ve„strum o filiæ cogatur agmen. Vivificet vos „Petrus, qui & pro vidua intervenit, & „diutius viduas flere non est passus, & „motus earum lacrimis resuscitavit altricem: „*Act.* 9. *v.* 39. Vivificet vos Paulus, qui „vos præcepit honorari. 1. *Cor.* 7. *v.* 8. Vi„vificet ille, qui relictis suis omnibus secu„tus est Dominum scilicet Joannes, qui, „dum in mari lucrum suum quærit, vitam „omnium invenit.

Fides S. Petri. 31. „Astruamus igitur piscatoris artem „frequentius, ut plenius de virtute creda„mus: quia quanto magis creditur piscatori, „tanto amplius creditur, quia non sua, sed „divina sunt, quæ locutus est: qui legem „non didicit, & quæ ultra legem loquitur, „ab eo accepit, a quo ipsa lexvenit. Pisca„toris nostri mens non nubibus in monte „Domini caligatur, non temporibus inclu„ditur, non mysteriis naturæ cœlestis ex„cluditur.

SANCTI

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE INSTITUTIONE VIRGINIS, ET SANCTÆ MARIÆ VIRGINITATE PERPETUA AD EUSEBIUM.

LIBER UNUS.

Monitum.

Liber de institutione virginis, seu sermo de sanctæ Mariæ perpetua virginitate ad Eusebium (utroque enim titulo designatur) anno 391. Scriptus est occasione professionis virginis Ambrosiæ neptis Eusebii Bononiensis. In hoc sermone officia virginis Deo dicatæ exponuntur, & error Bonnosis Sardicensis vel Naissitani Episcopi & aliorum perpetuam B. Mariæ virginitatem negantium refellitur

CAPUT I.

Cura parentum pro virgine sacra.

1. „Commendas mihi pignus tuum Eusebi, „quod æque est meum, Ambrosiam „Domini sacram, & pio affectu ejus tibi as„seris præstantiorem reliqua sobole solicitu„dinem, & merito; ceteros enim instituis, „ut emittas domo, & alienis copules, hanc „semper tecum habebis, & studio progre„deris, ut placeat Deo. Hoc est sacrificium, *Parentes virgines sacras custodiant.*

 „quod

„quod Abel obtulit ex primitivis ovium suarum fœtibus, quod & Apostolus præ ceteris laudat ad Corinthios dicens: *Qui judicavit in corde suo servare virginem suam, bene facit.* 1. *Cor.* 7. *v.* 37.

Silentium virgo observet. 2. „Virginitatis autem dos quædam est „verecundia, quæ commendatur silentio: „unde & Ecclesiæ gloria intus est, non in „multiloquio, sed in penetralibus Sacramentorum, & in *cubiculo Regis, Cant.* 1. Ibi ergo simus, ubi Christus medius est radicatus & fixus in cordibus nostris: & ideo „sicut ipse præcepit, *cum oras, intra in cubiculum tuum. Matth.* 6. Cubiculum tuum „conscientia tua est: ibi ergo ora, & ora „in occulto, ut audiat te, qui in occulto „audit, & ora sine ira & disceptatione; justus enim non proditionem criminis metuit, „sed contagionem.

CAPUT II.

Bonæ orationis conditiones.

Oratio bona quæ. 3. „Quam bona oratio cum misericordia: „bona oratio, quæ ordinem servat, „ut primo a divinis inchoemus laudibus, „unde & Apostolus ait: *obsecro ergo, primum omnium fieri orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones.* 1. *Tim.* 2. Et „David psalmum octavum *Domine Dominus noster* a divinis laudibus incepit. Similiter & oratio Dominica omnia comprehendit, quam vulgare opus non est; tu „autem

,antem qui legis, cum placiditate animi & ,tranquillitate eam persolvas: *ubi enim sunt ,duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ,ego sum in medio eorum. Matth.* 18. ait Chri- ,stus. Isti duo sunt anima & corpus, ita ,ut animæ caro sit subdita, & legi mentis ,non repugnet lex corporis.

4. ,.Hæc item duo sunt homines, unus ,interior, alter exterior, qui, si sibi concur- ,rant, ut & cogitationes factis & cogita- ,tionibus facta conveniant, vitæ nostræ rota ,sine ulla offensione volvetur. Unde etiam ,emergunt duo homines vetus & novus: ,vetus peccato obnoxius, quem in baptismo ,affigimus cruci, ut moriatur peccato & no- ,vus resurgat, qui renovatur per gratiam. ,Per tres vero Spiritus anima & corpus ,intelliguntur, qui si sint integri & mundi, ,Christus est in medio eorum, qui hos tres ,intus gubernat, ac fideli pace componit.

CAPUT III.

Femineus sexus non est culpandus.

1. ,,Accusamus plerumque femineum sexum *Femineus* ,,quod erroris causam invexerit, *sexus non* ,& non consideramus, quanto justius in nos *culpandus.* ,objurgatio retorqueatur, cum tanta dona ,huic sexui a Deo collata sint. Deus enim ,idcirco, non statim atque homo creatus est, ,eum approbavit, tum quia ejus dignitas ,non in corpore sed in anima & in divina ,imagine consistit, tum quia tantum in ope- ,,ris

„ris totius sine laudandus homo, ac demum,
„quia nondum creata erat mulier, quæ &
„ex viro formata est, & cum ipso magni
„Sacramenti figuram erat expressura. Ad-
„vertimus enim per mulierem cœleste illud
„impletum esse *mysterium*. *Eph.* 5. *v.* 31. Ec-
„clesiæ in ea gratiam figuratam, propter
„quam Christus descendit, & æternum illud
„opus redemtionis humanæ absolvit; unde
„& Adam vocavit nomen mulieris suæ vi-
„tam: nam & in populis per mulierem suc-
„cessionis humanæ series & propago diffun-
„ditur, & per Ecclesiam vita confertur
„æterna.

CAPUT IV.

Peccatum mulieris levius quam viri.

Evæ peccatum levius.

6. „Sane negare non possumus, quod er-
„raverit mulier: quid miraris tamen,
„si erraverit, & infirmior lapsus est sexus,
„cum sit lapsus etiam fortior? mulier excu-
„sationem habet in peccato, vir non ha-
„bet. Illa sapientissimo omnium serpente de-
„cepta est? tu a muliere, illam superior crea-
„tura decepit malus angelus, te inferior,
„si tu inferiori non potuisti resistere, quo-
„modo illa potuit superiori? culpa tua
„illam absolvit.

7. „Denique Adam conventus, quod
„contra divina præcepta, quæ audierat, gu-
„staffet, nihil habuit, quod diceret, nisi
„quod sibi mulier dedisset, mulier autem ait,
„*serpens traduxit me*: quanto ergo major mu-
„lieris

„lieris absolutio? Ille arguitur, hæc inter-
„rogatur. Adde quod & prior culpam fa-
„tetur; namque se dicit esse seductam, te-
„statur errorem: erroris vero medicina con-
„fessio est.

8. Si de merito culpæ dubitas, interro-
„gemus sententiam: illi dictum est: *In tri-*
„*stitia paries filios, & ad virum conversio tua,*
„*& ipse tibi dominabitur. Gen.* 3. Viro autem
„dicitur: *Terra es, & in terram ibis.* Sane si
„Adam auditum a Deo mandatum servare
„non potuit, quomodo potuit servare mu-
„lier, quod audivit a viro? In ipso etiam
„judicio quanto clementior mulier viro?
„Ille mulierem suam accusavit, ista serpen-
„tem; nec accusata crimen retorsit, sed ac-
„cusatorem suum maluit absolvere, quam
„ligare.

9. „Sed dicis o vir, quia mulier tenta- *Objectio*
„tio fuerit viri: verum est; jam si est de- *solvitur.*
„cora, ecce alia tentatio; tamen Abrahæ
„descendenti in Ægyptum uxoris pulchri-
„tudo non nocuit, imo profuit; honoratus
„enim est per uxorem. Placeat uxor ho-
„nestate magis quam pulchritudine; non
„est vitium mulieris esse, quod nascitur,
„sed vitium viri, quærere in uxore, quo
„tentatur. Si ergo uxor tentatio est, esto
„cautior, quære remedium adversus tenta-
„tionis periculum: *Vigilate*, inquit, *orate,*
„*ut non intretis in tentationem. Matth.* 26.

CAPUT

CAPUT V.

Perpetua B. Mariæ virginitas ab hæreticorum objectionibus vindicatur.

Objectiones contra perpetuam Mariæ virginitatem. 10. „Cum omnes ad cultum virginitatis „sanctæ Mariæ advocantur exem„plo, fuerunt tamen, qui eam negarent virgi„nem permansisse. Hoc tantum sacrilegium „equidem silere jam dudum maluimus; „sed quia hujus prolapsionis etiam Episco„pus Bonnosus arguitur, eum indemnatum „non putamus relinquendum. Objicit ergo

1ma objectio. „1*mo*; quia B. Mariam mulierem legimus: „*Quid mihi & tibi est mulier. Joan.* 2. *v.* 3.

2da „2*do*. Alibi legimus, quod dixerit Matthæus „de Joseph, & Maria: *Inventa est, antequam* „*convenirent, in utero habens de Spiritu sancto*

3tia „*Matth.* 1. *v.* 18. 3*tio. Ib. v.* 19. Dicitur „*non cognovit eam, donec peperit.*

4ta 4*to* Joseph „*noluit eam traducere. Ibid.* & *fratres Domini* „videntur significare, quod ex Maria suscepti „sint. *Matth.* 12. *v.* 47. Et Apostolus ait: *mi*„*sit Deus filium suum factum ex muliere. Gal.* 4. „*v.* 4. Ad hæc respondeamus suo ordine.

Ad 1mam 11. „Et ad 1*mum* nomine *mulieris* quid „moveamur? ad sexum retulit; non enim „corruptelæ, sed sexus vocabulum est: vulgi „usus non præjudicat veritati: nam & Eva, „cum necdum virum cognoverat, mulier „vocabatur. *Gen.* 2. *v.* 22.

Ad 2dam Ad 2*dum* dico; „consuetudo divinæ scripturæ ea est, ut „causam, quæ suscepta est, astruat, inci-

„den-

„dentem differat, quo solvitur etiam 3*tium*, *Ad 3tiam*
„quo dictum est: *Non cognovit eam, donec*
„*peperit filium.* Quid ergo? postea cogno-
„vit? minime. Denique habes scriptum:
„*Ego sum Deus, & donec senescatis, ego sum.*
„*Is.* 46. *v.* 40. Numquid ergo, postquam
„senuerunt, quibus *donec* dictum erat, Deus
„esse desiit? Ad 4*tum*. Quid praejudicat Ma- *Ad 4tam*
„riae, si caelestis consilii mysterium Joseph
„non intellexit, & putavit, virginem non
„esse, quam praegnantem videret? Cum
„ejus Resurrectionem angeli ignoraverunt
„dicentes: *Quis est iste rex gloriae! Ps.* 23.
„Hoc autem opinatus est Joseph, quod tra-
„duceret eam quasi ream, antequam ab an-
„gelo moneretur; postea autem quasi fide-
„lis, nec dubius virginitatis ejus servavit
„oraculum.

CAPUT VI.

Duae aliae objectiones solvuntur.

12. „Nec illud moveat, quod ait; quia *Aliae obje-*
„Joseph *accepit conjugem suam.* *ctiones.*
„*Matth.* 1. *v.* 24. Desponsata enim viro con-
„jugis nomen accepit; non enim defloratio
„virginitatis, sed pactio conjugalis, & cum
„jungitur puella, conjugium est, non cum
„virili admixtione cognoscitur. Quod autem
„fuit desponsata conjugio, ea causa est, ut
„ab his, qui Mariam gravi utero cernerent,
„non adulterium virginitatis, sed desponsatae
„partus legitimus crederetur. Maluit enim
„Domi-

„Dominus aliquos de sua generatione, quam
„de Matris pudore dubitare.

13. „Denique dicunt: fratres Domini in
„Evangelio memorati. *Matth.* 12. *v.* 47. Vi-
„dentur significare, quod de Maria suscepti
„sint. Sed fratres gentis & generis populi
„quoque consortium nuncupari dicit Domi-
„nus: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.*
„*Ps.* 21. *v.* 23. Potuerunt autem fratres esse
„ex Josepho non ex Maria.

B. Mariæ virginitas perpetua.

14. „An vero Dominus Jesus eam sibi
„matrem eligeret, quæ virili semine caulam
„posset incestare cœlestem? cum ejus exem-
„plo cæteræ ad integritatis studium provo-
„cantur, ipsa ab ejus munere deviaret? &
„quænam esset, cui majus quam matri
„meritum reponeret, & præmium reserva-
„ret? nulli enim uberiora quam virginitati
„deputavit munera. *Isa.* 56. *v.* 3.

CAPUT VII.

B. Mariæ perpetua virginitas ulterius probatur.

15. „Sed etiam Maria non alienis sed suis
„moribus defendatur, ipse testis est
„Filius Dei, qui, cum esset in cruce, disci-
„pulum matri commendabat ut filium, di-
„scipulo eam tradebat ut matrem: dignum
„quippe erat, ut qui latroni veniam dona-
„bat, matrem dubio pudoris absolveret. Di-
„cit enim ad matrem: *Mulier ecce filius tuus,*
„&

„& ad *discipulum, ecce mater tua. Joan.* 19.
„Ipse est discipulus, cui mater commen-
„datur; quomodo marito uxorem tolleret,
„si fuerat Maria mixta conjugio, aut usum
„Thori conjugalis agnoverat?

CAPUT VIII.

Ezechielis Prophetia de B. Mariæ perpetua virginitate.

16. „Nunc mihi dicant adversarii, quid *Maria est*
„est, quod ait Dominus per Pro- *clausa*
„phetam? *Et ait ad me Dominus: porta hæc porta.*
„*clausa erit, & nemo aperiet: & nemo transi-*
„*bit per eam; quoniam Dominus Deus Israel*
„*transibit per eam, eritque clausa. Ezech.* 40.
„*v.* 1. Quæ est hæc porta nisi Maria? ideo
„clausa, quia virgo, per quam Christus in-
„travit in mundum, & genitalis virginita-
„tis claustra non solvit; hæc illa porta clausa,
„quia Deus Israel transibit per illam. Hæc
„porta ad orientem aspiciebat, quoniam ve-
„rum lumen effudit, quæ generavit Orien-
„tem, peperitque Solem justitiæ. Hæc porta
„non aperietur ab eo, cui desponsabitur,
„non aperiet hanc portam ventris Joseph:
„quoniam dicetur ei: *Quoniam, quod ex*
„*ea nascetur, de spiritu sancto est.*

CAPUT

CAPUT IX.

Quomodo variis Symbolis virginitas significetur.

Hortus clausus.

17. „Porta ergo clausa virginitas est, & „hortus clausus, & fons signatus. „Virga quoque de radice virginitas est; sic „enim scriptum est: *Exiit virga de radice* „*Jesse, & flos de radice ejus ascendet. Is.* 11. *v.* 1. „Non cavata est hæc virga, sed solida: „nemo ergo adurat virgam tuam, ut florem „tuum custodias. Virga es o virgo, non cur- „veris in terram, ut in te flos paternæ radicis „descendat; hortus clausus es; serva fru- „ctus tuos; non ascendant in te spinæ, sed „uvæ tuæ floreant. Hortus clausus es; „nemo auferat sepem tui pudoris. Paradi- „sus es: Evam cave. Fons signatus es; „nemo aquam tuam conturbet, ut imagi- „nem tuam in fonte tuo semper attendas. „Porta clausa es; nemo aperiat januam „tuam, quam semel clausit sanctus, & ve- „rus, qui habet clavem David, qui aperit, „& nemo claudit, claudit, & nemo aperit; „clausit pudorem tuum; nemo aperiat eum.

CAPUT X.

Innuitur virginitatem coronam esse in manu Domini.

Virgo est corona.

18. „*Venio*, inquit, *cito, tene, quod habes,* „*nemo accipiat coronam tuam. Apoc.* „3. *v.* 11. Quæ est corona tua, nisi illa, „de

„de qua dictum est? *Et eris corona decoris* „*in manu Domini. Is.* 62. *v.* 3. Quis hoc di„cit, nisi ille, de quo dictum est? *Est unus,* „*& non est secundus. Eccl.* 4. *v.* 8. Unus; „quia unigenitus Dei Filius: hic non est se„cundus; quia primus est; non est secun„dus: quia unus est. Nec obstat, quod „Matthaei *c.* 28. Primo pater nominetur, „secundo Filius, tertio Spiritus sanctus; num„quid enim, quia dicit Evangelium: *In prin*„*cipio erat verbum, & verbum erat apud Deum,* „inferiorem significavit Patrem, quia primo „Verbum in principio fuisse memoravit? Tres „igitur personas quidem significavit; sed „unum Trinitatis nomen asseruit.

CAPUT XI.

Uni Christo laborandum est.

19. „Cum Christus advocatus noster sit apud Patrem; infirmitatesque no„stras susceperit, & ipse sit altitudo divitia„rum sapientiae & scientiae Dei; cur ergo „saeculo potius quam illi laboramus? Cur „fraudamus animam nostram tantae bonita„tis dispendio? Hic ergo non est secundus, „& dum dicitur: *secundus homo.* 1. *Cor.* 15. „*v.* 47. Secundus dicitur secundum carnem, „quia post Adam homo, & novissimus: quia „propter nos novissimum se fecit. Primus; „quia per ipsum omnia, novissimus; quia „per ipsum resurrectio.

Pro Christo laborandum.

CAPUT XII.

Christus Juvenis secundus dicitur.

Christus juvenis. 20. „Christus Juvenis secundus est, ut dicit Ecclesiastes: *Vidi universos, qui* „*vivunt sub sole cum juvene secundo; quis re-* „*surget pro eo? Eccl.* 4. *v.* 15. Id quod de „Christo dictum esse liquet; quia congruit „cum benedictione vel prophetia Jacob de „Juda: *Quis suscitabit eum. Gen.* 49. Non „utique alter, nisi Christus ipse? Illud quo- „que vere Christo convenit soli: *Non est finis* „*omni populo ejus. Eccl.* 4. *v.* 16.; quia popu- „lus Christi innumerabilis finem non habet, „cui fides resurrectionis æternæ vitæ acqui- „rit ætatem. Secundum carnem itaque & „juvenem dictum, & cadere vel resurgere „eum dubium non est.

CAPUT XIII.

Aliæ Figuræ Virginitatis B. Mariæ Virginis.

B. Maria nubes levis. 21. „O divitias Marianæ virginitatis! quasi „olla ferbuit, & quasi nubes pluit „in terras gratiam Christi; scriptum est enim „de ea: *Ecce Dominus venit sedens super nubem* „*levem. Is.* 19. *v.* 1. Vere levem, quæ con- „jugii onera nescivit, vere levem, quæ re- „missionem peccatorum utero gestabat, & „levavit Joannem in utero constitutum.

22. Ex

22. Excipite igitur sacræ virgines nubis „hujus pluviam spiritalem, temperamentum „fragrantiæ corporalis, ut corporis omnes „restinguatis ardores, & interni mentis ve„stræ æstus humescant: excipite voluntariam „pluviam, pluviam benedictionis, quam hæ„reditati suæ Dominus effudit. Excipite „aquam, & non effluat ea vobis, quia nu„bes est, diluat vos, & sacro humore per„fundat; quia *olla* est, & spiritu vaporet „æterno. Excipite itaque exinde gratiæ cœ„lestis unguentum, quod descendat in ima „præcordia, quo non deliciarum inanium „odores sancta Maria, sed divinæ solum gratiæ „spiramenta redolebat. Parate igitur Vasa „Domini, ut excipiatis hunc fontem aquæ „vivæ, fontem virginitatis, integritatis un„guentum, odorem fidei, & suavis miseri„cordiæ gratia in vobis floreat. Induamini „agni ejus innocentiam, qui, cum maledi„ceretur, non remaledixit, cum percutere„tur, non repercussit.

CAPUT XIV.

Virgines ad imitationem Beatæ Virginis Mariæ provocantur.

23. „Mariam imitamini Virgines, cui „pulchre convenit illud: *Speciosi „facti sunt gressus tui in calceamentis. Cant.* 7. „In hoc calceamento speciose processit Ma„ria, quæ sine ulla comixtione corporeæ „consuetudinis Auctorem salutis virgo ge„nera- *Mariæ figura mystica.*

„neravit, de quo Joannes ait: *Non sum di-*
„*gnus, solvere corrigiam calceamentotum ejus.*
„*Joan.* 1. *v.* 27. Id est, non sum dignus, In-
„carnationis mysterium comprehendere an-
„gustiis mentis humanæ, atque inopis ser-
„monis vilitate absolvere.

CAPUT XV.

Virgines Lilia Christi.

Virgines lilia Christi. 24. „Audi virgo, quid dicat: Lilium sum convallium, ait Christus, id est „humilium animarum, & mitium. Esto ergo „mitis & humilis, ut in te sicut Lilium ger-„miret Christus, de quo alibi habes: *Labia* „*ejus lilia stillantia myrrham primam.* Tales „sunt, qui Christi passionem loquuntur, & „suo ore concelebrant. Christi lilia sunt „specialiter sacræ virgines, quarum est adeo „splendida virginitas, ut inde plerique acci-„piunt de ipsis, quod Ecclesia videtur de „Christo dicere: *Ego sum flos campi, & li-*„*lium convallium*, utpote quæ in hac Con-„valle istius mundi gratiam boni odoris ex-„halat sedulæ pietatis confessione.

CAPUT XVI.

Virginibus Christo obviam eundum.

Virgines obvient Christo. 25. „Egredimini ergo filiæ Hierusalem ex „delectatione carnali, ut adesse Do-„mino possitis. Sume filia *stolam* illam mu-„lieris pia operatione contextam, *Prov.* 31.
„*v.* 19.

„*v.* 19. Quæ manus suas aperit pauperi, „& Lucerna ejus non extinguitur in nocte: „hanc sume stolam, ut Induas Christum, „& in ejus agnitione renoveris. Indue, „ergo ut electa Dei, viscera misericordiæ, „benignitatem, humilitatem, patientiam, „modestiam, charitatem, quæ est Virgini„tatis vinculum. *Col.* 12. Semel mundo „mortua ne tetigeris ea, quæ sunt istius „sæculi, sed semper in psalmis & hymnis, „& Canticis spiritualibus abducas te a mundi „hujus conversatione, & sicut sancta facie„bat Maria, ea confer sollicite in corde „tuo.

CAPUT XVII.

Commendatio Ambrosiæ.

26. „Nunc ad te Pater gratiæ vota con„verto, gratias agens, quod in „virginibus sacris angelorum vitam in para„diso ammissam videamus in terris; quid enim „ad celebrandam virginitatis gloriam plus „conferre possit, quam ut Deus ex Virgine „nasceretur? Sed ipse quoque unigenitus Fi„lius tuus venturus in terras puriorem car„nis suæ generationem reperire non potuit, „quam ut habitationi propriæ cælesti aulam „virginis dedicaret. Quid autem illud atte„xam, quod divino tuo munere cum san„ctis Moyse & Aaron virgo Maria pedes „per fluctus duxit Hebræorum exercitum? „Relinquo vetera, privata non quæro; sa„tis est ista nobilitats familiæ virginali.

Oratio pro velanda virgine.

27. „Te

27. „Te quæso, ut tuearis hanc famu„lam tuam, quæ tibi integritatis suæ stu„dium dicare præsumpsit, quam Tibi sacer„dotali munere offero: intende Pater in „tuum munus. Adest puella, quæ non „nuptiarum festa, sed quæ immaculatos sibi „fidei et pietatis partus exposcat: succingat „sacræ virginitatis crinem modestia, sobrie„tas, continentia, ut virtutum accincta co„mitatu purpureo Dominici cruoris redi„mita velamine mortificationem domini Jesu „in sua carne circumferat. His famulam „tuam vestimentis indue, quæ in omni tem„pore munda sint; in omni tempore sint „vestimenta tua candida, & oleum in ca„pite non desit, quo faces tuas mysticas „possit accendere, ut, cum venerit sponsus, „inter sapientes virgines cœlesti thalamo „digna numeretur, ne eam Verbum dormien„tem inveniat. Tu Domine adjunge etiam „alios sacræ virginitatis ornatus, ut nove„rit humiliari, dilectionem teneat, verita„tis murum, pudoris septum. Sit in corde „simplicitas, in verbis modestia, erga om„nes pudor, pietas erga propinquos, atque „erga egenos misericordia: in omnibus sensi„bus & operibus ejus Christus eluceat, Chri„stum intendat, Christum loquatur. Egre„dere itaque Domine Jesu in die sponsalium „tuorum, suscipe devotam tibi dudum „spiritu, nunc etiam professione. Aperi ma„num tuam, & reple eam benedictione, „ut salvam facias sperantem in te, & salva „eam, ut fiat vas in honorem utile Domino

„ad

„ad omne opus bonum, probatum per illam „æternabilem crucem, per illam venerabilem „gloriam Trinitatis, cui est honor, gloria, „perpetuitas Patri Deo & Filio & Spiritui „sancto, nunc & semper, & in omnia sæ„cula sæculorum Amen.

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
EXHORTATIO VIRGINITATIS.
LIBER UNUS.

Monitum.

Sanctus Ambrosius audierat, Eugenium tyrannum in Italiam, ipsumque Mediolanum properare, quare hominem, qui sub Christianæ religionis obtentu idololatriam revocare conabatur, non expectandum ratus, Bononiam venit, cumque ibi moraretur, sanctorum Martyrum Vitalis & Agricolæ translationem solenniter celebravit, quod cum Florentini experti essent, eum ad dedicandam novam Ecclesiam invitarunt. Annuit sanctus Antistes, tametsi alio se conferre statuisset, cumque aliquas Bononiensium Martyrum reliquias secum attulisset, eas deposuit in illa Ecclesia, quam ibi ipse consecraverat, in qua solemnitate præsentem orationem circa annum 393. habuit.

CAPUT I.

S. Ambrosius Bononiam invitatus reliquias S.S. M.M. Vitalis & Agricolæ secum defert.

S. Ambrosius reliquias S.S. Vitalis & Agricolæ Bononiam defert.

1. Qui ad convivium magnum invitantur, „apophoreta (*munuscula*) secum referre consueverunt. Ego ad Bononiense „invitatus convivium, ubi sancti Martyris „celebrata translatio est, apophoreta vobis „plena sanctitatis & gratiæ reservavi de sancto Martyre, cui nomе *Agricola* est, cuique *Vitalis* servus fuit ante, nunc collega „martyrii. Præcessit servus, ut provideret „locum, secutus est Dominus securus, quod „fidem servuli jam inveniret paratam: passio „servi domini disciplina est, hic instituit, ille „implevit, Dominus tamen duplicem laudem „promeruit, in servo magisterii, in se martyrii.

Passio S. Vitalis.

2. „Nullum ergo ad commendationem „hominis conditio affert impedimentum: apud „Christum enim servitus & libertas æqua „lance penduntur; quia nulla major est dignitas, quam servire Christo. Cum igitur „sanctus Vitalis cogeretur a persecutoribus, ut Christum negaret, & ille amplius „profiteretur, omnia tormentorum genera „in eum exercebant, ita ut non esset in corpore ejus sine vulnere locus. Ille vero ad „Dominum orationem fudit, dicens: Domine „Jesu Christe Salvator meus & Deus meus, jube „suscipi Spiritum meum, quia jam desidero,

„ut

„ut accipiam coronam, quam angelus suus „sanctus mihi ostendit, & completa oratio- „ne emisit Spiritum.

3. „Sanctus Agricola mitius habebatur a „Lictoribus, ut ab ipsis etiam inimicis dili- „geretur, ideoque differebant ejus passio- „nem; sed ubi non acquievit eorum blan- „ditiis, Agricola crucifixus est. Supplicio „servi Dominum terrere voluerunt, vertit „hoc Christus in gratiam, ut martyrium ser- „vi Dominus imitaretur. *S. Agricola.*

4. „Sepulti autem erant in Judæorum „solo inter ipsorum sepulchra: ambierunt „Judæi cum servulis sepulturæ habere con- „sortium, quorum Dominum negaverunt. „Illic igitur Martyris exuvias requirebamus, „tamquam inter spinas rosam legentes: cir- „cumfundebamur a Judæis, cum sacræ re- „liquiæ eveherentur; aderat populus Eccle- „siæ cum plausu & lætitia: indicabant Ju- „dæi, quod haberent scientiam martyrum, „sed non scientiam Verbi, id est, non se- „cundum illam solius boni, & solius veri „scientiam.

CAPUT II.

Reliquiarum pretium.

4. „Detuli ergo vobis munera, id est, cru- „cis trophæa, cujus gratiam in „operibus agnoscitis, certe & ipsi dæmones „confitentur: condant alii aurum, & argen- „tum, *S. Ambrosius reliquias effodit.*

„tum, & latentibus eruant venis, temporalis iste thesaurus est, & sæpe habentibus perniciosus, nos legimus Martyris clavos „& multos quidem, ut plura fuerint vulnera, quam membra: collegimus sanguinem „triumphalem, & crucis lignum.

S. Juliana dedicationem templi poscit.

5. „Hæc sanctæ Viduæ negare non potuimus postulanti; Munera itaque salutis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus reconduntur. Ea igitur vidua sancta est Juliana, quæ hoc Domino templum paravit „& obtulit, quod hodie dedicamus, digna „tali oblatione, quæ in sobole sua templa „jam Domino pudicitiæ, & integritatis sacravit. Honoremus ergo hanc viduam, & „quis eam non ut miserabilem deploravit, „quando amisit maritum? at illa ministrum „sacris ereptum altaribus amplius ingemuit, „quam conjugem, aut Patrem filiis: nam „etsi præsidio esset mariti viduata, tamen „apud piam mentem causa Ecclesiæ præponderabat.

CAPUT III.

Julianæ ad Liberos exhortatio.

Adhortatio ad liberos.

6. „Filii amisistis patrem, matrem habetis; melior quidem fuisset illa „commutatio, si pater viveret, mater deesset, tamen licet infirma ostendo vobis, patrem vobis non decessisse: habetis enim „meliorem de cœlo parentem, qui & hos „suffulsit patres. Pater fuit vobis dives gra-

„tia

„tia non pecunia, cujus hæreditas fides „est, satis vos divites reliquit, si proposi„tum ejus sequamini: sola enim fides census „virorum est, ac dos virginum.

7. „Et tu quidem fili aliquanto propior „patri, agnosce, quæ matri debeas; noli „matrem contemnere, considera, quis te, ut „nascereris, juverit, filius es votorum ma„gis, quam dolorum meorum. Considera, „cui te muneri pater tali nomine designa„verit, qui vocavit Laurentium, redde mar„tyri, quod debes martyri: quid autem „aliud est, quod eligendum putes, nisi Deum „patrum tuorum? ipse pauperes & divites „facit, & benedixit annos justi. Nihil est „homo, nisi tu Domine intendas in eum, „& visitationem ejus facias usque mane, „& in requiem inducas. Homo, cum ceci„derit, nihil est: ingruunt super eum dolo„res. Hanc vero tantarum necessitudinem „tentationum si vultis filii vitare, integri„tas corporis vobis expetenda est, quam „ego pro consilio suadeo, non pro imperio „præcipio: non enim capit hoc conditionis „humanæ infirmitas, ut omnibus pateat, „sed illis solis facile est ad capiendum, quibus „divina refulsit gratia, ut castrare se possint, „quo regnum cœlorum adipiscantur.

CAPUT

CAPUT IV.

Integritatis dignitas.

Integritatis dignitas.

8. „Audiftis filii, quantum fit præmium integritatis; regnum acquiritur, & „regnum cœlefte vitam angelorum exhibet: „hoc vobis fuadeo, ut inter homines angeli fitis, qui tribulationem carnis non fentiant, a mundanæ cogitationis ableventur „contagio, & divinis rebus mentem intendant. Confiderate filiæ, fi velitis nubere, „quantum vobis defit, quibus pater deeft. „Quanta in ipfis conjugiis incommoda funt, „quam graves contumeliæ? quanta vincula? „primo ipfum conjugium vinculum eft, quo „alligatur viro nupta, & ei in fubjectionem „adftringitur. Bonum quidem charitatis vinculum eft, fed tamen vinculum, de quo, „cum velit, fe exuere nupta non poffit. 1. *Cor.* „7. *v.* 4. Meliori conditione mancipia, quam „conjugia comparantur, in illis meritum emitur fervitutis, in iftis pretium ad fervitutem additur: nupta venalis auro gravatur, „auro æftimatur.

9. „Confiderate filii, quam fibi veniens „in has terras Dominus Jefus matrem elegerit: falutem mundo daturus per virginem venit, & mulieris lapfum partu virginis folvit. Quid boni fit virginitas, confiderate: fi volueritis liberi mei in virginitate permanere, abundabit mihi ad omnem „opitulantiam veftræ integritatis corona. „Quis me non dicet beatam? quis non honora-

„norabit tot virginum matrem? quis non ve-
„nerabitur aulam pudoris?

CAPUT V.

Variæ mysticæ virginum laudes.

10. „Multas fæminas Scriptura divina in „lucem evexit, palmam tamen „publicæ salutis solis virginibus dedit. In „veteri testamento terra ac mari clausum „populum Hebræorum virgo Maria pedes „duxit. *Exod* 15. *v.* 20. In Evangelio au„ctorem & redemtorem mundi virgo gene„ravit. *Luc.* 1. *v.* 27. Virgo est Ecclesia. „2. *Cor.* 11. *v.* 2. Virgo est filia Sion. *Is.* 37. „*v.* 12. Virgo est civitas cœlestis Hierusa„lem. *Apoc.* 21. *v.* 27.

11. „In laudem virginitatis additur, quod „sit *hortus clausus*, *Cant.* 4. *v.* 12. ut melio„res afferat fructus claustro pudoris septa „virginitas: hunc hortum servate animæ ve„stræ. Non veniat in vos Achab: qui con„cupiscat vineam vestram delere. 3. *Reg.* 12. „Sed veniat Nabuthe, qui vineam sanguine „suo defendat, & pro ea mortem suam of„ferat. Hic est, qui venit *in nube levi*, *Is.* 19. „nubes, id est Maria, quia carnem gere„bat, levem, quia virgo erat, nullis oneri„bus conjugii gravata, ideo illam Dominus „de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tra„didit sancto Joanni, qui reliquit patrem „Verbum secutus: huic traditur virgo, qui „suos nesciat, qui de pectore Christi hau-

„riat

„riat sapientiam, qui fratres suos non cog-
„novit, & filios suos non scivit: unde &
„matrem Domini in sua suscepit, quae a Chri-
„sto accepit, scilicet Spiritum sanctum, bo-
„nus verbi, & sapientiae possessor, bonus re-
„ceptor gratiae; neque enim mater Domini
„Jesu nisi ad possessorem gratiae demigraret,
„ubi Christus habebat habitaculum.

CAPUT VI.

Quomodo virgines nubes leves fiant.

Virgines nubes leves.

12. „Estote ergo nubes, sed leves: eritis „profecto, si ablevet virginitas one- „ra conditionis, & tenebras limosae carnis „illuminet; ideo dicit illa: *Nigra sum, & „decora*, *Cant* 1. *v.* 4. nigra per carnem, „decora per virginitatem. Nubes graves „sunt, quae nupserunt; nam a nubibus ver- „bum nubentium tractum arbitror, & vere „graves nubes, quae sustinent sarcinam ma- „trimonii, & operiuntur, ut nubes, cum ac- „ceperint nupturae velamina.

Virginis sors Christus.

13. „*Date ergo Levi* Sacerdotum princi- „pi salutari nostro *veros ejus*, id est sortes „ejus; sors ejus virginitas est: nam mulier „innupta cogitat, quae Domini sunt, Christi „possessio Levita est, qui nihil sibi de ter- „renis vindicat. Qui quaerit uxorem, non po- „test dicere: *Portio mea Dominus*, *Ps.* 118. „Non potest hoc nupta dicere; sed innupta; „nupta enim quaerit viro suo placere, in- „nupta

„nupta autem Christo, illa mundi, hæc „Christi possessio.

CAPUT VII.

Virginum sterilitas aliarum foecunditate potior est.

14. „Sit ergo portio vobis Dominus, qui „sterilem & parientem facit, utram„que facit, sed altera in tristitia parit, al„tera in terilitate, cui dicitur, lætare steri„lis. *Is.* 4. *v.* 15. Habet enim filios sine par„tus dolore, unde dicitur de Ecclesia: *Quis „audivit, si parturivit terra uno die. Is.* 66. „*v.* 8. Uno scilicet die parturit gratia: venit „enim paschæ dies, & in toto orbe baptis„mi Sacramenta celebrantur, velantur sa„cræ virgines. *Carnis mortificatio virginitatis remedium.*

15. „Bonum est ergo virginitas: quare „sumite & vos igitur illam velut tympanum „& mortificate membra vestra tympani mo„do, nulla in illis lascivia carnis exæstuet. „Nesciat in illis, nisi inter mortuas volup„tates solus spiritus resultare: versate etiam „manibus vestris crucem Domini Jesu, & in „vestris eam operibus elevantes calcate mun„di hujus profundum, & pertransite. At„trahite filii sapientiam in interiora vestri „cordis promptuaria; quoniam ea est omni „auro, & argento pretiosior, quam mors „nescit, quia non mortui laudabunt te Do„mine, sed viventes. Et vos igitur, ut vi„vatis,

„vatis, laudate Dominum, laudabitis autem, „si ab eo nulla vos avertat cupiditas ma„trimonii, & cura mundi.

CAPUT VIII.

Ulterior Julianæ adhortatio sobolum suarum ad virginitatem.

Julianæ exhortatio.

16. „Considerate filii, quid votis debea„tis parentum: votum est volun„tas parentum, nos oravimus, vos solvite. „Quanta vis sit in votis parentum, Jephte „Galaaditis filia vos debet docere, quæ, ne „frustraretur oblationem paternam, etiam „mortem suam obtulit. *Jud.* 11. Hæc vo„bis communia, tu autem fili, quem mihi „verus Helcana, id est, Dei dedit possessio. „1. *Reg.* 1. Agnosce, a quo donatus sis mi„hi, non parentibus, non tibi, sed Deo na„tus es, & specialiter promissus Domino „tuo redderis; ego misera quasi Anna pro„misi, ut omnibus vitæ tuæ diebus, ac no„ctibus a conspectu Domini non recedas; „ego promisi, tu exequere, Dominus sibi „hostiæ suæ munus implevit.

17. „Hæc & alia pia mater, quæ post„quam congruentem filiorum vidit affectum, „ablactatum suum uberibus gratiæ spiritu„tis in templum Domini deducens, conversa „est ad preces, quibus persolutis procedit „in Ecclesiam filiarum virginum septa co„mitatu, domesticum decus invehens, & in-

„venit

„venit in Ecclesia filium sacrarum lectionum
„oracula personantem, ut videantur sibi so-
„rores domi discere, cum frater auditur:
„materque ad imitationem cœlestis exempli
„gaudet, se proficere de filio, & omnia le-
„gentis verba pio mandat affectui, & sedu-
„lo corde conservat.

CAPUT IX.

S. Ambrosii ad virginitatem adhortatio.

18. „Sed quamvis nihil maternis defuerit „hortationibus, ego quoque vos fi- „lii paucis alloquar: quærite Dominum Je- „sum: quærite illum in Scripturis divinis, „ubi Christus invenitur, & dicite; *annuntia* „*mihi*, *quem dilexit anima mea. Cant.* 1. Tu „virgo cum cæperis quærere, adest, dum „cogitas, præsto est: quære ergo eum in „bonis cogitationibus, in bonis operibus. „Quære in noctibus, in cubiculo, quoniam „& in nocte venit, & pulsat januam; ergo „cum venerit, vigilantem te inveniat: dor- „miat caro tua, vigilet fides, dormiant il- „lecebræ corporis, ut somnus nullos mo- „tus excitet.

Adhortatio S. Ambrosii ad virginitatem.

19. „Cum hæc invenerit sponsus, *transi-* „*bit*, *Cant.* 5. *v.* 6. & anima tua illum sequa- „tur, discedat a cubili suo, peregrinetur „corpore. 1. *Cor.* 5. *v.* 8. Vult autem Do- „minus se sæpius quæri, discedit, currit, „ut resuscitet gratiam, quam vult etiam a te „*resuscitari*, 2. *Tim.* 1. *v.* 6. Quæ autem re-

 „susci-

„suscitaverit gratiam, sit *vulnerata charitate*, „*Cant.* 5. *v.* 8. nam quia ipse Jesus charitas „est, sunt utique jacula charitatis, quibus „vulnerat se quærentes. Vulnera autem „charitatis esse docet Job, dicens: *Sagittæ* „*Domini in meo corpore sunt. Job.* 6. *v.* 4.

CAPUT X.

Virginum modestia corporis.

Virginum modestia. 20. „*In omni*, inquit, *tempore sint vestimen-* „*ta tua candida. Eccl.* 9. *v.* 8. Quid „candidius virginitate, & intacto vestimento „pudoris? de quo etiam dicitur: *& oleum* „*in capite tuo*, ut faces tuæ semper lucere „possint, quod etiam de humilitate mentis, „& modesta corporis compositione intelligi „potest, cum ornamenta interiora maxime „in nobis requirantur, & pauperum divitiæ „sint innocentia & simplicitas. Sed quia Ec- „clesia congruis erat ornatibus comta, & de „Christo lumen accipiens refulgebat, Syna- „goga ad Ecclesiam dicit: *Ubi pascis, ubi* „*manes in meridiano, ne forte fiam circumami-* „*cta super greges Sodalium tuorum, Cant.* 1. „*v.* 6. Mercenaria esse desiderat, quæ sibi „ante vindicabat dominatum; & quia incre- „dula & sacrilega, ideo eam a gregibus Ec- „clesiæ suæ separat Christus dicens: Nisi „scias te o decora in mulieribus, hoc est, „te prius, quæ sis ipsa, cognosce, & tunc „pete, ut meis gregibus appropinques. Et „bene in mulieribus decora dicitur Synago- „ga, non in virginibus: quia Evam mulie-

„rem

„rem sequebatur, per quam lapsus advenit, „Ecclesia autem decora in Virginibus est „virgo sine ruga.

21. „Scire ergo debet, sive vir, sive mu„lier, quia ad imaginem Dei est, & simili„tudinem, ut animæ sequatur non corporis „pulchritudinem, & ideo attende tibi, hoc „est imagini, quam a Christo accepisti, & „similitudini, ad quam factus es; attende „& tibi fili, *& oblectet te cor tuum in diebus „adolescentiæ tuæ, & ambula in viis cordis tui „sine macula, & in aspectu oculorum tuorum, „& non in audacia oculorum tuorum, Eccl.* 11. „*v.* 9. id est in aspectu spirituali, non in au„dacia sæculari.

22. „Attende tibi virgo, ut insistas ora„tioni, sed ante orationem præpara animam „tuam, ut id quod oras, mores tui loquan„tur, fides adjuvet, opera commendent: „ab omni irreverentia oculi cave: nullus sit „tuus sine matre processus, quæ sit anxia „custos pudoris; ipsa quoque ad Ecclesiam „progressio rarior sit adolescentulis. Considera „quanta fuerit Maria, & tamen nusquam „alibi, nisi in cubiculo reperitur, cum quæ„ritur, illa te doceat, quid sequaris: ange„lum in specie viri vidit, & pavebat corde, „peregrinabatur aspectu. Docet solitudo vere„cundiam, & Gymnasium pudoris Secretum „est.

Monita pro virginibus.

23. Deinde, quid tibi opus est, ad pro„ximam facile accedere? inde enim nascun„tur fabulæ, de quibus admoneris, ut ca„veas,

Fuga vanorum colloquiorum.

„veas, cum dicit tibi vir sapiens: *Supra la-„bia mea signaculum certum, ne cadam ab il-„lis. Eccl.* 21. *v.* 25. Si virilis sexus jube-„tur tacere coram senioribus, quam indeco-„rum est, virgines loqui, & varios sermo-„nes serere? esto, ut imperes tibi silentium, „numquid potes aliis imperare, ne audias? „Potest quis aliquando froenos ori suo im-„ponere, & verbis stateram, auribus non „potest: loqui enim in nobis est, audire ex „aliena pendet potestate, sæpe enim audi-„mus, quod nolumus.

CAPUT XI.

Ulteriora monita pro virginibus.

Non jurandum.

24. „Quid deinde aliud nos Scriptura ad-„moneat, consideremus. Non ju-„randum facile, quia multi casus accidunt, „ut non possimus implere, quod juraveri-„mus; qui autem non jurat, utique non „pejerat, qui autem jurat, aliquando ne-„cesse est, ut incidat in perjurium, quia „omnis homo mendax.

Immoderata lætitia & risus vitandus.

25. „Ne ipsam quidem liberiorem læti-„tiam in virginibus decet esse, quæ si non „habent, quod fleant, fleant sæculum fleant „lapsus peccantium; etenim, quæ aliorum „lapsus fleverit, suos cavebit, fleant, ut „hic flentes illic accipiant consolationem. „Quod autem ecclesiastes monuit nos om-„nes de immoderatione ridendi, considere-„mus: *Sicut vox*, inquit, *spinarum sub olla*, „*ita*

„*ita risus stultorum*, *Eccl.* 7. *v.* 7. Nempe spi„næ cum ardent, sonant & cito exuruntur, „ut nullus caloris sit effectus. Sic ergo est „risus stultorum, qui sine gratia sonat, & „ollam sui corporis urit.

26. „Quam pulchrum & illud: *noli festi„nare in spiritu tuo irasci: Eccl.* 1. *v.* 10. Hoc „est, etsi causa sit, quæ moveat indigna„tionem, non sit festina vindicta, ne immo„deratius calor indignationis exæstuet. Non „potest igitur auferre, quod naturalis est „motus, sed moram inserit, ut medicina „consilii temperet iracundiam. Sic & Da„vid ante jam dixerat: *Irascimini & nolite „peccare; Ps.* 4. *v.* 5. Non quod imperaret „iracundiam, sed quod id, quod naturæ „esset, auferre non possit, & quasi bonus „medicus remedium daret, ut ipsa iracun„dia non noceret; denique etiam, siquis „prolapsus esset corde, suadet, *ut compun„gatur in cubilibus suis*, & suum condem„net errorem. *Ira vitanda.*

CAPUT XII.

De sobrietate in cibo & vestitu virginis.

27. „Quid de parcimonia loquar, cum sa„piens dicat: *Aufer a me ventris „concupiscentiam, & concubitus cupiditatis ne „apprehendat me. Eccl.* 23. *v.* 6. Nec infir„mitatem ex jejunio, & abstinentia reformi„des; infirmitas enim gravis sobriam facit „animam. Præ ceteris tamen in virgine cum *Sobrietas in victu & ornatu corporis.*

 „studio

„studio bonae opinionis praecellit studium so„brietatis, non dico vini abstinentiam, sed „corporalis lasciviae, & saecularis ja„ctantiae, qua gravius, quam vino ine„briamur. Multae etiam, cum studium casti„tatis profiteantur, affectant adminicula „pulchritudinis, ut comtiores prodeant ni„tidiore vultu, quam sacras Domini decet, „quibus apostolico illo sermone respondeo: „quae mortuae estis cum Christo ab elemen„tis hujus mundi, quid adhuc velut viven„tes de hoc mundo decernitis? *Col.* 2. *v.* 20.

28. „Praeterea his opponitur exemplum „sanctae Sotheris virginis & martyris, quae „formam suam adeo non excolebat, ut fa„ciem carnificum pugnis lubens obtulerit „deturpandam, ut ibi fieret martyris sacri„ficium, ubi solet esse tentamentum pudo„ris: gaudebat enim dispendio pulchritu„dinis periculum auferri integritatis. Et„ruscum etiam juvenem fabulae ferunt. cum „propter admirandam oris proprii pulchri„tudinem in amorem incenderet feminas, „stigmatibus inarrasse vultum suum, nequa „eum posset amare.

CAPUT XIII.

De servanda in se imagine Dei.

Silentium. 29. „Servate & vos imaginem Dei filiae, & „servate praecepta divinae Scriptu„rae, ut omne os obstuatur; si enim tu nul„lis

„lis putaveris derogandum, alienæ linguæ „flagella non metues; & ideo tu filia vir„go custodi vias tuas, ut non delinquas in „lingua tua. Quin & bona loqui plerumque „crimen est virginis, cum mulier in silentio „jubeatur discere: bonus est pudor, quem „commendant silentia. Susanna periclita„batur, & tacebat, ut melius tacito pudo„re loqueretur, & invenit verecundia de„fensorem, qui defenderet castitatem. Jo„seph tacuit accusatus, ut melius cum in„nocentia, quam lingua se defenderet. Da„niel omnibus sapientior ora clausit leo„num; unde pulchre sanctus David dicit; „*Posui ori meo custodiam, dum consistit ad„versum me peccator. Psalm.* 38. Quid „enim vis loqui? vererisne, ne te tacente „objecta credantur? sed audi sanctum Job: „Ecce rideo opprobria, & non loquar. Ha„bes, quod intra te rideas, si crimen con„scientia non recognoscit.

CAPUT XIV.

Ex incommodis sæculi de merito alicujus non judicandum.

30. „Quando vides viduam dispendiis ali- *Merita* „quibus laborare, aut filiorum in- *non ex* „commoditate, vel morte justorum, vel in- *bonis sæ-* „juriis affici, noli ex istius modi sæculi in- *culi æsti-* „commodis merita ejus pensare, aut mirari, *manda.* „quod derelicta a Domino sit: hic enim lu„ctamur, sed alibi coronamur, hic lucta, il-

„lic bravium. Ergo dum in hoc mundo „sum, adhuc luctor, adhuc impellor, ut de„cidam: sed potens est Dominus, qui im„pulsum suscipiat, labentem statuat, nu„tantem erigat. Quid ergo miraris aliquem „laborare? donec in hac vita est, certamen „non deerit; non erit corona, nullus enim „probatur, nisi qui perseveraverit usque in fi„nem. Quis fortior Paulo, quis beatior? „Ille tamen vas electionis dominicae non „ante sibi coronam vindicavit, quam cer„tamen omne consommaret. 2. *Tim.* 4. *v.* 7. „Ergo quia Juliana & secundum vetus te„stamentum Mariae sororis Aaron virginita„tem, & secundum novum sanctae Mariae „matris Domini integritatem in studio suae „prolis imitata est, remunerationem fidei di„vinae in judicio consequetur, quae nihil sibi „ad saeculi subsidium reservavit, sed totum „Domino sobolis piae munus impendit.

Oratio in dedicatione templi.

31. „Te nunc Domine deprecor, ut su„pra hanc domum tuam, super haec alta„ria, quae hodie dedicantur, supra hos la„pides spiritales, quibus sensibile templum „hoc sacratur, quotidianus praesul intendas, „& orationes servorum tuorum, quae in hoc „loco funduntur, divina tua suscipias mise„ricordia. Fiat tibi in odorem sanctificatio„nis omne sacrificium, quod in hoc templo „fide integra & pia sedulitate defertur, & „cum ad illam respicis hostiam salutarem, „per quam peccata mundi hujus aboletur, „respicias etiam ad has piae hostias castita„tis,

tis, & diuturno eas tuearis auxilio, ut fiant tibi in odorem suavitatis hostiæ acceptabiles, Christo Domino placentes, & integrum spiritum eorum, & animam & corpus sine querela usque in diem Domini nostri Jesu Christi filii tui servare digneris.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE LAPSU VIRGINIS CONSECRATÆ,

LIBER UNUS.

Monitum.

Susanna e nobili familia oriunda, cum perpetuam servare pudicitiam sibi proposuisset, contrariam parentum voluntatem expugnare nequivit, nisi postquam terrificis quibusdam visis ad id se moveri sancte affirmasset. Qua re in ipso Paschatis festo vota sua coram universo populo in principali Basilica deposuit, & sacro velo accepto in asceterium sanctimonialium a S. Ambrosio deducta fuit. Vitam ibi duxit ab omni criminis specie non ita alienam, quin non multo post ejus castitas adversis rumoribus traduceretur, cujus quidem rumoris veritas probari tunc non potuit; sed elapsis tribus annis crimen non sine magno Judæorum, & Gentilium scandalo vere commisit, nec amplius

amplius illud celare potuit, nec tamen ad ejus confessionem induci valuit, sed convicta demum apud Antistitem publicæ pœnitentiæ addicta est, quam cum jam cœpisset agere, ipsam acerrima oratione hoc S. Ambrosius aggredi instituit. Authentia hujus tractatus equidem, etiam a Catholicis quibusdam in dubium vocatur, sed cum in omnibus antiquis Manuscriptis S. Ambrosii nomen præseferat, & styli differentia, quæ objicitur, nec ubique, nec magna admodum inveniatur, cumque nonnulla verba potestatem clavium in Ecclesia inficiari visa, quod alterum accusationis caput est, non de jure, sed de facto intelligenda sint, absolutionem enim virgini lapsæ ob criminis enormitatem, non ob potestatis defectum pro omni tempore negat, hac possessione Sanctus deturbandus non videtur.

CAPUT I.

Ecclesiæ propter virginis corruptionem condolendum.

Dolor Ecclesiæ ob lapsum virginis.

1. „Quid taces anima, quid non men[tis] „tuæ exponis ardorem? ut aliqu[od] „solatium capias? Audite me, qui pro[pe] „estis, & longe, & qui timetis Dominum, „& Ecclesiæ gaudio congaudetis, & tristitiæ conlugetis. Virgo nobilis dicata Christo, sapiens, erudita ruit in foveam turpitudinis, se perdidit, & Ecclesiam maculavit; hinc omnis anima christiana grave „vul-

„vulnus accepit, quia sanctum datum est „canibus. Assumam ergo vocem prophe„ticam, & flebiliter dicam: *Videte dolorem „meum. Thren.* I. Virgines meæ, & juve„nes mei abierunt in captivitatem.

CAPUT II.

Miseria virginis lapsæ.

I. „Ad te ergo nunc mihi sermo sit, quæ „caput horum malorum es, quæ „cum gloria virginitatis nomen etiam perdi„disti; nefas est enim, Susannam vocari non „castam. Quid primum, quid ultimum di„cam? bona commemorem, quæ perdi„disti, an mala defleam, quæ invenisti? Eras „Virgo, seu flos in paradiso Dei! Sponsa „Christi! templum Dei! Habitaculum Spiri„tus sancti; nunc non es, quod fuisti: in„cedebas in Ecclesia tamquam columba illa, „de qua scriptum est: *Pennæ columbæ dear„gentatæ, & posteriora dorsi ejus in pallore au„ri. Ps.* 67. Splendebas, ut argentum, ful„gebas, ut aurum: quæ ista subitanea con„versio? de Dei virgine facta es corruptio „satanæ, de sponsa Christi scortum execra„bile, de templo Dei fanum immunditiæ, „de habitaculo Spiritus sancti tugurium dia„boli.

Lapsæ virginis miseria.

CAPUT

CAPUT III.

Ulterior lapsæ virginis miseria.

Pudor lapsæ.

3. „Væ tibi misera, & iterum væ, quæ ta
„ta bona propter parvi temporis
„xuriam perdidisti! Quam tibi spem ap
„Christum Dominum reliquisti, cujus me
„bra fecisti membra meretricis? Quid
„Spiritus sanctus visitabit, cum eum rep
„diaveris? Sed veniamus ad humana, aspi
„quis Sanctorum tibi approximare non h
„reat? aperi oculos tuos, etsi potes, eri
„frontem, si audes, aliquem Sanctorum
„ducialiter intuere, nonne tuam faciem co
„scientia commissi premit? Si ergo homin
„in carne constitutos, & alicujus delicti c
„noxios non potes intueri, quid facies c
„ram castis Apostolis, & aliis Sanctis? no
„ne splendore immaculatorum, quasi fulm
„nibus percussa, combureris?

CAPUT IV.

Vanæ excusationes lapsæ.

Fragilitas non excusat.

4. „Sed dictura es forsitan: non potui
„stinere, quia carnem fragilem c
„cumferebam. Respondebit beata Thecla cu
„suis innumerabilibus sociis; & nos eade
„carne amicti fuimus, nec tamen plenu
„propositum castitatis nostræ, aut fragilit
„carnis potuit mutilare, aut sævitia tyra
„norum per tormenta dejicere: revera n
„potest caro corrumpi, nisi mens fuerit a
„te corrupta.

5. „S

5. „Sed dices, nolui hoc malum, violen„tiam passa sum. Respondebit tibi fortissi„ma illa Susanna, cujus nomen fallaciter „bajulas. Ego inter duos Presbyteros posi„ta vinci non potui; quia nec volui, tu ab „uno ineptissimo adolescente, & in media „civitate, quomodo potuisti vim perferre, „nisi quia ultro vitiari voluisti? quis tuas „voces audivit, quis obluctationes sensit?

6. „Ut autem hæc omittam, certe post „illatam violentiam prodere scelus, vel pa„rentibus, vel sororibus debuisti; esset enim „conscientiæ purgatio: si hostem pudicitiæ „tuæ deduxisses in publicum. Sed erubuisti, „ne te violatam multi agnoscerent, & quid „timuisti, nisi ut tacendo crimen cum adul„terio sociares? Esto autem pudor prohibuit „confiteri, quid de secunda comixtione di„cis, quid de tertia? quid de frequenti co„mercio foeditatis?

7. Non istam de te confusionem tuus ex„spectaverat pater, qui te sibi singularem „gloriam computabat: non hunc luctum sibi „nasci crediderat mater, quæ partus sui ge„mitum per tuam virginitatem consolabatur: „non fratres, non sorores hoc ex te dede„cus exspectabant. Si fuisses communi sorte „defuncta, deflessent te modicum propter „desiderium parentes, sed exultassent gran„diter, quia immaculatam præmisissent vir„ginem hostiam vivam, propitiatricem deli„ctorum: at nunc plangunt mortuam, & non „mor- *Luctus parentum.*

„mortuam, lugent vivam & non vivam „mortuam gloria virginitatis, vivam dede„core turpitudinis. Iratus est pater sui: „visceribus, de quibus seminata es, male „dicit suo utero mater, ex quo infelicite „processisti, nec tamen modum sui dolori „reperiunt, nisi quia te nec pater nec mate „coegit, ut virginitatem profitereris, quan „ultro professa es, & genitori dissuadent „non solum restitisti, sed & revelationes tib „datas dixisti terribiles.

CAPUT V.

Circumstantiæ professionis.

Turpitudo absuis.

8. „Non es memorata diei sanctæ Domi„nicæ resurrectionis, in quo divin„altari te obtulisti velandam in solemni con„ventu ecclesiæ; inter lumina neophytorum „inter candidatos regni cœlestis quasi reg „nuptura processeras: non es memorata „qualis ad te die illo facta est allocutio: *ob„liviscere populum tuum, & concupiscet rex de„corem tuum. Ps.* 44. Servare te oportui „fidem, quam sub tantis testibus pollicita es „facilius te oportuit sanguinem fundere „quam perdere castitatem tuam, cum om„nis populus dotem tuam subscribens parite „clamavit Amen. Sane inter decem te„stes confectis sponsaliis & nuptiis consum„matis femina non sine magno periculo per„petrat adulterium; ergo si coram Ecclesi „& angelis facta copula spiritalis per adulte„rium

„rium solvitur, nescio, an possit ei condigna „mors aut pœna cogitari.

9. „Dicet aliquis: *melius est nubere quam „uri* 1. *Cor.* 7. *v.* 9. Hoc dictum ad nondum „pollicitam pertinet, ad nondum velatam: „ceterum quæ sese spopondit Christo, & „sanctum velamen accepit, jam nupsit, jam „immortali juncta est viro, & jam, si volue„rit nubere communi lege conjugii, adulte„rium perpetrat, & ancilla mortis efficitur; „quid ergo de illa dicendum, quæ occulta „turpitudine constupratur, & fingit se esse, „quod non est.

CAPUT VI.

Turpitudo frustra tegitur.

10. „Sed ad te redeo, quomodo in actu illo „ignominioso non veniebat in men„tem habitus virginalis, processus in Eccle„siam, virginei chori, lux vigiliarum, hym„norum cantus, lectionum cœlestium virtus? „*fugite fornicationem* 1. *Cor.* 6. *fornicatio nec „nominetur inter vos.* Nonne vel illum „locum, in quo in Ecclesia stabas, recor„dari debuisti, ad quem religiosæ matronæ „& nobiles certatim currebant tua oscula „petentes? nonne vel ipsa præcepta, quæ „scriptus paries ingerebat? *non nupta sit sancta „corpore & spiritu?* 1. *Cor.* 7.

Peccatum male negatur.

11. „Proh nefas! solet fama subsequi fa„ctum, tua autem malum fama prævenit: „nam

„nam cum ante triennium rumor quidam (
„te fuisset, tu sinceritatem prætendebas,
„vindictam de maledicis in Ecclesia publi(
„postulabas: quos æstus ego sustinui, & pa
„rentes tui, ut ad auctorem infamiæ ven
„remus? nec hoc verita es, ne venires in
„micis tuis in gaudium, multum temeraria
„ut te conscientia tua non terreret, se
„simulata virginitate putares, te etiam Deum
„posse decipere. Oblita es propositum pa
„rentum, Ecclesiam totam, gloriam virgin
„tatis, promissionem regni, judicium terr
„bile: amplexa es corruptionem, finem ver
„mortem sævissimam, & interitum sempi
„ternum.

CAPUT VII.

Grave scandalum a lapsa datum.

Scandalum datum.

12. „Et certe non habes, quod de nostr „negligentia conquereris; quod„cunque enim ad officium Pastoris pertinet „& tibi & omnibus non negatum est, sed „frustra omnia mea provisa sunt: & qui„dem si tibi soli damnum fecisses, erat tri„stitia tolerabilis, nunc vero quantas ani„mas tuo scelere sauciasti? Quantas prop„ter te de proposito suo pœnitere fecisti? „quanta labia etiam fidelium inquinata sunt, „viam Domini blaspemando? Aperuit in „nos gentilitas os suum, adversus sanctam „Ecclesiam; Synagoga Judæorum per unum „dedecus exultavit: quodsi qui unum scan„dalizaverit, mola circumligatus jactari de„bet

„bet in mare, quid de te pronuntias, per „cujus scelus nomen Domini blaspematum „est? nonne quoties dicitur, o virgines, to„ties tibi cumulus iniquitatis augetur?

CAPUT VIII.

Pœnitentia congrua suadetur.

13. „Cupio prodesse, sed subvenire non „possum, infirmitas tua omne hu„manæ medicinæ exclusit auxilium; & licet „tam boni quam mali te morte mulctandam „aut ignibus exurendam judicent, ego ta„men, qui scio sine fine impias animas cru„ciatus manere, aliis te volo cruciatibus af„fici, tibi pro futuris non, animam perdituris. „Ergo secundum divinam sententiam dabo „consilium & remedium, quod divina vox per „Ezechielem miseris porrigit. *Nolo*, inquit, „*mortem peccatoris, sed ut convertatur, & „vivat. Ezech.* 33. *v.* 11. *Pœnitentia pro lapsu.*

14. „Sed quanta putas & qualis necessa„ria pœnitentia? quæ aut æquet crimina, aut „certa excedat? Vide ergo si simplex hoc pec„catum adulterii est? an duplex sit pro illa „nece, quæ facta dicitur in occulto? nam se„cundum conscientiæ molem exhibenda est „pœnitentiæ magnitudo, quæ non verbis „agenda est sed & facto. Hæc autem sic „agitur, si tibi ante oculos ponas, de quanta „gloria rueris, si te jam credas prope tene„bras exteriores positam: unde lugubris tibi „accipienda est vestis, & mens ac membra

„singula digna castigatione punienda: amputentur crines, qui per vanam gloriam „occasionem luxuriæ præstiterunt, defluant „oculi lacrymis, qui masculum non simpliciter aspexerunt, pallescat facies, quæ ir„rubuit impudice. Denique totum corpus je„juniis maceretur, cinere aspersum & oper„tum cilicio perhorrescat, quod male sibi „de pulchritudine placuit: cor vero sit li„quescens jejuniis, inquietans seipsum, quod „ab inimico sit subversum. Sensus etiam „crucietur; quia, in membra corporis cum ha„beret dominationem malo, cessit imperio.

15. „Talis vita, talis actio pœnitentiæ si „fuerit perseverans audebit, sperare etsi non „gloriam, *id est laureolam virginum*, certe „pœnæ vacationem. Peccator ergo si sibi „ipsi non pepercerit, a Deo illi parcetur. „Grande scelus grandem habet necessariam „satisfactionem, & non est dubium levius „esse crimen, ubi peccatum suum ultro ho„mo confitetur & pœnitet: at ubi celat mala „sua, invitus detegitur & publicatur, scelus „gravius est, quod tibi provenire negare „non poteris, & ideo fortius dolendum: si „enim agnoscerent peccatores, quale judicium „emittet Deus, qualem vis cruciatum ad „præsens libentissime sufferrent, dummodo „in illas pœnas æterni ignis non incurre„rent. Sed tu, quæ jam ingressa es agonem „pœnitentiæ, fortiter inhære sperans, per „ipsam te de profundo criminum liberari.

CAPUT

CAPUT IX.

Virginis corruptor objurgatur.

16. „De te autem quid dicam filio serpentis, „ministro diaboli, violatore templi „Dei, qui in uno scelere duo crimina perpetra„sti, adulterium & sacrilegium? sacrilegium, „ubi vas Christo oblatum, Domino dedica„tum polluisti. Balthasar Rex Persarum in „vasis Domini epulans, ipsa nocte manu an„geli percussus crudeli morte percussus est. „*Dan.* 5. *v.* 30. Quid de te arbitraris, qui vas „rationabile consecratum Christo sacrilege „polluisti? *Invectiva in corruptorem Virginis.*

CAPUT X.

Varii pœnitentiæ affectus.

17. „*Quis consoletur te virgo filia Sion? quia „magna facta est sicut mare contritio „tua. Thren.* 2. *v.* 13. Accipe igitur lamen„tum, & primo quidem nullo die quinqua„gesimus psalmus intermittatur, & usque „ad illum versiculum, cor contritum & hu„miliatum Deus non spernit, cum lachry„mis percurre. *Affectus pœnitentiæ.*

18. „Insuper etiam hanc lamentatinem „non sine compunctione cordis in conspectu „Dei judicis agens dicito: *quis dabit capiti meo „aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? „Jer.* 9. Ut defleam vulnera animæ mea, heu „me! quia facta sum sicut Sodoma & combu„sta sicut Gomorrha; quis miserabitur cineres

 „meos?

„meos? non est qui consoletur me. O quam „acerbus fructus! luxuria amarior felle, cru„delior gladio: quomodo facta sum in de„solationem. Deletum est de libro vitæ no„men meum, facta sum sicut vas perditum; „væ diei illi, in quo me infelix genuit ma„ter: lugete me montes & colles, fontes & „flumina, quia filia fletus ego sum. Lugete „me bestiæ silvarum & omnis anima, quæ „vita frueris; nam vos beatæ feræ, quibus „nullus metus de inferis, sed in nos manet „pœna crudelis tartari: meum peccatum non „est simile offensis hominum; quia impietas „est. Castitatem professa publice mentita „sum Domino, ideo non est mihi fiducia „invocandi Dominum altissimum; quia ob„structum est os delinquentium.

19. Verumtamen clamabo ad Dominum, „cum adhuc tempus est, dum datur spatium, „quia in morte non est memoria, & in in„ferno non est confessio: *Domine ne in ira „tua arguas me. Ps.* 37. *v.* 1. *sqq.* Tuus ser„mo est, tua promissio est: *nolo mortem pecca„toris, sed conversionem, & ut vivat. Ezech.* 33. „Ad te Deus mea conversio, quia solus potes „renovare omnia: potens es Domine, con„scindere saccum, & præcingere me lætitia, „dirumpere vincula mea. Deus virtutum da „pœnitentiæ effectum, confessionis perseve„rantiam, ut in æternum tibi confitear, qui „vivis & regnas in Trinitate in sæcula sæ„culorum, Amen.

SANCTI

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE MYSTERIIS.

LIBER UNUS.

Monitum.

Liber de mysteriis recenter baptizatis tria sacramenta in antiqua Ecclesia simul conferri solita Baptismum, Confirmationem ac Eucharistiam exponit, & hac occasione realem Christi præsentiam in Eucharistia clarissime demonstrat; unde mirum non est, quod illis hic liber displiceat, & ab eis rejiciatur ac suppositionis arguatur a Protestantibus, qui eam negant, aliis quanquam ejusdem dogmatis magis tamen sinceris authentiam libri confitentibus, & jure quidem; nam in omnibus manuscriptis S. Ambrosii nomen præfixum gerit, stylusque & doctrina sancti Doctoris in eo relucet. Nec quidquam ponderis habet, quod pro sua sententia adducunt adversarii: illud enim quam leve, si nostris rationibus comparetur, quod Caveus unicum profert, Ambrosii spiritum in hoc opere desiderari: demus namque, quod non concedimus, eodem spiritu hunc librum exaratum non fuisse, quo reliquo scripta S. Doctoris animantur, an vero magni etiam viri eodem semper spiritu aguntur?

CAPUT I.

Mysteria explicanda.

Disciplina arcani. 1. „De moralibus quotidianum sermonem „habuimus, cum vel Patriarcharum „gesta vel Proverbiorum legerentur præ„cepta, ut his informat assuesceretis majo„rum ingredi vias, & renovati per baptis„mum, ejus vitæ usum teneretis, quæ ablu„tos deceret; nunc de mysteriis dicere tem„pus admonet, & ipsam sacramentorum ra„tionem reddere, quam si ante baptismum „putassemus insinuandam nondum initiatis, „prodidisse potius quam edidisse æstimare„mur. Aperite igitur aures, & bonum „odorem vitæ æternæ inhalatum vobis mu„nere sacramentorum carpite, quod vobis „significavimus per illa verba Christi. *Epheta,* „*quod est adaperire. Marc.* 7. *v.* 34. Ut ven„turus ad gratiam quid interrogaretur, cog„nosceret, quid responderet,* meminisse de„beret.

CAPUT II.

Quid initiandi promiserint.

Promissio-nes in baptismo. 2. „Post hæc resarata tibi sunt sancta san„ctorum, & vidisti summum sacerdo„tem; ingressus regenerationis sacrarium „repete, quid interrogatus sis, recognosce, „quid responderis: renuntiasti diabolo & „operibus ejus, mundo & luxuriæ ejus ac „voluptatibus. Tenetur vox tua non in tu„mulo mortuorum, sed in libro viventium:

„præ-

„præſentibus angelis locutus es, non eſt „fallere, non eſt negare: ingreſſus es igitur, „ut adverſarium tuum cerneres, & cui renun„tiandum putares. Ad Orientem converteris; „qui enim renuntiat diabolo, ad Chriſtum „convertitur, & illum directo cernit obtutu.

CAPUT III.

In aqua & ſacris miniſtris operatio divina conſideranda.

„Baptisma autem & divinam ejus opera„tionem jam inde a mundi creatione „ac poſtea prænuntiatum eſſe docet primo „myſterium aquæ *Gen.* 1. *ſuper quam ſpi„ritus ſuperferebatur:* de quo ſpiritu S. Da„vid ait: *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & „ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum. Pſ.* 32. *v.* 6. „Utrumque igitur prophetico ſubnixum eſt „teſtimonio: nam quia ſuperferebatur, Moy„ſes dicit, quia operabatur, David teſti„ficatur. *Virtus baptismi divina.*

4. Accipe aliud teſtimonium. Volens „Deus reparare, quod deerat, diluvium fecit, „& juſtum Noe in arcam juſſit aſcendere, „qui dum decedente diluvio corvum dimi„ſiſſet prius, qui non revertit, dimiſit colum„bam, quæ cum ramo olei legitur revertiſſe. „Vides aquam lignum columbam: aqua eſt, „qua caro mergitur, ut omne abluatur car„nale peccatum, lignum eſt, in quo ſuffixus eſt „Dominus Jeſus, cum pateretur pro nobis: „columba eſt, in cujus ſpecie deſcendit ſpi-

„ritus sanctus pacem animæ inspirans: cor-
„vus est figura peccati, quod exit, & non
„revertitur, si inte quoque custodia & for-
„ma justi servetur.

5. „Tertium testimonium docet Aposto-
„lus: *quoniam patres nostri omnes sub nube fue-*
„*runt, & omnes mare transierunt, & omnes in*
„*Moyse baptizati sunt in nube & in mari.*
„1. *Cor.* 10. *v.* 1. Advertis, quod in illo
„Hebræorum transitu jam tunc sacri baptis-
„matis figura præcesserit, in quo Ægyptius
„interiit, Hebræus evasit, id est, culpa mer-
„gitur, pietas tuta permansit: & sub nube
„sumus, quæ carnalium refrigerat incendia
„passionum; sicut ergo Merha fons amarissi-
„mus, dum misit in eum Moyses lignum,
„dulcis factus est. *Exod.* 15. *v.* 23. Ita &
„in hunc fontem Sacerdos prædicationem
„dominicæ crucis mittit, & aqua fit dulcis
„ad gratiam.

6. „Denique doceat te Naamani Syri
„historia. 4. *Reg.* 5. *v.* 1. *sqq.* Qui jussus
„ab Elisæo ut septies mergeretur in Jordane
„fluvio, a lepra mundatus est, postquam
„Prophetæ mandato obedivit, & persuasio-
„nibus servulorum acquievit: tunc enim in-
„tellexit, non aquarum esse, quod unus-
„quisque mundetur, sed gratiæ.

CAPUT

CAPUT IV.

Aqua non mundat ſine ſpiritu.

7. ,,Tres teſtes in baptismate unum ſunt, ,,aqua ſanguis & Spiritus; quia ſi ,,unum horum detrahas, non ſtat baptismus, ,,quid eſt enim aqua ſine cruce Chriſti? Ele- ,,mentum commune: nec iterum ſine aqua ,,regenerationis myſterium eſt; *niſi enim quis* ,,*renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto non* ,,*poteſt introire in regnum Dei. Joan.* 3. *v.* 5. ,,Credit autem etiam & Catechumenus in ,,crucem Domini Jeſu, qua & ipſe ſignatur, ,,ſed niſi baptizatus fuerit in nomine Patris ,,& filii & Spiritus ſancti, remiſſionem non ,,poteſt accipere peccatorum, nec ſpiritualis ,,gratiæ munus haurire. Tu ergo baptizatus ,,es in nomine Trinitatis. Confeſſus es Pa- ,,trem, recordare quid feceris, confeſſus es ,,Filium, confeſſus es Spiritum ſanctum, ,,tene ordinem rerum in hac fide: mundo ,,mortuus es, & Deo reſurrexiſti, & ſanatus ,,es in piſcina illa probatica *Joan.* 5. in qua ,,deſcendente olim angelo curabatur unus, ,,nunc omnes ſanantur, aut certe unus ſolus ,,populus Chriſtianus: eſt enim in aliquibus & ,,aqua mendax. Non ſanat baptismus per- ,,fidorum (*Judæorum*) Judæus urceos bapti- ,,zat & calices, quaſi hæc inſenſibilia vel cul- ,,pam poſſint recipere vel gratiam: tu bap- ,,tiza calicem hunc tuum ſenſibilem, in quo ,,opera tua bona luceant, & Spiritus ſan- ,,ctus ſicut columba deſcendat, ut admo- ,,neret

Aqua ſine ſpiritu non mundat.

„neret nos simplicitatem columbæ habere
„debere.

CAPUT V.

Christus in Baptismo adest.

Christus in Baptismo.

8. „Estne adhuc, quod dubitare debeas, „cum evidenter tibi clamet Pater, „qui ait: *Hic est Filius meus, in quo compla-„cui. Matth.* 3. *v.* 17. Clamet Filius, super „quem sicut columba se demonstravit Spiri-„tus sanctus, clamet & Spiritus sanctus, qui „sicut columba descendit. Non merita per-„sonarum consideres, sed officia Sacerdo-„tum, & crede adesse Dominum Jesum in-„vocatum precibus Sacerdotum, qui ait: *ubi „fuerint duo vel tres, ibi & ego sum. Matth.* „18. Quanto magis, ubi est Ecclesia, ubi „mysteria sunt, ibi dignatur suam imperti-„re præsentiam?

9. „Descendisti igitur, recordare, quid „responderis, quod credas in Patrem, cre-„das in Filium, credas in Spiritum sanctum; „non habes illic, credo in majorem & mi-„norem & ultimum, sed eadem vocis tuæ „cautione constringeris, ut similiter credas „in Filium, sicut in Patrem credis, simili-„ter in Spiritum sanctum credas, sicut cre-„dis in Filium, hoc solo excepto, quod in „crucem solius Domini Jesu fateris tibi esse „credendum.

CAPUT

CAPUT VI.

Unctio in Baptismo, quid significet.

10. „Poft hæc utique afcendifti ad Sacer- *Unctio.*
„dotem, & illud fæculum eft, quod
„ait David: *Sicut unguentum in capite. quod*
„*descendit in barbam, barbam Aaron. Pf.* 132.
„Hoc eft unguentum, de quo Salomon ait:
„*Unguentum exinanitum eft nomen tuum, pro-*
„*pterea adolefcentulæ dilexerunt te, & attraxe-*
„*runt te. Cant.* 1. *v.* 2. Hoc unguentum in
„barbam defluit, id eft, in gratiam juven-
„tutis, ideo in barbam Aaron, ut fias ele-
„ctum genus facerdotale: omnes enim in
„regnum Dei, & in Sacerdotium ungimur
„gratia fpiritali.

11. „Afcendifti de fonte, memento Evan- *Lotio*
„gelicæ electionis: etenim Dominus nofter Je- *pedum.*
„fus in Evangelio lavit pedes difcipulis fuis,
„& quando venit ad Simonem Petrum, ait
„Petrus: *Non lavabis mihi pedes in æternum.*
„*Joan.* 13. Non advertit myfterium, & ideo
„minifterium recufavit, quod gravari humi-
„litatem fervi crederet, fi fibi obfequium
„Domini patienter admitteret: cui refpondit
„Dominus: *Si non lavero tibi pedes, non ha-*
bebis partem mecum. Quo audito Petrus
inquit: *Domine non tantum pedes, fed & ma-*
nus & caput. Refpondit Dominus: *Qui lo-*
tus eft, non indiget, nifi ut pedes lavet, fed
eft mundus totus. Mundus erat Petrus, fed
plantam lavare debebat; habebat enim pri-
mi hominis de fucceffione peccatum, quan-

„do

„do eum supplantavit serpens, & persuasit „errorem, ideo planta ejus abluitur, ut hæ„reditaria peccata tollantur: nostra enim „propria per Baptismum relaxantur. *Vid.* „*Inst. Th. tom.* 3. §. 25.

CAPUT VII.

Vestium albarum significatio.

Vestes albæ.

12. „Accepisti post hæc vestimenta candi„da, ut esset indicium, quod exue„ris involucrum peccatorum, & indueris „innocentiæ casta velamina: qui enim bap„tizatur, & secundum legem, & secundum „Evangelium videtur esse mundatus; secun„dum legem, quia hyssopi fasciculo Moy„ses aspergebat sanguinem agni: secundum „Evangelium, quia Christi erant candida „vestimenta sicut nix, cum resurrectionis „suæ gloriam in Evangelio demonstraret. „*Marc.* 17. Quæ vestimenta habens ei per „lavacrum regenerationis assumta dicit in „Canticis: *Nigra sum, & decora. Cant.* 1. „Nigra per fragilitatem conditionis huma„næ, decora per gratiam, nigra, quia ex pec„catoribus, decora fidei Sacramento.

Confirmationis Sacramentum.

13. „Unde & Dominus Jesus, eo quod „nulla in ablutis delicta forderent, dicit ad „Ecclesiam: *Pone me ut signaculum in cor „tuum, ut sigillum in brachium tuum*, quo ni„mirum fides tua pleno fulgeat Sacramen„to, opera tua luceant, & imaginem Dei „præferant, charitas tua nulla persecutione

„minua-

„minuatur, quam multa aqua excludere, „flumina undare non poſſint: unde repete, „quia accepiſti ſignaculum ſpiritale, Spiri„tum ſapientiæ & intellectus, Spiritum con„ſilii & virtutis, Spiritum cognitionis atque „pietatis, Spiritum ſancti timoris, & ſerva, „quod accepiſti: confirmavit te Chriſtus Do„minus, & dedit pignus Spiritus in cordi„bus tuis, ſicut ex apoſtolica lectione didi„ciſti. 2. *Cor.* 5. *v.* 2.

CAPUT VIII.

De myſticò Dominici altaris convivio.

14. „His abluta plebs diverſis inſignibus „ad Chriſti contendit altaria, di„cens: *Et introibo ad altare Dei, ad Deum,* „*qui lætificat juventutem meam. Pſ.* 42. Depo„ſitis inveterati erroris exuviis renovata „in aquilæ juventute, cœleſte illud feſtinat „adire convivium. Venit igitur, & videns „ſacroſanctum altare compoſitum, exclamans „ait: *Paraſti in conſpectu meo menſam &c. Pſ.* „22. Nunc illud conſideremus, ne quis forte „viſibilia videns dicat: Judæis Deus man„na pluit; *Exod.* 16. Pluit coturnices, Ec„cleſiæ ſuæ dilectæ hæc præparavit, quæ „oculus non vidit &c. 1. *Cor* 2. *v.* 9. *ſqq.* „Sed ne quis hoc dicat, ſummo ſtudio volu„mus probare, quod & antiquiora ſint Sa„cramenta Eccleſiæ, & præſtantiora, quam „manna eſt.

Realis præſentia Chriſti in Euchariſtia.

15. „An-

15. „Antiquiora docet lectio Genesis: „Synagoga enim ex lege Moysis principium „sumsit, Abraham vero longe anterior cum „potiretur victoria, illi occurrit Melchise„dech, & protulit ea, quæ Abraham vene„ratus accepit, non Abraham protulit, sed „Melchisedech similis Filio Dei, de quo ait „Paulus *Heb.* 7. *v.* 1. *sqq.* *quia manet Sacer„dos in perpetuum.* Non igitur humani, sed „divini est muneris Sacramentum, quod acce„pisti ab eo prolatum, qui benedixit fidei „patris Abraham, illius, cujus gratiam, & „gesta miraris.

16. „Probatum est, antiquiora esse Ec„clesiæ Sacramenta, nunc cognosce potiora: „revera mirabile est, quod manna Deus „pluerit patribus, & quotidiano cœli pasce„bantur alimento. *Ps.* 77. *v.* 25. Sed tamen „panem illum, qui manducaverunt, omnes „in deserto mortui sunt: ista autem esca, „quam accipis, iste panis vivus, qui descen„dit de cœlo, vitæ æternæ substantiam sub„ministrat, & quicunque hunc manducave„rit, non morietur in æternum: quia est cor„pus Christi. Considera nunc, utrum præstan„tior sit panis Angelorum, an caro Christi „corpus vitæ; manna illud e cœlo, hoc su„pra cœlum, illud cœli, hoc domini cœlo„lorum, illud corruptioni obnoxium, hoc „alienum ab omni corruptione: illis aqua de „petra fluxit, tibi sanguis a Christo, illos „ad horam satiavit aqua, te sanguis diluit „in æternum. Judæus bibit, & sitit, tu cum

„bibe-

„biberis, sitire non poteris, & illud in umbra, hoc in veritate.

CAPUT IX.

Vera Christi caro e pane fit.

17. „Forte dicas, aliud video, quomodo tu „mihi asseris, quod Christi corpus „accipiam? & hoc nobis adhuc superest, ut „probemus. Quantis igitur utimur exem-„plis? probemus non hoc esse, quod natu-„ra formavit, sed quod benedictio consecra-„vit, majoremque vim esse benedictionis, „quam naturæ, quia benedictione etiam na-„tura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moy-„ses? projecit eam, & facta est serpens: pro-„phetica gratia bis mutavit naturam, & ser-„pentis, & virgæ. *Exod.* 4. *v.* 3. Aqua flu-„minum in sanguinem versa est: mare ru-„brum in duas partes divisum stetit. *Exod.* 4. „Jordanus retrorsum est conversus. *Jos.* 3. „Aqua de petra fluxit. Ex his igitur, & aliis „exemplis advertimus majoris esse virtutis „gratiam, quam naturam, quod si tantum „valuit humana benedictio, ut naturam con-„verteret, quid dicimus de ipsa consecratio-„ne divina, ubi verba ipsa Domini Salva-„toris operantur? nam Sacramentum istud, „quod accipis, Christi sermone conficitur: „sermo enim Christi, qui potuit ex nihilo fa-„cere, quod non erat, an non potest ea, quæ „sunt, in id mutare, quod non erant? non „enim

Transsubstantiatio in Eucharistia.

„enim minus est, naturas novas rebus da-„re, quam mutare naturas.

18. „Sed quid argumentis utimur? suis „utamur exemplis, & incarnationis exemplo „astruamus mysterii veritatem; numquid „contra & præter naturæ ordinem sit Domi-„ni Jesus partus ex Virgine? vera utique „caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepul-„ta est; vere ergo carnis illius Sacramentum „est: ipse enim clamat Dominus Jesus: *Hoc* „*est corpus meum. Matth.* 26. *v.* 26. Ante „benedictionem verborum cœlestium alia spe-„cies nominatur, post consecrationem cor-„pus significatur: ipse dicit sanguinem suum, „ante consecrationem aliud dicitur, post con-„secrationem sanguis nuncupatur; & tu di-„cis: Amen, hoc est, verum est: quod os „loquitur, mens interna fateatur, quod ser-„mo sonat, affectus sentiat.

19. „His igitur Sacramentis pascit Ec-„clesiam suam Christus, quibus animæ fir-„matur substantia, meritoque videns profe-„ctum ejus gratiæ continentem dicit ad „eam: *Hortus conclusus soror mea, Cant.* 4. „quo significat, signatum debere manere „mysterium, ne violetur operibus malæ vi-„tæ, ne divulgetur, quibus non convenit. „Bona ergo debet esse fidei tuæ custodia, „ut intemerata vitæ, ac silentii integritas „perseveret.

20. „Unde & Ecclesia videns tantam gra-„tiam hortatur filios suos, ut ad Sacramenta

„con-

„concurrant, & hortatur dicens: *Edite proximi* „*mei*, *& bibite & inebriamini. Cant.* 5. Quid „edamus, quid bibamus, alibi per Prophe„tam Spiritus sanctus expressit, dicens: *Gu*„*state & videte, quoniam suavis est Dominus*, „*Ps.* 23. *v.* 9. in illo Sacramento Christus est, „quia corpus est Christi: non ergo corpora„lis esca, sed spiritalis est, unde & Apo„stolus de typo ejus ait: *quia patres nostri es*„*cam spiritalem manducaverunt, & potum spi*„*ritalem biberunt.* 1. *Cor.* 10. *v.* 3. Corpus „enim Dei corpus est spiritale, corpus Chri„sti, corpus est divini spiritus, qua spiritus „Christus est ut legimus, *Spiritus ante faciem* „*nostram Christus Dominus. Thren.* 4. *v.* 20. „Denique cor nostrum esca ista confirmat; „& potus iste lætificat cor hominis, ut Pro„pheta memoravit.

Nota. In novissima editione operum S. Ambrosii sequuntur hic *Libri sex de Sacramentis.* Certum quidem est, S. Ambrosium opus de Sacramentis confecisse, quod a S. Augustino *l.* 2. *contra Julian. cap.* 8. citatur: nostrum etiam exemplar antiquissimæ esse originis, & ætatis dubitari non potest; quod illius manuscriptum mille annorum a Mabillonio viro in his dijudicandis peritissimo detectum sit *in Musæo Italico. Tom.* 4. *Parte* 22. *pag.* 4. Quod vero similiter primum non fuit, & in eodem reliquiarum idololatriæ adhuc existentium, & multorum adultorum mentio fiat, qui in diebus solemnibus Baptismi eo se ablui passi sunt, manifesto indicio, consuetudinem infantes baptizandi nondum universalem extitisse. Interim tamen, hos libros inscriptione S. Ambrosii perperam gloriari nunc critici cum D. Ceillier Tom. 2. consentiunt, se- *Libri de Sacramentis.*

quentibus ducti rationibus. 1. Quia a veteribus sub S. Ambrosii nomine non citantur, & qui hoc præstant, Sæculo nono antiquiores non sunt. 2. In vetustissimis manuscriptis sancti Doctoris nomen adscriptum non invenitur; quæ illud appositum habent, recentioris sunt ætatis. 3. Hi libri non aliud sunt, quam imitatio operum S. Ambrosii de mysteriis, & de institutione Virginis. 4. Stylus stylo S. Ambrosii inferior est. 5. Frigidis interrogationibus scatent a gravitate sancti Doctoris abhorrentibus. 6. Diversam S. Scripturæ versionem ab illa exhibent, qua S. Ambrosius usus est. 7. Teste S. Augustino Liber de Sacramentis S. Ambrosii hanc adhuc inscriptionem adjunctam non habebat, & sive *Philosophi*, sive *Platonici* in ea perstringebantur, quod nostro exemplari non convenit.

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE POENITENTIA.
LIBRI DUO.

Monitum.

Libri duo de Pœnitentia contra Novatianos a S. Ambrosio circa annum 393. scripti fuerunt; in quibus Ecclesiam a Christo potestate donatam fuisse, omnia post Baptismum commissa peccata dimittendi probat, partes pœnitentiæ explicat, & ad eam amplectendam christianos hortatur.

LIBER

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Moderatio præfectis Ecclesiæ necessaria.

1. „Si virtutum finis ille est maximis, qui „plurimorum spectat profectum, moderatio prope omnium pulcherima est; quæ „ne ipsos quidem, quos damnaverit, offendit, „& dignos facere solet absolutione. Denique „sola est, quæ Domini quæsitam sanguine „Ecclesiam propagaverit, imitatrix cœlestis „beneficii, & redemtionis universorum salu„bri fine temperans, quem ferre possint au„res hominum. mentes non refugere, non „pavere animi: etenim, qui studet humanæ „infirmitatis emendare vitia, ipsam infir„mitatem suis debet quodam modo sustine„re humeris: nam pastor ille Evangelicus „lassam ovem vexisse legitur non abjecisse. „Nam quemadmodum se tibi curandum præ„beat, quem fastidio habeas? *Moderationis laus.*

2. „Ideo Dominus Jesus compassus no„bis est, ut ad se vocaret, non ut deter„reret, & ait: *venite ad me omnes, qui labora„tis & onerati estis, & ego reficiam vos. Matth.* „*Matth.* 11. *v.* 28. Reficit ergo Dominus Ie„sus, non excludit, meritoque tales discipulos „elegit, qui plebem Dei colligerent, non re„pudiarent. Unde liquet, & eos inter chri„sti discipulos non esse habendos, qui dura „pro mitibus, superba pro humilibus, sequen„da opinantur, ut sunt doctores Novatiano- *Novatianorum duritia.*

 „rum,

„rum, qui mundos se appellant, cum scri„ptura dicat, *quia nemo mundus a peccato, nec* „*unius diei infans. Job.* 19. Quid autem du„rius, quam ut indicant pœnitentiam, quam „non relaxent: nemo enim potest bene age„re pœnitentiam, nisi qui speraverit indul„gentiam.

CAPUT II.

Novatiani lapsis male negant communionem.

3. „Sed negant Novatiani, his oportere „reddi communionem, qui prævari„catione lapsi sunt: verum Dominus crimen „nullum excepit, ac peccata donavit om„nia. Sed ajunt, se Domino deferre reve„rentiam, cui soli remittendorum criminum „potestatem reservent: imo nulli majorem „injuriam faciunt, quam qui ejus volunt man„data rescindere, & commissum munus „refundere. Nam cum ipse in Evangelio suo „dixerit Dominus Jesus: *accipite spiritum san*„*ctum. quorum remiseritis peccata, remittuntur* „*eis, & quorum detinueritis detenta erunt*, quis „magis honorat, utrum qui mandatis ob„temperat, an qui resistit?

4. „Ecclesia in utroque servat obed'en„tiam, ut peccatum & alliget & relaxet: hære„sis in altero immitis in altero inobediens vult „ligare, quod non resolvat, non vult solvere, „quod ligavit, in quo se sua damnat sen„tentia; Dominus enim par jus & solvendi

„esse

„esse voluit & ligandi, qui utrumque permi-„sit. Ecclesiæ utrumque licet, hæresi utrum-„que non licet; jus enim hoc solis permis-„sum est sacerdotibus, quos veros hæresis „non habet. Specta etiam illud, quoniam qui „Spiritum sanctum accepit, et solvendi pec-„cati potestatem & ligandi accepit. Ergo „qui solvere non potest, non habet Spiritum „sanctum. Quid quod adhuc insolentiores „sunt Novatiani; nam cum ad misericordiam „promtior quam ad severitatem sit Spiritus „Dei, quod ait se velle, nolunt, quod nolle, „hoc agunt, cum vindicare judicis sit, remit-„tere misericordis.

CAPUT III.

Misericordia Dei erga peccatores.

5. „Sed ajunt, exceptis gravioribus crimi-„nibus se relaxare veniam levioribus: „verum hoc non docet auctor erroris vestri „Novatianus, qui nemini pœnitentiam dan-„dam putavit, ea scilicet ratione, ut, quos „ipse non posset solvere, non ligaret, ne li-„gando sperari a se faceret solutionem. In eo „igitur patrem vestrum propria damnatis sen-„tentia, qui distinctionem peccatorum faci-„tis, quæ solvenda a vobis putetis, et quæ „sine remedio esse arbitremini: sed Deus di-„stinctionem non facit, qui relaxandi licen-„tiam sacerdotibus suis sine ulla exceptione „concessit ita tamen, ut qui culpam exag-„geraverit, exaggeret etiam pœnitentiam:

Misericordia Dei erga peccatores.

„majora enim crimina majoribus abluantur „fletibus oportet.

6. „Quæ autem ista perversitas est, ut „vobis vindicetis possibilia concessu, Deo ve„ro impossibilia reservetis, hoc est, sibi eli„gere causas ignoscendi, Deo materiam sæ„viendi relinquere, qui *misericordiam magis* „*vult quam sacrificium. Osee* 6. Et cuius mi„sericordia in Christi incarnatione mirabiliter „elucet. Quos ergo Christus ad salutem re„demit, eos Novatianus damnat ad mor„tem: quibus Christus dicit: *discite a me, quia* „*mitis sum*, Novatianus dicit, immitis sum „et durum imponit jugum.

CAPUT IV.

Divina misericordia ulterius probatur.

7. „Quam propensus igitur ad misericor„diam sit Dominus Jesus, ipse te „doceat, qui, cum adversus persecutionum „pressionem instruere nos vellet, ait: *Omnis* „*qui confessus me fuerit coram hominibus, confi*„*tebor et ego eum coram Patre meo, qui est in* „*cælis. Matth.* 10. Omnis, inquit, qui me „confessus fuerit, id est, ex quacunque vi„ta & statu, qui me confessus fuerit, habe„bit me remuneratorem confessionis suæ; „cum dicitur *omnis*, nullus a remuneratione, „qui fuerit confessus, excludi negabitur: po„test enim fieri, ut aliquis victus suppliciis „sermone Deum neget, & corde adoret. „Christus sane Athletas suos, quos viderit

„gravi-

„gravibus paulisper cessisse suppliciis sine
„venia patietur non manere.

CAPUT V.

Objectioni ab immutabilitate Dei petitæ respondetur.

8. „Sed ajunt, ideo se ista asserere, ne mu- *Deus ignoscens non mutatur.*
„tabilem Deum facere videantur, si
„his, quibus fuerit iratus, ignoscat. Verum
„ideo nobis peccantibus indignatur Dominus
„Jesus, ut indignationis suæ terrore nos con-
„vertat: indignatio ergo eius non ultionis
„executio sed magis absolutionis est operatio.
„Sic enim dixit: *Si conversus ingemueris, sal-*
„*vus eris.* *Is.* 30. Expectat gemitus nostros
„sed temporales, ut remittat perpetuos, ex-
„pectat conversionem nostram, ut revertatur
„et ipse ad gratiam, quæ, si nullus lapsus no-
„bis irreperet, in nobis perseveraret: sed quia
„peccatis nostris contrahimus offensam, in-
„dignatur, ut humiliemur, humiliamur, ut
„digni simus magis miseratione quam pœna.
„Sed nec toto corde humiliat peccatorem us-
„que ad terram, qui etiam de stercore erigit
„pauperem. *Ps.* 11. *v.* 7. Non enim ex toto
„corde humiliat, qui sibi veniam reservat.

9. „Quodsi non ex toto corde omnem *Lapsi a fide revertentes suscipiendi.*
„humiliat peccatorem, quanto magis non
„ex toto corde humiliat eum, qui non ex to-
„to corde peccavit? qui labiis eum negarunt,
„sed corde cum illo sunt? vicit eos poena,
„non avertit perfidia. Sine causa autem his

„aliqui veniam negant, quorum fidem per„secutor studuit expugnare tormentis; ne„garunt, sed quotidie confitentur, negarunt „sermone, sed confitentur gemitibus: cesse„runt ad tempus diaboli tentationi, sed dia„bolus cessit eorum fletibus & pœnitentiæ, „quos enim invaserat alienos, perdidit suos. „Quis captum ab hoste populum reverten„tem non recipiat? Certe Jesus in his am„plius gloriatur, dum recipit revertentes, „exultant omnes angeli *Luc.* 15. super uno „peccatore pœnitentiam agente, quam in „nonaginta novem justis, qui non indigent „pœnitentia.

CAPUT VI.

Novatiani superbi Legisperiti.

Novatiani immisericordia & superbia. 10. „Samaritanus ille *Luc.* 10. *v.* 33. *seqq.* „semivivum illum derelictum a la„tronibus non præteriit, sed vulnera eius „oleo vinoque curavit, supra jumentum „suum illum imposuit, in quo eius pecca„a „vexit omnia, nec ovem pastor despexit er„rantem; vos autem Novatiani dicitis: *noli* „*me tangere. Luc.* 15. Vos dicitis, non est pro„ximus noster, quem tamen non solum con„formis natura coniunxit, sed etiam miseri„cordia copulavit. Cum igitur fructum om„nem aufertis pœnitentiæ, quid aliud dici„tis nisi hoc? nemo de vulneratis nostrum in„grediatur hospitium, nemo sanetur in nostra „ecclesia, apud nos non curantur ægroti: „sani sumus, medicum non habemus neces-

„sarium,

„sarium, quia ipse ait: *non opus est sanis me-*
„*dicus sed his, qui male habent. Matth.* 9.
„*v.* 12.

CAPUT VII.

Novatiani cum Christo partem non habent.

11. „Ergo Domine Jesu ad ecclesiam tuam *Potestas*
„totus adveni, quoniam Novatia- *absolven-*
„nus excusat: non excusat ecclesia tua a cæ- *di.*
„na tua, excusat Novatianus. Non dicit fa-
„milia tua sana sum, medicum non requiro,
„sed dicit: *sana me Domine & sanabor. Jer.* 17.
„*v.* 14. Tu dicis Petro excusanti, ne ei pe- *Prima se-*
„des lavares: *Nisi lavero tibi pedes, non ha- des Petri.*
„*bebit partem mecum. Joan.* 13. *v.* 8. Quod
„ergo isti possunt consortium tecum habere,
„qui claves regni non suscipiunt, negantes,
„quod dimittere peccata debeant; quod qui-
„dem recte de se fatentur, non habent enim
„Petri hæreditatem, qui Petri sedem non
„habent, quam impia divisione discerpunt.
„Sed hoc improbo, quod etiam in ecclesia
„donari posse peccata negant, cum Petro di-
„ctum sit: *tibi dabo claves regni cælorum, &*
„*quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata*
„*& in cælo, & quæcunque solveris super ter-*
„*ram, erunt soluta & in cælo. Matth.* 16. Cum
„& vas electionis dicat: *Si cui quid donastis &*
„*ego.* 2. *Cor.* 2. *v.* 10.

CAPUT

CAPUT VIII.

Eadem auctoritate in baptismo & pœnitentia peccata remittuntur.

Peccata in baptismo et pœnitentia remittuntur.

12. „Vult Dominus a servulis suis ea fieri „in nomine suo, quæ faciebat ipse „positus in terris: *in nomine meo*, ait disci„pulis suis, *dæmonia ejicient . . . super ægros „manus imponent, & bene habebunt. Marc.* 16. „Omnia ergo dedit, sed nulla in his pote„stas est, ubi divini muneris gratia viget. „Cur ergo manus imponitis, & benedictio„nis opus creditis, siquis forte revaluerit „ægrotus? cur baptizatis, si per hominem „peccata dimitti non licet? in baptismo uti„que remissio omnium peccatorum est, quid „interest, vtrum per pœnitentiam an per „lavacrum hoc jus sibi datum sacerdotes vin„dicent? unum in utroque mysterium est.

13. „Sed dicis, quia in lavacro operatur „mysteriorum gratia. Quid ergo in pœni„tentia, nonne Dei nomen operatur? perpe„ti scilicet flentium lachrymas non potestis „tumido corde dicentes, noli me tangere, „quia mundus sum. Dicit quidem Dominus „ad Mariam Magdalenam: *noli me tangere*, „sed non dixit: quia mundus sum, qui mun„dus erat, tu audes Novatiane mundum te „dicere, qui etsi operibus mundus esses, hoc „solo verbo fieres immundus. Sane remissio„nem peccatorum nostrorum celebraturus „Dominus Jesus dicenti sibi Joanni: *ego a te „debeo baptizari, & tu venis ad me*, respondit:

„Sine

ue modo, *sic enim decet nos implere omnem* *litiam. Matth.* 3. Et Dominus quidem ve- ad peccatorem, cum peccatum ipse non beret, & baptizari voluit, cui mundari cesse non erat. Vos quis ferat, qui puta- opus non esse mundari per pœnitentiam, la mundatos vos esse dicitis per gratiam? asi jam peccare vobis impossibile sit.

CAPUT IX.

Objectio ex 1. *Reg.* 7. *solvitur.*

„Sed dicitis, scriptum est: *Si peccaverit* „*homo in hominem, orabunt pro eo ad* *ominum. Si autem in Dominum peccaverit,* *is orabit pro eo.* 1. *Reg.* 2. *v.* 25. Verum n est scriptum; nullus orabit pro illo, d *quis orabit*? hoc est, quis ille sit, qui tali causa orare possit, quæritur, non ex- uditur. Sic dicitur: *Domine quis habitabit* *tabernaculo suo. Ps.* 14. Non enim nullus d electus habitabit. Similiter igitur ac- piendum. *Quis orabit pro eo:* hoc est, ngularis vitæ aliquis debet orare pro eo, ui peccavit in Dominum, talis scilicet qualis oyses, qui se offerat pro peccantibus. *xod.* 32. v. 31. Qualis Hieremias, cui cum let dictum *noli orare pro populo isto. Jer.* 17. 16. Tamen oravit, & veniam meruit.

Justus pro peccatore orat.

CAPUT

CAPUT X.

Objectio ex 1. Joan. 5. solvitur.

Peccatum ad mortem an remissibile.

15. „Nec illa quæstio vestra quidquam poterit afferre ponderis, quam sumitis de epistola Joannis dicentis. *Est peccatum ad mortem, non de illo dico ut oret.* „1. *Joan.* 5. *v.* 16. Sed hic Joannes loquitur ad populum, qui suorum peccatorum alium precatorem deberet adhibere, cui satis est, si pro levioribus delictis Deum precetur, graviorum veniam justorum orationibus reservando: nam quomodo Joannes diceret angelo Ecclesiæ Pergami, age pœnitentiam, pro qua veniam pollicetur. *Apoc.* „2. *v.* 12. Nonne ipse Joannes cognoverat, „Stephanum pro persecutoribus deprecatum „esse? cujus precationis virtute Paulus non „multo postea per gratiam christi factus est „Apostolus.

CAPUT XI.

Superior Joannis sententia ulterius illustratur.

Lapsis credentibus venia detur.

16. „Sed etiam ipsius Joannis in Evangelio „scripta interrogemus, utrum cum „vestra interpretatione conveniant; scribit „enim dixisse Dominum: *Quia sic dilexit Deus* „*hunc mundum, ut Filium suum Unigenitum* „*daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat,* „*sed habeat ad vitam æternam. Joan.* 3. *v.* 16. „Qui ergo fidem habet, non est utique ex-

„clusus

„clusus a venia; *omnis*, inquit, qui credit in „eum, non pereat. Cum omnis dicitur, nul„lus excluditur: non enim excipit eum, qui „lapsus est, si tamen postea bene credat: „imo plurimos comperimus se denuo refor„masse post lapsum, & pro nomine Dei pas„sos, num possumus his martyrum consor„tia negare, quibus Dominus Jesus non ne„gavit? quin etiam post lapsum conversus „duplicem gratiam consequitur, unam quia „credit, alteram autem, qua fides ejus passio„nibus coronatur.

CAPUT XII.

Alia objectio solvitur.

17. „Sed referunt hoc loco, quoniam is, qui „credit in christum, custodire debet „sermonem eius, dicente Domino: *Siquis „audierit sermonem meum, & custodierit eum, ego „non judico eum. Joan.* 12. Verum oportet „utique eum mandata custodire Dominica, qui „peccare desinat, & delictis renuntiet: non „ergo de eo debes interpretari dictum, qui „semper custodierit, si enim hoc sensisset: „addidisset semper: non addendo autem de „eo pronuntiavit, qui, quod audivit, custo„dierit; audivit autem, ut corrigeret errorem, „custodivit igitur, quod audivit.

Fides & opera ad veniam necessaria.

18. „Quam vero durum sit, ut ad pœnam „vocetur perpetuam, qui vel postea custodit „Domini mandata, ipse te doceat, qui om„nibus promittit misericordiam, dicens: *Mi„sericor-*

„*sericordiam meam non disperdam ab eis. Ps.* 88.
„*v.* 33. Sed ne sine judicio hanc esse mise-„ricordiam putetis, est discretio inter eos, „qui perpetuam detulerunt obedientiam man-„datis cœlestibus, & inter eos, qui aliquando „vel errore vel necessitate lapsi sunt. At ne „nostro circumscribi te argumento putes, „Christi judicium accipe, qui ait: *Si sciens* „*servus voluntatem Domini sui non fecit, vapu-„labit multis, si autem nescivit, vapulabit pau-„cis. Luc.* 12. Uterque igitur si credat, re-„cipitur, quia castigat omnem filium Deus, „quem recipit, et quem castigat, morti non „tradit.

CAPUT XIII.

Peccantes ad mortem non deserendi.

Peccatum ad mortem remissibile.

19. „Paulus docet, non deserendos eos, qui „peccatum ad mortem fecerunt, sed „potius lachrymarum panibus & potu fle-„bili coercendos, ita tamen, ut ipsa moderata „esset tristitia. 1. *Cor.* 16. Ne abundantiori „absorberetur, qui agit pœnitentiam: nam „etiam condemnatio rei Corinthii a Paulo „facta, & traditio Satanæ non fuit ad in-„teritum animæ sed carnis, ut spiritus salvus „sit in diem Domini nostri Jesu Christi. „Quanta vis Christi, ut custodia hominis im-„peretur etiam ipsi diabolo, qui semper vult „nocere. Dominum ergo Jesum nobis propiti-„temus, quo imperante diabolus ipse sit præ-„dæ suæ custos; sit ille semper malus, ut „sit bonus Deus semper, qui malitiam ejus

„nobis

„nobis in gratiam convertit, vult nocere ille, „sed non poteſt, ſi Chriſtus obſiſtat, carnem „ulcerat, ſed cuſtodit animam, terram devo-„rat, ſed reſervat ſpiritum.

CAPUT XIV.

Multa ad oculorum mentisque cuſtodiam neceſſaria.

20. „Hanc porro terram ſerpens ſeu ſatanas „devorat, ſi non compatiatur anima „carnis debilitati, non accendatur vapore car-„nis & calore membrorum; unde hunc ig-„nem non alligemus in ſinu mentis, ne in-„terioris noſtri uramus exuvias, ſed tranſea-„mus & tranſiliamus. Non intendamus ſæ-„pius in formam mulieris meretricis, nec „adoleſcentula ad vultum juvenis oculos le-„vet: nam ideo etiam caput ſuum obnubit mu-„lier, ut non facile vultus ejus adoleſcentis „oculis occurrat. Verum eſto inciderit ocu-„lus, ſed non intendat affectus, non enim „vidiſſe crimen eſt, ſed cavendum, ne origo „ſit criminis: videt carnalis oculus, ſed „premat cordis oculos, ne concupiſcentia ma-„la exardeſcat. Vidit hunc ignem & la-„queum Joſeph, ſed pudicum virum ligare „non potuit. *Cuſtodia oculorum & mentis.*

„21. Tranſeamus ergo & nos ignem hunc „libidinis; fugiamus tamquam ſequentem „nosmet ipſos, gravis ignis eſt, & ideo non „demus illi alimenta luxuriæ: paſcitur libi-„do *Libidinis fontes.*

„do conviviis, nutritur deliciis, varie accen-
„ditur, ebrietate inflammatur, cum calet
„corpus, trahit vaporem, cum alget morbi
„frigore caro, refrigeratur anima tua, cum
„dolet corpus tuum, triſtis eſt mens tua, ſed
„triſtitia tua in gaudium veniet.

CAPUT XV.

Quid ſit venire in virga vel ſpiritu manſuetudinis.

22. „Bonus doctor Paulus venit in virga, „quia a communione ſacra convi„ctum removit; et bene dicitur tradi Satanæ, „qui ſeparatur a chriſti corpore; venit etiam „in ſpiritu manſuetudinis; vel quia ſic tradi„dit, ut ſpiritum ejus ſalvum faceret, vel „quia eum, quem ante ſequeſtraverat, poſtea „ſacramentis reddidit; nam & ſequeſtrari „oportet graviter lapſum, ne modicum fer„mentum totam maſſam corrumpat, & ex„purgandum vetus fermentum ſcilicet vetus „homo cum actibus ſuis, expurgandum di„xit, non proiiciendum, ut utile ab inutili „ſeparetur. Ne quis autem putet aut verea„tur, ne fermenti vitioſioris admixtio maſ„ſam deterioraret, ideo dixit: *Ut ſitis nova „conſperſio, ſicut eſtis azymi.* 1. *Cor.* 7. Hoc „eſt, tales conſperſio vos reddet, qualis „erat innocentiæ veſtræ pura ſinceritas: *Et„enim paſcha noſtrum imolatus eſt Chriſtus:* „hoc eſt paſſio Domini omnibus profuit, & „peccatoribus donavit redemptionem, quos „flagitii pœnituit admiſſi.

23. „Itaque epulemur bonum cibum pœ„nitentiam gerentes læti redemtione lætitiæ „nostræ, nulla de peccatore servato invidia „admisceatur, ne se ipsum a dono patris, „quemadmodum invidus ille frater in Evan„gelio. *Luc.* 15. *v.* 28. Excludat, cujus vos „similes estis Novatiani, qui ideo in Eccle„siam non convenitis, quia per pœnitentiam „tributa spes fuerat his, qui lapsi sunt, rever„tendi. Sed hoc prætentum est specie: cæte„rum Episcopatus amissi dolore succensus „Novatianus schisma composuit.

CAPUT XVI.

Pœnitentia a Novatianis tollitur.

24. „Cum igitur Apostolus peccatum remiserit, qua vos auctoritate dimit„tendum negatis? quin etiam Jacobum et „Joannem ignem de cœlo petentes, qui „consummeret eos, qui Dominum recipere „nolebant, confutavit Jesus dicens: *Nescitis,* „*cujus Spiritus estis, filius enim hominis non ve*„*nit animas hominum perdere sed salvas facere.* „*Luc.* 9. *v.* 55. Et hoc illis dicit, qui ipsius „erant spiritus, vobis autem dicit; non estis „Spiritus mei, qui meam clementiam non „tenetis, qui meam refutatis misericordiam, „qui excluditis poenitentiam, quam ego per „Apostolos meos prædicavi vobis. *Pœnitentiam Novatiani tollunt.*

25. „Siquis igitur occulta crimina ha„beat; propter Christum tamen studiose pœ„nitentiam egerit, quomodo promissiones *Peccata occulta confitenda.*

 „Christi

„Christi recipit, si ei communio non rite refun-
„ditur? voto veniam reus speret, petat eam
„lachrymis, ut ignoscatur, obsecret, & cum
„secundo et tertio fuerit dilata communio,
„credat remissius se supplicasse, fletus augeat
„lavet pedes fletibus, ut de ipso dicat Do-
„minus Jesus: *dimissa sunt peccata ejus multa;*
„*quoniam dilexit multum. Luc.* 7. *v.* 47.

CAPUT XVII.

Severitati pietas addenda.

Peccator consolandus.

26. „Si satis ad condemnationem est objur-
„gatio, quæ fit a pluribus, satis est
„quoque ad remissionem peccati obsecratio,
„quæ fit a pluribus: moralis magister, & no-
„stræ fragilitatis conscius, & pietatis divinæ
„interpres vult donari peccatum, vult conso-
„lationem adhiberi, ne tristitia pœnitentem
„tædio longæ dilationis absorbeat. Ideo ergo
„donavit Apostolus, nec solum donavit, sed
„etiam confirmari in eum charitatem voluit:
„qui charus est, non habet duritiam, sed man-
„suetudinem: nec solum donavit ipse, sed vo-
„luit etiam omnes donare, et se propter
„alios donasse dixit, ne multi propter unum
„diutius contristarentur: & nequis forte com-
„moveatur, quia scriptum est: *tradidi hujus*
„*modi hominem Satanæ in interitum carnis.* Et
„dicat, quomodo potuit ad veniam pervenire,
„cujus omnis interior caro interierat? is sibi
„responsum hoc habeat, quod interitus non
„consumatam absumptionem carnis significet,
„sed

„ſed caſtigationem; ſicut enim mortuus pec-„cato Deo vivit, ita cupiditatibus moritur „caro, ut caſtitati & bonis operibus revi-„viſcat.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Neceſſitas mature agendi pœnitentiam.

1. „Agenda eſt pœnitentia non ſolum ſol-„licite ſed etiam mature, ne forte „Evangelicus ille paterfamilias, qui arbo-„rem ſuam plantavit in vinea ſua, veniat, „& quærens fructum in ea, ſi non invene-„rit, dicat cultori vineæ: *Succide illam, ut* „*quid etiam terram occupat?* & niſi cultor in-„terveniat dicens: *Domine dimitte illam &* „*hoc anno, usque dum fodiam circa illam, &* „*mittam Cophinum ſtercoris, & ſi quidem fecerit* „*fructum, maneat, ſin autem excidatur ficulnea.* *Luc.* 13. Ergo & nos ſtercoremus agrum hunc, „quem poſſidemus, & imitemur laborioſos „agricolas, quos non pudet fimo pingui ſatiare „terram, ut fructus uberiores colligant. *Pœnitentia ſit matura.* *Stercoremus.*

2. „Quomodo autem ſtercoremus, docet „Apoſtolus dicens: *Æſtimo omnia ut ſtercora,* „*ut Chriſtum lucrifaciam. Phil.* 3. *v.* 8. Qui „per infamiam & bonam famam meruit „Chriſto placere. Legerat enim, quod Abra-„ham, dum cinerem ſe fatetur, invenit Dei *Stercoratio.*

„gratiam, Job in stercore sedens omissa bona „recuperavit, & David prophetat, quod „Deus de stercore erigit pauperem. Et nos „ergo non erubescamus, fateri Domino „peccata nostra: pudor est, ut unusquisque „crimina sua prodat, sed ille pudor agrum „suum arat, spinas tollit, perpetuos fructus „adolet.

CAPUT II.

Objectio ex epistola Heb. 6. solvitur.

Objectio ex epistola ad Hebr. 3. „Allegant præterea Novatiani scriptum „Caput 6. ad Hebræos: *Impossibile „est enim, hos, qui semel illuminati sunt, & „gustaverunt donum cœleste, & participes facti „sunt Spiritus sancti, & bonum gustaverunt Dei „verbum, virtutesque futuri sæculi, lapsos ite„rum renovari in pœnitentiam, rursus crucifigen„tes Filium Dei & ostentatione triumphantes. „Hebr. 6. v. 4. sqq.* Verum quod ait Apo„stolus in hac epistola ad Hebræos scripta, „*impossibile est, lapsos renovari in pœnitentiam*, „id eo spectat, ut de Baptismo dictum cre„damus, in quo crucifigimus filium Dei in „nobis, ut per illum nobis mundus crucifiga„tur, qui quadam triumphamus specie, dum „similitudinem mortis ejus assumimus, qui „principatus & potestates in sua cruce ostenta„vit, ac triumphavit, ut in mortis ejus similitu„dinem nos quoque de principatibus, quorum „de jugum deponimus, triumphemus. Semel „autem crucifixus est Christus, semel peccato „mortuus, & ideo unum non plura baptisma-

„ta

„ta docet: etiam nos ſcire oportet, de„ſtructa eſſe univerſa legis baptiſmata, & „unum baptisma eſſe in Eccleſiæ ſacramentis.

4. „Poſſemus quidem etiam illud dicere „ei, qui hoc de pœnitentia dictum putat, „quæ impoſſibilia ſunt apud homines, poſſibi„lia ſunt apud Deum, & potens eſt Deus, „quando vult donare nobis peccata, etiam „quæ putamus non poſſe concedi; nam & im„poſſibile videbatur, ut peccatum ablueret „aqua. Denique Naaman Syrus lepram „ſuam mundari per aquam poſſe non credi„dit, ſed quod impoſſibile erat, fecit Deus „eſſe poſſibile, qui tantam nobis donavit gra„tiam. Similiter impoſſibile videbatur, per „pœnitentiam peccata dimitti; conceſſit hoc „Chriſtus apoſtolis, quod ab Apoſtolis ad „ſacerdotum officia transmiſſum eſt. Fa„ctum eſt igitur poſſibile, quod impoſſibile vi„debatur. Sed tamen id de Baptismo dictum „eſſe, nequis iteraret, vera ratione perſua„demur.

CAPUT III.

Exemplum Filii prodigi.

5. „Neque enim Apoſtolus contra eviden„tem Chriſti doctrinam pugnat, „qui de peccatore pœnitentiam agente „comparationem poſuit, eo quod peregre „profectus acceptam a patre ſubſtantiam de„voraverit, & poſtea panem patris deſidera„verit, cum veſceretur ſiliquis, & meruit „ſtolam, annulum, calceamentum, immolatio- *Filii prodigi pœnitentia & venia.*

„nem vituli, quæ speciem habet passionis „Dominicæ, per quam cœleste sacramentum „nobis datur. Bene autem dicitur, quia per- „egre profectus est, qui erat a sacris altaribus „separatus, & consumpsit, inquit, substantiam „suam, merito consumsit, cujus fides in ope- „ribus claudicabat: nec mirum, si fame pe- „ribat, qui divino alimento egebat, cujus „desiderio compulsus inquit: *surgam & ibo „ad patrem, & dicam, pater peccavi in cœlum „& coram te.* Fatetur utique peccatum ad „mortem, ne quem vos agentem cujuslibet „criminis pœnitentiam jure excludi putaretis.

6. Tam cito veniam meretur, ut venien- „ti a longe occurrat pater, osculum pacis „tribuat, stolam nuptialem induat, annu- „lum pignus fidei in manu det, calceamenta „contra morsus bestiarum spiritualium propo- „nat, & vitulum occidi jubeat, quia pascha „nostrum immolatus est Christus. Ergo evi- „dentissime Domini prædicatione mandatum „est, etiam gravissimi criminis reis, si ex „toto corde & manifesta confessione peccati „pœnitentiam gerant, sacramenti cælestis re- „fundendam esse gratiam.

CAPUT IV.

De peccato in Spiritum sanctum.

Peccatum in Spiritum Sanctum.

5. „Porro Novatiani objiciunt, quod scrip- „tum est: *omne peccatum & blasphe- „mia remittetur hominibus, spiritus autem bla- „sphemiæ, non remittetur hominibus. Et qui- „cunque*

„*cunque dixerit verbum contra filium hominis* „*remittetur ei, qui autem dixerit contra Spiri*„*tum sanctum, non remittetur ei neque in hoc* „*sæculo neque in futuro. Matth.* 12. *v.* 9. Quo „exemplo omnis assertio vestra destruitur & „absolvitur, scriptum est enim: omne pecca„tum & plasphemia remittetur hominibus; „cur igitur non remittitis? Remittite cæteris, „agite de iis, quos pecantes in Spiritum sanc„tum Evangelica auctoritate in perpetuum „astringi putatis.

8. „Sed tamen quos astringat, conside„remus repetentes superiora, dicebant quip„pe judæi: *hic non ejicit dæmonia nisi in Beel*„*zebub principe dæmoniorum. Matth.* 12. Re„spondit Jesus: si satanas satanam ejicit, ad„versum se divisus est, quo modo ergo sta„bit regnum ejus? De his ergo expressum „videmus, qui Dominum Jesum in Beelze„bub ejicere dæmonia loquebantur, quos „negat ad veniam pertinere. Deinde etiam „Petrus Simonem magica vanitate blasphe„mantem in Spiritu sancto. *Act.* 8. *v.* 21. „Apostolica auctoritate condemnat, & eo „magis, quia puram conscientiam fidei non „habebat, & tamen non interclusit ei spem „veniæ, quem invitavit ad pœnitentiam.

9. „Responsum est igitur a Domino bla„sphemiæ Pharisæorum, & ideo his pote„statis suæ gratiam negat, quæ in remissio„ne peccatorum est, qui cœlestem ejus po„testatem diabolico fultam suffragio vindi„carent. Eos quoque asserit diabolico uti

„spiritu, qui separarent Ecclesiam Domini,
„ut omnium temporum hæreticos & schis-
„maticos comprehenderet, quibus indulgen-
„tiam negat quia omne aliud peccatum circa
„singulos est, hoc in universos, soli enim
„sunt, qui Ecclesiæ membra discerpunt,
„propter quam passus est Dominus Jesus,
„& Spiritus sanctus datus est nobis.

10. „Et ideo revertimini ad Ecclesiam, „siquidem vos separastis impie: omnibus enim „conversis pollicetur veniam *Joel 2. v. 32.* „Quin etiam Judæorum populus, qui dice- „bat de Domino Jesu, *dæmonium habet*, qui „crucifixit Dominum Jesum, Petri prædica- „tione vocatur ad Baptismum, ut sceleris „tanti merita deponat. Arbitror quoque, „quod Judas potuisset non excludi a venia, „si pœnitentiam non apud Judæos, sed „apud Christum egisset. Bonum Dominum „habemus, qui velit donare omnibus, qui „te ideo per prophetam vocavit, dicens: *Ego* „*sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates.* „*Is.* 43. *v.* 25.

CAPUT V.

Simoni Mago venia oblata.

Simon veniam obtinere potuit.

11. „Referunt tamen quæstionem de verbis „apostoli Petri, quia dixit *ne forte*, „putant enim non confirmasse Petrum, ut agen- „ti pœnitentiam peccatum remitteretur. Sed „considerent *primo*, de quo loquatur, hoc „est de Simone, qui non ex fide crederet, „sed

„sed dolum cogitaret. *Secundo* in eo verbo „*ne forte* non ignoratio exprimitur, sed in di„vinis scripturis frequens hujusmodi con„suetudo advertitur, eo quod simplex sit „elocutio, siquidem ad Ezechielem dicit „Dominus. *Dices ad eos: hæc dicit Dominus, si* „*forte audient & terrebuntur. Ezech.* 2. *v.* 5. „An nesciebat, eos posse aut non posse con„verti? non ergo semper dubitantis ista est „elocutio.

12. Denique ipsi sapientes sæculi quod „latine *forte* dicimus græce *Taxav* ubique „pro dubitatione non posuerunt. Demum ha„bes in Evangelio *Matth.* 21. *v.* 37. Patrem „dicentem: *forsitan verebuntur filium meum.* „Si ergo his verbis usus est Petrus, quibus „Deus usus est sine præjudicio scientiæ suæ, „cur non accipiemus & Petrum his usum ser„monibus sine suæ fidei præjudicio? Sane „Apostoli secundum Christi magisterium „pœnitentiam docuerunt, spoponderunt ve„niam, culpam relaxaverunt.

13. „Ergo lapsus nostros mundemus fle„tibus, ut audiat nos Dominus Deus No„ster ingemiscentes, sicut audivit lachry„mantem Ephræm. *Jer.* 31. *v.* 18. Subji„ciamur Deo, & non subditi simus peccato, „& delictorum nostrorum memoriam recen„sentes tamquam opprobrium erubescamus, „non tamquam gloriam prædicemus: & „tanta fiat conversio, ut Deum ipsi jam aliis „demonstremus.

CAPUT

CAPUT VI.

Conditiones veræ pœnitentiæ.

Conditiones pœnitentiæ. 14. „Sed audiant, qui agunt pœnitentiam, „quomodo agere debeant, quo studio, quo affectu, qua mentis intentione, „qua intimorum concussione viscerum, qua „cordis conversione. *Vide*, inquit, *Domine* „*quia tribulor, venter meus turbatus est a fletu* „*meo, conversum est cor meum in me. Thren.* 12. „*v.* 29. Cognovisti intentionem animi, fidem „mentis cognosce, & habitum corporis. „Sederunt in terra, tacuerunt seniores filiæ „Sion & imposuerunt terram *super caput* „*suum, præcinxerunt se cilicio... Virgines Je-* „*rusalem defecerunt in lachrymis. oculi mei* „*caligaverunt, turbatus est venter meus, effusa* „*est in terra gloria mea. Thren.* 2. *v.* 10. Sic „flevit & Ninive populus, & denuntiatum „excidium civitatis evasit: tanta est enim „pœnitentiæ medicina, ut mutare videatur „suam Deus sententiam; vult rogari Do- „nus: homo es, & vis rogari, ut igno- „scas, & putas Deum tibi non roganti ig- „noscere?

15. „Ipse Dominus Jerusalem flevit, ut „quia ipsa flere nolebat Domini lachrymis, „ad veniam pertingeret. Flevit David, & me- „ruit, ut mortem populi pereuntis divina „removeret misericordia. 2. *Reg.* 24. Quid „erubescis tu peccata tua flere, cum Deus „etiam prophetas jusserit flere pro populo? „sic Ezechiel jussus est flere Jerusalem, & ac-

„cepit

„cepit librum, in cujus capite ſcripta erat *La-„mentatio & melos & væ*, duo triſtia & unum de-„lectabile, quoniam ille ſalvus erit in futu-„rum, qui in hoc ſæculo plus fleverit.

CAPUT VII.

Ad flenda & confitenda peccata adhortatio.

16. „Fleamus igitur ad tempus, ut exulte-„mus in æternum, timeamus Do-„minum, præveniamus eum confitendo pec-„cata noſtra, corrigamus lapſus noſtros, „Quid vereris apud bonum Dominum tuas „iniquitates fateri: *dic*, inquit, *iniquitates „tuas, ut juſtificeris. Iſ.* 43. *v.* 26. Novit om-„nia Dominus, ſed exſpectat vocem tuam, „non ut puniat, ſed ut ignoſcat; veniet ad „monumentum tuum Chriſtus, & ſi viderit „flere pro te Martham boni feminam mini-„ſterii; flere Mariam, quæ attente audiebat „Verbum Dei ſicut ſancta Eccleſia, quæ op-„timam partem ſibi elegit, movebitur miſe-„ricordia, & dicet: *ubi poſuiſtis eum*, ut vi-„deam, ſi jam peccato defunctus eſt. Dicet „ei plebs, *veni & vide*: hoc eſt, veni ut „peccatorum remiſſio, & mortuorum reſur-„rectio. Veniet, & levari lapidem delictorum „jubebit dicens defuncto: *Veni foras* ex de-„lictorum carcere; & quantuslibet mortui „fœtor ſit, aboletur omnis, ubi ſacrum re-„doleverit unguentum. Reſurgit defunctus, „ſolvi jubentur ejus vincula peccatorum, „tolli-

Lazarus typus pœnitentiæ.

„tollitur velamen de facie ejus, quod veri-
„tatem gratiæ acceptæ obumbrabat.

17. „In tanta vero Domini gratia com-
„movebantur impii, & adversus Christum
„concilium congregabant, ac Lazarum quo-
„que interficere cogitabant: sed Jesus non
„revocat beneficia, imo amplificat, revisit
„resuscitatum, ad cœnam venit, quam ei
„sua præparavit Ecclesia, inter discumbentes
„cum Christo invenitur. Tunc mirantur om-
„nes, qui invidere non norunt, ipsa Ma-
„ria mittit unguentum in pedes ejus, & re-
„doluit domus tota suavitate gratiæ; læ-
„tantur omnes, solus Judas contradicit &
„reprehendit, sed a Christo ipse reprehendi-
„tur, & tantæ mysterium sepulturæ non in-
„telligit, quia mortuus est Dominus, ut nos
„a morte redimeret.

CAPUT VIII.

Ad pœnitentiam ulterius urget.

Pœnitentia opera. 18. „Ostende igitur medico vulnus tuum,
„ut sanari possis, absterge lachry-
„mis cicatrices tuas: sic mulier culpam di-
„luit, cum Jesu pedes lachrimis lavit. Uti-
„nam mihi quoque pedum tuorum lutum
„Jesu reserves, & detergendum offeras! Si
„aquam non habeo, habeo lachrymas, qui-
„bus dum pedes tuos lavo, utinam me ip-
„sum diluam, sequendo istam mulierem, oscu-
„lando pedes Christi, lachrymis lavando,
„tergendo crinibus, ungendo unguento: in
„oscu-

„osculo insigne charitatis est, capilli signifi„cant inclinata omni insularum sæcularium „dignitate obsecrandam indulgentiam; in „unguento quoque bonæ conversionis odor „exprimitur.

19. „Si autem hanc mulierem æquare „non possumus, scit Dominus Jesus & infir„mis subvenire, venit ipse ad sepulchrum, „& si fuero dignus, ut paulisper illachryme„tur pro me, vocabit me de monumento „hujus corporis, & dicet: Exi foras, ut non „intra corporis hujus angustias inclusæ te„neantur cogitationes meæ, sed egrediantur „ad Christum, & opera lucis agant.

20. „Voca ergo servum tuum, licet pec„catis ligatus, & operibus mortuis sepul„tus te vocante libenter egrediar: licet non „in Ecclesia nutritus sim, sed a tribunalibus „raptus; serva tamen munus tuum, quod „contulisti etiam refugienti. Ego enim scie„bam, quod non eram dignus vocari Epi„scopus, quoniam me dederam sæculo huic, „sed gratia tua sum, quod sum: & sum qui„dem minimus omnium Episcoporum, ta„men quia & ego laborem aliquem pro san„cta Ecclesia tua suscepi, hunc fructum tue„re, ne quem perditum vocasti ad Sacerdo„tium, eum Sacerdotem perire patiaris. Da „proin, ut condolere possim peccantibus „affectu intimo, nec superbe increpem, sed „defleam, ut dum alium fleo, me ipsum de„fleam, dicens: *Justificata est magis Thamar, „quam ego. Gen.* 38. *v.* 26. Illi de ætate sup„petit

Nulli te præferas.

„petit excusatio, mihi jam nulla: illa enim „debet discere nos docere. Incusamus ali- „cujus avaritiam, recordemur, si nihil ipsi „avare fecimus, si commoti fuerimus in „quempiam, non erubescamus dicere, gra- „viorem esse culpam nostram, quam ejus, „quem arguendum putamus: non gaudea- „mus, sed magis doleamus, cum audimus „periisse hominem, pro quo Christus mor- „tuus est.

CAPUT IX.

Fides ad poenitentiam necessaria est.

Fides ad poenitentiam necessaria.

21. „Ad agendam pœnitentiam, & tribuen- „dam veniam credere nos con- „venit, ut veniam tamen ex fide speremus, „non tamquam ex debito, aliud est enim „mereri, aliud præsumere; prius solve, quod „debitum est, ut quod speraveris, impetra- „re merearis: plura solvendi habet subsidia, „qui Deo debet, quam is, qui hominibus „debet: homo pecuniam pro pecunia repo- „scit, quæ non semper debitori præsto est, „Deus affectum exigit, qui in tua potestate „est: nemo pauper est, qui Deo debet, nisi „qui se ipsum pauperem fecerit. Oratio, la- „chrymæ, jejunia debitoris boni census est.

Vera eleemosyna.

22. „Neque ego abnuo, liberalitatibus in „pauperes factis posse minui peccatum, sed „si fides commendet expensas; sunt enim, „qui ad jactantiam decorum largitatis affe- „ctent, sed quia hic perceperunt mercedem

„suam,

m, illic sperare non possunt. Sunt, qui
i Ecclesiæ suas opes contulerunt, postea
ocandas putarunt, quibus nec prima
rces rata est, nec secunda. Sunt, quos
nituerit, opes suas divisisse pauperibus,
l hi ipsius pœnitentiæ agunt pœnitentiam.

23. „Porro inter pœnitentes plerique fu-
i supplicii metu pœnitentiam petunt, &
n acceperint, publicæ supplicationis re-
cantur pudore, hi videntur malorum pe-
se pœnitentiam, & agere bonorum: non
lli ideo poscunt pœnitentiam, ut statim
i reddi communionem velint, & hi non
n se solvere cupiunt, quam sacerdotem
are, cui præceptum est immundis sacræ
mmunionis non impertienda esse consortia.
nt etiam, qui arbitrentur, hoc esse pœ-
entiam, si abstineant a Sacramentis cœ-
tibus, hi pœnam præscribunt sibi, de-
nant remedium, quia cœlesti fraudantur
tia. Alii proposita spe agendæ pœni-
tiæ licentiam sibi delinquendi propaga-
n putant, cum pœnitentia peccati reme-
m sit, non peccandi incentivum: infirma
am spes, quæ committitur tempori; cum
ne tempus incertum sit, & non omni
npori spes sit superstes.

Vera pœnitentia.

CAPUT

CAPUT X.

Publicæ pœnitentiæ utilitas.

Publica pœnitentia utilis. 24. „An quisquam ferat, ut erubescas Deum „rogare, qui non erubescis rogare „hominem, & pudeat te Deo supplicare, „quem non lates, cum te non pudeat ho„mini, quem lates, confiteri? Hoc ergo in „Ecclesia fastidis, ut Deo supplices, ut pa„trocinium tibi sanctæ plebis requiras, ubi „nihil est, quod sit pudori, nisi non fateri, „cum omnes peccatores simus, & ille lau„dabilior, qui humilior. Fleat pro te mater „Ecclesia, & culpam tuam lachrymis lavet; „videat te Christus mærentem, amat enim, ut „pro uno multi rogent, nam in Evangelio „motus viduæ lachrymis, quia plurimi pro „ea flebant, filium ejus resuscitavit.

Non iteranda. 25. „Nihil te revocet a pœnitentia, hæc „tibi communis cum Sanctis est: merito au„tem reprehenduntur, qui sæpius agendam „pœnitentiam (*publicam*) putant: quia si „vere agerent pœnitentiam, iterandam postea „non putarent, quia sicut unum baptisma, „ita una pœnitentia, quæ tamen publice „agitur: nam quotidiani nos debet pœnite„re peccati; sed hæc delictorum leviorum, „illa graviorum. Facilius autem inveni, qui „innocentiam servaverint, quam qui congrue „egerint pœnitentiam: an quisquam illam „pœnitentiam putat, ubi vini effusio, ubi „copulæ conjugalis usus? renuntiandum sæ„culo est, somno minus indulgendum, quam

„natu-

„natura postulat, interpellandus est Deus ge„mitibus, sequestrandus orationibus, totus „homo mutandus, & veteri dilectæ dicenti „sibi: Ego sum, dicat, sed ego non sum „amplius ego.

CAPUT XI.

Pœnitentia non procrastinanda.

26. „Bona ergo pœnitentia, quæ, si non „esset, omnes ad senectutem diffe„rent ablutionis gratiam, quibus satis re„sponsi est: quia melius est, ut habeam, „quam ut sarciam. Eos autem, qui pœni„tentiam differunt satis, superque Dominus „admonuit dicens: *Pœnitentiam agite, appro„pinquavit enim regnum cælorum. Matth.* 4. „*v.* 17. Nescimus ergo, qua hora fur ve„nerit, nescimus, an proxima nocte a nobis „nostra reposcatur anima. Quid enim est, „quod differas? an ut plura peccata com„mittas? Ergo quia Deus bonus est, ideo „tu malus, sed bonitas Domini magis ad „pœnitentiam te deberet adducere. *Pœnitentia non differenda.*

27. „Nihil autem est, quod tam summo „dolori sit, quam ut unusquisque positus „sub captivitate peccati recordetur, unde „lapsus sit, sic habes Adam abscondentem „se, ubi Deum cognovit esse præsentem. Ita „gravis culpa est conscientiæ, ut sine judi„ce puniat, & velare se cupiat, & tamen „apud Deum nuda sit, & ideo nemo in pecca„to positus arrogare sibi debet, auctorita- *Præsentia Dei.*

 „tem,

„tem, aut usurpationem Saeramentorum, „quia scriptum est: *peccasti*, *quiesce*. Melius „est ergo tunc quiescere, cum exercere non „queas opera pœnitentiæ, ne in ipsa pœ„nitentia fiat, quod postea indigeat pœni„tentia.

28. „Didicimus ergo esse agendam pœni„tentiam, & eo agendam tempore, quo cul„pæ defervescat luxuria, & in peccati cap„tivitate positos reverentiores nos, non usur„patores esse debere: nam si Moysi propius „accedere gestienti, ut cognitionem mysterii „cœlestis hauriret, dicitur: solve calcea„menta pedum tuorum, quanto magis nos „animæ nostræ pedes exuere vinculis corpo„ralibus, & gressus omnes mundi istius nexu „debemus absolvere.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE FIDE.

LIBRI QUINQUE.

AD GRATIANUM AUGUSTUM.

Monitum.

Cum Ecclesiam Mediolanensem pulso sancto Dionysio præsule Constantii Imperatoris Ariani ope Auxentius per vim occupasset & lacerasset; S. Ambrosius in ejus locum

cum electus nihil antiquius habuit, quam ut fidei ruinas repararet. Aspiravit his piis conatibus divinus favor & omnes eum spectabant, ceu veritatis magistrum & oraculum. His motus Gratianus Cæsar, cum in orientem proficiscitur, Valentiniano contra Gothos bellanti suppetias laturus a S. Ambrosio commentationem petiit, qua divinitas Christi astrueretur, & Cæsar se contra Arianam pestem communiret. S. Ambrosius laudata Imperatoris fide libentius se exhortationem ad fidem, quam disputationem de fide scripturum fuisse professus, ejus tamen voluntati obtemperare ita voluit; ut paucis & ex auctoritate Conciliorum, potissimum vero Nicæni concertaret. Citantur hi quinque libri a multis sub titulo *de Trinitate*; certum tamen est, communem epigraphen ab Ambrosio eis de *Fide* esse prænotatam, sub quo titulo etiam ab ipso S. Ambrosio epist. ad Gratianum allegantur. Porro priores duo libri sub annum 378. scripti sunt; tres vero posteriores Gratiano in occidentem reverso anno 379. exarati sunt.

LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.

Gratiani Imperatoris encomium.

1. „Regina Austri venit audire sapientiam „Salomonis. 3. *Reg.* 10. Tu quo„que sancte Imperator Gratiane fidem meam „audire voluisti, non ut disceres, sed pro„bares, *Gratiani Imperatoris encomium.*

„bares, quid enim discas Imperator auguste, „quam ab ipsis incunabulis pio fovisti „semper affectu? quod enim nemo te docuit, „utique Deus auctor infudit.

Concilium Nicænum sequendum.

2. „Petis a me fidei libellum sancte Im„perator profecturus ad prælium, nosti enim „fide magis Imperatoris, quam virtute mi„litum quæri solere victoriam; nam & Abra„ham *Gen.* 14. Trecentis decem & octo „trophæa de hostibus reportavit signo crucis „seu littera T. Ergo & tu vincere paras, qui „qui Christum adoras, & fidem vindicas, „cujus a me libellum petiisti: mallem qui„dem hortandi ad fidem subire officium, „quam de fide disceptationem; in altero enim „religiosa confessio est, in altero incauta præ„sumtio; sed quoniam neque tu cohortatio„ne indiges, nec ego excusandi liber, ubi „pietatis officium est, audax negotium ve„recunde suscipiam: ut de fide pauca discep„tem, de testimoniis plura contexam. De con„ciliis id potissimum sequar, quod trecenti „decem & octo Sacerdotes, tamquam Abra„hæ electi judicio consona fidei virtute, ve„lut trophæum extulerunt, ut mihi videa„tur hoc esse divinum, quod eodem nume„ro in conciliis fidei habemus oraculum, „quo in historia pietatis exemplum.

CAPUT

CAPUT I.

Personarum discrimen, & naturæ unitas in Trinitate demonstratur.

3. „Assertio fidei nostræ hæc est, ut unum „Deum esse dicamus, neque ut gen„tes Filium separemus, neque ut Judæi na„tum ex Patre ante tempora, & ex Virgi„ne postea editum denegemus: neque ut Sa„bellius Patrem confundamus & Verbum, „ut eundem Patrem asseramus & Filium; „neque ut Photinus initium Filii ex Virgi„ne disputemus, neque ut Arius plures, & „dissimiles potestates plures deos gentili er„rore faciamus. Deus enim, & Dominus no„men magnificentiæ, nomen est potestatis, „vel quod dominetur omnibus, vel quod „spectet omnia, vel quod timeatur a cunctis. *Deus unus & trinus.*

4. Si ergo unus Deus, unum nomen po„testas, una est Trinitatis, sicut ipse dicit: „*Ite baptizate gentes in nomine Patris, & Fi„lii, & Spiritus sancti*, in nomine, non in no„minibus. Ipse etiam dicit: *Ego & Pater „unum sumus. Joan* 10. Sumus addidit, ut „Patrem Filiumque cognoscas, quod perfe„ctus Pater, perfectum Filium genuisse cre„datur, & Pater, & Filius unum sint, non „confusione personæ, sed unitate naturæ, „quam unitatem, dum separant Ariani, non „tantum tres deos indicunt, sed etiam Tri„nitatis regnum dividunt, & consequenter „destruunt.

CAPUT II.

Christi divinitas probatur.

Christi attributa divina.

5. „Non perfunctoria debet esse fides Im„perator Auguste, sed fidelis spi„tu, & mente devote Jesum Dominum i„vocemus, Deum esse credamus, ut in n„mine ejus, quod à Patre petimus, impet„mus; Pater enim semper Filium vult r„gari. Filius vult rogari Patrem; nam qu„cunque Pater facit, eadem & Filius fac„jure igitur Dei Filius adorandus, qui mu„dum divinitate sua condidit, & nostru„pietate informat affectum.

6. „Et ideo bonum Deum, sempiternum„perfectum, omnipotentem, verum deb„mus credere, & reliqua in Scripturis di„nis relata, sine quibus Deus non est. Qu„igitur Deus Christus, & bonus, & omn„potens, & sempiternus, & perfectus, & v„rus est: hæc enim in natura divina sun„nequis autem possit errare sequatur e„quibus Scriptura sancta Filium significav„Verbum dicitur, Filius dicitur, Dei virt„dicitur, dicitur Dei sapientia; Verbum, qu„immaculatum, virtus, quia perfectus, F„lius, quia genitus ex Patre, sapientia, qu„unum cum Patre, unum æternitate, unu„divinitate. Non sunt autem hæc nuda n„mina, sed operatricis virtutis indicia: „enim plenitudo divinitatis in Patre, & „Filio non discrepans, sed una divinita„nec confusum, quod unum est, nec mul„ple

„plex, quod indifferens; si enim hoc de hu„manis Scriptura dicit, quia multi unum „sunt, uti fideles concordes. *Act.* 4. *v.* 32. „quorum nulla potest esse cum divinis com„paratio, quanto magis Pater, & Filius di„vinitate unum sunt, ubi nec substantiæ, „nec voluntatis ulla est differentia? diver„sitas plures facit, unitas potestatis exclu„dit numeri quantitatem: quia unitas nu„merus non est, sed hæc omnium ipsa prin„cipium est.

CAPUT III.

Patris & Filii unitas testimoniis Scriptura probatur.

7. „Quantum vero Scriptura divina Patris „& Filii secundum divinitatem ex„presserit unitatem, prophetica testantur ora„cula; sic enim dicit Dominus Sabaoth: *in* „*te est Deus, & non est Deus præter te. Is.* 45. „*v.* 14. In te, inquit, est Deus, quoniam in „Filio Pater. *Joan.* 14. *v.* 10. Deus igitur „in Deo est, sed non duo dii, scriptum est „enim, *quia unus Deus*, *Deut.* 6. *v.* 4. & *Ps.* „44. Et Deum Patrem dixit propheta, & „Deum Filium declaravit, dicens: *Sedes tua* „*Deus in Sæculum Sæculi;* & infra: *Unxit te* „*Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus* „*tuis:* Deus est, qui ungit, & Deus, qui se„cundum carnem ungitur Dei Filius, qui „in carne consortes habet. Item cum dici„tur, *pluit Dominus a Domino. Gen.* 19. *v.* 24.

Unitas substantiæ Patris & Filii.

„Unitatem divinitatis agnosce, operationis „enim unitas non facit pluralem divinitatem.

8. „Ut autem una deitas, & Patris, & „Filii, & una dominatio probaretur, ne gen-„tilis, aut Judaicæ impietatis incurreremus „errorem, providens Apostolus, quid sequi „deberemus, ostendit, dicens: *Unus Deus Pa-„ter, ex quo omnia, & nos in ipso, & unus „Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & „nos per ipsum.* In Jeremiæ quoque libro „unum Deum Scriptura dicit: *Hic Deus no-„ster, & non reputabitur alius Deus. Baruch.* „3. *v.* 36. Et de Filio dicit, *qui est cum ho-„minibus conversatus: hic Deus noster, & non „æstimabitur alius ad eum.*

CAPUT IV.

Divinitas & humanitas Christi in tribus Magorum muneribus adumbratur.

Unitas Dei.

9. „Unum Deum communis natura testa-„tur, quia unus est mundus. Unum „Deum fides significat, quia una fides novi „& veteris Testamenti, unum Spiritum san-„ctum testificatur gratia, quia unum baptis-„ma in nomine Trinitatis est. Unum Deum „Prophetæ dicunt, Apostoli audiunt; unum „Deum Magi crediderunt, & aurum, thus, & „myrrham supplices ad Christi cunabula de-„tulerunt, auro regem fatentes, ut Deum „thure venerantes, thesaurus enim regni, „Sacrificium Dei, myrrha est sepulturæ:

„Quo-

omodo intelligimus in Christo differenm divinitatis & carnis: ut homo cerni-, ut Dominus adoratur? Hæc est fides tra; sic se Deus cognosci voluit ab omus; sic tres pueri in igne illæsi crediunt: aderat enim in specie Angeli, qui nebat, ut in numero Trinitatis unius es- laudatio potestatis.

CAPUT V.

rianorum in Christum blasphemiæ.

„Nunc consideremus, quas Ariani de „Dei Filio inferant quæstiones. Ex mpore cæpisse dicunt Dei Filium, cum nditor ipse sit temporum: creatum diunt: quis auctorem inter opera sua depu-, ut videatur, id esse, quod fecit? bonum gant. Sacrilega vox ipsa se damnat, ut lulgentiam sperare non possit: negant vem Dei Filium, negant omnipotentem, cum fateantur omnia facta per Filium, gant etiam divinitate unum esse cum Pae, deleant Evangelium, & Christi vom: *Ego, & Pater unum sumus.* Arianorum blasphemiæ.

CAPUT VI.

Christus non est Patri dissimilis.

„Dissimilem ergo dicunt esse, nos ne- „gamus, & interrogemus scriptus, & quoniam Arianorum duces Arius, unomius, Aetius, Palladius, Demophi- Christus Patri non dissimilis.

„lus,

„lus, Duxentius ipsi se scindunt, & sub fal-
„so sectæ christianæ nomine, quos in impie-
„tatis suæ freto miseros inter naufragia fidei
„reperit fluctuare, tetri dogmatis sævo dente
„dilacerat, ideo tamquam boni gubernato-
„res, quoties permeare possimus, fidei vela
„tendamus, & scripturarum relegamus or-
„dinem.

CAPUT VII.

Christus Patri similis.

Christus Patri similis.

12. „Apostolus dicit imaginem Patris Chri-
„stum esse, ait enim, quod ipse sit
„*imago Dei invisibilis, primogenitus omnis*
„*creaturæ*, primogenitus, inquit, non pri-
„mo creatus, ut & genitus pro natura, &
„primus pro perpetuitate credatur. *Col.* 1.
„*v.* 16. Et alibi dicit: *Quod sit splendor*
„*gloriæ, & character substantiæ ejus. Heb.* 1.
„*v.* 2. Imaginem Apostolus dicit, & Arius
„dicit esse dissimilem, cur imago similitudi-
„nem non habet? in picturis homines no-
„lunt esse dissimiles, & Arius dissimilem Pa-
„tri contendit Filium, & vult, ut Pater dissi-
„milem genuerit sui, quasi impotens qui
„generare similem non potuerit.

13. „Prophetæ dicunt: *In lumine tuo vi-*
„*debimus lumen. Ps.* 35. *v.* 10. Est enim splen-
„dor lucis æternæ, quia claritas paternæ
„lucis in Filio est; *speculum sine macula*, quia
„Pater videtur in Filio, *imago bonitatis*, quia
„virtus in Filio tota cernitur; imago docet
„non esse dissimilem, *character* expressum esse
„signi-

„significat, splendor signat æternum. Per „hanc imaginem Philippo Patrem Dominus „demonstravit, dicens: *Philippe, qui me vi-„det, videt & Patrem. Joan.* 14. Videt enim „in imagine Patrem, qui videt in Filio; hæc „imago veritas, justitia, virtus, vita, & resur-„rectio est, & Pater ipse dixit: *Faciamus ho-„minem ad imaginem, & similitudinem nostram. „Gen.* 1. Pater Filio dicit, & tu dissimilem „Filium Dei dicis?

CAPUT VIII.

Filius Dei æternus.

14. „Claret igitur Filium non esse Patri dis-„similem, & ideo etiam sempiter-„num esse fateamur, cum similis sempiterni „utique sempiternus sit: plenum est vetus „Testamentum Testimoniis filii sempiterni, „plenum est novum. Scriptum est in Testa-„mento: *Ante me non fuit alius Deus, & post „me non erit. Is.* 43. *v.* 10. Semper igitur „Pater, semper & Filius, quia nec Filius „sine Patre potest esse, nec Pater sine Filio. *Æternitas Filii Dei.*

15. „*In principio* enim *erat Verbum, & „Verbum erat apud Deum, & Deus erat Ver-„bum, hoc erat in principio apud Deum. Joan.* 1. „*Erat*, inquit, *apud Deum erat, erat, erat, „erat*: Ecce quater erat: ubi impius inve-„nit, quod non erat? omnes autem hære-„ses hoc Hæbrei capitulo piscator noster ex-„clusit; quod enim erat in principio, non „includitur tempore, non principio præve-

„nitur.

„nitur. Ergo Arius conticescat: quod autem erat apud Deum, non permixtione „confunditur, ut Sabellius obmutescat. Et „Deus erat Verbum: non ergo in prolatione sermonis hoc Verbum est, ut confutetur Photinus: quod vero erat in principio „apud Deum, sempiternæ divinitatis in Patre & Filio inseparabilis unitas edocetur, „ut erubescat Eunomius: postremo cum omnia per ipsum facta dicantur, ipse conditor novi utique Testamenti & veteris designatur, ut Manichæus locum tentationis „habere non possit.

CAPUT IX.

Filius non est posterior Patre.

Filius patre non posterior.

16. „Ante tempora, inquis, non nego Filium, „sed cum Filium dico, ostendo priorem Patrem, quia Pater Filio prior. Sed „quid est hoc? negas esse tempus ante Filium, & tamen nescio, quid ante Filium „vis præcessisse, quod temporis sit, & ostendis media quædam molimina fuisse generandi, in quo generationem Patris significas temporalem. Quomodo ergo immutabilis Deus, si ante Deus postea Pater? pia „mens generationem sine tempore asserit, ut „& sempiternum Patrem cum Filio dicat, „nec aliquando asserat esse mutatum.

CAPUT

CAPUT X.

Divina generatio qualis sit.

„Non ex usu generationis humanæ ca- „lumnia struenda, neque ex nostro ;rmone componenda generatio divina: ne- ue enim angustis sermonibus nostris im- ıensæ magnitudinem possumus divinitatis ıcludere, cujus magnitudinis non est finis: ımque hominis generationem, si definire ɔntendas, tempus ostendis, generatio au- ;m divina supra omnia est, omnes cogi- ıtiones ascendit & sensus; impossibile est enerationis scire secretum, mens deficit, ɔx silet, non mea tantum, sed & ange- ɪrum. Tu quoque manum ori admove, rutari non licet divina mysteria: licet ire, quod natus sit, non licet discurrere, ıomodò natus sit: quid te ista quæstio- ım tormenta delectant? audis Dei Filium? ıt dele nomen, aut agnosce naturam. Au- s uterum, agnosce generationis perspicuæ :ritatem: audis cor, verbum intellige: ɪdis dexteram, agnoscere virtutem: au- s os, agnosce sapientiam. *Divina generatio non est corporalis.*

CAPUT XI.

Pater non est prior Filio.

„Quæris, utrum prior non possit esse, „qui Pater est: quæro a te, ut do- as, quando Pater prior fuerit; testimo- s, aut argumentis collige veritatem; si *Pater non est prior Filio.*

„testi-

„testimoniis, legisti dicentem: *Non erit in „te Deus recens, nec adorabis Deum alienum. „Ps.* 80. *v.* 10. Si enim Filius Patre poste-„rior est, recens est; & si unius non est di-„vinitatis, alienus est; sed si alienum pu-„tant, cur adorant eum?

Solvuntur objectiones.

19. „Sed dicis: usu accipimus, eo, qui „nascitur, priorem esse, qui generat. Ergo „quia usum requiris, quando generandus est „ex Patre, parvulus fuit, vidisti in cunis „infantulum vagientem: si enim infirmita-„tem generationis habuit, necesse est, ut non „solum in nascendi, sed etiam vivendi inci-„derit infirmitatem. Sed fortasse eo prolabe-„ris amentiæ, ut de Dei Filio ista non ab-„nuas. Verum si ita Filium discutis Patrem „arguis, & dum Christo præjudicas, Patrem „abjudicas: nam si divina generatio subjecta „tempori fuit ad instar humanæ, ergo & „Pater corporali utero portavit Filium. Sed „quomodo sine sexu altero generationis usus? „tu usum quæris, ego sexum; tu tempus „exigis, ego ordinem: tu finem discutis, ego „quæro principium, nempe finis ex princi-„pio non principium pendet ex fine. Omne, „inquis, quod natum est, principium habet, „& ideo Filius principium habet. Sed ego „Filium natum profiteor, quod reliquum est „impietatis horresco. Deum confiteris ho-„mo, & tali circumscribis calumnia? Deus „hanc averruncet amentiam.

CAPUT

CAPUT XII.

Iteratæ in Filium objectioni respondetur.

20. „Rursus objiciunt: Ergo non est Filius, „si non habet, quæ habent filii; sed „quia usitatum non reperimus ordinem, ac„quiesce Ariane, præcipuam filii generatio„nem fuisse. Etenim si operatio Dei præci„pua est, quia non manibus operatur ali„quid, non labore conficit, non diebus ab„solvit, sed quia *dixit & facta sunt*, cur non „credamus præcipuam generationem esse ejus „in Filio? non enim sola admirabilis ex Pa„tre generatio Christi; admirabilis etiam ip„sa generatio ejus ex Virgine. Dic enim, „quomodo natus sit ex Maria, quomodo „uterus eum habuerit virginalis, quomodo „sine semine viri partus? unde virgo præ„gnans, & puella mater, ante fœtus, quam „copulam ut uxor experta? si ergo in vir„gine usus defuit generationis humanæ, „quomodo in Deo Patre propriæ generatio„nis usum requiris? credere tibi justum est, „discutere permissum non est.

CAPUT XIII.

Quomodo Filius sit genitus.

21. „Dicet aliquis: quomodo generatus est „Filius? Respondeo: quasi sempi„ternus, quasi Verbum, quasi splendor lu„cis æternæ, quia simul splendor operatur, *Quomodo Filius genitus.*

„ut

„ut nascitur. Noli ergo credere, quod fue„rit vel momentum aliquod, quo fuerit si„ne Sapientia Deus, aut sine splendore lux: „noli ex nostris æstimare divina, sed divi„na crede, ubi humana non invenis. Ergo „cum audimus ex utero Filium, ex corde „Verbum, credamus, quia non plasmatus „manibus, sed ex Patre natus, non artifi„cis opus, sed progenies est parentis.

22. „Et ideo, qui dixit: *Hic est Filius „meus; Matth.* 17. non dixit: hic est tempo„ralis, non dixit: hæc est creatura, seu fa„ctura mea, seu hic servus meus, sed hic „Filius meus. Filium ergo legimus, mens „tua percipit lectionem, edat lingua confes„sionem, aufer hinc argumenta, ubi fides „quæritur. Non quæro, quid loquantur Phi„losophi, requiro, quid faciant. Vide, quam „fides argumentis præponderet: illi quoti„die a suis consortibus deseruntur, qui co„piose disputant, isti quotidie crescunt, qui „simpliciter credunt: non creditur Philoso„phis, creditur piscatoribus.

23. „Nunc videamus, quo distant a gen„tilibus Ariani: illi deos appellant dispare se„xu, hi dissimilis potestatis; illi deorum suo„rum principium asseverant temporale, & „isti Christum cœpisse ex tempore mentiun„tur, nonne ex Philosophia omnem impie„tatis suæ traxerunt colorem? illi tamen, „quod venerantur, amplificant: illi Dei Fi„lium creaturam asserunt esse, qui Deus est.

CAPUT

CAPUT XIV.

Filius Dei non est creatura.

24. „Creaturam non esse Dei Filium pro- *Filius Dei non est creatura.*
„batur primo ex eo: *Prædicate Evangelium universæ creaturæ.* Si ergo Christus „creatura, sibi ipsi mandaret Evangelium „prædicari, quod absurdum est. Deinde juxta Apostolum, *Rom.* 8. *vanitati creatura subjecta est*, quod non convenit Christo. Item „creatura *congemiscit, a servitute liberatur, loc. cit.* quæ Filio non competunt; *per quem* „*facta sunt omnia*, *Joan.* 1. & ipse seipsum „non fecit.

25. „Deinde legimus Filium *genitum. Ps.* „109. Legimus *primogenitum*, quia nemo „ante ipsum, legimus *unigenitum*, quia ne„mo post ipsum: legimus item *generationem* „*ejus quis enarrabit?* Generationem, inquit, „non creationem; ostendit quoque Dei Fi„lius distantiam generationis, & gratiæ di„cens: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem* „*vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Non „dicit ascendo ad Patrem nostrum, sed Pa„trem vestrum, quæ separatio diversitatem „ostendit, quod illius generator noster crea„tor sit: & addidit. *Deum meum, & Deum* „*vestrum*, quia licet ille & Pater unum sint, „& illi Pater sit proprietate naturæ, nobis „Deus Pater cœperit esse per Filium non „naturæ jure, sed gratiæ, Deum autem „suum Christus nominavit, ut homo.

CAPUT XV.

Nonnullæ adhuc objectiones solvuntur.

Aliæ objectiones. 22. „Unde & illud vane jactare Ariani consueverunt: *& Dominum eum Christum fecit Deus. Act. 2. v.* 36. Sed totum „sic legitur, *& Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis*: non divinitas „crucifixa, sed caro est, non ergo factura „Dei Filius. Facessat igitur & illud: *Dominus creavit me. Prov.* 8. Non dixit, Pater „creavit, sed Dominus creavit me, caro „Dominum agnoscit, gloria Patrem significat, creatura nostra Dominum confitetur, „charitas Patrem novit. Ergo ob causam „incorporationis hoc dicitur, in qua crucifixus, mortuus, & sepultus est: nec mirum, si ante sæcula fundatum se dicit, cum „legeris *prædestinatum ante tempora sæcularia.* „1. *Tim.* 1. Multa alia documenta præsto „esse possent hujusmodi de incarnatione dicta, quæ gratia brevitatis omittuntur.

CAPUT XVI.

Non est idem creatum & genitum.

Non idem genitum & creatum. 27. „Nunc ipsos Arianos interrogo: an „idem putent esse genitum, quod „creatum? si enim idem dicunt, nihil distat „inter generare & creare; ergo quoniam & „nos creati sumus, inter nos & Christum & „elementa nulla est distantia, quod Ariani „non audebunt dicere. Si autem distat in-

„ter

„ter creatum & genitum, cum legerimus „genitum, non utique intelligimus & crea„tum: dicant igitur generatum ex Patre, „ex Virgine procreatum, aut dicant; quo „modo Dei Filius & genitus & creatus: una „utique natura, & maxime Deus diverſitatem „non recipit.

28. „Deinde prohibet me Paulus creatu„ræ ſervire, & Chriſto admonet ſervien„dum. *Rom.* 1. *v.* 24. Non ergo crea„tura Chriſtus: & ſane quomodo creatura „in Deo eſſe poteſt? qui naturæ ſimplicis „eſt, non compoſitæ, cui nihil accedat? „penetrans omnia, ubique totus, & quid„quid præſtantius ad decorem, quidquid „ſublimius ad poteſtatem, hoc Deo intelli„gas convenire? Ergo quia in Filio com„placet Pater. *Matth.* 17. Crede, quia dig„nus Patre Filius, crede, quia *a Deo exi„vit. Joan.* 16. *v.* 27.

CAPUT XVII.

Chriſtus proprius Dei Filius.

29. „Unde non ſolum Deus, ſed etiam „verus Deus, verus e vero, & „adeo verus, ut ipſe ſit veritas, adeoque „*Filius Dei proprius*, *Rom.* 8. *v.* 32. *quem „tradidit Pater*, *Gal.* 1. *v.* 3. & *qui tradit ſe„metipſum pro nobis. Eph.* 5. *v.* 2. Unde ap„paret. unam eſſe operationem, unam eſſe „Patris & Filii voluntatem. Si naturalem „ergo majeſtatem quærimus, genitus eſt: qui *Chriſtus proprius Dei Filius.*

„genitum inficiatur, proprium negat, qui „proprium abnuit, communem ceteris arbi„tratur, sin vero generationis ipsius proprie„tatem requirimus, ex Deo exivit.

30. „Sed si naturam non agnoscunt, si „non credunt scripturis, vel operibus cre„dant: cui enim dicit Pater: *faciamus hominem*, „nisi ei, quem verum Filium sciret? in quo „nisi in vero Filio imaginem suam recognosce„ret? non est unum adoptivus & verus, quo„modo autem nisi verum Filium sciret, com„mitteret ei voluntatis suae unitatem, & ope„ris veritatem? quia eadem facit Filius ope„ra, quae Pater facit, & quos vult vivificat „Filius. *Joan.* 5. *v.* 19. Verum ergo Deum „Christum dubitare non possumus, quem „ambulantem super mare Apostoli Deum cre„diderunt, *Matth.* 14. quem verum Dei Filium „pendentem in cruce Centurio, carnifices & „ipsi daemones fatebantur, quem Isaias prae„dicavit dicens: *jurabunt per Deum verum. Is.* „65. *v.* 16. Denique de quo Joannes 1. *Joan.* 5. „ait: *Hic est verus Deus, & vita aeterna.*

CAPUT XVIII.

Arianorum errores in Nicaena & Ariminensi Synodo damnati.

Concilium Nicaenum Arium damnat.

31. „Deus igitur ex Deo, lumen de lumi„ne, Deus verus, de Deo vero, ex „Patre natus, non factus, sed unius substan„tiae cum Patre. Sic nostri secundum scrip-

„turas

„turas dixerunt Patres, qui sacrilega dogma- *Sacrilega*
„ta ideo suis inferenda putaverunt decretis, *dogmata.*
„ut Arii perfidia se proderet. Unde eos,
„qui dicunt, erat, quando non erat, & an-
„tequam nasceretur, non erat: & qui ex ni-
„hilo factum, aut ex alia substantia natum,
„ac dicunt esse aut mutabilem, aut conver-
„sibilem Dei Filium, anathematizat catho-
„lica, & apostolica Ecclesia.

32. „Hoc & in Ariminensi Concilio ha- *Et Concilium Ariminense.*
„buit prima confessio, & post Ariminense
„Concilium secunda correctio confessionem
„epistolæ ad Imperatorem Constantium missæ
„testatur, correctiones alias sequentia Con-
„cilia profitentur.

CAPUT XIX.

Arii refutatio & tragica mors.

33. „Arius ergo dicit: erat, quando non *Arii errores refutantur.*
„erat. Sed Scriptura dicit, *erat*,
„non dicit, non erat, & Joannes scripsit:
„*In principio erat Verbum &c.* cui ergo cre-
„dimus? Joanni in Christi pectore recumben-
„ti? an Ario inter effusa se viscera volutanti? *Ejus mors.*
„crepuit enim medius, & effusa sunt visce-
„ra ejus, sicut de Juda dixit Petrus Apo-
„stolus. *Act.* 1. *v.* 18.

34. „Veniamus ad alia. Arius dixit: An-
„tequam nasceretur, non erat. Sed Scriptu-
„ra dicit: Omnia esse per Filium, quomodo
„ergo aliis dedit esse, qui non erat? cum

„autem dicit impius, *quando* & *ante*, haec „utique duo verba tempus ostendunt, quo„modo ergo tempus negant ante Filium, & „volunt prius fuisse, quae temporis sunt?

35. „Arius dicit: ex nihilo Dei Filium; „quomodo ergo Dei Filius, quomodo pater„no generatus ex utero? quomodo eructa„tum ex corde verbum legitur?

36. „Arius dicit: ex alia substantia. Quae „igitur alia substantia aequatur Dei Filio, ut „ex ipsa Dei Filius sit? aut quomodo repre„hendunt, quia nos in Deo ουσιον latine sub„stantiam dicimus, cum ex alia dicendo sub„stantia Dei Filium esse, etiam ipsi aliam „substantiam Dei esse confirment.

37. „Arius dicit, creaturam esse Dei Filium „non sicut ceteras creaturas. Quae enim crea„tura, non sicut alia creatura? non ut ho„mo, non ut angelus. Nihil ergo praefe„rendo donavit, sed ad simplices decipien„dos misero colore fraudem suae impietatis „obduxit.

38. „Arius dicit mutabilem & converti„bilem Dei Filium. Quomodo ergo Deus, „si mutabilis, cum ipse dixerit: *Ego sum*, „*ego sum*, *& non sum mutatus*. *Malach*. 3. *v*. 6.

CAPUT

CAPUT XX.

Invitatio ad Christum.

16. „O Domine calumniatores &. hostes „tuos relinquens converte te ad „nos & sanctifica aures principis Gratiani, „omniumque, in quorum manus hic libellus „venerit. Emunda aurem non fontanis po„culis, sed sermonibus omni nive purioribus, „poculo de cælo delato, vino, quod lætifi„cat cor hominis, infidelitatis mortem „ignorat, sacrilegia aliena non teneat. Hoc „vino Dominé Jesu sensus nostros dilue, ut „te adoremus, te colamus visibilium, & in„visibilium Creatorem: non potes enim invisi„bilis aut bonus non esse, qui id etiam tuis „operibus contulisti. *Christus adorandus.*

LIBER SECUNDUS.

PROLOGUS.

Nomina Dei in sacra scriptura ejus æternitatem probant.

1. „Sunt evidentia quædam indicia, quæ „proprietatem deitatis ostendunt, „sunt, quæ similitudinem Patris & Filii, „sunt etiam, quæ perspicuam divinæ majesta„tis exprimunt unitatem. Proprietates itaque „sunt generatio, Deus Filius, verbum, si„militudo, splendor, character, speculum, „imago unitatis æternæ, sapientia, virtus, „veritas, vita. Hæc indicia Dei filium ita *Nomina Dei.*

„signant, ut ex his sempiternum Patrem esse „cognoscas nec ab eo Filium discrepantem. „His duodecim tamquam lapidibus pretiosis „fidei columna consurgit, & quibus sancti „Aaron Christi vestimentum sacerdotis in„texitur.“

2. Itaque principium fidei nostrae est, „scire quod genitus est Dei Filius, nec satis „est dixisse Filium, nisi & Unigenitum Fi„lium designaveris; si creatura est, Deus non „est, si Deus non est, nec vita est, si non „est vita, nec veritas est. Ergo tria illa, id „est Generatio, Filius, Unigenitus principali„ter & proprie indicant ex Deo Filium: tria „sequentia, id est, Deus, vita, veritas, virtu„tem ejus manifestant. Imago quoque splen„dor & character dicitur Dei Filius, quia „haec incomprehensibilem paternae majestatis „divinitatem in Filio & expressam similitu„dinem revelarunt. Haec quoque tria vide„mus ad similitudinem pertinere. Reliqua „sunt virtus, sapientia, justitia, ut his singu„lis operationibus aeternitas probaretur: nam „si Filius ex nihilo est, non est Filius, si crea„tura est, non est creator, si factura est, non est „omnium factor, si discens, non est praecogni„tor, si accipiens, non est Deus, si dissimilis, „non est imago, si per gratiam, non per „naturam, si divinitatis expers, auctor mali„tiae, quia nemo bonus, nisi unus Deus.

CAPUT

CAPUT I.

Dei Filius bonus & auctor bonorum.

2. „Scriptum est, inquiunt Ariani, nemo „bonus, nisi Unus Deus. Verum hoc „dicit in hominis forma Dei Filius, & dicit „Scribæ, qui magistrum bonum Unum Dei „Filium nominaret, Deum negaret, quem „monet, ut Christum non solum ut bonum „magistrum, sed ut bonum Deum credat: „& ideo circumspectione cælesti non dixit: „nemo bonus nisi unus Pater, sed nisi unus „Deus: Pater enim proprium generantis est „nomen, Deus autem unus nequaquam dei„tatem Trinitatis excludit, & ideo natura „laudatur. *Filius Dei bonus.*

CAPUT II.

Bonitas filii ab operibus probatur.

3. „Hiccine ergo non bonus, qui bona „tribuit mihi? Hiccine non bonus, „qui dehiscentem rubri maris æstum in di„vidua aquarum mole divisit, ut fideles cir„cumfusa unda muniret, infideles refusa de„mergeret? Hiccine non bonus, qui tot „populi millia per quadraginta annos manna „cœlesti pavit in deserto? qui fecit, ut Apo„stolorum, Martyrum, & Sacerdotum toti „mundo illucescerent chori? qui non solum „bonus sed etiam Pastor bonus posuit pro „ovibus animam suam? *Ejus bona opera.*

4. „Vi-

4. „Vides bonitatem & ingrate quid „agis? bonum negas, per quem bona speras, „si tamen credas? mihi expedit, ut bonam „credam, ut judicem meum bonum arbitrer. „Sed fortasse non credis filio? audi Patrem „dicentem: *Eructavit cor meum verbum bonum*: „bonum ergo verbum est, adeoque bonus Dei „Filius, qui abstulit peccatum mundi, qui „est imago bonitatis æternæ exprimens illius „effigiem.

CAPUT III.

Filius Dei Deus bonus & verus.

Filius Dei verus & bonus.

5. „Sed quid vobis videtur, qui bonum & „verum Deum Dei Filium denegatis? „cum scriptum sit, quod nullus Deus nisi „unus? nam etsi sint, qui dicantur dii, an in„ter eos Christum annumeratis? qui dicun„tur & non sunt? cum speciale sit eius, ut „semper sit, & præter ipsum alius Deus non sit.

CAPUT IV.

Dei Filius omnipotens.

Filius Dei omnipotens

6. „Itaque cum verus & bonus Dei Filius, „utique omnipotens Deus Dei Filius. „*Apoc.* 1. *Ego sum alpha & omega dicit Do„minus, Deus qui est, & qui erat, & qui venturus „est omnipotens*: quem autem speramus esse „venturum nisi filium? Ergo omnipotens „Dominus & Deus Christus est, & *Zach.* 2. „*Scient, quia Dominus omnipotens misit me.*

„Utique

„Utique qui dicit. Dominus est omnipotens, „& qui misit, Dominus est omnipotens, „ergo & Patris & Filii omnipotentia, sed „tamen Deus unus omnipotens, quia unitas „potestatis est. Denique Christus omnia ha„bet, quæ Pater habet, ergo ipsum omnipo„tentem esse dubitare non possumus.

CAPUT V.

Objectiones solvuntur.

7. „Nec vereor, ne, quia scriptum est „de Deo, *beatus & solus potens.* „1. *Tim.* 6. Ab eo Dei Filius separaretur, „cum scriptura Deum solum potentem di„xerit, non Patrem solum, & ipse de Christo „Deus Pater asserat: *Posui adjutorem super* „*potentem. Ps.* 88. Non ergo Pater solus po„tens, sed etiam Deus Filius, in Patre enim „laudatur & Filius. Certe ostendat aliquis, „quid sit, quod non possit Dei Filius, quis „enim ei adjutor fuit, cum conderet mun„dum? *Objectiones.*

8. Scriptum est, inquiunt: *Pater meus, si* „*possibile est, transfer a me calicem hunc.* „*Matth.* 26. Et ideo si omnipotens est, „quomodo de possibilitate ambigit? Ergo quia „omnipotentem probavi, probavi utique am„bigere eum de possibilitate non posse. Verba „inquis Christi sunt, sed in qua forma lo„quatur, adverte: hominis assumsit affectum, „non ergo quasi Deus sed quasi homo loqui„tur, & dubitat hominis affectu, seu præ„fert

„fert dubitationis signum, quod in simili sta-
„tu exhibere alii homines consueverunt.

CAPUT VI.

Filius Dei liberæ voluntatis est.

Filius Dei liberæ voluntatis.

9. „In tantum processistis impietatis, ut negetis, quod Filius Dei liberæ voluntatis sit: at certe soletis etiam sancto Spiritui derogare, & negare non potestis scriptum esse, *Spiritus ubi vult spirat. Joan. 2. v. 8.* Ubi vult, inquit, non ubi jubetur. Apostolus quoque dicit: *Spiritus dividit singulis, prout vult. 1. Cor. 12.* Hoc est, pro liberæ voluntatis arbitrio, adeoque & Filius: dixit enim; *Deus meus volui, ut faciam voluntatem tuam. Ps. 39. Et voluntarie sacrificabo tibi. Ps. 53.* Scivit hoc etiam S. Petrus dicens: *Domine si vis, jube me venire ad te super aquas. Matth. 14.* Et leprosus rogat: *Domine si vis, potes me mundare:* Respondit Christus: *Volo mundare*, & statim secutus est effectus sanitatis: vides, quia filius arbiter suæ voluntatis est, & Christi voluntas eadem, quæ paterna est.

CAPUT VII.

Affectus humani a Christo suscepti.

Affectus humani in Christo.

10. „Una ergo voluntas, ubi una operatio, sed alia voluntas hominis, alia Dei. Ut homo ergo Christus dubitat, ut homo turbatur, non turbatur ejus vir-

„tus,

„tus, non turbatur ejus divinitas, sed turba-
„tur anima, turbatur secundum humanæ
„fragilitatis assumptionem, & ideo quia su-
„scepit animam, suscepit & animæ passio-
„nes; non enim Deus, eoquod Deus erat, aut
„turbari aut mori potuisset: *Denique Deus,*
„*Deus,* inquit, *meus quare me dereliquisti.*
„*Ps.* 21. Ut homo ergo loquitur, meos cir-
„cumferens metus, quod in periculis positi
„a Domino nos deseri putamus; ut homo
„turbatur, ut homo flet, ut homo crucifi-
„gitur: unde illud, quod lectum est, Domi-
„num majestatis crucifixum esse, non quasi
„in majestate sua crucifixum putemus, sed
„quia idem Deus, idem homo. Per divinita-
„tem Deus, per susceptionem carnis homo;
„Jesus Christus dominus majestatis dicitur
„crucifixus, quia consors utriusque naturæ
„humanæ & divinæ in natura hominis subiit
„passionem, ut indiscrete & Dominus maje-
„statis dicatur esse, qui passus est, & Filius
„hominis, sicut scriptum est, *qui descendit de*
„*cælo. Joan.* 3. *v.* 13.

CAPUT VIII.

Solvitur illud: Pater major me est.

11. „Per naturam igitur hominis dubitavit, *Christus*
„& tæduit, per naturam etiam ho- *quomodo*
„minis illud dicit: *Pater major me est:* nam *minor*
„quomodo potest esse Deus perfectus nisi in *Patre.*
„natura hominis? Si in hoc minorem dicis,
„negare non possum, sed ut verbo utar,
„scri-

„scripturæ, non minor natus sed minoratus, „hoc est minor factus est, cum semetipsum „exinanivit, non remittens, quod erat, sed „assumens, quod non erat, quia formam servi „accepit; imo non solum Patre, sed etiam „angelis minor Filius Dei factus est. *Hebr.* 1. „*v.* 5. Etsi hoc ad præjudicium trahis, „num ergo Filius in natura Dei minor est, „quam sui Angeli, qui ei ministrant?

12. „Non ergo est secundum divinitatem „minor, qui plenitudinem habet divinitatis, „major enim & minor in iis: quæ corporalia „sunt, distingui solent, aut statu major, „aut certe ætate. Vacant ista, ubi de divinis „tractatus inducitur: major enim vulgo dici „solet, qui aliquem instituit, quod in Dei „sapientiam non cadit. Ergo ego Arianos „interrogo, quo putent Patrem majorem, „si quia Pater est, non hic ætas & tempus „neque canities patris & filii pueritia est: „hæc enim majorem solent facere patrem. „Ceterum pater & filius generantis & nati „nomina sunt, quæ non videntur separare, „sed jungere.

13. Itaque accipe Christum secundum di„vinitatem minorem non posse dici: ipse „enim loquitur ad Abraham: *per meipsum ju„ravi.* Ostendit autem Apostolus eum, qui „per se jurat, minorem esse non posse. „*Hebr.* 6. *v.* 13. Ergo majorem non habuit „Christus, & ideo per se juravit, aut si vo„lunt de Patre dictum videri, reliqua non „cohærent: neque enim Pater visus est „Abrahæ

Abrahae, nec Deo Patri pedes lavit, sed in quo futura hominis est figura. Et revera: quomodo majorem habet, qui divinitate cum Patre unum est? Quod enim unum est, dissimile non est, inter majorem vero & minorem discretio est. Ergo nec Pater minorem habet, nec majorem Dei Filius, cum in Patre & Filio nulla divinitatis sit distantia, sed una majestas.

CAPUT IX.

Filius quomodo a Patre missus.

14. „Nec illud metuo, quia missus est Filius, nam considera, quia Dominus noster Jesus Christus in Isaia locutus est: à Spiritu sancto esse se missum. *Is.* 61. *Filius quomodo missus.*

2. Nunquid ergo Spiritu S. minor filius, quia missus est a spiritu? & ut cognoscas nullam majestatis esse distantiam, etiam filius spiritum mittit, sicut ipse dixit: *cum venerit paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre meo. Joan.* 14. Hunc eum Paraclitum & a Patre mittendum supra docuit dicens: *Paraclitus autem ille Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo. Joan.* 14. Vide unitatem, quia quem Deus Pater mittit, mittit & Filius, & quem mittit Pater, mittit & spiritus.

15. „Servemus ergo distinctionem divinitatis & carnis, unus in utraque loquitur Dei Filius, quia in eodem utraque natura „est:

„est: etsi idem loquitur, non uno semper „modo loquitur, quæ sunt divina, quasi ho„mo dicit, quæ sunt humana, quia in mea „substantia loquebatur.

CAPUT X.

Filius Dei quomodo obediens.

Quomodo obediens. 16. „Pari modo obedientiam Filii objicere „solent, quia scriptum est: *Factus „obediens usque ad mortem. Phil. 2. v. 8.* Sed „& hominem præmisit: *Specie inventus ut „homo*, & *usque ad mortem* dixit, ut intelli„geremus obedientiam mortis non divinitatis „fuisse, sed incarnationis, in qua & officia „nostra suscepit, & nomina. Consideremus „ergo, quam moraliter egerit Dominus, ut „nos non solum fidem, sed etiam mores „doceret; namque in forma hominis consti„tutus subditus erat Joseph & Mariæ, num„quid ergo minor & hominibus, quia subdi„tus? aliud pietatis, aliud potestatis est, sed „non præjudicat pietas potestati. In quo „ergo legis subditum Patri? in corpore sci„licet, in quo erat subditus matri.

CAPUT XI.

Dei filius sine subjectione missus.

Filius non subjectus patri. 17. „Consideremus igitur, quia propter nos „Christus suscepit infirmitates no„stras, & ejus exemplo vulnera nostra vino „& oleo curantis agamus cum Arianis hu-

„mani-

„maniter, persuadeamus illis, quod sibi prosit, „sæpe enim flectit humanitas, quos nec vir„tus potuit superare nec ratio. Grande re„medium solatium habere de Christo: quis „appetitus non discat ignoscere, quando & „pro persecutoribus suis Christus crucifixus „orabat? Videsne illas, quas tu putas? „Christi infirmitates tuas esse virtutes? la„chrimæ illæ nos lavant, fletus illi nos ab„luunt, ac dubitatio illa nos firmat, ne tu, „cum dubitare cœperis, desperes; quanto ma„jor est injuria, tanto uberior debetur gra„tia: Sed in ipsis injuriis cognosce divinita„tem. in cruce pendebat, & elementa ei „omnia serviebant, sol refugit, dies occidit, „terra tremuit, non tremuit, qui pependit; „quia in cruce est, vides, quia regnum do„nat, non vides, quid dixerit, legis, quid „gesserit, non legis.

18. „Unde intelligere te convenit, quia „missus non id significat, quod alieno sit „coactus imperio, sed quod voluntario fun„ctus sit arbitratu, alioquin contemtum „ostendis Patris: si enim paternorum famulus „præceptorum Christus venerat in Judæam, ut „solis ejus incolis mederetur, dum Chana„nææ prius filiam liberavit. *Matth.* 15. Non „alieni fuit executor imperii, sed voluntarii „liber arbitrii: nec vereare, ne displiceat „Patri, quod facit filius, cum ipse dicat: „*Quæcunque placita sunt ei, facio semper.* „*Joan.* 8. *v.* 29.

CAPUT XII.

Filius quomodo judex, & ad dexteram Patris sedens.

Filius judex. 19. „Sed si moralibus flecti non possunt „Ariani, provocemus ad judicem, „nempe ad eum, *cui Pater omne judicium de-„dit. Joan.* 5. *v.* 22. Generando, non lar-„giendo. Vide, quam te noluerit filio suo, „derogare, ut tibi ipsum judicem daret. Vi-„deamus ergo ante judicium, quis causam „meliorem habeat, ego aut tu. Prudentis „actoris est, prius conciliare sibi judicem; „peccamus omnes, quis ergo veniam pro-„merebitur? qui defert honorificentiam, an „qui irrogat contumeliam? Quodsi autem „te ratio non moveat, intuere, qui sedeat, „cum quo sedeat, ubi sedeat; sedet Christus „ad dexteram Patris, num tibi videtur in-„ferior? cum Christum non ex præcepto ne-„que gratia sed quasi dilectissimum filium ad „dexteram Dei sedere credamus? nam Chri-„stus, ut sedeat, non quasi jussus obsequitur, „sed quasi filius dilectissimus honoratur: pro-„pter rationem ergo corporis dicit: *Sede ad „dexteram meam, donec ponam inimicos tuos, „scabellum pedum tuorum. Ps.* 109.

Ad dexteram patris sedens. 20. „Ad dexteram quoque sedere nulla „prælatio est, neque ad sinistram injuria, di-„vinitas enim gradum nescit, nec loco cir-„cumscribitur, nec temporibus definitur; „nulla differentia charitatis: nullum discri-„men unitatis: Pater & Filius & Spiritus

„Sanctus

„Sanctus sanctitate unum sunt. Et ut osten„deret Trinitatis esse unam deitatem, cum „tertio dixisset: *Sanctus, sanctus, sanctus*, ad„didit singulariter: *Dominus Deus Sabaoth.* „Sanctus igitur Pater, sanctus Filius, sanctus „Spiritus sanctus. Adoratur igitur Trinitas „non adorat, laudatur Trinitas, non laudat: „ego malo sicut Seraphim credere, & sicut „omnes potestates cælestes adorare.

CAPUT XIII.

Judicium contra Arianos, Sabellianos, & Manichæos.

21. „Quomodo ergo conciliabis Christum „judicem? dic; ego te puto dissimi„lem Patri: respondebit Christus: discerne, „in quo creaturam; dicis: te arbitror: respon„debit Christus: ergo nec mihi nec Patri „credidisti, qui genitum nominavit. Bo„num inquies nego: fiet, ut tibi bonus non „sim. Omnipotentem dicis? non arbitror: „respondebit & ipse, non possum ergo tibi „tua peccata donare. Subjectum dicis, cur „ergo libertatem ab eo petis; dicis: bonus „esto mihi: dicet tibi: ego te bonum esse „volui, & tu mihi id negare contendis.

22. „Hæc Arianus dicat, & Photi„nianus; nego te inquit Deum: respondebit „ei Dominus: *dixit insipiens in corde suo, non „est Deus. Ps.* 32. Dicat Sabellianus: Ego „te Patrem & Filium & Spiritum arbitror:

 „respon-

„respondebit ei Dominus: non audisti me di„centem: *solus non sum, sed ego & qui misit* „*me Pater. Joan.* 8. Dicat & Manichæus, „ego auctorem carnis meæ diabolum credo: „respondebit ei; ergo quid facies in cælesti„bus? vade ad auctorem tuum. Mitto alia „hæreticorum portenta, quibus Christus re„spondebit: populе meus quid feci tibi? hæc„cine referuntur pro omnibus, quæ retribui „tibi, ut me impie negarent, pro quibus mor„tem sustinui.

CAPUT XIV.

Judicis Sententia.

Judicis Sententia. 23. „Quid putas Christum judicaturum? „jam judicavit, tenemus ejus sen„tentiam: *Omnes*, inquit, *honorificent Filium*, „*sicut honorificant Patrem; qui non honorificat* „*Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* „*Joan.* 5. Videamus ergo, quoniam quem „filius damnat, & Pater damnat, qui dicit: „*Omnia, quæ Pater habet, mea sunt;* & ideo „honorificemus Filium, sicut honorificamus „Patrem, ut per Filium ad Patrem pervenire „possimus.

CAPUT XV.

Pervicacia Arianorum Judaicæ similis.

Ariani Antichristi vitandi. 24. „Denique una confessio Petri abundavit „, ad fidem Christo: *Tu es Christus Fi*„*lius Dei vivi. Matth.* 16. Sat est enim gene„rationem scire divinam, non divisam, non „dimi-

„diminutam, non derivatoriam, non crea-„tam: hoc enim totis scripturarum exponi-„tur libris. & tamen more Judaico aures „suas Ariani claudere solent, aut serere tu-„multus, quando verbum salutis auditur. „Et quid mirum, si humanis vocibus credere „non soleant infideles, qui non credunt di-„vinis: *clarificavi nomen tuum. Joan.* 12. *Et* „*clarificabo.* Tales deserendos Apostolus di-„cit, qui quæstiones serunt, hoc est, hære-„ticos. 2. *Tim.* 2. Et Joannes dicit, hære-„ticos esse antichristos, Arianos utique de-„signans. 1. *Joan.* 1. Hæc enim hæresis „ex omni hæresi venena collegit.

CAPUT XVI.

Gratiano victoria de Gothis spondetur.

24. „Progredere ergo Imperator scuto fidei „septus, & gladium spiritus ha-„bens: progredere ad victoriam superioribus „promissam temporibus, & divinis oraculis „prophetatam: nam & futuram nostri de-„populationem, & bella Gothorum Ezechiel „prophetavit dicens: *O Gog, hæc dicit Do-„minus, ascende ad populum meum Israel,* „*ut nubes operire terram in novissimis die-„bus. Ezech.* 38. Gog iste Gothus est, quem „jam videmus exisse, de quo promittitur „nobis futura victoria dicente Domino: *&* „*deprædabuntur eos, qui deprædati eos fuerant, &* „*despoliabunt eos, qui sibi spolia detraxerant,* „*dicit Dominus Ezech.* 39. *v.* 10. *sqq.* Nec „ambigas sancte Imperator, quod qui per-

Victor gratianus.

„fidiæ alienæ pœnam excedimus, fidei ca-
„tholicæ in te vigentis habituri simus auxi-
„lium: jam enim satis omnipotens Deus no-
„stro exilio & sanguine nefas impietatis
„eluit.

25. „Convertere itaque Domine fideique „tuæ attolle vexilla, non hic aquilæ mili-„tares exercitum ducunt, sed tuum Domi-„ne Jesu, nomen & cultus, non hic infide-„lis aliqua regio, sed Italia, sed ea, quæ „confessores mittere solet: Italia aliquando „tentata, numquam mutata, quam dudum „ab hoste barbaro defendisti, nunc etiam „vindicasti. Ostende nunc evidens tuæ ma-„jestatis indicium, ut is, qui te versutum „Dominum & cœlestis militiæ ducem credit, „& sapientiam non temporalem nec crea-„tam, sed sempiternam Dei virtutem & divi-„nitatem, tuæ majestatis fultus auxilio fidei „suæ trophæa mereatur.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Strictius in prioribus libris tractata fusius exponuntur.

Dicta fusius tractantur.

1. „Quoniam mens prava, quorundam „ferendis intenta quæstionibus, co-„git uberiori stylo conficere, quæ superius „paucis perstricta sunt, placuit mihi ea paulo „latius exequi, ne ea quasi diffidentia as-„sertionis deseruisse potius quam securitate „fidu-

luciae propofuiffe videamur. Objectum
ro fibi fabularum ufum S. Ambrofius
cemplo fcripturae diluit, tum alia poetica
emorantis. *Act.* 11. *v.* 8. Tum Sirenas,
43. *v.* 20. Quae figurae funt voluptatum,
tantis, a quibus & Pauli verba & Christi
cta nos avocare debent.

CAPUT II.

Christus altissimus, & habens immortalitatem.

„Dubitari non poteft, quod altiffimus *Christus*
„Chriftus fit, nam in Evangelio *altissimus.*
abes: *Tu puer propheta altissimi vocaberis*,
uc. 1. Quis altiffimus? Dei Flius. Ergo
ui altiffimus Deus Chriftus eft & folus,
tique cum dicitur Deus, non feparatur
iam Dei filius, qui enim altiffimus, folus
cut fcriptum eft. *Tu folus altissimus super
nnem terram. Pf.* 82. Unde etiam illud
xplofum eft, quod folent ad calumniam
erivare, quia de Deo fcriptum eft. *Qui
lus habet immortalitatem. Tim.* 6. De Deo
nim fcriptum eft, quod eft commune no-
ien Patri & Filio.

CAPUT III.

Filius a Patre non feparandus.

„Ergo cum legis Deum, non fepares *Filius a*
Patrem, non fepares Filium, quia *Patre non*
eitas Patris & Filii una eft. Et eadem, *feparan-*
dus.

 „&

„& ideo nec ibi separes, ubi legis: *quia beatus & solus potens.* 1. *Tim.* 6. *v.* 13. De Deo „enim dictum est, convenit ergo & Patri & „Filio Dei nomen, quando convenit & operationis effectus, unde beatus negari non „potest Filius, qui beatitudines donat. *Ps.* „31. *v.* 1.. Potens abnui non potest, de „quo Pater dicit: *posui adjutorium super potentem. Ps.* 88. Immortalitatem autem ejus „quis audeat diffiteri? cum etiam aliis immortalitatem ipse largitus sit, sicut scriptum est de sapientia Dei: *per hanc habeto* „*immortalitatem. Sap.* 8. *v.* 13. An negatur „immortalis divinitas Christi, quia in carne „pro omnibus mortem gustavit? Sed alia „est carnis infirmitas, alia divinitatis aeternitas; mors carnis est immortalitas potestatis, quodsi divinitas fecit, ne caro videret „corruptionem, quae corruptelae erat obnoxia per naturam, quomodo mori posset „ipsa divinitas?

4. „Quomodo autem lucem inaccessibilem non habitat Filius, cum in sinu Patris „Filius sit? *Joan.* 1. *v.* 9. Lux autem Pater lux etiam ipse sit Filius, quia Deus „lux est, aut si aliam lucem inaccessibilem „quam deitatis putamus, numquid melior „Patre lux est, ut non sit in luce, qui & „apud Patrem est, & in Patre? non ergo „separent Filium, cum legunt solum Deum, „nec Patrem separent, cum solum Dei filium „legunt: accipe nunc & solum Patrem & „solum Filium: solus Pater, quia alius Pa-

„ter

„ter non eſt, ſolus Filius, quia alius filius „non eſt, ſolus Deus, qua una divinitas „Trinitatis eſt.

CAPUT IV.

Chriſtus ſecundum carnem factus.

5. „In quo Chriſtus factus ſit, per os ſancti „Patriarchæ, locutus aſſeruit, di„cens: *æſtimatus ſum cum deſcendentibus in la„cum, factus ſum ſicut homo ſine adjutorio in„ter mortuos liber. Pſ.* 87. *v.* 4. Et hic ſicut „homo, inquit, non ſicut Deus factus ſum, „*& repleta eſt malis anima mea;* anima utique „non divinitas, quia inter mortuos liber ſine „adjutorio, quia neque per nuntium neque „per legatum, ſed ipſe per ſe Dominus ſal„vum fecit populum ſuum. Quomodo enim „potuit adjutorium ſui corporis quærere ſu„ſcitandi, qui alios ſuſcitavit? ac licet ho„mines quoque ſuſcitaverint mortuos, non „in ſua tamen virtute fecerunt, ſed in Chriſti „nomine, aliud vero eſt rogare, aliud impe„rare; aliud mereri, aliud donare. *Chriſtus factus ſecundum carnem.*

6. „Sed lectum eſt, quia rogavit. Di„ſce diſtantiam, rogat quaſi filius homi„nis, imperat quaſi Dei filius: nec moveat, „quia potentem dixit filium hominis, cum „Dominum majeſtatis legeris crucifixum, „quæ enim major potentia, quam ſupra cœle„ſtes poteſtates habere dominatum? habebat „autem, qui Thronis, dominationibus & an„gelis imperabat, qui illum adorabant, „*Marc.* I. *v.* 13.

CAPUT

CAPUT V.

Factum non idem semper ac creatum.

Non idem factum & creatum.

7. „Non semper factum esse ad creationem „refertur, scriptum est enim: *Do„mine refugium factus es nobis.* Ps. 89. v. 1. „Ubi non creationis definitio declaratur: „prolixum est, si velim singula recensere, „quoties factum legerimus, non utique per „naturam sed per gratiam, nam & Moyses „dicit: *adjutor & protector factus es mihi in „salutem.* Exod. 13. v. 8. Et David dicit: „*esto mihi in Deum protectorem, ut salvum „me facias.* Ps. 30. v. 3. Et Esaias dicit: „*Factus est omni civitati humili adjutor.* Is. 25. „v. 4. Non utique sancti Deo dicunt, crea„tus es, sed protector & adjutor per gra„tiam tuam factus es nobis.

CAPUT VI.

Objectio ex Joanne sumta diluitur.

Quid factum in Christo.

8. „Unde nec illud verendum est, quod „solent Ariani dicere; factum esse „Dei verbum, quia scriptum est inquiunt: „*Quod factum est, in ipso vita est.* Joan. 1. v. 4. „Sed primum intelligant, si ad substantiam „divinam referant, *quod factum est*, Mani„chaeorum se quaestionibus implicari, qui „objiciunt: si quod in ipso factum est, vita „est, etiam in ipso aliquid, quod in ipso factum „non sit, & mors est, ut duo impia inducant „principia, quod damnat Ecclesia.

CAPUT

CAPUT VII.

lud, Dominus creavit me, explicatur.

„Unde intelligimus illud, quod de incarnatione Domini scriptum est: *Dominus creavit me principium viarum suarum. Prov.* 8. Id significare, quod ad redimenda opera Patris Dominus Jesus ex virgine sit creatus, propter quæ autem opera sit creatus ex virgine, ipse Dominus ostendit dicens: *cum in hoc mundo sum, lux sum hujus mundi Joan.* 9. *v.* 4. Nec de principio residet aliquid quæstionis, cum interrogatus in carne, *Tu quis es?* responderit: *principium, quod & loquor vobis. Joan.* 8. *v.* 15. Quod non solum ad substantiam divinitatis æternæ refertur, sed etiam ad documenta virtutum, quarum ipse auctor est. *Illud Dominus creavit me exponitur.*

10. „Liquet igitur etiam de incarnatione dictum esse, *principium viarum suarum*, quod ad sacramentum suscepti corporis videtur esse referendum: ideo enim carnem suscepit, ut ad cœlum nobis sterneret iter, via autem superna est Dei virtus, cujus principium est Christus. Est principium integritatis, qui docuit virgines viriles non expectare concubitus: principium parsimoniæ Christus, qui pauper factus est, cum esset dives. 2. *Cor.* 8. v. 9. Principium patientiæ Christus, qui cum percuteretur, non repercussit. 1. *Petri* 2. *v.* 23. Principium humilitatis Christus, qui formam servi accepit.

„*Phi-*

„*Philip.* 1. Principium illud crux Domini „est, principium fortitudinis, quæ via sanctis est reserata a martyribus ad sacri certaminis passionem.

CAPUT VIII.

Illud, puer natus est nobis, explicatur.

Illud puer natus est nobis explicatur.

11. „Vidit hoc principium Isaias & ait: „*Puer natus est, filius datus est nobis* „*Isa.* 9. Viderunt & Magi & ideo parvulum „in præsepio adoraverunt: distingue singulorum momenta verborum: puer natus „est, filius datus est nobis, etsi ex Patre „natus, non tamen nobis natus, sed datus „est, quia non filius propter nos, sed nos „propter filium: neque enim nobis natus „est, qui & ante nos natus est, & totius „conditor est creaturæ; neque nunc primum „nascitur, qui erat semper in principio, sed „illud, quod non erat, nobis nascitur. Alii „codices habent: *puer natus est nobis, filius* „*datus est nobis*: hoc est, qui erat Filius Dei, „hic ex Maria puer natus est nobis, & datus est nobis, quod enim supra nos est, „datur.

12. „Sed videte, quomodo hic locus „multas hæreses extinguat: puer natus est „nobis, non Judæis, non Manichæis, non „Marcionitis, nobis, hoc est credentibus, „non incredulis, & ille quidem misericordia sua omnibus natus est, sed perfidia „hæreticorum fecit, ut non omnibus nasceretur. Similiter Filius non infidelibus sed

„fide-

„fidelibus datus est: nobis datus est non „Photinianis, qui non datum nobis Dei Fi-„lium dicunt esse, sed ab initio inter nos „natum: nobis datus est non Sabellianis, qui „eumdem asserunt Patrem esse, quem Fi-„lium; nobis non Arianis, qui non habent „Filium pro salute datum, sed pro infir-„mitate transmissum, non habent consilia-„rium, quem putant futura nescisse; non ha-„bent Filium, quem sempiternum non pu-„tant.

CAPUT IX.

Objectio solvitur.

13. „Fortasse dices: quomodo de incarna-„tione Christi dictum esse memo-„raverim, *Dominus creavit me*, cum ante in-„carnationem Christi creatura sit mundi? „sed considera, quia moris est Scripturis di-„vinis & futura pro præteritis dicere, & „geminam in Christo significare substantiam „divinitatis & carnis, ne quis aut divinita-„tem neget ejus, aut carnem: unde hic quo-„que præmisit creaturam carnis & subtexuit „assertionem divinitatis, ut scires, non duos „Christos, sed unum esse, qui & ante sæ-„cula generatus sit ex Patre, & ultimis tem-„poribus creatus ex virgine. Ante omnia „ergo generatio, ante quam *formaretur or-„bis* inter omnia & propter omnia creata; „natus ex Patre supra legem, factus ex Ma-„ria sub lege.

Christi duplex generatio.

CAPUT

CAPUT X.

Baptistæ verba de Christo explicantur.

Christus prior Joanne. 14. „Sed scriptum est: *post me venit vir,* „*qui ante me factus est, quia prior* „*me erat. Joan.* 1. Unde dicunt: ecce qui „erat, factus est. Ipsa verba perpendamus: „*post me*, inquit, *venit vir*. Vir ergo est, „qui venit, ipse qui factus est; vir autem „nomen est sexus, sexus autem non utique „divinitati, sed naturæ deputatur humanæ; „possem ergo dicere: erat in præcognitione „quidem corporis, sed æternitate virtutis, „nam & Ecclesia erat, & sancti erant præ„destinati ante sæcula. Sed non id hoc loco „dico, sed illud assero, factum esse non ad „divinitatem, sed ad incarnationis pertinere „naturam.

15. „Nec metuo, quod objecturi viden„tur, quia in superioribus non habet, *virum*. „Sed videant, quod & ibi præmiserit, *ver*„*bum caro factum est*, & ideo non addidit „virum, quia carnem dixerat, & virum car„nis expressione signaverat. Et illud: *post me* „*venit, qui ante me factus est*, mystice decla„rat, Christum dignitate & merito ante Joan„nem fuisse, maxime cum Ecclesiæ spon„sus Christus, cujus typus in historia Ruth „expressus fuerat, etiam excluso Moyse so„lus extiterit, quam etiam Synagoga tamen „non omnino neglecta solus vocavit.

CAPUT

CAPUT XI.

ristus verus sacerdos in Melchisedech præfiguratus.

„Non ergo ad substantiam divinitatis, *Christus*
„sed ad incarnationem sæpe, non *sacerdos.*
inquam etiam ad causam pertinet, cum
citur Christus factus. Igitur quomodo
ctus sit, considera. Primum quod purifi-
itione facta *considet in dextera magni-
dinis in excelsis, tanto melior factus angelis.*
Hebr. 1. *v.* 3. Ubi purificatio, ibi hostia, ubi
ostia, corpus, ibi oblatio, ubi munus ob-
tionis, ibi sacrificium passionis. Deinde
hristus, *melioris testamenti sponsor factus est.*
Hebr. 7. Quod fit intercedente morte te-
atoris, quæ refertur ad fragilitatem hu-
ianam. Item *excelsior* cœlis factus est,
uia non habet quotidie necessitatem sicut
icerdotes, *prius pro suis delictis hostiam of-
rre deinde pro populi: hoc enim fecit semel
offerendo.* Postremo *in similitudine hominis
ctus est. Philip.* 2. non in potestate Dei.

17. „Videtis ergo, in quo Christus creatus
icatur, nempe quod assumsit semen Abra-
æ per corporalem generationem, quod
xpiavit populi peccata per mortem in suo
orpore, quod sacerdotale genus assumsit
ecundum ordinem Melchisedech, qui ty-
um gerens Domini & sine Patre & sine
natre, & sine generationis commemoratione,
„&

„& sine initio & sine fine describitur,
„ostenderet, sempiternum filium Dei in l
„mundum esse venturum, qui & sine P
„secundum incarnationem natus est, &
„matre secundum divinam generation
„& sine enarratione generationis, quia s
„tum est: *Generationem ejus quis enarra*
„*Is.* 53. *v.* 8.

CAPUT XII.

Regnum Patris unum & indivisum

Unum regnum Patris & Filii.

18. „Quæso autem, quomodo regnum
„lint Patris, & Filii esse divil
„cum Dominus dixerit: *Omne regnum i*
„*divisum facile destruetur*, *Matth.* 12. *v.*
„& S. Petrus dicat: *Ministrabitur vobis*
„*troitus in æternum imperium Dei, & Do*
„*nostri conversatoris Jesu Christi.* 2. *Petr.*
„*v.* 12. Sed & aliis exemplis disce regn
„cœlorum, regnum etiam Filii esse,
„enim dixit: *Sunt aliqui de hic stantibus,*
„*non gustabunt mortem, donec videant reg*
„*Dei veniens in virtute. Marc.* 8. Unum e
„regnum, ut unum sit præmium, idem l
„res, eadem merita, idem sponsor; & i
„de se Filius dixit: *Justi fulgebunt sicut*
„*in regno Patris mei; Matth.* 13. Quod id
„est & Filii, qui & paternum, & Filii r
„num uno Dei nomine comprehendit,
„cens: *Cum videritis omnes Prophetas in r*
„*no Dei: Luc.* 13. *v.* 28. Quod etiam latr
„in cruce promisit. *Luc.* 23.

CAPU

CAPUT XIII.

Filii majestas paternæ æqualis.

19. „Superest, ut unius Majestatis Patrem, & „Filium doceamus, nec longe abe„rit, cum de se ipso dixerit Filius: *Cum ve„nerit Filius hominis in majestate sua, & om„nes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem „majestatis suæ.* Matth. 25. & *Luc.* 9. *v.* 26. „*Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius „hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, & „Patris & sanctorum Angelorum.* Dignitatem „autem suam ad Filium & Patrem retulit, „non ut angeli habeant cum Patre & Filio „æquale consortium, sed ut præeminentem „gloriam Dei Patris & Filii, prout possunt, „& merentur, videant. Divinam autem non „præmisit majestatem Patris, & subdidit suam „& angelorum, ne de superioribus ad infe„riora fecisse gradum quemdam & ordinem „videretur: sed quia Pater inferior videri „non poterat, præmisit majestatem suam, „& addidit Patris & angelorum, ne se me„dium inter Patrem & angelos nominando, „aut ab angelis ad Patrem per sui incrementa „fecisse videretur ascensum, aut a Patre ad „angelos per ordinem cum sui diminutione „crederetur fecisse descensum.

CAPUT XIV.

Filius unius cum Patre substantiæ secundum divinitatem.

Consubstantialitas.

20. „Filius unius cum Patre substantiæ est, „cum imaginem paternæ substantiæ „eum legamus. *Sap.* 2. *v.* 26. Ut in nullo „secundum divinitatem a Patre discrepet, & „juxta hanc imaginem dixit: *Omnia*, *quæ* „*Pater habet*, *mea sunt. Joan.* 18 *v.* 19. Er„go nec substantiam in Deo possumus dene„gare, neque enim insubstantivus est, & „etiam *substantia ejus in inferioribus terræ*. „*Ps.* 138. *v.* 15.

21. „Sed dices, de Incarnatione dictam „esse substantiam. Sed ad substantiam divi„nam derivandum esse intellectum sequenti„bus declaravit, dicens: *Inoperatum meum* „*viderunt oculi tui;* eoquod non operis factu„ra sit Filius, sed Verbum genitum increa„tum. Scio autem aliquos dicere, inopera„tum esse etiam incarnationis mysterium, „quod non sit virilis copulæ usus operatus, „quia partus est virginis. Verum, si pleri„que hoc loco nec Mariæ partus opus esse „dixerunt, tu Ariane putas esse Dei Verbum?

CAPUT

CAPUT XV.

Recte a Nicænis Patribus constitutum verbum ομουσιον.

22. „Licet humano verbo non possit divi- „na generatio comprehendi, ta- „men judicarunt Patres, fidem suam tali „proprie contra Ετεϱουσιον sermone signan- „dam, auctoritatem secuti Prophetæ, qui ait: „*Quis stetit in substantia Domini, & vidit ver- „bum ejus.* Secundum impietatem igitur suam „positum substantiæ verbum recipiunt Aria- „ni, secundum impietatem autem fidelium „comprobatum repudiant: nam quid est aliud, „cur ομουσιον Patri nolint Filium dici, nisi „quia nolunt Verbum Dei Filium confiteri? „sicut auctor ipsorum Eusebius Nicomedien- „sis epistola sua prodidit, dicens: Si Verbum „Dei Filium & increatum dicimus ομουσιον „unum cum Patre incipimus confiteri. Hæc „cum lecta esset epistola in Concilio Nicæno, „hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Pa- „tres, quia id viderunt adversariis esse for- „midini, ut tamquam evaginato ab ipsis gla- „dio ipsorum nefandæ hæreseos caput ampu- „tarent. Ομουσιον *bene statutum.*

23. „Frustra autem Verbum istud propter „Sabellianos declinare se dicunt, & in eo „suam imperitiam produnt, ομουσιον enim „apud alios non ipsum est sibi. Recte ergo „ομουσιον Patri Filium dicimus, quia verbo „eo & personarum distinctio, & naturæ uni- „tas significatur. Servemus igitur præcep-

„ta majorum. Librum illum signatum pro„pheticum explanandi prærogativa soli Chri„sto servata est, librum sacerdotalem, quis „nostrum resignare audeat? quem qui resig„nare coacti sunt, damnatas fraudes signa„runt; qui violare non ausi sunt, martyres „extiterunt.

CAPUT XVI.

Subdolæ Arianorum confessiones.

Fraudulenta confessiones. 24. „Qui dicunt, inquiunt, Christum crea„turam secundum ceteras creatu„ras, anathema sit. Satis fuerat dicere, qui „dicit creaturam Christum, anathema sit; „cur bono confessionis Ariane venena com„misces? addendo enim secundum ceteras „creaturas, non creaturam Christum negas, „sed creaturam dicis esse dissimilem, & præ„stantiorem ceteris creaturis.

25. „Deinde dicis interdum Deum Chri„stum, sed ita dic Deum verum, ut pleni„tudinem ei paternæ divinitatis assignes: „non enim perfunctorie nuncupandus Deus, „sed ita, ut eandem divinitatem prædices „in Filio, quam Pater habet: aliquid de „Christo audire desidero; quod speciale sit „Christi, quod cum iis, quæ creata sunt, „non possit esse commune; scilicet, quia ge„nitus, quia unicus est Dei Filius, quia Deus „verus de Deo vero, quia ad dextram Pa„tris sedet. Ubicunque lego confessum Pa„tris & Filii, semper ad dextram Filius se„det:

„det: numquid melior Filius Patre? non „hoc dicimus, sed quem charitas Dei hono„rat, ei humana iniquitas derogat.

CAPUT XVII.

Cur Dominus S. Stephano stare visus.

Cur Dominus stare visus.

25. „Uno tantum loco stantem ad dexte„ram Dei Stephanus vidisse dixit „Jesum: verum sedet, quasi judex vivorum „& mortuorum, stat quasi advocatus suo„rum, stabat ergo quasi Sacerdos, quando „Patri hostiam boni martyris offerebat, sta„bat quasi bono luctatori bravium redditu„rus. Quod siqui objiciunt, quod Filius sta„bat, ostendant hoc loco, quod Pater sede„bat: ut autem evidentius cognosceretur „nulla esse stanti injuria, sed potestas, Fi„lium Stephanus obsecrabat, ut se commen„daret Patri, dicens: *Domine Jesu recipe* „*Spiritum meum:* & ut eamdem Patris & Filii „potestatem esse ostenderet, repetivit, dicens „*Domine! ne statuas illis hoc peccatum. Act.* 7. „Quod etiam Dominus quasi Filius hominis „in passione sua Patri dixit: quod & Ste„phanus Filium Dei in suo martyrio depre„catur; & cum eadem gratia a Patre Filio„que deposcitur, eadem potentia declaratur,

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Non mirum, quod homines in cognitione Christi erraverint.

Error de Christo unde. 1. „Nequaquam satis mirum videtur, quia „erravit humana scientia de supernis, sed quod scripturis non detulit obedientiam: quid enim mirum, si mysterium „Dei Patris, & Domini Jesu Christi, in quo „sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ „absconditi, per sapientiam mundi non potuerunt homines comprehendere, quod nec „angeli cognoscere sine revelatione potuerunt?

2. „Quis enim poterit opinione magis, „quam fide sequi Dominum Jesum nunc de „cœli altissimis inferna penetrantem, nunc „ab infernis ad cœlestia resurgentem; subito „exinanitum, ut habitaret in nobis, nec „umquam imminutum, cum semper Filius „in Patre, & in Filio Pater esset. Dubitavit „in eo ipse prænuntius licet per Synagogæ „typum, & missis discipulis interroget: *Tu „es, qui venturus es? Matth.* 15. Obstupuerunt angeli, & Dominum resurgentem, & „de morte triumphantem venire cernentes, „tolli portas principibus imperabant, dicentes: *Tollite portas principes vestras, Ps.* 13. „& cum essent adhuc alii in cœlestibus stupentes, & quærentes: *Quis est iste Rex gloriæ:* Responderunt alii, qui resurgenti adfue-

„fuerunt: *Dominus fortis & potens … Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Ergo quoniam, qui ascendit Filius & Dominus omnipotens est, omnipotens utique Dei Filius „est.

CAPUT II.

In cœlum sine fide nemo ascendit.

3. „Quomodo ergo ascendemus ad cœlum? „clausæ sunt portæ, non cuicunque „aperiuntur, non quicunque vult, nisi qui „fideliter credit, ingredietur, sed esto in„dignus obrepserit in cœnam cœlestem, in„gressus Dominus convivii videns non in„dutum nuptiali fidei vestimento, proji„ciet eum in tenebras exteriores.

4. Sunt & præterea aliæ portæ mentis „nostræ, ad quas stat Christus, quem præ„cedunt angeli dicentes: Tollite portas prin„cipes vestras, illas scilicet, de quibus ali„bi dicit: *Aperite mihi portas justitiæ. Ps.* „117. *v.* 19. Aperi ergo Christo portas tuas, „ut ingrediatur in te, aperi portas justitiæ, „pudicitiæ, fortitudinis, & sapientiæ: ape„riatur igitur Christo porta tua, nec solum „aperiatur, sed etiam elevetur, si tamen „æternalis est, non caduca, scriptum est „enim: *Elevamini portæ æternales.* Ergo por„tæ elevabuntur, si sempiternum omnipo„tentem, incomprehensibilem, eum, qui & „præterita omnia, & futura noverit, Filium „Dei credas. Quodsi præfinitæ scientiæ sub-

„ditum opinaris', non elevas portas æterna„les. Eleventur ergo portæ tuæ, ut non „Ariano sensu Christus in te introeat, sed „intret in Dei forma, intret cum Patre, ta„lis, qualis est omnia supergressus, quodsi „inter terrena eum requiras, dicet tibi, „noli me tangere; portæ enim tuæ angustæ „sunt, capere me non queunt.

CAPUT III.

Illud, caput Christi Deus, explicatur.

Quomodo Deus caput Christi.

5. „Scriptum est, inquiunt, *omnis viri caput* „*Christus est, caput autem mulieris vir,* „*caput autem Christi Deus.* 1. *Cor.* 11. Qua „in quæstione dicant mihi, utrum conjun„gere an dividere, hæc quatuor velint? Si „enim conjungere, tunc ita dicunt, Deum „esse caput Christi, sicut vir est mulieris „caput, adeoque mulierem & Deum unius „esse naturæ, quod sacrilegium est dicere: „si autem dividant, Christum apud Patrem „ita volunt esse, sicut est mulier apud vi„rum, unius utique Christum & Deum di„cunt esse substantiæ, quoniam mulier & vir „unius sunt in carne naturæ, & quod di„stat, in sexu est.

6. Sit ergo juxta humanam conditionem „caput Christi Deus; non enim dixit, caput „Christi Pater, sed caput Christi Deus, quia „divinitas utpote creatrix caput est creatu„ræ; & bene dixit: caput Christi Deus, ut „& divinitatem Christi significaret & car-

„nem,

„nem, hoc eſt, incarnationem in Chriſti no-„mine, in Deo autem unitatem divinitatis, „& magnitudinem poteſtatis: eo usque au-„tem caput Chriſti Deus ſecundum incarna-„tionem dictus eſt, ut & caput viri Chri-„ſtus ſecundum incarnationem verbi dictum „ſit, *quia ſecundum eam pro Eccleſia ſe tra-„didit. Epheſ.* 5.

7. „Unde & illud ſolvitur, quod ad exte-„nuationem Dominicæ unitatis objicere ſolent, „quia ſcriptum eſt: *Qui autem plantat, & qui „rigat, unum ſunt.* 1. *Cor.* 3. *v.* 8. Hoc Aria-„ni, ſi ſaperent, non objicerent, quomodo „enim negare conantur, quia Pater & Filius „unum ſunt? cum Paulus, & Apollo, & na-„tura unum ſint & fide, ſed tamen per om-„nia unum eſſe non poſſunt, quia nequeunt „comparari humana divinis.

CAPUT IV.

Alia objectio ſolvitur.

8. „Aliud rurſus objiciunt aſſerentes, unam „& eamdem poteſtatem Filii & Pa-„tris eſſe non poſſe, quia ipſe dixit: *Amen, „amen dico vobis, non poteſt Filius facere a ſe „ipſo quidquam, niſi quod viderit Patrem facien-„tem. Joan.* 5. *v.* 19. Verum hoc ſolvit, „quod ſequitur, quia quæcunque Pater fe-„cerit, & Filius facit ſimiliter. Deinde ni-„hil impoſſibile eſt Dei virtuti & ſapientiæ. „*Denique omnia per ipſum facta ſunt, & in ipſo „factum eſt nihil.* *Filii omnipotentia.*

CAPUT V.

Quænam fieri a Christo non possint.

Quænam impossibilia.

9. „Quomodo non potest Filius facere a se „quidquam? multæ sunt impossibi„litatum differentiæ: est aliquid natura im„possibile, & est aliquid, quod est possibile „per naturam, impossibile per infirmitatem. „Est etiam tertium, quod sit possibile per „corporis & animi firmitatem, impossibile per „imperitiam, aut impotentiam. Est etiam, „quod per constantis voluntatis perseveran„tiam & amicitiæ fidem sit impossibile mu„tari.

10. „Quas igitur harum impossibilitatum „causas Filio Dei existimas convenire? num„quid insensibilis per naturam, & immobi„lis? non ergo paternum opus per naturæ „distantiam impossibile Christo. Numquid „forte per debilitatem impossibile ei aliquid „existimamus? sed non ille debilis, qui alio„rum debilitates imperiali sermone sanabat. „Sed neque quasi imperitus sine magistro, „aut servus sine domino facere nihil potest „Patris sapientia Dei. Ergo si Filius per „ejusdem cum Patre arcanum commune na„turæ invisibiliter & videre & facere po„test, & per plenitudinem divinitatis, quod „voluerit, exequi, quid superest, nisi ut per „unitatem inseparabilem potestatis, nihil cre„damus Filium facere, nisi quod viderit Pa„trem facientem?

CAPUT

CAPUT VI.

Filius nihil facit, nisi quod probetur a Patre.

Facta Filii Pater probat.

11. „Ergo nec contumax Filius; nihil enim „consiliarius Filius fecit, quod cum Patris non conveniat voluntate: denique vidit Pater, quæ fecit Filius & probavit, quia bona valde. Gen. 1. Deinde si reprehenditur in Filio, quia, quod viderit, fecit, qui utique etiam, quod non vidit, fecit, & dedit esse, quæ non erant, quid dicunt de Patre, qui, quod viderat, prædicavit, quasi facienda non potuerit prævidere?

12. „Ut autem scias, charitatis esse, quod non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit facientem Patrem, subjecit. Pater enim diligit Filium. Ergo quod dixit scriptura ad inseparabilis charitatis retulit unitatem, & si naturaliter est inseparabilis charitas, inseparabilis est utique operatio naturaliter, & impossibile est, ut opus Filii cum Patris non conveniat voluntate.

CAPUT VII.

Filius est Patris Verbum vivum & operatorium.

Verbum Dei operativum.

13. „Facit igitur quasi Verbum Filius vo„luntatem Patris: vis scire, quale Verbum? audi dicentem: Vivum est enim Verbum Dei, & validum & operatorium & acu-

„tum

„tum &c. Hebr. 4. Verbum igitur audis „Dei Filium, & a patria voluntate, & pote„state secernis? audis, quia vivit, sanat, noli „ergo nostro comparare verbo. Si autem ver„bum nostrum, quæ non viderit, vel audierit, „loquitur cognita per occulta naturæ huma„næ mysteria, quomodo non possit a se quid„quam facere Filius, nisi quod Patrem fa„cientem viderit, cum per unitatem ejus„dem substantiæ, idem velle, nolle, & pos„se in Patre sit, & Filio, & Spiritu sancto.

CAPUT VIII.

Male negatur omnipotens Filius, quia generare non potuit.

Cur Filius non generet.

14. „Objiciunt ulterius, Filium omnipoten„tem non esse, quia generare non „potuit. Verum cum dicant, Filium ali„quando cœpisse, in illud recidunt, ut & Pa„tris potentiam dicant, non semper fuisse, „sed ex Filii generatione cœpisse: deinde „generatio paternæ proprietatis est, non po„tentiæ: denique in ipso usu nostræ infir„mitatis frequenter evenire cognoscimus, „ut & infirmi filios habeant, & non habeant „fortiores, habeant servi, non habeant do„mini.

15. „Sed si dicunt, & hoc infirmitatis „esse, quia volunt homines filios habere, nec „possunt, intelligant tamen inter ipsos quo„que homines non potentiæ esse, sed pa„ternæ proprietatis habere filios, vel non

„habe-

„habere. Non eſt ergo naturæ, non eſt po„tentiæ in Chriſto aliqua, quia non gene„ravit, infirmitas, quia generatio non ad ſub„limitatem potentiæ, ſed ad proprietatem „refertur naturæ (quatenus in Patre eſt). „Nam ſi ideo omnipotens Pater, quia Fi„lium habet, omnipotentior eſſe potuit, ſi „plures haberet.

16. „An vero potentia ejus in una ge„neratione defecit? at ego oſtendam, & „Chriſtum habere filios, quos quotidie ge„nerat, ſed ea generatione, vel potius re„generatione, quæ poteſtatis eſt, non na„turæ: adoptio enim poteſtatis eſt, genera„tio proprietatis, *Joan.* 1. *v.* 10. Sed in„quiunt, cur Filius Pater non eſt? quia & „Pater Filius non eſt; non & iſte generavit? „quia nec ille generatus eſt; nec ideo mi„nus habet Filius, quia Pater non eſt, nec „Pater minus habet, quia Filius non eſt, „dixit enim Filius: *Omnia, quæ Pater habet,* „*mea ſunt. Joan.* 16. *v.* 15. Adeoque gene„ratio in paterna proprietate, non in jure „eſt poteſtatis. Non conſiſtit igitur hæc quæ„ſtio, quia æqualis Filius Patri ideo eſſe „non poſſit, quia Pater generaverit Filium, „Filius nullum ex ſe generaverit: nam & „fons fluvium generat, & fluvius fontem ex „ſe ipſo non generat, & lux ſplendorem ge„nerat, non ſplendor lucem, & una natura „eſt ſplendoris & lucis.

CAPUT

CAPUT IX.

Variæ Arianorum captiunculæ exploduntur.

17. „Solent etiam Ariani proponere; quo „modo æqualis potest esse Filius „Patri? nam si Filius est, antequam genera„retur, non erat, aut si erat, cur natus est? „Verum cum generatur filius, non fit ex tem„pore; si enim aliquid ante filium, jam non „sunt in ipso creata omnia, uti Apostolus „testatur. *Col.* 1. *v.* 16.

18. „Rursus insurgunt, utrum omne, quod „finem habet, aliquando cœperit? si respon„deas, quod finem habet, cœpit aliquando. „Regerunt, utrum Pater desierit generare Fi„lium, quod cum tenuerint, inferunt, cœpit „ergo generatio, id si non abnuas, conse„qui videtur, ut si generatio cœpit, in eo qui „natus est, scilicet filio cœpit. Item dicunt: „Si verbum Patris Filius, & ideo genitus „dicitur, quia verbum est, & quia multi„fariam locutus est Pater, multos generavit fi„lios, si non operatus est, sed locutus est „verbum. Verum homines simplices non „intelligunt, quid intersit inter prolativum „sermonem & in æternum permanens ver„bum Dei ex Patre natum? utique non est „prolatum, in quo non est composita syllaba, „sed plenitudo divinitatis æternæ est, & vita „sine fine.

Insipientes.

Pater voluntarie genuit.

19. „Subtexunt aliam impietatem pro„ponentes, utrum volens, an invitus gene„raverit

„raverit Pater, ut si dixerimus volentem, an„tiquiorem generatione voluntatem fateamur „videri. & inferant, quia non sit Filius „coæternus Patri sed creatura, quem aliquid „antecessit, quia scriptum est, *omnia, quæ „voluit, fecit. Ps.* 113. Cum hoc ipsum non „de Patre & Filio, sed de his, quæ Filius fe„cit, dictum sit creaturis. Sin autem dixe„rimus, invitum Patrem generasse, invali„dum Patrem dixisse videmur. Sed in sem„piterna Generatione præcedit nec velle „nec nolle; ergo nec invitum; dixerim nec „volentem, quia generatio non in voluntatis „possibilitate est, sed in jure & proprietate „paterni secreti.

CAPUT X.

Alia objectio solvitur.

20. „Plerique etiam hinc faciunt quæstio„nem, quia scriptum est: *Sicut misit „me vivus Pater, & ego vivo propter Patrem, & „qui manducat me, & ipse vivit propter me.* Di„centes: Quomodo est Patri æqualis filius, „qui dixit, quia propter Patrem vivit. Qui „hoc proponunt, primum respondeant, cujus„modi vita sit Filii, utrum ea, quam Pater lar„gitus sit non habenti? Sed quomodo po„tuit, vitam aliquando non habere, cum „ipse sit *vita* utique sempiterna. Sicut vir„tus est sempiterna. Ergo si vitam filius „neque aliquo accepit ex tempore, neque „alienam *Vita Filii.*

„alienæ habet poteftati fubditam, videamus, „qua ratione dixerit: *Sicut misit me vivus „Pater & ego vivo propter Patrem &c.* confi„dera, quid præmiferit: *Nisi manducaveritis „carnem filii hominis, & biberitis sanguinem „ejus, non habebitis vitam in vobis. Joan.* 6. „Ergo fecundum filium hominis fe dicere „ante præmifit: denique addit: *Caro mea ve„re est esca & sanguis meus est potus.* Carnem „audis, mortis ergo Dominicæ facramenta „cognofce, quæ per facræ orationis myfte„rium in carnem transfigurantur & fangui„nem; quibus mortem Domini annuntiamus. „Senfus etiam eft, quod ficut ipfe vivit „propter Patrem & nos vivimus propter „ipfum, quia fic vivificat filius hominem, „ficut Pater & in Filio carnem vivificavit „humanam. Denique dedit *Pater Filio ha„bere in semetipso vitam*; dedit per unita„tem, dedit, non ut auferat, fed ut cla„rificetur in Filio, dedit, ut complaceat, „dedit, non ut Pater cuftodiret, fed ut Fi„lius poffideret.

Transub-stantiatio.

21. „Sed obiiciendum putant, quia di„xerat, ego vivo propter Patrem. Utique fi „ad divinitatem referunt, propter Patrem „vivit Filius, quia ex Patre eft unius cum „Patre fubftantiæ. Sed dicis, cum Filius „dixerit: & ego vivo propter Patrem, nun„quid unitas eft Filii vitæ & hominum, cum „dixerit Filius, *qui manducat me, & ipse vivit „propter me.* Imo ficut unitatem fateor effe „vitæ cæleftis in Patre & Filio per divinæ

„uni-

„unitatem ſubſtantiæ, ita ſocietatem nobis-„cum vitæ ſpiritalis in Filio eſſe profiteor „per humanæ unitatem naturæ.

CAPUT XI.

Alia objectio ſolvitur.

22. „Præterea aiunt, non mediocrem divi-„næ majeſtatis eſſe diſtantiam: quia „dictum eſt: *Ex illo omnia & per hunc* „*omnia.* 1. *Cor.* Verum nihil expreſſius, „quam quod hoc loco omnipotens Filius „evidenter ſignatur, nam ut ex Patre omnia „ita per hunc omnia: quæro enim, in quo „minor videatur is, per quem omnia, quam is, „ex quo omnia? an quia operator aſſeritur? „ſed operatur & Pater, quia verus eſt, qui „dixit: *Pater meus usque modo operatur, & ego* „*operor.* *Joan.* 4. *v.* 17. Non ergo operator „infirmus aut vilis eſt, quoniam operatur & „Pater, & ideo quod commune eſt Filio cum „Patre vel propter Patrem, inferiore loco „accipi non oportet, ne Patri potius in Filio „ab hæreticis derogetur, quoniam & de Filio „credi conveniat, quod ex ipſo & per ipſum „& in ipſo ſunt omnia. *Omnia per Filium.*

CAPUT XII.

Parabola vitis & agricolæ.

23. „Illud quoque ad ſeparandam Patris & „Filii divinitatem obiicere conſue-„verunt, quia Dominus dixit: *Ego ſum vitis* *Chriſtus vitis.*

„*& Pater meus agricola est.* *Joan.* 15. *v.* 1.
„Agricolam & vitem diversae dicentes esse
„naturae, & vitem in agricolae esse potestate.
„Verum Dominus vitem se dicens incarna-
„tionis suae significavit Sacramentum. Dein-
„de si secundum divinitatem & divinam na-
„turam; sicut inter agricolam & vitem ita
„inter Patrem & Filium divinitatis creditis
„esse distantiam, geminam Filio, & gemi-
„nam Patri facitis injuriam. Filio, quia si se-
„cundum divinitatem inferior est agricola,
„inferior etiam Paulo est, quia & Paulus
„agricolam se dicit: *Ego plantavi.* 1. *Cor.* 3.
„Et quia unius nobiscum etiam divina gene-
„ratio videbatur esse substantiae. Deinde
„derogatis Patri, quia cum etiam Paulus
„agricola sit, Patri utique, cui Filium nega-
„tis aequalem, Apostolum comparatis: deinde
„ex nomine agricolae male Dei Patri pote-
„stas praefertur, cum etiam filius sit & dica-
„tur agricola. *Jer.* 2. *v.* 21. *Ego plantavi*
„*te vitem*; & si Filius dicatur vitis, utique
„secundum Incarnationis accipimus Sacra-
„mentum.

LIBER QUINTUS.

PROLOGUS.

Quid in hoc libro disputetur.

1. „In quinto hoc libro de Patris & Filii &
„Spiritus sancti inseparabili divinita-
„te digerimus, sequestrata interim disputa-
„tione

„tione de Spiritu ſancto provocati Evangeli-
„cæ lectionis magiſterio, ut credita nobis „quinque fidei talenta quaſi quadam horum „quinque ſorte librorum humanis fœnere-
„mus affectibus, ne forte cum venerit Do-
„minus, & invenerit in terra abſconditam „pecuniam ſuam, dicat mihi: *Serve male &* „*piger, oportuit te committere pecuniam nummu-* „*lariis, ut veniens recepiſſem, quod meum eſt.* „*Matth.* 25. Vos nobis eſtis omnia, qui „hæc auditis aut legitis, vos fœneratoris „uſuræ, vos facietis fœneratorem divitem, „agricolam fructuoſum, vos peritum proba-
„bitis archytectum. Nos igitur non intra „latibula carnis abſconditam Domini tenea-
„mus pecuniam, ſed tamquam boni nummu-
„larii cum ſudore quodam mentis & corporis „æquo & parato ſemper libremus affectu, ut „prope ſit verbum in ore tuo, & in corde „tuo. Hoc verbum Dei pretioſum eſt ta-
„lentum, quo redimeris, hæc eſt pecunia, „per quam vita paretur æterna, hæc eſt vita „æterna, quam largiaris omnipotens Pater, „ut cognoſcamus te ſolum verum Deum & „quem miſiſti Jeſum Chriſtum.

CAPUT I.

Chriſtus verus Deus a majeſtate Patris non ſecernendus.

2. „Sicut in principio ſtatim verbum cum „Deo Patre pia confeſſione junxit „Evangeliſta, dicens: *Et verbum erat apud* „*Deum.* *Chriſtus verus Deus.*

„*Deum. Joan.* 1. Ita & scribendo verba Do-
„mini : *Ut cognoscant te solum verum Deum,*
„*& quem misisti Jesum Christum. Joan.* 17.
„*v.* 3. Sabellianos interficit, & Judæos ex-
„clusit, ne aut illi eumdem Patrem putarent
„esse quam Filium, si non addidisset & Chri-
„stum, aut isti a Patre Filium separarent.
„An ergo verum Deum negant Christum?
„Sed dicant; utrum falsum, an nuncupativum
„judicent: falso præsumtum nomen non
„puto quod dicant, ne ut dæmoniis & simu-
„lacris Christo falsum Dei inditum nomen
„insinuando se prodant. Sin autem ideo di-
„ctum putant Deum, quia inspirationem di-
„vinitatis habuit, sicut multi sancti viri,
„ergo non ultra homines eum præferunt:
„*qui tamen est heri & hodie. Hebr.* 1. *v.* 8. Est
„non solum nomine, sed etiam veritate, heri
„propter æternitatem, hodie propter corpo-
„ris susceptionem.

CAPUT II.

Filius non est minor Patre.

[Fil]ius ve-[rus] Deus. 3. „Sed dicunt verus Deus solus Pater est:
„sed negare non possunt, quia &
„Filius solus Deus veritas est: ut sciant au-
„tem, cum solum legunt Filium, a Patre non
„esse separandum, meminerint dictum: *Ego*
„*extendi cœlum solus. Is.* 44. *v.* 24. Quod
„utique non sine filio extendit Pater. Est
„ergo solus & verus Deus Filius, hæc enim
„& Filio prærogativa defertur, de nullo
„namque qui creatus est, proprie dici potest,
„quia

„quia solus est, & ipse sol habet communia „multa cum stellis. Sicut igitur Pater dici„tur solus Deus verus, cui nihil sit commu„ne cum ceteris, ita etiam solus est Filius „imago veri Dei, solus dextera Patris, so„lus virtus Dei & sapientia, nec obstat, quod „scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem.* „1. *Tim.* 6. *v.* 16. Habet enim in natura, „in substantia, non per gratiam temporalem, „sed per sempiternam divinitatem, non ex „dono quasi servus, sed ex generationis „proprietate quasi Filius coæternus.

CAPUT III.

Pater & Filius non duo dii.

4. „Sed afferunt Ariani, si solum verum Deum „sicut Patrem ita & Filium dicitis, & „unius substantiæ Patrem & Filium confite„mini, duos Deos inducitis, quia, qui unius „stantiæ sunt, non unus Deus, sed duo viden„tur esse. sicut duo homines dicuntur, homo „autem & ovis duo non dicuntur. Verum „cum nos & Patrem confitemur & Filium „afferendo tamen unius esse deitatis unum „Deum dicimus, quia ibi plures sunt, ubi „aut naturæ aut voluntatum & operationum „est differentia. Duo autem homines dicun„tur, quia licet unius naturæ sint, jure na„scendi tamen & tempore, & cogitatione & „opere & loco distant, & ideo non potest „unus homo dici in significatione & numero „duorum, quia unitas non est, ubi est, di- *Non duo dii.*

„versitas, unus autem Deus dum dicitur, & „Patris & Filii ac Spiritus sancti gloria & „plenitudo signatur.

CAPUT IV.

Christus qualiter Patrem adoret.

Christus adorat Patrem. 5. „Quodsi quis dicat, quoniam Deum „Patrem adoraret Filius, *Joan.* 4. „*v.* 22. Consideret, quando & apud quem & „cujus suscepto nomine nempe secundum „carnem hominis loquebatur, nempe ut ho„mo inter homines adorare dicitur, & quasi „Dominus a famulis adoratur, adorare quasi „Judæus dicitur, ut quasi verus Deus Filius „adoretur.

CAPUT V.

Responsio Zebedæis data.

Respondet Zebedæis. 6. „Quomodo, inquiunt, Filius Dei solus „verus Deus potest esse similis Patri, „cum ipse dixerit Filiis Zebedæi: *Sedere ad „dexteram meam non est meum dare vobis, sed „quibus paratum est a Patre meo. Matth.* 20. „*v.* 23. Verum volens Dominus ostendere, „quia non perfunctoriam rem discipuli postu„larent, sed eam quam impetrare non pos„sent, prærogativam ejus paternæ honorifi„centiæ reservavit, non metuens, nequid „juri proprio derogaret, *esse se æqualem Deo.* „Simul diligens discipulos noluit iis, quos di„ligeret, videri, quod peterent, denegasse „sanctus & bonus Dominus, qui malit ali-

„quid

„quid diſſimulare de jure quam de charitate „deponere.

CAPUT VI.

Reſponſum Chriſti ſecundum naturam humanam accipiendum.

7. „Rogatus ergo a muliere quaſi homo ut „ad dexteram vel ad ſiniſtram ſuam „filios ejus ſedere pateretur, quia illa quaſi „hominem rogaverat, & Dominus quaſi tan„tummodo homo de ſua paſſione reſpondit: „*Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum.* „Et quia ſecundum carnem de paſſione ſui cor„poris loquebatur, demonſtrare voluit, quod „ſecundum carnem quidem ſubeundæ paſſio„nis nobis exemplum derelinqueret, ſecun„dum humanam autem conditionem ſedis „ſupernæ conſortia non donaret. Accipe & „aliter, *non eſt meum dare vobis*. Quid eſt, „non eſt meum? qui veni humilitatem doce„re, qui veni non miniſtrari ſed miniſtrare, „qui juſtitiam ſervo non gratiam. Denique „ad Patrem referens addidit: *quibus para„tum eſt*, ut oſtenderet, Patrem non petitio„nibus deferre ſolere, ſed meritis.

CAPUT VII.

Filii divini Miſſio.

8. „Exiſtunt, qui divinæ unitatem ſubſtan„tiæ negare cupientes, extenuare ſtu„deant Patris & Filii charitatem, quia ſcri- *Charitas Filii erga homines.*

 „ptum

„ptum est: *Et dilexisti eos, sicut & me dilexi-„sti. Joan. 17. v. 23.* Sed alius est naturæ „amor inter Patrem & Filium sempiternus, „alius gratiæ erga homines. Filius nempe „diligitur a Patre secundum semper manentis „plenitudinem charitatis, in nobis autem „charitatem Dei virtutis emeretur profectus.

Missio Christi. 9. „Quod autem Filius missus dicitur, fal-„so ad ejus injuriam derivatur; nam si mi-„norem putas eum, qui mittitur, disce, quod „& minor majorem misit, & majores ad mi-„nores missi sunt. Sic Tobias Raphaelem Ar-„changelum misit, & Angelus ad Balaam „missus est, & Dei Filius ad Judæos. Unde „si sobrie de Dei Filio opinemur, ideo „missum intelligere debemus, quia ex illo „incomprehensibili secreto majestatis pro-„fundæ dedit se comprehendendum pro „captu nostro Dei verbum, non solum cum „se exinaniret, sed etiam cum habitaret in „nobis, & penetraret nostros affectus.

CAPUT VIII.

Quomodo Christus Dominum habeat.

An Christo Dominus sit. 10. „Unde & evidens est, quomodo Domi-„num dicat, quem Patrem novit „dicens: *Confiteor tibi Pater domine cæli & „terræ. Matth. 11.* Ante Patrem suum di-„xit sapientia, postea creatura dominum „nuncupavit. Itaque dominatum non esse, ubi „vera progenies est ipse, Dominus ostendit „in Evangelio suo dicens: *Quid vobis videtur „de Christo? cujus Filius est? dicunt ei David:*

„ait

„ait illis Jesus: quomodo ergo David in Spiritu „vocat eum Dominum dicens: dixit Domino meo, „sede a dextris meis. Si ergo David in Spiritu „vocat eum Dominum, quomodo Filius ejus est? „In quo testimonio Dominus fidei prospexit; „non enim dixit: vocat eum Spiritus Do„minum, sed quia David dixit in Spiritu, ut „cujus secundum carnem Filius est, David „scilicet, ejus etiam secundum divinitatem „& Dominus & Deus crederetur.

CAPUT IX.

Objectio ex forma Baptismi.

11. „Rursus ex verborum ordine in Baptis„mo, *ite docete omnes gentes bapti„zantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spi„ritus Sancti* differentiam divinæ faciunt „potestatis. Verum in plerisque sacræ scrip„turæ locis prius Filius nominatur, & po„stea Pater, sine præjudicio, quod Pater „secundus a Filio sit. Sed verborum ordo „sæpe mutatur, & ideo non debes, vel de „ordine, vel de gradu Patri Deo, & Filio „ejus facere quæstionem, cum secundum di„vinitatem divisio nulla sit unitatis. *Forma Baptismi.*

CAPUT X.

Ariani ad gentiles transeunt.

12. „Ad extremum ut Christianos se non „esse manifestent, negant in Chri„stum esse credendum dicentes scriptum esse: *In Filium credendum.*

„*Qui*

„*Qui in me credit, non credit in me. Joan.* 1
„*v.* 44. Sed videte quid sequatur: *Sed in eum*
„*misit me.* Hoc est, quia Pater videtur in Fili
„Exposuit igitur id, quod præmisit, quia il
„credit, in filium, qui confitetur & Patre
„Quid est ergo: non credit in me? non
„id quod corporaliter cernitis in homin
„quem videtis, sed ut credatis, quia Jes
„Christus est Dei Filius & homo.

CAPUT XI.

Quomodo Christus nihil a se loquitur.

Filius quomodo loquatur.

13. „Ulterius putant Dei Filio præscriptam „esse agendi & loquendi mensu„ram, quia scriptum est. *Ex me ipso non* „*sum locutus, & sicut dixit mihi Pater, ita lo*„*quor. Joan.* 12. Sed ad obedientiam „carnis, ut ad fidem unitatis ista referuntur, „plerique enim doctores & audire Filium, & „dicere aliquid de Filio Patrem accipiunt per „unitatem naturæ, quod enim per unitatem „voluntatis novit Filius Patrem velle vide„tur audisse, unde non officium corporale „sed arbitrium cooperationis declaratur.

CAPUT XII.

Quomodo regnum Pater tradat Filio.

Regnum quomodo accipiat Christus.

14. „Et tu ad contumeliam obiicis, quod „Christo subjecerit omnia Deus, cum „tamen audias, quod regnum Filius homi„nis Deo tradat, & in superioribus libris le„geris

„geris: *Nemo venit ad me, nisi Pater attraxerit eum, & ego resuscitabo eum in novissimo die:* „Si litteram sequamur, vide magis & adver- „te unitatem honorificentiæ, & Pater subje- „cit illud Filio, & Filius Patri tradit: dic, „quid sit amplius trahere, an resuscitare? „nonne secundum morem humanum mini- „sterium trahentis potestas est suscitantis? „Sed & Filius ad Patrem trahit, & Filius „suscitat, & Pater suscitat: Facessant sacri- „legæ commenta discretionis, ubi unitas po- „testatis est.

CAPUT XIII.

Quænam Christi subjectio.

15. „Cum Deus verus & rex sempiternus „sit etiam Dei Filius, non utique „secundum divinitatem subjectus est Dei Fi- „lius: subjectum itaque quomodo debeamus „accipere, consideremus. Quomodo enim „subjectus Dei Filius? Ut creatura vanitati? „Sed hoc æstimare impium est. An ut omnis „creatura Dei Filio? Sed non ipse Christus „sibi subjectus est; an quemadmodum mu- „lier viro? Sed sacrilegium est, vel Patri vi- „rum, vel Dei Filio mulierem comparare. „An sicut Petrus dixit: *Subjecti estote omni hu- „manæ creaturæ?* Nec sic utique Christus. An „sicut Paulus scripsit: *Deo & Patri subjecti „invicem in timore Christi. Eph.* 5. Sed ne- „que in suo ulterius Christi timore subjectus „est Filius: quia unus est Christus. Igitur „de

Christi subjectio.

„de resurrectione tractata est disputatio. 1. Cor. „15. v. 21. Subjiciendus enim dicitur Filius „in tempore dispensationis susceptæ, non per„petuæ infirmitatis.

CAPUT XIV.

Subjectio Christi explicatur.

Subjectio Christi.

16. „Consideremus itaque Christi subjectio„nem: *Pater*, inquit, *meus*, *si vis*, „*transfer calicem hunc a me*, *verum non mea*, „*voluntas*, *sed tua fiat*. *Luc*. 22. *v*. 24. Ergo „secundum humanæ naturæ assumtionem erit „illa subjectio, quia sicut legimus, *specie* „*inventus ut homo humiliavit semetipsum factus* „*obediens usque ad mortem*. Subjectio utique „obedientiæ est, obedientia mortis, mors „assumtionis humanæ; assumtionis ergo hu„manæ erit illa subjectio. Nequaquam igi„tur divinitatis infirmitas, sed dispensatio „ista pietatis est, sicut etiam Joseph & Ma„riæ subditus legitur. *Luc*. 2.

17. „Non ergo præjudicet, quia subje„ctus dicitur, cui non præjudicat, quia ser„vus, crucifixus, mortuus legitur: qui cum „moreretur, vivebat, cum subjiceretur, reg„nabat, cum sepeliretur, resuscitabat, ac „subjectum se potestati præbebat humanæ; „alias se Dominum Majestatis declarabat „æternæ. Denique per sua opera Christus „& genera diversa virtutum erat Christus „*Patri subditus*, cum vitiis abdicatis, „& feriante delicto unus in omnibus Deo „cœpe-

„cœperit in uno ſenſu populorum omnium „ſpiritus adhærere, *tunc erit Deus omnia*, „*&* *in omnibus.*

CAPUT XV.

Dicta ſtrictim reſumuntur.

18. „Concluſionem igitur totius abſolutio„nis breviter colligimus. Unitas „poteſtatis opinionem injurioſæ ſubjectionis „excludit. Cum omnes crediderint, & Dei „fecerint voluntatem, erit omnia & in om„nibus Chriſtus, & conſequenter Deus, quia „Pater ſemper manet in Filio. Quomodo „ergo infirmitatis arguitur, qui redemit in„firmos? Didiciſti ergo, quod omnia poſſit „ſibi ſubjicere ſecundum operationem divi„nitatis, diſce nunc, quoniam ſecundum „carnem omnia ſubjecta accipiat conſtitutus „*ſupra omnem principatum & poteſtatem: . . &* „*omnia ſubjecit ſub pedibus ejus. Eph.* 5. *v.* 20. „*ſeqq.* Hæc eſt pia ſubjectionis interpretatio.

CAPUT XVI.

Chriſtus nihil ignorat.

19. „Scriptum eſt, inquiunt Ariani: *de die* „*autem, & hora nemo ſcit, neque an*„*geli cœlorum, nec Filius, niſi ſolus Pater.* „*Marc.* 13. Verum primo veteres codices „Græci non habent, quia nec Filius ſcit, „ſed non mirum, ſi hoc falſarunt, qui Scrip„turas divinas interpolarunt, pone tamen „ab

Filius Dei judicii diem novit.

„ab Evangelistis esse scriptum, medium utique „nomen est Filii; nam & Filius hominis di„citur, ut secundum imprudentiam assumtio„nis nostræ diem futuri judicii nescisse videa„tur: quomodo enim nesciret diem Dei Fi„lius, cum in ipso sint thesauri sapientiæ „Dei absconditi.

20. „Quæro autem, utrum ex substan„tia, an ex accidenti, utrum ex disciplina, seu „institutione Christus habuerit scientiam: si „ex institutione, ergo non est natus sapien„tia, & ex processu cœpit esse perfectus, nec „erat semper. Quodsi naturalem scientiam „habet, utique perfectus in principio erat, „perfectus ex Patre processit, & ideo præ„scientia non eguit futurorum. Non ergo „nescivit diem, nec potuit Creator omnium „ignorare, quod fecit, nescire, quod ipse do„navit, novit ergo diem, quem fecit.

21. „Nunc consideremus, quibus modis „scientia colligatur, & ostendamus ipsum Fi„lium demonstrasse, quod & diem sciret: „quod enim scimus, aut tempore, aut loco, „aut signis, aut personis declaramus, aut „ordine. Quomodo igitur nescivit judicii „diem, qui & horam judicii, & locum, & „signa expressit, & causas? Denique si habes: „In illa hora, qui fuerit in tecto, non descen„dat, tollere vasa de domo sua, & qui in „agro, similiter non redeat retro. Eo usque „igitur futurorum norat periculorum even„tus, ut etiam præsidia periclitantibus de-

„mon-

„monſtraret, an poterat Dominus diem ig„norare, qui de ſe dixit: *Quia Filius homi„nis Dominus eſt Sabbati?* *Matth.* 12. Locum „quoque alibi deſignavit, cum diſcipulis ſtru„cturas templi ſibi oſtendentibus dicit: *non „relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non de„ſtruatur.* *Matth.* 24. De ſigno quoque inter„rogatus reſpondit: *Terræ motus magni erunt „per loca ſingula, & fames, & peſtilentia, terro„resque de cælo & ſigna magna erunt; Luc.* 21. „ubi & perſonas expreſſit, & ſigna; quo au„tem modo, vel circumdaturos exercitus Je„ruſalem dicat, vel implenda tempora Gen„tium, & quo ordine; Evangelicæ lectionis „auſcultatione reſeratur.

CAPUT XVII.

Chriſtus diem judicii revelare noluit.

22. „Sed quærimus, qua ratione deſignare „momenta Chriſtus noluerit. Si quæ„ramus, non ignorantiæ id eſſe inveniemus, „ſed ſapientiæ, nobis enim ſcire non proderat, „ut, dum certa judicii futuri momenta ne„ſcimus, ſemper tamquam in excubiis con„ſtituti peccandi conſuetudinem declinemus, „ne nos inter vitia dies Domini deprehen„dat: nam ſi diem deſignaſſet expreſſe uni „ætati hominum, quæ proxima erat judicio, „videretur diſciplinam præſcripſiſſe vivendi, „ſuperioris temporis aut juſtus eſſet remiſ„ſior, aut peccator ſecurior. *Cur judicii dies occultus.*

23. Sed

23. Sed quæritis, qua de causa non nulli „discipulis negaverit, quasi sciret, & nollet di„cere, sed interrogabo vos & ego, qua de cau„sa in Genesi Deus dicat: *Descendam, ut „videam secundum clamorem illorum.* Quomo„do autem ignoravit, qui novit omnia, aut „quid non potuit, qui omnia potest.

CAPUT XVIII.

Filius non est minor Patre.

Filius Dei non minor Patre.

23. „Nihil ergo fuit, quod ignoraverit Dei „Filius, nihil enim fuit, quod ig„noraverit Pater; quodsi nihil & Filius ig„noravit, dicant, in quo eum minorem ve„lint videri. Si minorem generavit Deus Fi„lium, minus contulit, si minus contulit, „aut minus voluit, aut minus potuit, sed „nec infirmus nec invidus Pater, quia nec „voluntas ante Filium nec potestas; in quo „enim minor, qui omnia habet, quæ Pa„ter habet, & omnia a Patre jure genera„tionis accepit.

24. „Sed scriptum est, inquiunt: *Quo„niam Pater major me est. Joan.* 14. Sed etiam „scriptum est: *Non rapinam arbitratus est, se „esse æqualem Deo. Phil.* 2. Scriptum est: *Ego „& Pater unum sumus. Joan.* 10. Unum le„gunt, multa non legunt: numquid ergo & „minor & æqualis per naturam eamdem po„test esse? sed aliud ad divinitatem refertur, „aliud ad carnem. Minorem dicunt; quæ„ro, quis mensus sit, quis tam exaltati cor-

„dis,

„dis, qui velut ante tribunal ſuum Patrem „Deum & Filium conſtituat. *Nemo novit Fi-„lium, niſi Pater*, *Pater novit*, inquit, non ju-„dicat, & rurſus nemo novit Patrem niſi Fi-„lius, & ipſe novit Patrem, ſicut eum Pa-„ter novit. Sed dicis, quia minorem ſe di-„xit, dixit & lapidem; plus dicis & impie „calumniaris, minus dico, & pie aſtruo: mi-„norem dicis, & ſupra angelos confiteris; „ego minorem angelis dico, & non dero-„go, quia non divinitatem arguo, ſed miſe-„ricordiam prædico.

CAPUT XIX.

Filius Dei immenſus.

25. „Ad Te nunc omnipotens Pater cum la-„crymis verba converto; immen-„ſum te Filiumque tuum, & Spiritum ſan-„ctum legi frequenter, credo libenter. Eſto „tamen auſu temerario metiri te velim, un-„de quæſo te metiar? & ſi metiri te omni-„potens Pater non queo, poſſumne ſine ſa-„crilegio de tuæ generationis diſputare ſe-„creto? poſſumne dicere, quod aliquid in-„ter te & Filium tuum plus minusve ſit? „Cum ipſe, qui ex te natus eſt, dixerit: „*Omnia, quæ Pater habet, mea ſunt. Joan.* 16. „Quis me conſtituit judicem, aut diviſorem, „ut nos inter Patrem & Filium diviſionem „nobis & judicium vindicemus.

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE SPIRITU SANCTO.
LIBRI TRES.
AD GRATIANUM AUGUSTUM.

Monitum.

Tres libri de Spiritu sancto a S. Ambrosio conscripti sunt ad Gratianum Augustum stylo minus conciso, minus vivido & districto. S. Hieronymus affirmat, nihil ibi dialecticum esse, nihil virile & districtum, quod lectorem in assensum trahat, sed totum flaccidum, & exquisitis hinc inde coloribus pigmentatum: eum quoque accusat, compilasse Græcos, & inprimis Didymi librum, quem vertebat Hieronymus, & ex græcis bonis opus latinum confecisse non bonum: discimus enim ex Rufino, Hieronymum hoc in loco de Ambrosio verba facere. *in vect. in Hieron.* Licet vero Hieronymus præ desiderio, quo ardebat, Didymi tractatum laudandi, paulo vehementius contra opus Ambrosii locutus sit; fatendum tamen, pleraque in eo contenta desumta esse ex operibus Didymi, D. Basilii, & D. Athanasii: collegit enim ibi S. Ambrosius, quæcunque dici poterant ad divinitatem sancti Spiritus astruendam, eumque circa annum 381. composuit.

LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.

Sanctus Ambrosius in electione Gedeonis Judicis SS. Dominicae Incarnationis figuram fuisse advertit, & in hoedi sacrificio peccatorum per Christi corpus expiandorum, in vitulo profanorum abolendorum, in trecentis denique militibus futurae per crucem redemtionis. Quod autem plura petierit Gedeon signa, mysterium fuit; per velleris enim siccitatem & madefactionem Judaeorum infidelitatem & gentium vocationem significat, per rorem autem pelvi exceptum pedum Apostolorum ablutionem, qua sibi mundari sordes orat S. Ambrosius: quia haec aqua a Filio Dei missa in orbe mirabiles operatur conversiones, ab alio autem mitti non potest, cum sit effusio Spiritus sancti, "qui alienae potestati „non subjacet.

CAPUT I.

Spiritus sanctus non est creatura.

1. „Sanctus Ambrosius, postquam Imperato- *Spiritus*
„rem Gratianum tum propter fidem *sanctus*
„suam, tum propter Basilicam Ecclesiae re- *super*
„stitutam laudasset, probat, quod non inter *omnia.*
„omnia, sed super omnia Spiritus sanctus „est. Cum enim illi serviant omnia, se„cundum illud, *universa serviunt tibi. Ps.* 118. „*v.* 9. Non serviat autem Spiritus, quia non „dictum est, servimus, sed serviunt tibi,

„Spiritus sanctus a servitio exceptus est, & „cum universa serviant, non autem serviat „Spiritus, inter universa non est Spiritus san„ctus. Nam si inter omnia esset Spiritus san„ctus, utique cum legerimus, quia alta Dei „scrutatur Spiritus, & cum ex Deo Spiritus „sit, & Spiritus oris ejus, quomodo possu„mus inter omnia dicere Spiritum sanctum, „cum super omnia Deus sit, cujus est Spi„ritus, de quo Dominus in Evangelio dixit: „*Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vo„bis a Patre meo Spiritum veritatis, qui a Pa„tre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* „*Joan.* 15. *v.* 20. Ergo & a Patre procedit „Spiritus sanctus, & testificatur de Filio, te„stificatur etiam de Patre, quo nihil ad ex„pressionem divinæ majestatis plenius, ni„hil ad unitatem divinæ potestatis eviden„tius, cum idem noverit Spiritus, quod & „Filius, qui Paternorum testis, & consors „individuus secretorum est.

CAPUT II.

Spiritus sanctus non est inter omnia.

Spiritus sanctus non factus.

2. „Solent dicere hæretici, ideo inter om„nia Spiritum sanctum esse nume„randum, quia scriptum est de Dei Filio: „*Omnia per ipsum facta sunt. Joan.* 1. Sed „notandum, quod omnia per Filium scrip„tura dicit esse, quæ facta sunt, cum au„tem factus non doceatur Spiritus sanctus, „utique nec inter omnia probari potest, qui „neque factus est sicut omnia, nec creatus: „siquis

„siquis autem inter omnia non excipit Spi„ritum sanctum, nec ibi excipit Dei Filium, „ubi Apostolus dicit: *Nobis unus Deus, Pater,* „*ex quo omnia, & Nos per illum.* 1. *Cor.* 8.

CAPUT III.

Spiritus sanctus a consortio Patris, & Filii non exclusus.

3. „Sed fortasse aliquis dicat, qua ratione „de Spiritu sancto Apostolus tacue„rit. Verum quam multis inveniet locis „prædicatam Spiritus sancti potestatem, in „quibus vel de Patre, vel de Filio nihil „scriptura expresserit, sed intelligendum re„liquerit; numquid enim, cum gratia S. Spi„ritus prædicatur, Dei Patris, aut unigeni„ti Filii denegatur? non ita, quia sicut Pa„ter in Filio, & Filius in Patre, *ita etiam* „*diffusa est charitas Dei in cordibus nostris per* „*Spiritum sanctum, qui datus est nobis, Rom.* 5. „Et sicut qui benedicitur in Christo, bene„dicitur in nomine Patris, & Filii, & Spiri„tus sancti, quia unum nomen & potestas una, „ita etiam, ubi operatio aliqua divina, aut „Patris, aut Filii, aut Spiritus designatur, „non solum ad sanctum Spiritum, sed etiam „ad Patrem refertur & Filium. *Spiritus sanctus consors Patris & Filii.*

4. „Denique Æthiops Eunuchus Canda„cis Reginæ baptizatus in Christo, plenum „mysterium consecutus est, & illi, qui ne„gaverunt, se scire Spiritum sanctum, *De baptismo in nomine Christi.*

 „quam-

„quamvis baptizatos se dicerent in Joannis „baptismo, baptizati sunt postea, *Act.* 19. „quia Joannes in remissionem peccatorum in „advenientis Jesu, non in suo baptizavit no„mine; & ideo Spiritum nesciebant, quia „nec baptismum in Christi nomine, sicut „Joannes baptizare solebat, acceperant: „Joannes enim, licet non baptizaret in Spi„ritu, tamen & Christum prædicabat & Spi„ritum dicens: *Ipse vos baptizabit in Spiritu „sancto & igni. Joan.* 1. *v.* 26. Ergo isti, „qui nec in Christi nomine, nec cum fide „Spiritus sancti baptizati fuerant, non po„tuerunt accipere baptismatis Sacramentum. „Baptizati sunt itaque in nomine Jesu Chri„sti, nec iteratum est in his baptisma, sed „novatum; unum enim baptisma. Ubi au„tem non est plenum baptismatis Sacramen„tum, nec principium vel species aliqua bap„tismatis æstimatur; plenum autem est, si „Patrem & Filium & Spiritum sanctum fa„tearis, si unum neges, totum subrues. Et „quemadmodum si unum in sermone com„prehendas, aut Patrem, aut Filium, aut „Spiritum sanctum, fide autem nec Patrem, „nec Filium, nec Spiritum sanctum abne„ges, plenum est fidei Sacramentum; ita „etiam quamvis & Patrem & Filium & Spi„ritum dicas, & aut Patris, aut Filii, aut „Spiritus sancti minuas potestatem, vacuum „est omne mysterium. Cum ergo dicitur: „*In nomine Domini nostri Jesu Christi*, per „unitatem nominis impletum mysterium est, „nec a Christi baptismate Spiritus separatur,

„quia

quia Joannes in pœnitentia baptizavit, Christus in Spiritu.

Nota. An baptismus in nomine Christi solo collatus valeat. *Vide Instit. Theol. tom.* 3. *pag.* 102. *sqq.*

5. „Nunc consideremus, utrum quemadmodum in Christi nomine plenum esse legimus baptismatis sacramentum, ita etiam sancto tantum spiritu nuncupato nihil desit ad mysterii plenitudinem. Rationem sequamur, quia qui unum dixerit, Trinitatem signavit: si Christum dicas, & Deum Patrem, a quo unctus est Filius, & ipsum qui unctus est Filium, & Spiritum sanctum, quo unctus est, designasti, & si Patrem dicas, & Filium ejus & spiritum oris ejus pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas; & si Spiritum sanctum dicas, & Deum Patrem, a quo procedit Spiritus, & Filium, quia Filii est spiritus, nuncupasti. Unde, ut rationi copuletur auctoritas, in Spiritu sancto quoque recte nos baptizari posse scriptura indicat dicente Domino. *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto. Act.* 1. *v.* 5. *Baptismus in nomine spiritus.*

6. „Denique quomodo audent inter omnia creata Spiritum sanctum numerare, quando de ipso Dominus dixit: *Qui blasphemaverit in Filium hominis, remittetur ei, qui vero blasphemaverit in Spiritum sanctum nec hic nec in futurum remittetur ei. Luc.* 12. *v.* 10. Nam quisquis specie externa corporis *Blasphemia in Spiritum irremissibilis.*

 „decep-

„deceptus humani remissius aliquid sentit de „Christi carne, habet culpam, non est tamen „exclusus a venia, quam fide possit asciscere; „siquis vero sancti spiritus dignitatem, maje„statem, & potestatem abneget sempiternam, „& putet, non in Spiritu Dei ejici dæmonia „sed in Beelzebub, non potest ibi exoratio „esse veniæ, ubi sacrilegii plenitudo est, „quia qui spiritum negavit, & Deum Patrem „negavit & Filium, quoniam idem est spi„ritus Dei, qui spiritus est Christi.

CAPUT IV.

Spiritus sanctus locutus est in Prophetis & Apostolis.

Spiritus sanctus in prophetis loquitur.

7. „Sicut porro unus Pater, qui olim lo„cutus est patribus in prophetis, ita „etiam unus Spiritus sanctus, qui efferbuit „in prophetis, insufflatus est Apostolis, copu„latus est Patri & Filio in baptismatis sacra„mento: ipsum Apostolus spiritum Dei dixit. „1. *Cor.* 12. Ipsum spiritum Christi appellavit. „*Rom.* 8. *v.* 9. Ipse est spiritus vitæ *Ibid.* Pa„raclitus, spiritus veritatis. *Joan.* 14. Ipsum „quoque esse spiritum, qui est Spiritus Domini, „Petrus docet dicens: *Anania quid tibi visum „est tentare & mentiri spiritui sancto. Act.* 5. Ip„sum etiam Spiritum sanctum, qui spiritus „Patris est, declaravit Dominus dicens, in per„secutione non esse cogitandum, quid loqua„mur, *non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus „Patris vestri, qui loquitur in vobis. Matth.* 10.

CAPUT

CAPUT V.

Spiritus sanctus bonas creaturas sanctificat.

8. „Non ergo Sanctus spiritus de substan-„tia creaturarum est: nam & illæ „sanctificationem hujus accipiunt, quos san-„cti spiritus gratia filios Dei efficit; quia „Spiritus bonus est, nec aliquo vitio muta-„bilis, per quem nobis, quæ bona sunt, mi-„nistrantur: quare sicut Pater bonitatem ha-„bet, ita & Spiritus sanctus, & si bonus „Deus, quomodo non bonus, qui oris ejus „est spiritus, qui scrutatur alta Dei, qui bo-„nos de pessimis facit, peccatum abolet, „bonum munus infundit, Apostolos de per-„secutoribus facit? Bonus ergo spiritus, non „quasi acquirens sed impertiens bonitatem: „non enim accipit a creaturis, sed accipitur „Spiritus sanctus, non sanctificatur sed san-„ctificat. *Spiritus sanctificat.*

CAPUT VI.

Spiritus sanctus a Patre & Filio non sejungendus.

9. „Sunt tamen plerique, qui, eo quod in „aqua baptizamur & spiritu, non pu-„tent aquæ & spiritus distare munera, & „ideo non putant distare naturam, nec ad-„vertunt, quia in illo aquarum sepelimur „elemento, ut renovati per spiritum resur-„gamus: in aqua enim imago mortis, in spi-„ritu *A Patre & Filio non sejungendus.*

„ritu pignus est vitæ, ut per aquam moria„tur corpus peccati, quæ quasi quodam tu„mulo corpus includit, & per virtutem „spiritus renovemur a morte peccati. Aqua „igitur testis est sepulturæ, sanguis testis „mortis, spiritus testis vitæ: siqua ergo in „aqua gratia non ex natura aquæ, sed ex „præsentia est Spiritus sancti.

CAPUT VII.

Spiritus Sanctus incircumscriptus.

Est incircumscriptus. 10. „Cum omnis creatura certis naturæ „suæ limitibus sit circumscripta, „quomodo quis audeat creaturam appellare „Spiritum sanctum, qui non habet circum„scriptam virtutem, quia in omnibus & ubi„que semper est, quod divinitatis est pro„prium. Incircumscriptus sane Spiritus „sanctus, qui se discipulorum sensibus per „separatarum divortia totius orbis regio„num infudit, quem nihil potest præterire, „sicut David ait, *quo ibo a spiritu tuo. Ps* 138. „De qua autem creatura dici potest, quia „repleverit universa, quod scriptum est de „Spiritu sancto: *Effundam de spiritu meo super* „*omnem carnem. Joel.* 1. Denique Gabriel „ipse missus ad Mariam, Ave, inquit, *gratia* „*plena*, spiritalem in ea declarans gratiam, „quod in eam Spiritus sanctus supervenisset: „& sicut Dominus complet omnia, ita & „de spiritu lectum est; quoniam *Spiritus* „*Domini replevit orbem terrarum. Sap.* 2. Om„nia replet, omnia possidet, omnia operatur,

„&

„& in omnibus, quemadmodum Pater & „Filius operatur.

CAPUT VIII.

A solo Deo datur Spiritus sanctus.

11. „Simul illud adverte, quia Deus solus dat „Spiritum sanctum, a Deo datur, „sed qui invocatur a sacerdote; nam & Apo„stolus impetrare optavit, non imperare præ„sumsit: & *Isa.* 42. Dominus dicit: *Dedi* „*Spiritum meum in ipsum.* Super nos igitur „datur de spiritu, quod nobis satis est pro „nostræ possibilitate virtutis, & tantum ca„pimus, quantum profectus nostræ mentis „acquirit: inseparabilis est enim plenitudo „gratiæ spiritalis, sed nobis a nostræ par„ticipatur facultate naturæ. *Solus Deus dat Spiritum sanctum.*

CAPUT IX.

Spiritus sanctus recte dicitur unguentum Christi.

12. „Plerique arbitrati sunt, unguentum „Christi esse Spiritum sanctum, „qui est oleum lætitiæ. *Ps.* 44. Et pulchre „oleum dicitur, ne creaturam putares, olei „enim natura est, ut nequaquam naturæ „alterius humili misceatur: nec mirum est, „si habet oleum lætitiæ, qui fecit exultare „morituros, tristitia mundum exuit, & moe„stæ foetorem mentis abolevit. *Spiritus unguentum Christi.*

CAPUT

CAPUT X.

Spiritus sanctus peccata condonat.

Peccata condonat. 13. „Dic, qui peccata condonat? numquid Angelus donat? numquid „Archangelus? non utique, sed donat solus „Pater, solus Filius, solus Spiritus sanctus. „Sed dixit aliquis, quia seraphim dixit Esaiæ: „*Ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgabit. Is.* 6. „Non ego auferam sed ignis ille de altari „Dei, hoc est gratia spiritalis; sed etiam si „Seraphim abstulisset peccatum, quasi unus „utique de ministris Dei ad hoc esset mysterium destinatum, sic enim dixit Esaias, „*quia missus est ad me unum de Seraphim.* „*Is.* 6.

CAPUT XI.

Spiritus ad omnes mittitur.

A Patre & Filio procedit. 14. „Et Spiritus quidem missus dicitur, sed „Seraphim ad unum, Spiritus ad „omnes: Seraphim mittitur in ministerium, „Spiritus operatur mysterium; Seraphim de „loco in locum transit, non enim complet „omnia sicut spiritus, qui nec de loco procedit, & in locum transit, alias ipse Pater in „loco invenietur & Filius, cum enim Spiritus „sanctus procedat a Patre & Filio, non separatur a Patre & Filio, descendere autem „videtur, cum illum recipimus, ille habitet „in nobis.

CAPUT

CAPUT XII.

Patris & Filii & Spiritus sancti una est gratia.

15. „Ergo cum una vocatio sit, una etiam „gratia est Patris & Filii & Spiri„tus sancti, una pax, una charitas, tradidit „enim Pater Filium & Filius ipse se tradi„dit pro nobis.: sed & Spiritus sanctus eum „tradidit; scriptum est enim. *Jesus ductus „est in desertum a spiritu, ut tentaretur a dia„bolo. Matth.* 4. Ergo & spiritus diligens „tradidit Dei Filium. *Sancta Trinitatis una charitas.*

CAPUT XIII.

Trium personarum unum nomen.

16. „Porro etiam unum nomen esse Patris „& Filii Spiritus sancti scriptum est, „*baptizate gentes in nomine Patris & Filii & „Spiritus sancti. Matth.* 28. In nomine dixit „non nominibus: non enim aliud nomen „Patris aliud Filii aliud Spiritus sancti, quia „unus Deus; non plura nomina, quia non „duo vel tres dii. Quia autem unum nomen „Patris & Filii est. etiam Spiritus sanctus „in nomine Filii venit, sicut scriptum est: „*Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mit„tet Pater in nomine meo, ille vos docebit om„nia. Joan.* 24. Qui autem venit in no„mine Filii, etiam in nomine Patris venit, „quia unum nomen Patris & Filii est, qui „etiam Paraclitus dicitur. *Joan.* 14. *v.* 16. *Unum nomen.*

CAPUT

CAPUT XIV.

Singulæ Trinitatis personæ lux sunt.

Una lux. 17. „Sicut Pater lumen, ita Filius & Spi„ritus sanctus lumen est; & qui„dem, *Deus lux est.* 1. *Joan.* 13. Lux item „Filius Dei est. Et Esaias significat, non „solum lucem, sed etiam ignem esse Spiri„tum sanctum dicens: *Et erit lux Israel in „ignem. Is.* 10. *v.* 17. In actibus quoque „Apostolorum, cum supra fideles Spiritus „sanctus descendisset, ignis specie videbatur. „*Act.* 2. Quis igitur de divinitate Spiritus „sancti dubitet, cum ubi spiritus gratia sit, „ibi species divinitatis appareat.

CAPUT XV.

Spiritus sanctus æque ac Pater & Filius vita est.

Spiritus S. vita. 18. „Præterea sicut vita est Pater, ita Filius „vita &Spiritus sanctus, dixit enim „Joannes: *annuntiamus vobis de vita, quæ erat „apud Patrem.* 1. *Joan.* 1. Et verbum vitæ „dixit & vitam, ut & Patrem vitam signifi„caret & Filium, quod enim est vitæ ver„bum, nisi Dei verbum, & sicut verbum vi„tæ dicitur, ita & spiritus vitæ, scriptum est „enim: *Spiritus vita erat in nobis. Ezech.* 20. „Itaque sicut verbum vitæ vita est, ita & „vitæ Spiritus vita est.

CAPUT XVI.

Spiritus ſanctus flumen magnum irrigans myſticum Jeruſalem.

18. „Flumen eſt Spiritus ſanctus, & flu- *Flumen.*
„men maximum, quod fluit ſemper
„& numquam deficit; neque enim civitas
„illa cæleſtis Jeruſalem meatu alicujus fluvii
„terreſtris abluitur, ſed ille ex vitæ fonte
„procedens Spiritus ſanctus videtur effluere;
„pleno ſeptem virtutum ſpiritualium fervens
„meatu. Licet autem quodvis flumen e fonte
„eſt, unius tamen naturæ eſt & gratiæ &
„ſplendoris, unde & Spiritus ſanctus unius
„cum Filio Dei & Deo Patre eſt ſubſtantiæ,
„unius charitatis, & gloriæ & magnitudinis.

LIBER SECUNDUS.

PROLOGUS.

Tres divinæ perſonæ Moyſi cognitæ.

19. „In libro primo veteris hiſtoriæ lectio- *Trinitas*
„ne patefactum eſt, & in ipſis judi- *Moyſi*
„cibus veterum Judæorum ſeptiformem gra- *cognita.*
„tiam S. Spiritus refulſiſſe, & per Spiritum
„ſanctum cæleſtium ſacramentorum revelata
„myſteria, quem Moyſes non ignoravit æter-
„num. Nam ſtatim in principio mundi; imo
„ante principium cum Deo junxit, quem
„ſempiternum eſſe cognovit; nam ſiquis di-
„ligen-

„ligenter advertat, & Patrem in principio „& Filium, cognoscet & Spiritum, de Patre „enim scriptum est: *in principio fecit Deus* „*cælum & terram. Gen.* 1. De Spiritu dictum „est: *Spiritus superferebatur super aquas.* „Lectum etiam de Filio, quod discrevit inter „medium lucis & tenebrarum; unus est enim „Deus Pater, qui dicit, & unus Dominus Je„sus, qui facit: æqualem etiam sibi Pater Fi„lium confitetur operis unitate dicens: *Fa*„*ciamus hominem ad imaginem & similitudinem* „*nostram.* Sed nec Abraham ignoravit Spi„ritum sanctum, qui tres vidit, & unum „adoravit. *Gen.* 18. Quia unus Deus, unus „Dominus, & unus Spiritus, & ideo unitas „honoris, quia unitas potestatis.

Abraham.

Samsoni.

20. „Samson etiam divina promissione „generatus Spiritum comitantem habebat; „sic enim legimus: *quia benedixit ei Dominus,* „*cæpit Spiritus Domini comitari cum eo in castra.* „*Jud.* 14. Et ideo futurum prævidens Sa„cramentum ex alienigenis poscebat uxorem, „quod pater & mater ignorabant, quoniam „a Domino est, meritoque fortior ceteris ha„bebatur, quia eum Spiritus Domini dirige„bat, quo duce solus alienigenarum fugabat „populos, nunc leonem morsu inviolabilis, „fortitudine insuperabilis discerptum mani„bus dividebat; utinam tam cautus ad ser„vandam gratiam, quam fortis ad superan„dam bestiam.

CAPUT

CAPUT I.

Spiritus Domini etiam Dominus & virtus est.

1. „Idem est Dominus, qui Spiritus Domini, „nam & Apostolus ait: *Dominus autem* „*Spiritus est.* 2. *Cor.* 11. Habes ergo Do- „minum dictum etiam Spiritum sanctum, „non enim unus, sed unum sunt Spiritus san- „ctus & Filius. Hoc quoque loco virtutem „dixit, & Spiritum significavit; sicut enim „Pater virtus ita & Filius & Spiritus sanctus: „de Filio legisti, Christi Dei virtutem esse & „Dei sapientiam. 2. *Cor.* 1. *v.* 17. Legimus „etiam, quia virtus est Pater, quia scriptum „est: *Videbitis Filium hominis sedentem ad dex-* „*teram virtutis Dei. Matth.* 26. *v.* 64. Hic „utique virtutem Patrem dixit, cujus ad dex- „teram Filius sedet. *Ps.* 109. Virtutem etiam „Spiritum sanctum ipse Dominus nuncupavit „dicens: *Accipietis virtutem adveniente in vos* „*Spiritu sancto. Act.* 1. *Spiritus Dominus & virtus.*

CAPUT II.

Spiritus sanctus a Patris divinitate non est separandus.

2. „Sicut vita est cognoscere Patrem & Fi- „lium. *Joan.* 17. Ita etiam vita est „cognoscere Spiritum sanctum, qui apud nos „manet, & in nobis est. *Ibid.* Quare mun- „dus non habebat vitam, quia non acceperat *A Patris divinitate non separandus.*

„Spiritum, ubi autem Spiritus ibi vita æter„na: ipse enim est Spiritus vitæ operator „æternæ. Unde si hoc confert cognitio solius „veri Dei, quod confert Filii spiritusque co„gnitio, cur Filium & Spiritum a vero Dei „honore secernis?

CAPUT III.

Spiritus sanctus non secus ac Pater & Filius operatione non diversa vivificat.

Spiritus sancti una cum P. & F. operatio.

3. „Videamus, utrum vivificetur Spiritus, „an ipse vivificet? Sed scriptum „est: *Spiritus vivificat.* 2. *Cor.* 3. *v.* 6. Et „ut intelligas Patris & Filii & Spiritus san„cti vivificationem non esse divisam, accipe, „quia vivificationis quoque unitas sit, quan„do ipse per spiritum vivificat Deus; dixit „enim Paulus: *qui suscitavit Christum ex mor„tuis, vivificabit & mortalia corpora vestra, „propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. „Rom.* 8. *v.* 11.

CAPUT IV.

Spiritus sanctus creator.

Spiritus sanctus creator.

4. „Quis vero dubitare potest, quod sicut „Pater & Filius, sic & Spiritus san„ctus creator est omnium, nec quidquam nisi „cum Spiritu sancto Deus omnipotens Pater „intelligatur operatus? quandoquidem & in „principio creaturæ Spiritus superferebatur „super

„super aquam. *Gen.* 1. Denique sine Spiri-
„tu sancto universitatis gratiam manere non
„posse Propheta declaravit dicens: *auferes
„Spiritum eorum & deficient, & in pulverem
„suum revertentur, emittes Spiritum tuum &
„creabuntur, & innovabis omnem faciem terræ.
„Ps.* 103. *v.* 29. Item scriptum est: *verbo
„Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus
„omnis virtus eorum. Ps.* 32. Opus item Spi-
„ritus virginis partus est, sicut scriptum est:
„*quod ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.
„Matth.* 1. *v.* 20. Dubitare ergo non possu-
„mus Spiritum creatorem, quem Dominicæ
„cognoscimus incarnationis auctorem, quia
„Maria inventa est, *in utero habens ex Spiritu
„sancto. Matth.* 2. *v.* 18. Quod autem *ex aliquo*
„est, uti legit græcus textus, aut ex substantia
„est, aut ex potestate ejus; ex substantia si-
„cut Filius, qui ait: *Ex ore Altissimi prodi-
„vi. Eccl.* 24. *v.* 5. Sicut Spiritus, qui a
„Patre procedit, de quo dicit Filius. *Ille
„me clarificabit, quia de meo accipiet. Joan.* 16.
„Ex potestate autem, *sicut illud unus Deus
„Pater, ex quo omnia.* 1. *Cor.* 8. Quid quod
„etiam Job Creatorem suum Spiritum eviden-
„ter ostendit dicens: *Spiritus divinus, qui fecit
„me. Job.* 33. Demum Spiritui sancto ser-
„viendum dicit Apostolus, qui non creaturæ,
„sed creatori asserit serviendum; unde evi-
„denter ostendit Spiritum creatorem, & in
„æternæ divinitatis honore venerandum.

CAPUT V.

Objectio ex verbis Amos solvitur.

Solvitur objectio.

5. „Sed plerique ad argumentum suæ impietatis ascifcunt illud, quod Amos „de statu ventorum locutus est, ut ipse pro„pheticus sermo declarat, sic enim habet: „*Ecce ego firmans tonitruum & creans Spiritum.* „*Amos* 4. Verum nonne evidenter dictorum „testificatur series, de istius creatura mundi „locutum esse Prophetam? nam si de Spiritu „sancto dicere voluisset, non de tonitru præ„misisset. Deinde cum subjectum sit, *de luce* „*& nebula*, nonne manifestum est, de crea„tura dictum intelligi.

6. „Siquis tamen propheticum dictum „derivandum putat ad interpretationem Spi„ritus sancti, quia habet: *annuntians in ho*„*mines Christum suum*, is ad incarnationis do„minicæ mysteria dictum facilius derivabit; „nam de Christo bene ait, quia firmavit to„nitrua adventu suo, scilicet dedit sonum „scripturarum cælestium, quarum tonitrum „mentes nostræ redduntur attonitæ. Ut ti„mere discamus, & reverentiam cælestibus „deferamus oraculis: unde in Evangelio fra„tres Domini *Filii tonitrui* dicebantur. *Joan.* „12. *v.* 28.

CAPUT

CAPUT VI.

Creationis spiritualis seu regenerationis auctor est Spiritus.

7. „Similiter ex Spiritu sancto secundum „gratiam nos renasci Dominus testa„tur dicens: *quod natum est de Spiritu, Spiri„tus est, quia Deus Spiritus est. Joan.* 3. Cla„ret ergo spiritualis quoque generationis „auctorem esse Spiritum sanctum, qua se„cundum Deum creamur, ut Filii Dei si„mus, renascimur autem, quando interiore „renovamur affectu, & exterioris hominis „vetustatem deponimus. *Eph.* 4. Sancti igi„tur Spiritus opus est regeneratio ista pre„stantior, & novi hominis, qui creatur ad „imaginem Dei, auctor est Spiritus, quem uti„que meliorem hoc exteriore esse nostro ho„mine nemo dubitaverit. *Spiritus regenerat.*

CAPUT VII.

Deus cum Spiritu prædicandus.

8. „Sunt, qui dicunt in Spiritu Deum non „cum Spiritu esse prædicandum, „quia si in Spiritu Deum prædicandum putent, „ministerium sancti Spiritus signare videan„tur, si vero cum Spiritu dicant, Dei vel „virtutem esse vel gloriam, societatem quan„dam & communionem Patris & Filii & „Spiritus sancti designare videantur. Sed quis „separet, quod non potest separari? quis di„vidat societatem, quam individuam Chri- *Deus cum Spiritu prædicandus.*

„ſtus oſtendit, dicens: *ite baptizate omnes* „*gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus* „*ſancti*, in nomine inquit, quod idem de „Spiritu, quod de Patre & de ſe ſonat. Un„de nullum Spiritus ſancti miniſterium, ſed „conſortium magis honoris aut operis, cum „in Spiritu dicitur, æſtimatur: hinc etiam in „pluribus locis S. ſcripturæ dicitur *in Chriſto* „& *in Spiritu Dei*. 1. *Cor*. 6. Ubi non ſub„jectio Spiritus ſancti, ſed gratiæ copula de„ſignatur, ſicut & multoties aliquid in Pa„tre factum dicitur. *Eph*. 3. *v*. 9. 1. *Theſſ*. 1. „*v*. 1. Et alibi. Quæ igitur ratio eſt, ut in „Spiritu malis dicere, quam cum Spiritu glo„riam Dei eſſe vel Chriſti? non eſt in ſylla„bis ulla diſcretio; utraque enim ſyllaba con„junctionis eſt, & ſæpe reperimus in ſcriptu„ris alteram interpoſitam & alteram intel„lectam.

CAPUT VIII.

Locus 1. *Cor*. 8. *v*. 6. *explicatur*.

rſona- m una bſtan- a.

9. „Præterea diſcrimen eſſe inter Perſonas „divinas hæretici ajunt, quia ſcrip„tum eſt: *nobis autem unus Deus Pater, ex* „*quo omnia & nos in illum, & unus Dominus* „*Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per* „*ipſum*. 1. *Cor*. 8. *v*. 6. Volunt enim, cum di„tur *ex illo*, materiam deſignari, cum dicitur „*per illum* quoddam inſtrumentum operis vel „myſterium declarari. Dum autem dicitur, „*in illo*, aut ut locus ſignificetur, aut tempus,

„in

„in quo omnia facta videantur. Ita distan-
„tiam quandam substantiæ probare deside-
„rant. Verum nos ostendimus, ita ex Deo
„Patre esse omnia, ut nec tamquam ex ma-
„teria ex ipso omnia sint, & per Dominum
„Filium esse omnia, ut non privatus sit eo,
„quod ex Filio sint omnia, & in ipso sint
„omnia, & ita omnia esse in Spiritu, ut
„doceamus omnia esse per Spiritum, &
„omnia esse de Spiritu. Nam istæ syllabæ se
„invicem signant, non enim ita dixit Apo-
„stolus, ex Deo omnia, & per Filium omnia
„ut separabilem substantiam Patris & Filii
„signaret, sed ut inconfusibili distinctione,
„quod alius Pater alius sit Filius edoceret.
„Non ergo tamquam compugnantes syllabæ
„sed tamquam concordes sunt, ita ut uni
„sæpe conveniant, sicut scriptum est, *quia ex*
„*ipso, & per ipsum & in ipso sunt omnia.*
„*Rom.* 11. *v.* 36. Quid est, *ex ipso?* quod
„ex ipsius voluntate natura sit omnium &
„ipse auctor omnium: *per ipsum* quid est?
„quia per ipsum constitutio & perseverantia
„omnibus impertita videatur: *in ipso* quid
„est? quia omnia mirabili amore auctorem
„vitæ & gratiæ intuentur. De Patre quoque
„si dicas, ideo ex ipso, quia ex ipso opera-
„trix sapientia, quæ omnibus dedit esse, *per*
„*ipsum*, quia per sapientiam ejus omnia facta
„sunt, *in ipso*, quia est vivificatoriæ fons sub-
„stantiæ, in quo vivimus & sumus & move-
„mur, ex Spiritu quoque, ut per ipsum for-
„mati, & firmati vitæ capiamus munus
„æternæ.

 10. „Nunc

10. „Nunc consideremus, utrum per Pa-
„trem esse aliquid docere possimus. Sed
„scriptum est: *Surrexit Christus a mortuis per*
„*gloriam Patris. Rom.* 6. *v.* 4. Multa repe-
„ries alia per Patrem facta, numquid ideo
„minor Pater, quia in Filio, & ex Filio ple-
„raque facta esse legimus? sed etiam per
„Spiritum similiter legimus facta pleraque,
„sicut habes, *nobis revelavit Deus per Spiri-*
„*tum suum*, 1. *Cor.* 2. *v.* 10. *& alii datur per*
„*Spiritum sermo sapientiæ*, 1. *Cor.* 12. & alibi.

CAPUT IX.

Una est sanctissimæ Trinitatis voluntas.

Trinitatis una voluntas.

11. „Non solum una operatio est ubique
„Patris & Filii & Spiritus sancti,
„sed etiam una voluntas, una vocatio, una
„præceptio, sicut enim Pater vocavit gentes
„ad Ecclesiam dicens: *Domus mea domus*
„*orationis vocabitur cunctis gentibus. Is.* 56. *v.* 7.
„Ita Dominus Jesus ad congregandam Ec-
„clesiam Paulum a se dicit electum. *Act.* 9.
„*v.* 15. Et quemadmodum Christus vocavit,
„ita vocavit Spiritus sanctus. *Act.* 13. *v.* 2.
„Imo & Petrus vocavit. *Act.* 10. *v.* 11. Ubi
„etiam evidenter expressit suam Spiritus san-
„ctus potestatem, primo, quia aspiravit Pe-
„tro oranti, deinde, quia vocatus Petrus re-
„spondit *Domine*, ubi Dominum est confes-
„sus. Item quia *per ter*, seu tertio repetita
„figura mysterii operationem Trinitatis ex-
„pressit

„preſſit. Tum denique, quia Petrum Spiritus „ſanctus alloquitur, & ſubito cecidit ſuper „gentiles ſpiritus ſanctus, unde oſtenditur „operationem Spiritus eſſe divinam, Petrus „autem miſſus a Spiritu non expectavit im„perium Patris, ſed ipſius quoque Spiritus „conſeſſus eſt gratiam.

CAPUT X.

Spiritus ſanctus omnia cognoſcit.

12. „Ut ſcias, quia Spiritus ſanctus omnia „novit, & futura annuntiat, & „unius eſt ſcientiæ cum Patre & Filio, audi, „quid dicat de eo Dei veritas. *Non enim lo„quetur a ſemetipſo, ſed quæ audierit loquetur, „& quæ evenient, annuntiabit vobis. Joan.* 16. „Unde quia novit omnia, cum diceret Fi„lius: *De die autem illa & hora nemo novit, „neque angeli cælorum. Marc.* 13. *v.* 32. Ex„cepit Spiritum ſanctum; & quomodo non „exceptus eſt Dei Filius? Sed quod orſi ſu„mus de Spiritu, perſequamur, habes enim, „quia Filius dicit de Spiritu: *Ille me clarifi„cabit.* Clarificat ergo Spiritus Filium, ſi„cut clarificat Pater, ſed etiam Spiritum „Dei Filius clarificat.

Spiritus ſanctus omnia novit.

13. „Accipe nunc, quia Deum Patrem „novit & Spiritus: Scriptum eſt enim, *quæ „Dei ſunt, nemo cognovit, niſi Spiritus Dei, „Cor.* 2. Ubi non excluditur Filius, ideoque „unius & Pater, & Filius, & Spiritus ſan„ctus, & naturæ ſunt & ſcientiæ, quid enim

„eſt,

„est, quod Spiritus nesciat, *qui etiam alt*
„*Dei scrutatur*? *2. Cor. 2. v.* 10. Ac ne putes
„quod scrutetur incognita, ut discat, quo
„ignoret, ante præmisit, quia revelavit no
„bis Deus per Spiritum suum. Nec te moveat
„quia dixit, *scrutatur*, quia id quoque de De
„scriptum est, eoquod sit scrutator cordis &
„renum, non quod scrutando cognoscat, se
„noverit per naturam. Scrutator ergo es
„Spiritus sanctus, ut Pater similiter scruta
„tor & Filius, cujus proprietate sermonis i
„exprimitur, ut videatur nihil esse, quo
„nesciat.

CAPUT XI.

Spiritus sanctus quomodo non a se loquatur.

Locutio Spiritus sancti.

14. „Quod loquitur Filius, loquitur & Pa„ter, & quod Pater loquitur, lo„quitur & Filius, & quod loquitur Pater & „Filius, loquitur & Spiritus sanctus: unde & „de Spiritu Filius Dei dicit: *Non enim lo„quetur a se. Joan.* 16. Hoc est, non sine „mea & Patris communione, neque enim „divisus est Spiritus, sed audit per unita„tem substantiæ & proprietatem scientiæ. „Quid est ergo, non a se loquetur? hoc est, „non sine me loquetur, quia loquitur veri„tatem, sapientiam aspirat, non sine Patre „loquitur, quia Dei Spiritus est, non a se „audit, quoniam ex Deo omnia. Quod er„go loquitur Spiritus, Filii est, quod dedit „Filius, Patris est, ita nihil a se aut Filius „loqui-

„loquitur, aut Spiritus, quia nihil extra se „Trinitas loquitur. Quodsi igitur unius & „voluntatis & operationis est cum Deo Pa„tre Spiritus sanctus, unius etiam substan„tiæ est, quoniam ex operibus suis creator „agnoscitur. Idem igitur Dominus, idem „Deus, & si Spiritum dicas, idem est, ac „si Deum dicas, non idem, ut ipse Pater, „ipse Filius, ipse sit Spiritus, sed quia & „Pater, & Filius, & Spiritus sanctus ejus„dem est potestatis. Idem ergo est per sub„stantiam & virtutem, quia non est in divi„nitate vel Sabelliana confusio, vel Ariana „discretio, vel terrena, corporalisque mutatio.

CAPUT XII.

Spiritus sanctus auctor Prophetiarum.

15. „Secundum Apostolum 1. *Cor.* 10. non „solum per Patrem & Filium, sed „etiam per Spiritum sanctum prophetia, & „ideo unum munus una gratia: habes ergo, „quia etiam Spiritus auctor est prophetia„rum. Apostoli etiam dixerunt: *Visum est* „*Spiritui sancto & nobis*, *Act.* 15. *v.* 28. & „cum dicunt, visum non solum operatorem „gratiæ, sed etiam imperatæ executionis „ostendunt. Una igitur operatio Patris & „Filii & Spiritus sancti, nec solum una ope„ratio in omnibus Apostolis, sed etiam uni„tas operationis, & quædam supernæ con„stitutionis auctoritas revelatur, operatio „enim divina habet imperium, & in præ„cepto Dei operationis effectus est.

Spiritus sanctus auctor Prophetiarum.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Filius Dei a Spiritu missus.

Filius a Spiritu missus.

1. „Sicut Filius Dei Spiritum misit, sic Filium Dei Spiritus misit, dicit enim „Filius Dei: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus „misit me, prædicare captivis remissionem & „coecis visum, Is.* 61. *v.* 1. quod cum de li„bro Isaiæ legeret, ait in Evangelio: *Luc.* „4. *v.* 21. *hodie completa est hæc scriptura in „auribus vestris,* ut de se dictum esse signa„ret. Non ergo mirum, si & Prophetas & „Apostolos Spiritum misit, cum Christus di„xerit: *Spiritus Domini super me;* quo modo „quasi Filius hominis loquebatur; sed si non „creditur Filio, audiant etiam Patrem lo„quentem: *Super quem videris descendentem „columbam de cælo, & manentem super eum, „hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Joan.* 1. „*v.* 33. Dixit hoc Deus Pater Joanni, qui „vidit & credidit, quia Spiritus erat, qui „descendit de cœlo; non enim columba, sed „*sicut columba descendit. Marc.* 1. *v.* 10. Ne „incarnationem illam putares, sed speciem, „ut per speciem crederet, qui Spiritum non „videbat, pulchre autem dixit: manentem „super eum, quia apud prophetas, quoties vo„lebat Spiritus, vel inspirabat verbum, vel „faciebat, semper autem manebat in Chri„sto. Nec rursum moveat, quod *super eum* „dixit,

„dixit, de Filio enim hominis loquebatur, „quia ficut Filius hominis baptizabatur: nam „fecundum divinitatem non fuper Chriftum „eft Spiritus, fed in Chrifto. Ergo & Pa„ter Filium mifit & Spiritus: Spiritum quo„que & Pater mifit & Filius: Pater mifit, „quia fcriptum eft: *Paraclitus autem ille Spi„ritus fanctus, quem mittet Pater in nomine „meo.* *Joan.* 14. Filius mifit, quia dixit: „*Cum venerit autem Paraclitus, quem ego mit„tam vobis a Patre Spiritum veritatis.* Si er„go fe invicem Filius & Spiritus mittunt, „ficut Pater mittit, non objectionis injuria, „fed communitas poteftatis eft.

CAPUT II.

Filius perinde ac Spiritus datur.

2. „Non folum mifit Pater Filium, fed „etiam dedit, *ficut ipfe fe Filius de„dit pro peccatis noftris.* *Gal.* 1. *v.* 3. Si fub„jectum in eo putant fuiffe, quia miffus eft, „gratiæ effe negare non poffunt, quia datus „eft a Patre, imo & a Spiritu, qui miffus „a Chrifto eft. Datus eft autem & Spiritus „fanctus, quia lectum eft: *Rogabo Patrem, „& alium Paraclitum dabit vobis.* *Joan.* 14. „Cum ergo Filius miffus & datus fit, Spiri„tus quoque miffus & datus fit, habent uti„que unitatem divinitatis, qui habent ope„ris unitatem. *Spiritus fanctus datus.*

CAPUT

CAPUT III.

Spiritus sanctus digitus Dei.

Spiritus sanctus digitus Dei.

3. „Unde etiam & digitus Dei appellatus „est Spiritus, eoquod sit Patri & Fi„lio & Spiritui sancto individua, & insepa„rabilis communio: nam sicut Filium Dei „Scriptura dexteram Dei dixit: *Exod.* 15. „*v.* 6. Ita Spiritus sanctus appellatus est di„gitus Dei, sicut ipse Dominus dixit: *Quod* „*si in digito Dei ego ejicio dæmonia. Luc.* 11. „*v.* 20. Quem digitum *Marc.* 12. Dei Spiri„tum nominavit. Hic autem digitus sem„piternus est, & divinus: hoc digito tabu„las illas lapideas Deus inscripsit, quas „Moyses accepit. 2. *Cor.* 3. *v.* 3. Hoc my„stice etiam Dominus Jesus inclinato capite „scribebat in terra, cum a Judæis adultera „esset oblata, significans per figuram, quan„do de peccatis alterius judicamus, nostri nos „debere meminisse peccati.

CAPUT IV.

Spiritus sanctus non est minor aliis divinis personis.

Non minor Patre & Filio.

4. „Siquis autem putet, portionem exi„guam esse Spiritum Dei, quia di„gitus Dei dicitur, utique & portionem exi„guam dicit esse in Filio Dei, quia dextera „Dei dicitur. Sed Filius & dextera & vir„tus dicitur, nec umquam Dei virtus defiit, „ne semiperfectus Pater foret. Hæc ergo „nomi-

nomina *digtius & dextera Dei*, non nisi ad unitatem divinitatis referenda sunt, unde etiam Moyses totam Trinitatem in maris rubri transitu cecinit operatam, dicens: *Dextera manus tua Domine glorificata est in virtute, dextera manus tua Domine inimicos confregit.* Habes, quia & Filium sit confessus & Patrem, cujus est dextera, & ne Spiritum sanctum præteriret, adjecit: *Misisti Spiritum tuum, & cooperuit eos mare, & Spiritu iracundiæ tuæ divisa est aqua. Exod.* 11. Quo significatur unitas divinitatis non inæqualitas Trinitatis. Nec mirum, ibi Spiritus extitisse operationem, ubi baptismi figura fuit, siquidem in hoc tres Personas ex æquo operari & sanctificare Scriptura docet, sanctificat enim Pater secundum, quod scriptum est: *Deus pacis sanctificet vos.* 1. *Thess.* 3. v. 25. De Filio autem dicit Apostolus: *Qui factus est nobis sanctificatio.* 1. *Cor.* 1. *v.* 30. Spiritum quoque sanctum sanctificare Apostolus docet: *Elegit vos Deus in sanctificatione Spiritus.* 2. *Thess.* 3. *v.* 12.

CAPUT V.

Significatio digiti & dexteræ Dei.

„Sed quid mirum, si sanctificat singulos „Spiritus sanctus nullo indigens, sed „redundans, & tamquam digitus a Deo Pa„tre inseparabilis, qui modo non inæquali„tas, sed unitas potestatis signatur, quando„quidem quæ opera Dei sunt, eadem sint „ope- *Digitus Dei quid.*

„opera manuum, ea etiam legerimus opera „esse digitorum, scriptum est enim: *Opera „manuum tuarum annuntiat firmamentum. Ps.* 18. „Quae autem opera sunt manuum, eadem „opera digitorum, quia aeque scriptum est: „*Videbo coelos tuos opera digitorum tuorum.* „*Ps.* 8. *v.* 4. Quid hic igitur minus, quam „manus fecisse produntur, cum idem fece„rint digiti, quod manus; & tamen quia ma„num legimus Filium, utique liquet, nomine „manus, & de Filio Dei, & de Spiritu san„cto scripturam locutam, & rursum quia di„gitum Dei, Spiritum Dei legimus, ideo „appellatos aestimamus, ut Filium & Spiri„tum signaret.

CAPUT VI.

Spiritus perinde ac Pater & Filius arguit, & judicat.

Spiritus sanctus judicat.

6. „Cum unitas potestatis sit in Trinitate, „etiam arguit Spiritus, sicut arguit „Pater & Filius, ita enim de Spiritu sancto „Filius dixit: *Mittam Paraclitum ad vos, & „ille veniens arguet mundum de peccato, & de „justitia, & de judicio. Joan.* 16. Certe in „judicio Salomonis duarum de filio suo cer„tantium Spiritus sancti munus emicuit. „3. *Reg.* 3. Daniel quoque, nisi accepisset Dei „Spiritum, num potuisset deprehendere ad„ulterium libidinis, mendacium fraudis? „*Daniel* 13. *v.* 44. ac nequis forte existimet, „quia dicente Scriptura: *Excitavit Deus Spi-*

„*ritum*

„*ritum sanctum pueri adolescentis. Dan.* 4. *v.* 21.
„Spiritum in eo putet fuisse hominis non Spi-
„ritum sanctum, legat in posterioribus, &
„inveniet, quia Spiritum sanctum accepit
„Daniel, & ideo prophetavit, & rex ipse
„eum prætulit, dicens: *Quia Spiritus san-*
„*ctus Dei in te est. Dan.* 6.

CAPUT VII.

Filius non judicat sine Spiritu.

7. „Sed quid de ceteris loquamur? ipsum „Dominum Jesum in Spiritu non so- „lum judicare accepimus, sed etiam vindi- „care, neque vindicaret in Antichristum, ni- „si ante de ejus meritis judicaret, *quem Do-* „*minus Jesus interficiet Spiritu oris sui.* 2. *Thess.* „2. *v.* 8. Sed hic non acquisita gratia est, „sed individua manet unitas, quia neque „Christus sine Spiritu, neque Spiritus potest „esse sine Christo; non enim potest divinæ „naturæ unitas separari. *Et Filius cum Spiritu.*

CAPUT VIII.

Sicut Pater ita & Filius & Spiritus sanctus contristari, ac tentari dicuntur.

8. „Unitatem dictam licet etiam aliis Scrip- „turarum locis considerare, nam „cum dicat Ezechiel c. 16. v. 45, *Contrista-* „*tis me in omnibus his, dicit Dominus:* Pau- „lus novo populo dicit: *Nolite contristare* „*Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis.* *Spiritus contristatur.*

 „*Ephes.*

„*Ephes.* 4. *v.* 30. Item cum alibi scriptura „dixerit, tentatum Spiritum, tentatum etiam „Deum, eadem dicat, & Christum esse ten„tatum, dicente Apostolo: *Non tentemus* „*Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, &* „*a serpentibus perierunt.* 1. *Cor* 10. Justa vin„dicta, ut adversarii venena sentirent, qui „non venerabantur Auctorem. Tentatum au„tem Spiritum sanctum ad Hebræos scribens „Apostolus dicit: *Quia hæc dicit Spiritus san*„*ctus: secundum diem tentationis in deserto, ubi* „*tentaverunt me patres vestri, probaverunt &* „*viderunt opera mea. Hebr.* 3. *v.* 7. Requiem „nimirum Judæis promiserat Deus, quam „Spiritus sanctus suam dicit: tentatum se „a perfidis Deus Patrem memorat, tenta„tum ab iisdem se dicit & Spiritus, quia „una tentatio, qua tentata est a sacrilegis „una divinitas Trinitatis. Condemnat Deus „populum Judæorum, ut in terram fluen„tem lac & mel, hoc est, ad resurrectionem „pervenire non possit: eadem sententia con„demnat & Spiritus, dicens: *Si introibunt in* „*requiem meam.* Unius ergo sententia volun„tatis, unius excellentia potestatis est.

CAPUT IX.

Idem est Spiritus Dei, ac Spiritus Domini.

Spiritus Dei. 9. „Fortasse tamen aliquis dixerit, hoc ex„emplum non posse ad proprietatem „sancti Spiritus derivari, nisi alio loco etiam „Petrus

„Petrus Apostolus nos docuisset, peccatis „nostris etiam Spiritum posse tentari, sic „enim habes ad Ananiæ conjugem dictum: „*Quid utique convenit vobis; tentare Spiritum* „*Domini. Act.* 5. *v.* 9. Etenim Domini Spi„ritus ipse est Dei Spiritus, quia unus san„ctus est Spiritus testante Paulo: Spiritus „Dei habitat in vobis: *Siquis autem Spiritum* „*Christi non habet, hic non est ejus. Rom.* 8. „Præmisit Spiritum Dei, & statim subdidit, „eundem esse Spiritum Christi, ut intellige„remus, quia ubi Spiritus sanctus, ibi Chri„stus est: Sed & ipse Petrus in allato ex„emplo. *Act.* 5. Præmisit Spiritum sanctum, „& postea dixit Spiritum Domini.

CAPUT X.

Spiritus sancti divinitas ulterius probatur.

10. „Non solum hoc loco sancti Spiritus „deitatem scriptura testatur, sed „ipse Dominus dixit in Evangelio: *Quoniam* „*Deus Spiritus est. Joan.* 3. *v.* 6. Quem lo„cum ita expresse Ariani testificamini esse „de Spiritu, ut eum de vestris codicibus au„feratis; sed litteras quidem potuistis abo„lere, fidem non potuistis auferre, & cur „auferebatis, si non pertinebat ad Spiritum? „vestra igitur estis confessione convicti, quod „sapienter factum non potestis dicere: sed „astute; astute enim cognovistis, loci istius „vos attestatione convinci, quo enim possit *Ejus divinitas.*

„alio intellectus loci istius derivari, cum se„ries lectionis tota de Spiritu sit. Nicode„mus enim quærit de regeneratione, re„spondit Dominus, *eam fieri per aquam & „Spiritum*, *Joan.* 3. utique per Spiritum san„ctum, per quem fit regeneratio. Alibi quo„que, ut hoc de sancto Spiritu scripsisse se idem „Evangelista referaret, inquit: *Tres sunt te„stes, Spiritus, aqua, sanguis, & hi tres „unum sunt.* 1. *Joan.* 3. Audi quomodo te„stes: Spiritus mentem renovat, aqua pro„ficit ad lavacrum, sanguis spectat ad pre„tium: Spiritus enim nos per adoptionem fi„lios Dei fecit, sacri fontis unda nos abluit, „sanguis Domini nos redemit.

CAPUT XI.

Spiritus sanctus adorandus.

Spiritus sanctus adorandus.

11. „Sed fortasse referatur, quia in poste„rioribus ipsius libri iterum Domi„nus Deum Spiritum dixit: sed de Patre „Deo sensit, sic enim habes in Evangelio: „*Nunc est, quando veri adoratores adorabunt „Patrem in Spiritu & veritate, nam & Pater „tales quærit, qui adorent eum: Spiritus est „Deus, & eos, qui adorant eum in Spiritu & ve„ritate, oportet adorare. Joan.* 4. *v.* 13. Cui „loco respondeo breviter primo voce Spiri„tus interdum intelligi gratiam spiritalem, „in qua adoratur Deus in veritate. Deinde, „si personam Spiritus sancti per voces *in Spi„ritu* intelligendam velis, & propterea ipsi „debe-

„deberi adorationem neges, argumentum „æque pugnat in Filium, quem tamen ado„randum innumera probant exempla; sic „adoravit Christum Maria. *Joan.* 20. *v.* 18. „Adoraverunt & Apostoli. *Mátth.* 28. *v.* 17. „Adoraverunt & Angeli. *Hebr.* 1. *v.* 6. Ado„rant autem non solum divinitatem ejus, „sed etiam scabellum pedum ejus. *Ps.* 98. „*v.* 5. Ubi per scabellum terra intelligitur, „per terram autem caro Christi, quam ho„dieque in mysteriis adoramus, & quam „Apostoli in Domino Jesu adorarunt. Cum „ergo incarnationis adorandum sit Sacra„mentum, incarnatio autem est opus Spi„ritus. *Luc.* 1. *v.* 35. Haud dubie etiam san„ctus Spiritus adorandus est. Sed nequis hoc „derivet ad Mariam Virginem, Maria erat „templum Dei, non Deus templi, & ideo „ille solus adorandus, qui operabatur in „templo. Non ergo abrogatur Spiritus ado„ratio, sed ejus cum Patre conjunctio ex„primitur, cum Pater in Spiritu dicitur ado„randus; nam Pater & cum Filio adora„tur, & cum Spiritu, quia Trinitas ado„ratur.

Christus in Eucharistia adorandus.

CAPUT XII.

Apostoli tres in monte Spiritum sanctum adoraverunt.

12. „Apostolus ait: *Illuxit Deus in cordibus* „*nostris ad illuminationem scientiæ cla*„*ritatis Dei in facie Jesu Christi.* 2. *Cor.* 4. *v.* 6. „Hanc claritatem viderunt Apostoli, cum Do-

„minus Jesus divinitatis suæ luce in monte „fulgeret. *Matth.* 17. Cujus autem claritas „illuminare dicitur, nisi Spiritus? ipsum er„go Deum expressit, quia claritatem Dei „dixit: cujus divinitas ex eo etiam proba„tur, quod templum habeat in nobis, in quo „non quasi Sacerdos, sed ut Deus habitat, „& cum Patre & Filio adoratur, unde in „iisdem naturæ unitas intelligitur.

CAPUT XIII.

Non tres, sed unus Deus.

Unus Deus. 13. „Sed oblatratis, nos tres facere deos. „Absit, ubi enim una deitas intelli„gitur, unus Deus dicitur, neque enim cum „Filium Deum dicimus, duos Deos dici„mus: etenim secundum nostram senten„tiam, quia unus Deus, una divinitas & „unitas intelligitur potestatis; sicut unum „Deum dicimus, & Patrem vero deitatis „nomine, & Filium confitentes, ita etiam „Spiritum sanctum a deitatis non excludi„mus unitate; nec tres deos asserimus, quia „pluralitatem non unitas facit, sed divisio, „& numerum non recipit divina natura.

CAPUT XIV.

Spiritus sanctus Dominus.

Spiritus sanctus Dominus. 14. „Dominatum Patris, & Filii, & Spi„ritus sancti evidentissime declara„vit Apostolus, 1. *Thessal.* 3. scribens: Vos „autem

„autem Dominus multiplicet. Quis est iste „Dominus, nisi Spiritus sanctus, qui descen„dit in specie columbæ. *Luc.* 3. *Veniens de„ducet nos in omnem veritatem. Joan.* 16. „Quodsi etiam evidentem conceptionem ver„borum exigitis, quibus Dominum Spiritum „Scriptura memoraverit; scriptum reperies: „*Dominus autem Spiritus est.* 2. *Cor.* 3. *v.* 17.

CAPUT XV.

Non tres in Trinitate Domini.

15. „Sed fortasse iterum dicas: Si Domi„num Spiritum dixero, tres domi„nos declarabo: Verum si Spiritus Dominus „appelletur, tres tamen Domini hinc non „inducuntur, cum ex eo quod Filius non „secus ac Pater in variis Scripturæ locis Do„minus appellatur, non inducantur duo Do„mini, dominatio enim in divinitate est, & „in dominatione divinitas, quæ tribus per„sonis indivisim congruunt. *Non tres Domini.*

CAPUT XVI.

Sanctus Pater, Filius & Spiritus.

16. „Ergo sanctus Pater, sanctus Filius, „sanctus & Spiritus, sed non tres „sancti, quia unus est Deus sanctus, una „vera sanctitas, ideoque omnia, quæ sancta „nos credimus, illam solam prædicant san„ctitatem. Cherubim & Seraphim indefessis „vocibus laudant & dicunt: *Sanctus, San-* *Unus Deus sanctus.*

„*ctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Isa. 6.*
„*v.* 3. Non semel dicunt, ne singularitatem
„credas, non bis dicunt, ne Spiritum ex-
„cludas, non sanctos dicunt, ne pluralita-
„tem æstimes, sed ter repetunt, & idem
„dicunt, ut etiam in hymno distinctionem
„Trinitatis & divinitatis intelligas unitatem.
„Nos quoque nihil pretiosius invenimus, quo
„Deum prædicare possimus, nisi ut sanctum
„appellemus, sic enim nihil derogatur Spiri-
„tui sancto, cujus nomen Dei laus est, &
„qui omnia habet, quæ Dei sunt, qui cum
„Patre & Filio a Sacerdotibus in baptismate
„nominatur, in oblationibus invocatur, cum
„Patre & Filio a Seraphim in cælestibus præ-
„dicatur, cum Patre & Filio habitat in san-
„ctis, infunditur justis, inspiratur prophetis.

CAPUT XVII.

Spiritus sanctus confitendus.

17. In hoc capite sanctus Ambrosius ostendit ad intelligentiam verborum Domini loca, in quibus dicta sunt, juvare & Christum illa verba: *Ego & Pater unum sumus;* locutum esse in porticu Salomonis, per quem sapientis anima significatur, quæ, qui non credunt, Christum lapidant, & sicut Judas pereunt. Hac occasione in Judæos invehitur, qui Christum emerunt, Josephum vendiderunt, scilicet viginti aureis in veteri Testamento, triginta aureis in nobiliori novo. „Ergo non omnes eodem pretio emunt „Christum; alio emit Photinus, qui ad mor„tem emit; alio Arianus, qui emit ad in„juriam;

„juriam; alio Catholicus, qui emit ad glo-„riam. Ergo nec Ariani ſibi uſurpato no-„mine blandiantur, quia chriſtianos ſe eſſe „dicunt. Reſpondebit eis Dominus, nomen „meum prætenditis, & ſubſtantiam denega-„tis, ſed non agnoſco nomen meum, ubi „non eſt mea ſempiterna divinitas, non eſt „nomen meum, quod a Patre dividitur, a Spi-„ritu ſeparatur, non agnoſco nomen meum, „ubi non agnoſco doctrinam meam, ubi non „agnoſco Spiritum meum; neſcit enim ſe „Patris Spiritus comparare ſervitiis, quæ „creavit.

CAPUT XVIII.

Divinitas Spiritus ſanctus ulterius probatur.

18. „Deus ex eo cognoſcitur, aut quia ſi-„ne peccato eſt, aut quia peccata „condonat, aut quia creatura non eſt, ſed „Creator, aut quia non adorat, ſed adora-„tur, quæ omnia competere Spiritui S. ſatis „in præcedentibus demonſtrata ſunt. *Divinitas Spiritus ſancti.*

CAPUT XIX.

Spiritus ſanctus cognoſcit omnia, quæ Dei ſunt.

19. „Sicut Pater & Filius unum ſunt, quia „Filius omnia habet, quæ Pater „habet, ita & Spiritus unum eſt cum Patre „& Filio, quia & ipſe omnia Dei novit: quo-„modo

„modo ergo non Deus, qui omnia habet, „quæ Deus habet? aut consideremus, quid „habeat Deus, quod non habeat Spiritus „sanctus: habet Deus Pater divinitatem, ha„bet & Filius, in quo habitat plenitudo di„vinitatis, habet & Spiritus. *Job.* 17. *v.* 3. „Habet Deus, ut scrutetur corda & renes. „*Ps.* 7. *v.* 10. Habet & Filius sciens cogita„tiones. *Matth.* 9. *v.* 4. Habet Spiritus scru„tans etiam alta Dei. 1. *Cor.* 2. Habet Deus, „ut verax sit. *Rom.* 3. *v.* 4. Et non mentitur „Spiritus veritatis. Habet Deus nomen, „quod est super omne nomen, quod dedit „& Filio, habet & Spiritus, in cujus nomine „baptizamur: habet Deus, quod suscitat „mortuos: sicut autem Pater suscitat mor„tuos & vivificat, sic & Filius, *Joan.* 5. ita „& Spiritus sanctus. *Rom.* 8. *v.* 21. Habet „ergo Spiritus, quod habet Christus, habet „igitur, quod habet Deus, quia omnia, quæ „habet Pater, habet & Filius, ideoque di„xit: *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt,* „*Joan.* 15. *v.* 15.

CAPUT XX.

Spiritus sanctus cum Patre & Filio conregnat.

Spiritus sanctus Patri & Filio conregnat.

20. „Nec illud mediocre, quod de throno „Dei exire fluvium legimus: *Apoc.* „22. Qui est Spiritus sanctus, quem bibit, „qui credit in Christum: & quid mirum, si „in sede Dei Spiritus sanctus est, cum ipsum „reg-

„regnum Dei operatio Spiritus sit? sicuti „Christus ait: *Si in Spiritu Dei ego dejicio „dæmonia, profecto venit in vos regnum Dei. „Matth.* 12. Ubi ostendit regnum Dei individuum sibi esse cum Spiritu. Quid autem „dementius, quam ut ne neget quisquam „cum Christo conregnare Spiritum sanctum, „cum etiam nos in Christi regno conregnaturos Christo Apostolus dicat: *Si sustine„mus & conregnabimus.* Sed nos per adop„tionem, ille per potestatem, nos gratia, il„le natura: habet igitur consortium regni „cum Patre & Filio Spiritus sanctus, qui „unius naturæ, unius dominationis, unius „etiam potestatis est.

CAPUT XXI.

Isaias a Spiritu sancto missus.

21. „Cum habeat consortium regni Spiritus sanctus, nil obstat, quominus ab eo Isaias missus sit, teste Paulo, „*Act.* 28. *v.* 25. & eumdem Spiritum vidit „Isaias, quando dicit: *vidi Dominum Sabaoth „&c. cap.* 6. quem Seraphim indefessis vocibus „laudant, tu discutis, quod Scripturæ non „faciunt, sed ostendunt nobis non aliquando „discutiendum Deum, sed laudandum. Ergo „Dominus Sabaoth & Spiritus sanctus est, „nisi forte impiis displicet doctor, quem Chri„stus elegit, aut Dominum virtutum nega„re possunt Spiritum sanctum, qui donat, „quas voluerit virtutes. *Isaias.*

CAPUT

CAPUT XXII.

Unitas regni in tribus divinis Personis.

Unitas regni Trinitatis.

22. „Nunc unitatem majestatis & regni „licet in Patre, Filioque & sancto „spiritu cognoscere, nam plerique dicunt, „Patrem Deum ab Esaia hoc tempore visum. „Paulus *Spiritum* dixit. *Act.* 18. *v.* 25. Lu„cas probavit, Joannes Evangelista ad Fi„lium retulit. *Joan.* 12. una. Una igitur „visio, una præceptio, una majestas: an ne„gamus Dominum majestatis esse Spiritum „sanctum, cum Dominus majestats sit cru„cifixus, qui natus est Spiritu sancto ex „Maria Virgine? quia non alter christus „sed unus est, & ante sæcula ex Patre ut „Dei Filius natus, & in sæculo ut homo „carnis assumtione generatus. Detrahe „igitur Ariane Spiritum de Patris Filiique „consortio, sed si detrahere volueris, cœlos „supra te reverti videbis, quia virtus eorum „omnis a spiritu est, si detrahere volueris, „in Deum tibi prius mittenda est manus, „quia Deus Spiritus, sed quomodo detra„hes unum, qui alta scrutatur Dei.

SANCTI

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE INCARNATIONIS DOMINICÆ SACRAMENTO.
LIBER UNUS.

Monitum.

Tractatus de Incarnatione est sermo, quem S. Ambrosius habuit, ut refelleret objectiones, quas duo Ariani, cubicularii Gratiani imperatoris, ipsi proposuerant, quibus postero die se responsurum promisit; cum vero duo illi cubicularii ex equis suis præcipitati miseram suam animam efflassent, S. Ambrosius de hoc certior factus, nihilominus hunc sermonem coram frequenti populo circa annum 382. peroravit, in quo potissimum Apollinaristas rationibus convincentibus refellit.

CAPUT I.

Indicata occasione hujus tractatus de Abelis & Caini sacrificiis agitur.

2. „Debitum fratres cupio solvendum, sed *Occasio tractatus.*
„Hesternos meos non invenio
„creditores, nisi forte improviso conventos
„putaverunt nos esse turbandos, sed numquam fides vera turbatur. Itaque dum
„illi forsitan veniunt, ad istos, qui propositi
„sunt,

„sunt, deflectamus agricolas, quorum alter „hoc est Cain a fructibus terræ, alter autem Abel ex primitivis ovium suarum hostiam Domino obtulit. Nihil invenio, „quod in specie munerum reprehendam, „nisi quod & Cain munera sua displicuisse „cognovit. & Dominus dixit: *Si recte offeras, „recte autem non dividas, peccasti. Gen.* 4. *v.* 7.

2. „Ubi igitur est crimen? non in oblatione muneris, sed in oblationis affectu, „tolerabilius enim est, abstinere a muneribus deferendis, quam infideli studio munus offerre; qui enim nescit dividere, „nescit dijudicare, spiritualis autem dijudicat. Omnia scivit ergo Abel dividere, „qui ex primitivis ovium obtulit sacrificium, „docens, non terræ munera placitura Deo, „quæ degeneraverant in peccatores, sed ea, „in quibus divini gratia mysterii refulgeret. „Prophetavit itaque nos per passionem Domini a culpa esse redimendos, de quo „scriptum est: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit „peccatum mundi. Joan.* 1. *v.* 29. Unde & „de primitivis obtulit, ut primogenitum de„signaret: illi autem reprobato dicitur: *qui„esce*, quam puto generalem in omnes extra Ecclesiam constitutos latam esse sententiam.

CAPUT

CAPUT II.

Sentiia generalis in impios.

3, „Generalis ergo hæc in impios sen-„tentia est: unde si Judæus offerat, „qui filium virginis Mariæ a Patre Deo se-„parat, dicitur ei; *si recte offeras, non au-„tem recte dividas, peccasti, quiesce.* Si offe-„rat Eunomianus, qui generationem Christi „ex Philosophiæ traditionibus colligit, & „ipsi dicitur: *si recte offeras, &c.* Dicitur hoc „Sabelliano, qui Patrem Filiumque confun-„dit: dicitur Marcionitæ, qui alium putat „Deum novi alium veteris Testamenti, di-„citur hoc Manichæo & Valentino, qui non „putaverunt veritatem carnis humanæ a „Christo esse susceptam, Paulus quoque Sa-„mosatenus & Basilides in eadem senten-„tia forte numerantur. Similiter ejusdem „sententiæ auctoritate damnantur, qui divi-„nitatem Sancti spiritus negaverunt: Novato „quoque & Donato, & omnibus, qui scin-„dere corpus Ecclesiæ gestierunt, viritim „dicitur: *si recte offeras, &c.* Illos quoque „percellit ista sententia, qui animam ratio-„nalem ab Incarnationis Dominicæ segre-„gant sacramento, naturam hominis ab ho-„mine separare cupientes: adversus omnes „igitur hæreses dicta sententia est, quæ fra-„terno nomine non fraterne Ecclesiam per-„sequuntur. *Hæreses damnantur.*

CAPUT

CAPUT III.

Verbi divini æternitas.

Verbi æternitas. 4. „Non ego dico a me, quia *in Principio erat Verbum*, sed audio, non „ego affingo, sed lego, quod omnes legimus, „sed non omnes intelligimus. Auditis, cum „legitur: *in principio erat Verbum*, quod „Joannes plenus Spiritus sancto dixit, utpote qui sciret, principium non temporis „esse, sed supra tempus: remaneant ergo „tempora, remaneant etiam angeli, etsi principium eorum non invenio, erat tamen, „quando non erant, & aliquando cæperunt. „Si ergo principium eorum invenire non „possum, quos certum est, habere principium, quomodo possum verbi invenire principium, a quo omne principium est non solum creaturarum, sed etiam cogitationum „nostrarum? aperte itaque Joannes sempiternam divinitatem verbi expressit, quam ne „quis a Patre divideret, sed eamdem, quæ „Patris est, crederet, adjunxit: *Et Verbum erat apud Deum*: cujus naturam nescio „multo melius, quam scio: hoc solum bene scio, quod nescio, quæ scire non possum.

CAPUT

CAPUT IV.

Christi caro cum divinitate non confundenda.

„Noli secundum naturam interpretari, quod præter divinitatis naturam est; nam etsi credas, a Christo veram carnem esse susceptam, & offeras transfiguratum corpus altaribus, non distinguas tamen naturam divinitatis & corporis, peccasti. Divide, quod meum, divide, quod suum verbi est, si credas susceptionem corporis & adjungas divinitati compassionem, perfidiam non declinasti. Neque sufficit, si eumdem, & novi & veteris testamenti Deum dicas, nisi coæternum ipsi confitearis, nec satis est, si ante virginem Christum dicas coepisse, nisi omni principio antiquiorem prædices. Præclara ergo S. Petri de Christo confessio: *tu es Filius Dei*, per quam interrogatis Apostolis a Christo, *vos autem quem me dicitis?* statim loci non immemor sui primatum egit, primatum confessionis non honoris, primatum fidei, non ordinis, quem modo post conversionem a Christo accepit per illa verbo, *tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* *Caro de carne Christi.*

CAPUT V.

Fides Petri Ecclesiæ fundamentum.

Fundamentum Ecclesiæ fides.

6. „Fides ergo est Ecclesiæ fundamentum: „non enim de carne Petri, sed de „fide dictum est, quia portæ mortis ei non „prævalebunt, sed confessio vicit infernum, „& hæc confessio adversus omnes hæreses „debet valere. Hoc Ecclesiæ fundamentum, „seu generalis ista fides, quia Christus est Dei „Filius, & sempiternus ex Patre, & natus „ex Maria Virgine, non divisus sed unus, & „idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine. Ge„neratio generationi non præjudicat, nec „caro divinitati: idem patiebatur & non pa„tiebatur, moriebatur, & non moriebatur, „sepeliebatur, & non sepeliebatur, resurge„bat, & non resurgebat. Moriebatur ergo, „patiebatur, &c. secundum nostræ suscep„tionem naturæ, & non moriebatur &c. „secundum æternæ substantiam vitæ. Deni„que idem dicebat: *Deus, Deus meus respice „in me, quare me dereliquisti? Ps.* 21. Quia „secundum carnem relictus est, qui secun„dum divinitatem relinqui non potuit. Erat „igitur immortalis in morte, impassibilis in „passione, emisit spiritum quasi arbiter, sed „non amisit, pendebat in cruce, & omnia „commovebat, erat caro ejus in monumento, „sed virtus ejus operabatur e cælo.

CAPUT

CAPUT VI.

Refutantur, qui Christum in phantasmate passum, vel duas in eo personas statuunt.

7. „Christus in phantasmate passus non est, „quia nec in phantasmate super „mare ambulavit, quod discipuli in Evan„gelio necdum Spiritu sancto accepto opi„nati sunt. Et hos igitur, qui in phantasmate „venisse Jesum prædicant, & illos condem„nare debemus, qui non unum eumdemque „Filium Dei dicunt, sed alium esse, qui „ex Deo Patre natus est, alium, qui sit „genitus ex Virgine, cum Evangelista dicat, „*quia Verbum caro factum est*, ut unum Do„minum Jesum non duos crederes. Non„nulli etiam aliud Dei verbum, aliud Dei „Filium crediderunt, cum ipsum, qui in „principio erat verbum apud Deum Patrem, „in sua propria venisse Evangelista testetur. „Sunt autem, qui tamquam ad unum pro„phetarum, ita ad Christum factum esse ver„bum arbitrati sunt, non ipsum esse Dei „Verbum: sed de nullo prophetarum dictum „est, *quia Verbum caro factum est*, & nullus „prophetarum abstulit peccata mundi. Emer„gunt etiam alii, qui carnem Domini & di„vinitatem dicunt esse unius naturæ, sed „ita infirmitatem carnis ad infirmitatem di„vinitatis facta naturæ divinæ mutatione „detorquent: sunt etiam, qui putant, quia „divinitas Domini circumcisa est, & im„perfecta de perfecta facta est, & in ligno *Variæ hæreses de Christo.*

 „non

„non caro, sed illa operatrix omnium sub-
„stantia divina in carnis specie coagulata
„pendebat, quod asserendo eo prolabuntur,
„ut non ex tempore corpus Domini esse su-
„sceptum, sed coæternum Dei Verbo semper
„fuisse contendant.

8. „Horum omnium auctores sunt, qui
„divinitatem & carnem Domini unius natu-
„ræ fuisse dixerunt, sicuti in libris Apollina-
„ris legi, qui frequenter Nicæni concili tracta-
„tum se tenere comemorat: sed in illo Patres
„nostri non carnem, sed Dei verbum unius
„substantiæ cum Patre esse dixerunt, &
„verbum quidem ex Paterna processisse sub-
„stantia, carnem autem ex virgine esse con-
„fessi sunt. Quod idem Gabriel proprio ser-
„mone declarat dicens: *quod nascetur ex te*
„*sanctum, vocabitur Dei Filius. Luc.* 1. *v.* 35.
„*Ex te*, inquit, ut secundum hominem, quod
„ex ipso nasceretur, adverteres, quod corpo-
„ris esset vera natura. Ergo ex nobis acce-
„pit, quod proprium offerret pro nobis, ut
„nos redimeret ex nostro. Sacrificium ergo
„de nostro obtulit; nam quæ erat causa
„incarnationis, nisi ut caro, quæ peccaverat,
„per se redimeretur? non est ergo immolata
„divinitas verbi, nec in carnis naturam con-
„versa, quia immunis peccati pro peccato
„se non debebat offerre, sed carnem assum-
„sit, ut spolium carnis exueret, & manubias
„diaboli crucifigeret.

9. „Sed dicis: scriptum est: *Et verbum*
„*caro factum est.* Verum sequitur, *& habi-*
„*tavit*

„*tavit in nobis*: hoc eſt illud verbum, quod „carnem ſuſcepit, hoc habitavit in nobis, „id eſt, in carne habitavit humana; hoc „ergo verbum caro factum eſt, pro eo, quod „eſt, homo factus eſt: quodſi ſecundum „litteram vos tenetis, ut putetis verbum Dei „in carnem eſſe converſum, numquid negatis „ſcriptum eſſe de Domino, quia peccatum „non fecit, ſed peccatum factus eſt. 2. *Cor.* 5. „*v.* 21. Ergo in peccatum converſus eſt „Dominus? non ita, ſed quia peccata noſtra „ſuſcepit, peccatum dictus eſt, non natura „operationeque peccati, ſed ut peccatum no„ſtrum in ſua carne crucifigeret, ſuſceptionem „pro nobis infirmitatum obnoxii jam corpo„ris peccati carnalis aſſumſit.

CAPUT VII.

Anima humana a Chriſto ſuſcepta eſt.

10. „Quæro, qua ratione animam Apollina„riſtæ putent a Domino Jeſu non „eſſe ſuſceptam, an quia metus eſt, ne „ſenſu Chriſtus laberetur humano? dicunt „quippe, quia concupiſcentia carnis legi „mentis repugnet: ſed qui hoc ait, tantum „abeſt, ut Chriſtum putaverit lege carnis in „peccati vincula fuiſſe deducendum, ut ipſe „æſtu poſitus fragillitatis humanæ per Chri„ſtum orbi ſubveniri poſſe crediderit dicens: „*Quis me liberabit de corpore mortis hujus? gra„tia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* „*Rom.* 7. *Anima humana in Chriſto.*

11. „Sed carnis istius, sicunt volunt, „formidabat illecebras: ergo & carnis su„sceptionem declinare debuerat, ne ad lubri„cum traheretur erroris; sed quomodo lu„bricum peccati poterat timere, qui pecca„tum remissurus advenerat? Suscepit itaque „carnem, ut resuscitaret, assumsit animam, „sed perfectam, rationabilem humanam as„sumsit; nam quis potest negare, quod su„sceperit animam, cum ipse dicat: *animam „meam pono pro ovibus meis. Joan.* 10. *v.* 15. „Et sane quid opus fuit carnem suscipere si„ne anima, cum utique insensibilis caro & „irrationabilis anima nec peccato est obno„xia nec digna præmio? totum me Christus „redemit, quia in virum perfectum fidelis non „ex parte sed totus resurgit.

Quomodo proficiebat Christus. 12. „Sed quomodo proficiebat Christus, „sapientia Dei. *Luc.* 2. *v.* 52. Doceat te or„do verborum: profectus est ætatis & pro„fectus sapientiæ, sed humanæ est, ideo æta„tem præmisit, ut secundum hominem cre„deres dictum, ætas enim non divinitatis „sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate „hominis, proficiebat sapientia hominis, sa„pientia autem sensu proficit, quia a sensu „sapientia, sensus igitur proficiebat huma„nus, sensum ergo suscepit humanum.

13. „Sed verendum est, inquis, ne si „duos principales sensus aut geminam sa„pientiam Christo tribuimus, Christum divi„dimus; numquid cum & divinitatem ejus „ado-

„adoramus & carnem, Christum dividimus?
„numquid cum in eo imaginem Dei crucem-
„que veneramur, dividimus eum? numquid
„cum dicimus, quia animam rationabilem,
„& intellectus nostri suscepit capacem, divi-
„dimus eum? Non enim ipse Deus verbum
„pro anima in carne sua fuit, sed animam
„humanam & ejusdem substantiæ, cujus no-
„stræ sunt animæ, & carnem ejusdem, cujus
„caro est nostra, substantiæ, suscipiens Deus
„Verbum perfectus homo fuit sine ulla tamen
„labe peccati. Nec timeo, ne *tetrado* videar
„inducere, nos enim vere solam colimus
„Trinitatem: non enim Christum divido,
„sed unum cum Patre & Spiritu sancto,
„prædico. Ergo cum adversarii dicunt,
„ejusdem carnem, cujus & Filius Dei erat,
„fuisse substantiæ, ipsi, quod nobis obiiciunt,
„ineptiis vanæ assertionis incurrunt: ut divi-
„dant Christum; itaque quartum increatum,
„quod adoremus, inducunt, cum sola in-
„creata sit divinitas Trinitatis.

CAPUT VIII.

Voces genitum & ingenitum in scri-pturis non leguntur.

14. „Instant adversarii, quomodo possunt „ingenitus Pater & Filius genitus „esse unius naturæ & substantiæ. Ut ego „respondeam, primum omnium ingenitum in „scripturis divinis nunquam invenio, non „legi: cujus igitur mutabilitatis sunt homi- *De voce ingenitus.*

„nes istiusmodi, ut nos dicant ea usurpare, „quæ non sunt scripta, cum ea, quæ sunt „scripta, dicamus, & ipsi objiciant, quod scri- „ptum non sit? nonne ipsi sibi adversantur? „dicunt enim, non esse scriptum, Dei esse sub- „stantiam & naturam, cum tamen scriptura „testetur, Filium Dei esse characterem sub- „stantiæ Patris. Ergo & naturam & sub- „stantiam probavimus lectione, unitatemque „divinæ esse naturæ apostolica auctoritas de- „monstravit.

CAPUT IX.

Vox ingenitus etiam creaturæ communis.

15. „Nunc illi afferent, ubi ingenitum „Patrem legerimus, sed si dialectico „more concedi id sibi postulant, ut quod le- „ctum non sit, pro lecto usurpent, produnt „se contentionis studio d fferri, non cogni- „tionem quærere veritatis. Ubi ergo lege- „rint, demonstrent, dicunt, quod Arius di- „xerit ingenitum Patrem & genitum & crea- „tum Filium. Sed si illi hoc dicunt, quod „Arius, justius ego debeo dicere, quod Apo- „stolus dixit: Patrem enim dixit, non inge- „nitum nominavit, Filium dixit, & Filium „genitum dixit. *Eph.* 3. *v.* 14.

16. „Multa possunt exempla suppetere, „ut de eo, quod genitum non sit, dicatur in- „genitum: nam & mundum plerique ingeni- „tum esse dixerunt, & materiam rerum „omnium

„omnium ingenitam esse memorarunt. Num-
„quid ergo sic ingenitus Pater, sicut mun-
„dus? absit: nihil sane pretiosum Deo in eo
„sermone, qui communis possit esse cum ce-
„teris. Sed dicis, ingenitus & genitus non
„possunt esse unius naturæ & substantiæ,
„ut inoperatus & factus non sunt unius
„naturæ: ideoque ingenitum & genitum
„dicunt esse dissimilem. Quasi vero generatio
„potestatis sit non naturæ; cum enim dico
„genitum non proprietatem naturæ, sed
„significationem generationis expressi: nam
„si generaliter dicam Filium, nec addam
„cujus, potest intelligi & Filius hominis &
„diaboli & fœtus pecudis, & ideo in appel-
„latione filiorum non est expressio significata
„naturæ: at vero si naturam designare cupio,
„aut hominem nuncupabo, aut equum no-
„minabo, ut natura possit intelligi. Ita ergo
„si naturam cupio designare divinam, Deum
„verum debeo nominare, cum Filium dico,
„generatum significo, cum Patrem dico, ge-
„nerasse declaro. Non ergo naturæ di-
„scretionem facias, cum sit hoc significato-
„rium generantis & geniti, significatorio
„autem hujusmodi exprimunt substantiæ
„qualitatem, multi enim Filii sed diversitas
„filiorum, alius per naturam, alius per
„gratiam.

CAPUT

CAPUT X.

Filius unius cum Patre substantiæ.

Consubstantialis Patri Filius.

17. „Plerique similem dicunt Filium, sed „non ejusdem & unius cum Patre „substantiæ, sed quæ non unius naturæ sunt, „diversæ sunt utique & distantis, & quæ „distantis naturæ consequens est, ut similia „esse non possint, nisi forte secundum spe„ciem similia dicas, dissimilia secundum ve„ritatem. Quomodo ergo isti similem di„cunt Patrem & Filium, qui unitatem sub„stantiæ negant? an secundum formam & fi„guram similem putant? sed hæc corporis „sunt, & compositionem inducunt; & quo„modo creatura potest esse similis increato? „secundum gloriam inquiunt & operationem „similis est: & ideo imago Dei dicitur Fi„lius, ergo pro parte similis pro parte dissi„milis, adeoque pro parte imago Dei com„posita.

Confessio dei.

18. „Sed qui similem secundum unitatem „naturæ negant, similem ceteris arbitrantur, „solent enim dicere, cur putatis, quia mul„tum dedit scriptura Filio, quia imaginem „dixit, cum ipse Deus dixerit hominibus? „*estote sancti, quoniam & ego sanctus sum.* „*Lev.* 19. Nec intelligunt, eo ipso astrui, „quia non secundum partem, sed secundum „plenitudinem divinitatis & perfectionem si„milis sit Filius Patri: alia enim secundum „imitationem similitudo, alia secundum na„turam, quod etiam citata verba indicant; di„cit

„cit enim scriptura: *estote* sancti, ut id fiant „per imitationem. Hominibus ergo dicitur, „*estote*, quia non sunt, de se autem dicit, „Deus. *quia sanctus sum*, non proficiente pro- „cessu, sed manente natura. Deinde ait sa- „pientia: *estote perfecti*, ut incipiat habere, „quod non habent, de Patre autem dicit, „*sicut Pater vester, qui in cœlis est, perfectus est.* „Est ergo perfectus Pater, qui semper est. „Dictum est igitur, etiam si usurpent, quod „non legunt, ut ingenitum dicant, eo ver- „bo tamen non impediri, quo minus unius „naturæ atque substantiæ Christum cum „Patre esse credamus.

FRAGMENTUM AMBROSIANUM.

EX

THEODORETO DESUMTUM POLYMORPHI DIALOGO II.

S. Ambrosii expositio fidei.

„Confitemur Dominum nostrum Jesum „Christum, Filium Dei unigenitum an- „te omnia sæcula sine principio, ex Patre „genitum secundum divinitatem, in novissi- „mis vero diebus ex sancta virgine Maria „eumdem incarnatum esse, & perfectum homi- „nem ex anima rationali & corpore assumsisse, „consubstantialem Patri secundum divinita- „tem, & consubstantialem nobis secundum „humanitatem. Duarum enim perfectarum „naturarum unio facta est ineffabiliter; ideo

„unum

„mixtionem confusas unam naturam factas „esse, & qui non confitentur in Domino no„stro Jesu Christo duas esse naturas inconfu„sas, unam autem personam, quatenus „unus est Christus, unus Filius, eos ana„thematizat Catholica & Apostolica Ec„clesia.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

EPISTOLÆ

IN DUAS CLASSES DISTRIBUTÆ.

Prior eas continet, quas in ordinem Chronologicum licuit digerere: posterior ceteras secundum argumenti rationem distinctas complectitur.

Monitum.

Sanctus Ambrosius passim quidem in omnibus suis operibus virtutum suarum characteres appinxit, potissimum vero in hoc epistolarum syntagmate, ex quibus emicant egregiæ illæ virtutes, quæ absolutum Episcopum efficiunt. Quanto amore flagraret defendendi catholici dogmatis & propugnandæ religionis christianæ oblati Valentiniano Imperatori libelli testantur; miramur in aliis sancti Præsulis pastoralem sollicitudinem, in consulendo prudentiam, pietatem, charitatem, misericordiam, modestiam, æquitatem

tatem, & indefessam in laboribus perseverantiam. Porro quod editiones harum epistolarum concernit, antiquiores præterquam quod plurimis epistolis careant, quas addiderunt Romani editores, eam exhibent epistolarum seriem, quæ neque ad tempora, neque ad materiæ rationem adaptetur. Editio vero Romana dum huic malis mederi tentat, omnia magis confudit distractis, quæ conjungendæ fuerunt & quæ distrahendæ erant, epistolis: quamobrem Monachi Benedictini congreg. S. Mauri in novissima editione operum S. Ambrosii omnes ejus epistolas in duas classes distribuerunt; in prima classe repositæ sunt epistolæ, quarum ætatis notam aliquam licuit deprehendere secundum temporum rationem. In posteriori classe hic ordo servatus est, ut epistolæ, quæ pertinent ad exponendos sacros codices, in fronte locarentur, sequerentur vero, quæ in gravi & religioso versantur argumento, ac demum aliquot epistolæ, quæ ad neutram partem referri apte poterant.

I. CLASSIS.

EPISTOLA I.

Gratianus Imperator redux ex Oriente, quo profectus erat, ut Valenti suppetias ferret, S. Ambrosium ad se invitavit, ut se in fide de Filii & Spiritus sancti divinitate confirmaret; & librum etiam petiit, seu potius duos libros de fide adiiciendo, ut de Spiritu sancto

sancto per fidelem disputationem scripturis & argumentis illum Deum esse convinceret. Ad hanc epistolam anno 379. datam respondit eodem anno S. Ambrosius sequenti Epistola „Beatissimo principi. Deinde excusat se „quod non venerit, enimvero revertenti si „non occurri vestigio occurri animo, occurri „voto, scit enim nostri arbiter, quem fateris „& tu, & in quem pie credis, refici viscera „mea, tua fide, tua salute, tua gloria, me„que non solum officio publico debitas pen„dere preces, sed etiam amore privato, & „humilitatem tantummodo prædico in Im„peratore sublimem ac non amplius fidem, „quam docet te ille, quem non negas. Ve„niam igitur & festinabo, ut jubes: misi au„tem duos libellos, quorum, quia tuæ clemen„tiæ sunt probati, periculum non verebor, de „Spiritu vero interim veniam scriptioni peto, „quoniam quem judicem mei sim sermonis „habiturus agnovi: interim tamen fides tua „de Dei Filio probat etiam Spiritus sancti di„vinitatem. Si ergo Dominus faverit, huic „etiam clementiæ tuæ satisfaciam voluntati, „ut cujus accepisti gratiam, eum in Dei glo„ria præeminentem suo nomine æstimes ho„norandum. Beatissimum te & Florentissi„mum Deus Pater D. N. I. tueri ætate pro„lixa, & regnum tuum in summa gloria con„firmare dignetur Imperator Auguste divino „electe judicio, principum gloriosissime.

Preces publicæ pro Imperatore.

EPISTOLA II.

1. Hæc epistola anno 379. per quadragesimam scripta est ad Constantium in Episcopum nuper electum, quem in primis ita monet „suscepisti munus sacerdotii, & in puppe „Ecclesiæ sedens navem adversus fluctus gubernas: tene clavum fidei, ut te graves „hujus sæculi turbare non possint procellæ; „nam etsi in mare fluctuet, currit tamen in „fluminibus divinarum scripturarum. Hanc „aquam collige, qua mentes populi irrigen„tur, & sint sermones tui profluì, puri & di- *Sermones*
„lucidi, ut morali disputatione suavitatem *Episcopi.*
„infundas populorum auribus, ut volens, „quo ducis, sequatur. Quodsi aliqua in non„nullis vel contumacia vel culpa est, sint „sermones tui, ut audientem stimulent, com„pungant male conscium: sint etiam ser„mones sicut lac, quod infudit Paulus, qui „fortiorem cibum epulari non possunt: allo„quia tua plena intellectus sint, nec ullum „verbum in vanum & sine sensu prodeat.

2. Admone etiam plebem Domini, ut „abundet in operibus bonis, renuntiet vitiis, „fornicatio non sit in Dei servulis: fugiat „quivis mala opprobria, etsi credat, se non „posse convinci, quia Deum habet arbitrum. „Non concupiscat plurima, quia paupertas & „opes inopiæ & satietatis vocabula sunt, „nec dives est, qui indiget aliquo, nec „pauper, qui non indiget; nec quisquam vi„duam spernat, circumscribat pupillum,

„fraudet proximum suum. Nemo etiam in „dolo loquatur ad proximum suum, la„queus est in labiis nostris, & sæpe unusquis„que sermonibus suis involvitur. Ponderet „ergo unusquisque sermones in justa statera, „qua singulorum facta a Deo trutinantur.

3. „Illud quoque præcipuum si persua„deas, ut & noverint humiliari, & humilitatis „naturam noverint: non est humilitas, nisi „sine fuco & fraude, ipsa est, quæ habet „piam mentis sinceritatem. Scivit humilia„ri sanctus Josephi, cum esset a fratribus in „servitutem venditus. Adstipulatur sanctus „David, dicens: *bonum, mihi quod humilia„tus sum.*

4. „Commendo tibi Fili Ecclesiam, quæ „est ad forum Cornelii, quo eam de proximo „invisas frequentius, donec ei ordinetur Epi„scopus; occupatus enim diebus ingruentibus „quadragesimæ tam longe non possum excur„rere. Habes illic Illyrios de mala doctrina „Arianorum, cave eorum zizania; non ap„propinquent fidelibus, sed advertant, quid „propter suam perfidiam sibi acciderit, (*a „Gothis eos vincentibus*) siquis tamen est, qui „licet suspectæ sit infirmitatis, purgare ha„bitam de se opinionem velit, permitte, ut „satisfecisse se putet, & indulge aliquantulum: „cujus enim excluditur satisfactio, averti„tur animus. Vale & nos dilige, ut facis, „quia nos te diligimus.

EPI-

EPISTOLA III.

Ambrosius Felici.

„Misisti mihi tubera, & quidem miræ mag„nitudinis: nolui in sinu, ut ajunt, ab„scondere, sed aliis quoque demonstrare „malui. Suave munus, non tamen ita præ„pollens, ut comprimeret querelam meam „jure excitatam, quod nos tamdiu amantes „tui nequaquam revisas. De te impetra, quo „minus te abesse doleam: nam causa com„motionis meæ desiderium est tui; effice, si „potes, ut minus gratus sis, nec aut tuam „absentiam muneribus compensandam, aut „me muneribus redimendum putes. vale & „nos amantes tui dilige. Data est hæc epi„stola an. 380.

EPISTOLA IV.

Ambrosius Felici salutem.

Sanctus Ambrosius sermone Felicis Comensis Episcopi se a sua ægritudine mire recreatum afferens testatur, maxime vero, quod eum proxime ad Basilicæ sanctorum Apostolorum a Bassiano Episcopo Laudensi conditæ dedicationem eum speraret venturum. Postquam celebrassent initi a se Episcopatus diem „natalem autem tuum, ait, prose„quemur nostris orationibus, & tu nostri „in tuis votis non obliviscaris. Te noster „Spiritus comitabitur, tu quoque, cum ingre„dieris secundum tabernaculum, quod dici„tur

Ordinatio Episcopalis.

„tur sancta sanctorum, facito nostro more, „ut nos quoque tecum inducas, ubi Verbum „stat semper, quod in hunc mundum venit, „ut acuum mortis hebetaret, devorato„rium ejus obstrueret, viventibus æternita„tatem, defunctis resurrectionem concederet. „Huic tu militas bonam militiam, eritque „mihi fructus dulcissimus, quod meum in te „judicium comprobabitur, ac ordinatio non „reprehendetur, quam accepisti per impositio„nem manuum mearum, & benedictionem in „nomine Domini Jesu. Vale. Dabam an. 380.

EPISTOLA V.

Ambrosius Syagrio, Veron. Episc.

Inspectio virginis. 1. „Puellam, *indiciam* Zenonis sanctæ me„moriæ judicio probatam, ejusque „sanctificatam benedictione post tot annos „sine accusatore in periculum reatus dedu„cendam arbitraris, cui invidia a vanis, hæ„reticis, & turpibus personis conflata est, „quas illa domo sua ejecit, & ita inspectio„ni adjudicandam constituebas virginem, „quam nullus argueret, nullus deferret. Ubi „talis judicandi formula? Nos igitur accu„satorem exegimus & auctorem totius scæ„næ Maximum perurgendum arbitrati su„mus: verum ille accusationem, quam in„formaverat, deseruit, quod diffideret pro„bationi.

2. „Quid igitur sibi velit, quod obstetricem „adhibendam credideris, non possum adver„tere;

„tere; itane liberum erit, accusatoribus „in probatione deficientibus genitalium se„cretorum petere inspectionem cum ludibrio „virginis ejusque pudoris? Nec dicas, quod „sine inspectione integritas virginis periclite„tur, & in incerto sui fluctuet. Ergo omnes, „quæ inspectæ non sunt, periculum subierunt „pudoris? & quæ nupturæ sunt, prius inspi„ciantur, ut nubant probatiores? & quæ ve„landæ sunt, prius subjiciendæ huic attre„ctationi? quid quod etiam ipsi archiatri di„cunt, non satis liquido comprehendi in„spectionis fidem, & ipsis medicinæ vetustis „doctoribus id sententiæ fuisse, id quod nos „quoque usu & experientia cognovimus, dum „inspectione facta adhuc tamen manet quæ„stio, cum ipsæ obstetrices sæpe inter se non „conveniant: unde etiam in veteri Testa„mento obstetrices non vero inspectrices legi„mus. Quid ergo dubia captamus, cum ex„pressiora insignia temerati pudoris adsint? „nihil magis se prodit, quam castitatis di„spendium: tumescit alvus, & incedentem „fœtus sui onera gravant; ut prætermitta„mus alia, quibus se tacito prodit conscien„tia, maxime si peperit.

3. „Quid? ergo negamus inspiciendas vir„gines? interim, quod nusquam legerim, „non astruo, nec verum arbitror; sed quia „pleraque facimus ad speciem non ad veri„tatem, relinquamus hoc illis, quas non „verecundia revocat a lapsu, sed injuriæ & „pœnæ metus: relinquamus vernaculis,

 „qui-

„quibus formido est, deprehendi magis quam „peccasse: relinquamus etiam illis, quæ gra-„vibus calumniis oppressæ ad inspectionem „confugiunt; male tamen se habet causa, „ubi potior est carnis, quam mentis præro-„gativa, & malo morum signaculo, quam „carnis claustro virginitatem exprimi. His „igitur & aliis rationibus moti *Indiciam* in-„offensi virginem muneris pronuntiavimus, „Maximum, Renatum, & Leontium falsos „accusatores & testes ita involvat sententia, „ut Maximo, si errorem emendaret, spes re-„ditus ad communionem reservaretur; Re-„natus autem & Leontius excommunicati „manerent, nisi forte probata sui pœnitentia „diuturna dignos se præberent misericordia. „Vale, Datum 380.

EPISTOLA VI.

Ambrosius Syagrio Veronensi Episcopus.

„Habeo apud te pro castitatis contumelia „familiarem & dolentem querelam. „Itane oportuit inoratam atque inauditam „virginitatis causam adjudicari, ut non pos-„sit absolvi? hoc est nisi sua injuria, nisi ab „honesto pudore traducatur ad indecoram „sui corporis oblationem? grande videlicet „relatura sui testimonium, ut exponatur lu-„dibrio, & procacitatis notetur? hanc igitur „prærogativam detulisti integritati? Non ita „majores nostri despicabilem habebant casti-„moniam, cui tantum deferebant reveren-„tiæ, ut bellum adversum temeratores pu-„dici-

itiæ suscipiendum putarent. Denique tum fuit ultionis studium, ut omnes tri-les de Benjamin tribu extinguerentur, i sexcentos, qui bello reliqui forent, na-a editioris loci defendisset: sic enim le-onis divinæ serie expressum tenetur. *Jud.* , *sqq.* Est igitur Domino castitatis tuen-: voluntas, quanto magis est defensan-: integritatis? unde nulla debet virgini-s sacris irrogari injuria; quæ enim non bunt, habentur sicut angeli Dei in cæ-, & ideo cælesti gratiæ non inferamus rporalem contumeliam, quoniam potens Deus, quem nec prævaricatio præte-it, & moveat accepti sibi muneris & con-ratæ virginitatis acerba & gravis contu-elia. Vale Frater. Anno 380.

EPISTOLA VII.

ibrosius Justo Lugdunensi Episcopus.

pulchre admones frater, ut epistolares fa-„bulas, & sermonem absentium ad in-rpretationem conferamus oraculi cælestis, terrogans ex me, quid significet illud di-achmum, cujus dimidium Hebræus præ-itur offerre pro redemtione animæ suæ. *cod.* 30. *v.* 12. *seqq.* Est autem dimidium drachmi drachma, redemtio autem ani-æ fides, quam mulier in Evangelio ami-, lucernam accendens, domum mun-ns, etsi invenerit, sibi a vicinis congratu-ri petiit. Magnum enim damnum ani-

Didrachmum quid.

 „mæ,

„mæ, siquis fidem amiserit, vel gratiam fi-
„de acquisitam; accende ergo lucernam men-
„tis tuæ, & quære drachmam redemtio-
„nem animæ tuæ, quam qui amiserit, tur-
„batur, qui invenerit, exultat. *Luc.* 15. *v.* 8.

2. „Est & redemtio animæ misericordia:
„redemtio enim hominis animæ divitiæ ejus,
„quibus fit misericordia, quæ sumptu pau-
„peres juvat. Ergo didrachma redemtio
„est, imo dimidium didrachmi: redemit
„autem nos a morte, a servitute, ne subje-
„cti simus mundo, cui renuntiavimus, hoc
„est didrachma, quod exigebatur secundum
„legem. *Exod.* 30. Sed non debebat illud
„filius regis sed alienus. *Matth.* 17. Quid
„enim se Christus redimeret, qui descende-
„rat, ut omnium peccatum dimitteret?

3. „Potest autem & didrachma pro vete-
„ri Testamento accipi, didrachmum pro utri-
„usque Testamenti pretio, quia secundum
„legem unusquisque per legem redimebatur.
„Qui autem secundum Evangelium redimi-
„tur, solvit drachmam: sanguine redimitur
„Christi secundum gratiam geminam habens
„redemtionem & devotionis & sanguinis;
„nec enim fides sola ad perfectionem satis
„est, nisi etiam baptismatis adipiscatur gra-
„tiam, & sanguinem Christi redemptus ac-
„cipiat. Videns ergo legem, attende in le-
„ge imaginem Dei Christum, luceat tibi ve-
„lut in speculo legis, confitere eum in le-
„ge, ut eum in Evangelio recognoscas: si
„cogno-

„cognovisti, in mandatis recognosce in ope-„ribus. Vale: scripta ante annum 251.

EPISTOLA VIII.

Ambrosius Justo.

„Negant plerique nostros secundum artem „scripsisse, nec nos obnitimur; non „enim secundum artem scripserunt, sed se-„cundum gratiam, quæ super omnem artem „est, scripserunt enim, quæ Spiritus eis lo-„qui dabat, sed tamen ii, qui de arte scrip-„serunt, de eorum scriptis artem invene-„runt, condiderunt commenta artis & ma-„gisteria: id quod S. Ambrosius confirmare „conatur, nonnullis exemplis obscuris ad-„modum, & intricatis ex sacra Scriptura „allatis. Scripta autem est hæc epistola, „anno 381.

GESTA CONCILII AQUILEJENSIS CONTRA PALLADIUM ET SECUNDIANUM HÆRETICOS CONSESSUS PATRUM ET AMBROSII AD EOS DE CONFICIENDIS ACTIS ORATIO.

„Diu citra acta tractavimus, & quoniam „tanta sacrilegia a parte Palladii, & „Secundiani nostris auribus ingeruntur, ut „difficile quisque credat, tam aperte eos „blasphemare potuisse, vel ne qua ipsi cal-„liditate dicta sua postea negare conentur, „licet

Consilium Aquilejense.

„licet de tantorum Sacerdotum testificatio-
„ne dubitari non queat, tamen quoniam om-
„nibus Episcopis placet, fiant acta, ut unus-
„quisque professionem suam negare non pos-
„sit. Quid ergo vobis viri sancti placeat,
„declarandum est. Ambrosius Episcopus,
„omnes Episcopi dixerunt: placet.

Lecto ergo imperiali rescripto S. Ambrosius lectam Arii epistolam damnari a Palladio petit: ille tergiversatur, & non nisi in generali concilio se responsurum negat. Patres anathemate percellunt eos, qui Filii Dei divinitatem vel æternitatem negarent. Effugium in eo quærit Palladius, quod se fateri diceret, Christum verum esse Dei Filium, similiter quæstiones de omnipotentia, sapientia, immortalitate Christi vult eludere, & demum post multam tergiversationem solita utitur ad plenum concilium provocatione, & petendo laicos auditores condemnatur.

EPISTOLA IX.

Concilium, quod convenit Aquilejæ dilectissimis fratribus Episcopis Galliarum provinciæ Viennensis & Narbonensis primæ & secundæ.

„Agimus gratias sanctæ unanimitati vestræ, quod in dominis & fratribus no-
„stris Constantio & Proculo omnium vestri
„præsentiam nobis contulistis, simulque
„præcepta, sequentes majorum non medio-
„cre

e addidistis pondus sententiis nostris, im quibus etiam vestræ sanctitatis convet professio; quam necessarius vero hic nventus fuerit, rebus ipsis patescet, quan) inimici Dei Arianæ hæresis defensores alladius ac Secundianus duo tantum, qui ısi sunt ad concilium convenire, debitam æsentes excepere sententiam super imetate convicti. Valete, datum anno 381.

EPISTOLA X.

peratoribus Gratiano, Valentiniano, & Theodosio de Synodi convocatione gratias t, qui ad eam convenerint, exponit, hæcorum tergiversationem, blasphemias & vicaciam memorat; tandem implorat conum fidem Imperatorum, ut & earum auritate executioni mandentur concilii deta, & hæretici coerceantur. Datum an381.

EPISTOLA XI.*

oncilium Aquilejense Imperatoribus Gratiano, Valentiniano, & Theodosio, quid Synodo actum sit, significat, eosque mo, ne Ursinum Pseudopapam sibi patiantur epere, ipsum turbarum auctorem esse, & ımi crimine accusatum. Rogat denique, Romani Cleri, ac simul omnium incoluati prospiciant.

EPI-

EPISTOLA XII.

Concilium Aquilejense Imperatoribus (tiano, Valentiniano, & Theodosio tias agit, ob restitutam Ecclesiæ tranq tatem, eisdemque Episcoporum preces mittuntur: deinde nuntiatis quibusdam tholicorum dissidiis rogantur iidem princi ut Alexandriæ jubeat coire concilium, & auxilium suum impendere non dedig tur magnum Episcopis collaturi benefic

EPISTOLA XIII.

Ambrosius & Episcopi Italiæ Theo Imperatori beatissimo & clementissimo principi.

1. „Sanctum animum tuum Deo pura „deditum sciebamus, sed recent „cumulasti beneficiis, quod catholicos „clesiis Imperator auguste reddidisti; a „utinam Catholicos ipsos reverentiæ v „reddidisses, ut nihil novarent contra „scripta majorum, nec temere vel fer „da rescinderent, vel rescindenda f „rent. Itaque dolentius forte, quam in „sultius ingemiscimus, facilius expelli „tuisse hæreticos, quam inter Catho „convenire: quanta enim nuper confusi „cta sit, explicari non potest.

2. „Scripseramus dudum, ut quo „Antiochena civitas duos haberet Episc „Paulinum & Meletium, quos inter nulla

dia salvo jure ecclesiastico conveniret, certe siquis eorum altero superstite decissset, nulla surrogatio fieret altero superstite: at nunc Meletio defuncto Paulino superstite contra fas & ecclesiasticum ordinem in locum Meletii *Flavianus*, non tam surrogatus, quam superpositus asseritur. Atque hoc factum allegatur consensione, & concilio Nectarii Constantinopolitani Episcopi, de quo S. Ambrosius conqueritur, ut Nectarius Constantinopoli post Maximum ordinatus loco cedat, vel de utriusque ordinatione in Synodo Roma celebranda sententia pronuntietur, petit. Datum anno 381.

EPISTOLA XIV.

Ambrosius & ceteri Episcopi Italiæ Theodosio Imperatori.

„Fidei tuæ diffusæ toto orbe cognitio men„tis nostræ demulcebat affectum, ut hæc quoque gloria tuo imperio crearetur, quod unitatem reddidisse occidentalium & orientalium Ecclesiis videreris. Non solum autem de his, de quibus clementia tua dignata est scribere, sed etiam de illis, qui dogma Apollinaris in Ecclesiam conantur inducere, nos pleraque moverunt, ut reperti sunt in errore sub generali fidei non laterent nomine, sed illico & officium deponerent, & vocabulum Sacerdotis. Igitur consecravimus sacerdotale concilium, ut ne„mini *Apollinaris damnatur.*

„mini liceret mendacium in absentem com„ponere, & in concilio discuteretur, quid „esset in vero: sane allegata texuimus non „definiendi, sed instruendi gratia, & qui ju„dicium petivimus, non deferimus praejudi„dicium. Datum anno 381.

EPISTOLA XV.

Ambrosius clero & plebi Thessalonicensium.

Achatii obitus.

1. „Dum semper affixum tenere animo de„sidero virum sanctum Achatium „Thessalonicensem Episcopum, & actus ejus „exploro, hausi nimia indagine, quod vel„lem nescire, dum cognovi in cælestibus jam „requiescere virum, quem in terris require„bamus. Quæris: quis hoc nuntiaverit, cum „vestræ sanctitates litteræ nondum venissent & „viæ ab hostibus clausæ essent. Videtur ergo „ipse sanctus se nobis annuntiasse & cupere, „ne illi longævitatem vitæ hujus depreca„remur, cui jam æternæ vitæ præmia „deferebantur. Abiit ergo, non obiit, & emi„gravit a nobis Veteranus Christi Jesu: cu„piebat quidem jam dudum terras relinque„re, sed tenebatur votis universorum, qui„bus vivebat; est igitur jam superiorum inco„la, & possessor civitatis æternæ Hierusalem.

2. „Verum itane raptus est nobis murus „fidei, gratiæ, & sanctitatis, quem toties in„gruentibus Gothorum catervis nequaquam „tamen potuerunt barbarica penetrare tela? „An incognitum nobis est, dimicare sanctos

„etiam

„etiam cum feriantur: nonne in Macedonia „Dominus per orationes sancti Achatii fecit „mira? Sæviente enim lue, & ardenti pe„stilentia perturbati Gothi fugerunt, ut eva„derent, regressi pacem rogaverunt, ut vi„verent. Igitur quasi Elisæus inter arma, „dum vixit, versatus est, meritis suis com„ponens prœlia, & securitate reddita, quod „ipso bello fuit durius, sanctum exhalavit „Spiritum, & quasi Elias usque ad cœlum „elevatus est in voluntate & placiditate Dei „nostri, & sanctorum angelorum lætitia, „qui ad se tantum virum transiisse gratula„bantur, qui Melotidis suæ dimisso amictu „sanctum Anysium discipulum suum indue„rent, & sui vestirent infulis Sacerdotii. Va„lete. Anno 383.

EPISTOLA XVI.

Ambrosius Episcopus Anysio fratri.

„Tenemus te sanctæ memoriæ Achatii du„dum discipulum, nunc successorem „vel honoris vel gratiæ. Magnum meritum „frater, & magnum onus: quæritur in te „Achatius, & sicut erat in affectu tuo, ita „in officiis desideratur illius virtutis effigies. „Vidi illum ita esse in corpore, ut extra cor„pus putarem: sic enim affecerat corpus „suum, ut eo uteretur ad servitium non ad „obsequium, ut in eo mundum crucifigeret, & „mundo semetipsum. Benedicta adolescentia „ejus, quam exegit in monasteriis: benedi„ctus

„ctus processus juventutis ipsius, in qua ad „summum electus est Sacerdotium, virtutum „probatus stipendio, vehens secum pennas „columbæ deargentatas, quibus medias in„ter sortes somno pacis dormivit; somno „scilicet Sanctorum feriato ab omnibus cor„poris voluptatibus, & omni perturbatione; „hic somnus est vita Sanctorum, quam vive„bat sanctus Achatius, cujus benedicta etiam „senectus, quæ non canis, sed meritis al„bescit. Hujus igitur successorem te Domi„nus non solum honore, sed etiam moribus „probet, & summa dignetur fundare gratia, „ut sit pax inter te, & populum, & testamen„tum pacis custodias. Vale frater, & nos „dilige. Datum 383.

EPISTOLA XVII.

Ambrosius Episcopus beatissimo Principi & christianissimo Imperatori Valentiniano.

Imperator fidei veræ defensor.

1. „Cum omnes homines, qui sub ditione „Romana sunt, vobis militent Im„peratoribus terrarum, tum ipsi vos omni„potenti Deo, & sacræ fidei militatis; ali„ter enim salus tuta esse non poterit, ni„si unusquisque solum, & verum Deum „christianorum veraciter colat: huic autem, „qui militat non conniventiam, sed fidei stu„dium impendit, nec consensum debet co„lendis idolis, & profanis ceremoniis exhi„here. Ergo cum a te Imperator christia„nissime fides Deo vero sit exhibenda, & „fidei

lei cautio & studium, miror, quomodo ali-
ıibus in spem venerit, quod debeas aras
is gentium tuo instaurare præcepto, &
l usus profanorum sacrificiorum præbere
mtum, quod jam dudum fisco est vindi-
tum. Sed de dispendiis queruntur, qui
unquam nostro sanguini pepercerunt, &
sa Ecclesiarum ædificia subruerunt; pe-
nt etiam, ut privilegia illis deferas, qui
quendi & docendi nostris communem
um denegarunt: verum hæc, si jam subla-
non essent, auferenda tuo imperio compro-
rem. At cum per totum fere orbem a plu-
ıus retro principibus inhibita sint, Romæ
tem a fratre Clementiæ tuæ augustæ me-
oriæ Gratiano sublata sint, ne quæso
ıterna præcepta rescindas: de negotiis
vilibus, siquid statuis, nemo putat esse te-
erandum, sed nec præceptum de religione
lcandum. Nullus obrepat juniori ætati tuæ,
ferendum meritis clarorum virorum, sed
eum certum est omnibus præferendum:
ıllius injuria est, cui Deus antefertur, Si
ıdie gentilis aliquis aram statueret simu-
cris, & convenire cogeret christianos, ut
crificantibus interessent, persecutionem esse
ederet christianus: ne ergo christiani in
am jurare cogantur, quod non potest sine
crilegio decerni: & incredibile est, quod
le aliquid vel in consistorio tuo sugge-
um, vel a Senatu petitum sit. Sed absit,
; hoc Senatus petiisse dicatur, sed pauci
ıntiles, uti ex libello Senatorum christia-
ırum Damaso Papæ oblato apparet, ju-
D d 2 „dicen-

„dicentium, nihil majus esse religione, ni-„hil sublimius fide.

2. „Si civilis causa esset, diversæ parti „responsio servaretur; causa religionis est, „Episcopos convenio: detur mihi exemplum „missæ relationis, ut plenius respondeam. Cer-„te, si aliud statuitur, Episcopi hoc æquo „animo pati non possumus: licebit tibi ad „Ecclesiam convenire: sed illic non invenies „sacerdotem, aut invenies resistentem. Quid „respondebis Sacerdoti dicenti tibi? munera „tua jam non quærit Ecclesia, quia templa „gentilium muneribus adornasti, aram simul-„acris fecisti; vox enim tua, manus tua, sub-„scriptio tua, opus tuum: obsequium tuum „Dominus Jesus recusat, quoniam idolis ob-„secutus es, privilegia tua sacratæ Deo vir-„gines horrent, & vindicant virgines vestæ. „Quid respondebis germano tuo? nonne tibi „dicet? victum me esse non credidi, quia te „Imperatorem reliqui; imperio me decedere „non ingemui, quia imperia mea præsertim „de religione divina omnibus sæculis man-„sura credebam: nunc mihi abrogatur im-„perium, & quod est gravius, abrogatur „a tuis, abrogatur a meis, & id abrogatur, „quod in me etiam adversarii prædicarunt: „si volens acquievisti, damnasti fidem meam, „si invitus cessisti, prodidisti tuam. Quid „respondebis etiam patri, qui te majore do-„lore conveniet, dicens? de me fili pessime „judicasti, putans, quod ego gentilibus con-„venientiam præstitissem, nemo ad me de-

„tulit,

„tulit, aram esse in Romana Curia, num-„quam tantum nefas credidi: siquis tunc la-„tuit, debet dicere, me probasse, quod ne-„mo ad me detulerat: anno 384.

EPISTOLA XVIII.

Ambrosius Episcopus beatissimo Principi & clementissimo Imperatori Valentiniano Augusto.

1. „Symmachus urbis Romæ præfectus Im-„peratoribus Senatus nomine sup-„plicavit, ut veteres religiones instaurentur, „ac reparetur ara victoriæ, ut ad eam jus-„jurandum more antiquo exigatur, & vesta-„les virgines ac sacrifici bona sibi legata adi-„re non prohibeantur. Huic Symmachi re-„lationi & petitioni respondet sanctus Am-„brosius, & ait: „In prima propositione Sym-„machi flebili Roma questu sermonis illa-„crymatur, veteres cultus ceremoniarum re-„quirens: hæc sacra, inquit, Annibalem a „mœnibus, a Capitolio Senonas repulerunt. „Itaque dum sacrorum potentia prædicatur, „infirmitas proditur: ergo Annibal diu sacris „insultavit Romanis, & diis contra se di-„micantibus usque ad muros urbis vincen-„do pervenit? cur se obsideri passi sunt, pro „quibus deorum suorum arma pugnabant? „nam de Senonibus, quid loquar, quos Ca-„pitolii secreta penetrantes Romanæ reliquiæ „non tulissent, nisi eos pavido anser strepi-„tu prodidisset. En quales præsides templa

Refutatio relationis Symmachi.

„Romana habent, ubi tunc erat Jupiter? „an in ansere loquebatur? & si in Romanis „vicerunt sacra, in Carthaginensibus superata „sunt. Facessat igitur populi Romani que„rela, aliis eos Roma interpellat vocibus, „non in fibris pecudum, sed in viribus bella„torum Trophaea victoriae sunt. Millitabat ca„millus, Attilius, & triumphum invenerunt, „numquid & tunc non erat ara victoriae? Sa„crificium vestrum ritus est bestiarum cruore „respergi; quid in mortuis pecudibus quae„ritis Dei voces? coeli mysterium doceat me „Deus ipse, qui condidit, non homo, qui „seipsum ignoravit.

2. „Sed vetera, dicit, reddenda sunt alta„ria simulacris, ornamenta delubris. Sed „reposcantur haec a consorte superstitionis, „Christianus Imperator aram solius Christi di„dicit honorare. Vox Imperatoris nostri „Christum resultet, & illum solum loquatur; „numquid imperator gentilis aram Christo „levavit? per injurias, per inopiam, per „supplicium nos crevimus, illi ceremonias „suas sine quaestu manere posse non cre„dunt.

3. „Habeant, inquit, Vestales virgines „immunitatem suam, sed dicant hoc, qui „nesciunt credere, quod possit esse gratuita „virginitas: vix septem capiuntur puellae, „quas vestium ornatus & alia ingentia lucra „coegerunt. Videant nostrum concilium vir„ginitatis sine lucris; non enim est virgini„tas, quae pretio emitur; ponamus tamen „sub-

„subsidia conferenda vestalibus, quæ munera „Christianis redundabunt?

4. „Sacerdotibus quoque suis & ministris „queruntur alimenta publica non præberi; „at contra nobis etiam privatæ successionis „emolumenta recentibus legibus denegantur, „& nemo conqueritur: non enim putamus „injuriam, quia dispendium non dolemus. „Sane nemo donaria delubris & legata ha„ruspicibus denegavit, sola sublata sunt præ„dia: quia non religiose utebantur iis, quæ „religionis jure defenderent. Possessio Eccle„siæ sumtus est egenorum: numerent, quos „redemerint templa captivos, aluerint pau„peres, exulibus vivendi subsidia ministra„verint; prædia igitur intercepta, non jura „sunt.

5. „En factum & triste nefas ajunt, „quod fames publica vindicavit, quia usui „omnium proficere coepit, quod proficiebat „commodis sacerdotum. Verum quæ æqui„tas, ut dii vestri paucis sacerdotibus dolen„tes victum negatum, ipsi omnibus dene„garent, cum inclementior esset vindicta „quam culpa? & certe ante plurimos annos „templorum jura toto orbe sublata sunt, nec „tamen diis gentilium venit in mentem, „suas injurias ultum iri. Esto tamen, si supe„riori anno deorum suorum injurias vindi„catas putant, cur præsenti anno contemtui „fuerunt? in quo usurarios nobis reddidit „terra proventus? quin etiam superiore anno

 „ple-

„plerasque provincias novimus redundasse
„fructibus.

6. „Postremus superest locus, utrum ea,
„quae vobis profuerunt Imperatores, resti-
„tuere subsidia debeatis, ait enim, vos
„defendant, a nobis colantur: sed hoc ferre
„non possumus, quia exprobrant nobis,
„vestro se nomine diis suis supplicare. Sed
„majorum, inquit, servandus est ritus. Ve-
„rum cur in alienos & novos ritus ipsa Ro-
„ma successit? alienos deos adoptavit? Te
„igitur Imperator ipsa gentilum relatio faciat
„cautiorem, ne fraternis deroges statutis,
„& nunc teneas, quod & fidei tuae & ger-
„manitatis necessitudini judicas convenire.
„Script. anno 384.

EPISTOLA XIX.

Ambrosius Vigilio Tridentino Episcopo.

Institutio Episcopi.

1. „Poposcisti a me institutionis tuae insig-
„nia, quoniam novus accitus es ad
„Sacerdotium, & quoniam te ipsum aedifi-
„casti, ut oportuit, qui dignus habitus es
„tanto munere, quomodo & alios aedifices,
„significandum videtur. Primum omnium
„cognosce Ecclesiam Domini tibi commissam,
„ideoque vitandum semper, nequid obrepat
„offensionis, & fiat velut commune corpus
„ejus gentilium admixtione, unde scriptura
„tibi dicit: ne accipias uxorem de filiabus
„Chananaeorum, sed vade in Mesopotamiam,
„id

„id eft Ecclefiam. *Gen.* 18. Ut ex domibus „Chriftianis conjugii quæratur copula.

2. „Nemo fraudet mercenarium, quia „& nos mercenarii fumus Dei noftri, & ab „eo mercedem laboris noftri cœleftem ex„pectamus. Non dabis pecuniam tuam ad „ufuram, quoniam fcriptum eft, quod is, qui „pecuniam fuam non dedit ad ufuram, habi„tavit in tabernaculo Dei. *Pf.* 3. Exemplo „nobis fit Tobis, qui nonnifi pecuniam da„tam, ne fraudaret hæredem, requifivit. Ho„fpitem doce, voluntarium magis quam ex „neceffitate effe oportere, ne in hofpitio de„ferendo inhofpitalem affectum oftendat.

3. „Sed prope nihil gravius, quam co„pulari alienigenæ, ubi & libidinis & difcor„diæ incentiva, & facrilegii flagitia conflan„tur; nam cum ipfum conjugium velamine „facerdotali & benedictione fanctificari opor„teat, quomodo poteft conjugium dici, ubi „non eft fidei concordia? cum oratio com„munis effe debeat, quomodo inter difpares „devotione poteft effe conjugii communis „charitas? Quid de pluribus exemplis lo„quar? ex multis unum Samfonis proferam, „ut ejus commemoratione liqueat, quam „perniciofum fit, alienigenæ mulieris adfci„viffe copulam. Vale anno 385.

EPISTOLA XX.

Ambrosius Episcopus Marcellinæ sorori.

1. „Quoniam in omnibus fere epistolis „sollicite quæris de Ecclesia, accipe, quid agatur. Postridie quam accepi „litteras tuas, quibus significaveras, quod „te exagitarent somnia tua, moles gravium „inquietudinum coepit moveri, nec jam Portiana extramurana Basilica ab Arianis petebatur, sed Basilica nova intramurana major. Acclamatum est sequenti die, ut Basilicam traderem, respondi, templum Dei „a sacerdote tradi non posse. Sequenti die „Dominica post lectiones, cum Symbolum „competentibus in Baptisteriis Basilicæ tradebam, nuntiatum est mihi, quod ad Portianam Basilicam decanos seu Lictores misissent, ego tamen mansi in munere, & „missam facere cœpi. Dum offero, raptum „cognovi Castulum quemdam, quem Presbyterum dicerent Ariani; orare cum fletu „Deum coepi, & missis presbyteris & diaconibus eripui injuriæ virum. Condemnationes gravissimæ in corpus mercatorum decernuntur, exiguntur duo pondo auri intra triduum, respondent, duplum se daturos, dummodo servarent fidem: erant pleni „carceres negotiatoribus.

2. „Convenior ipse a Tribunis„ ut Basilicæ fieret matura traditio, dicentibus, „Imperatorem jure suo uti, eoquod in potestate ejus essent omnia. Respondi, si a me „pete-

„peteret, quod meum esset, id est, fundum „meum, argentum meum, me non refraga- „turum, licet omnia, quæ mea sunt, essent „pauperum; verum ea, quæ sunt divina, „imperatoriæ potestati non esse subjecta. Si „patrimonium petitur, invadite, si corpus, „occurram, ac pro altaribus libenter immola- „bor. Exigebatur a me, ut compescerem po- „pulum: referebam in meo jure esse, ut non „excitarem, in manu Dei, ut mitigaret. His „dictis illi abierunt, ego in Basilica veteri „totum exegi diem, & inde domum cubitum „me recepi. Ante lucem ubi pedem limine „extuli, circumfuso milite occupatur Basili- „ca, idque militibus ab Imperatore mandatum „dicitur, ut si prodire vellet, haberet copiam, „se tamen præsto futuros, si viderent, eum „cum Catholicis convenire, alioquin se ad „Deum certum, quem Ambrosius coleret, „transituros, quin etiam ipse populus in illa „Basilica præsentiam meam constanter flagi- „tabat, fortitudinem Jobi & Joannis Bapti- „stæ imitando.

3. „Mandatur denique: trade Basilicam: „respondeo, nec mihi fas est tradere, nec tibi „Imperator accipere expedit: ad Imperatorem „palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ, „publicorum tibi mœnium jus missum est, „non sacrorum. Iterum dicitur mandasse Im- „peratorem, debeo & ego unam Basilicam „habere. Respondi, non licet tibi adulte- „ram habere.

4. „In-

4. „Interea nuntiatur mihi, nunc adesse „notarium, qui mandata deferret. Quid tibi „visum est, inquit, ut contra placitum face„res, respondi: quod placitum sit, ignoro, quid„ve temere factum, incertum habeo. Ait: cur „presbyteros ad Basilicam destinasti? Si Ty„rannus es, scire a te volo, ut adversum te „me præparem; retuli: me nihil in præjudi„cium fecisse Ecclesiæ eo tempore, quo au„dieram occupatam esse a militibus Basili„cam, & cum me populus ad eam ire de„posceret, presbyteros eo direxi, ego autem „ire nolui, sed dixi: credo in Christo, quod „ipse nobiscum faciet Imperator: si ob hæc „Tyrannum me putes, quid moratur ferire? „numquam sacerdotes Tyranni fuerunt, sed „Tyrannos sæpe passi sunt.

5. „Exactus est totus ille dies in moero„re nostro, ego domum redire non potui, sed „quia circumfusi erant milites, qui Basilicam „custodiebant, cum fratribus psalmos in Ec„clesiæ Basilica minore diximus. Sequenti „die lectus est de more liber Jonæ, quo com„pleto sermonem adorsus sum. Nec mora, re„nuntiatur; Imperatorem jussisse, ut recede„rent milites de Basilica & negotiatoribus „redderetur, quod exactum fuerat. Quæ „tunc plebis totius lætitia fuit? certatim „hoc nuntiare milites irruentes in altaria, „osculis significare pacis insigne. Hæc gesta „sunt, & utinam jam finita! sed ego Ty„rannus appellor & plusquam Tyrannus: „cum enim Imperatorem comites rogarent, „ut

„ut prodiret ad Ecclesiam, idque petitu mili-
„tum facere se dicerent, respondit: Si vobis
„jusserit Ambrosius, vinctum me tradetis:
„quid post hanc vocem supersit, considera;
„quam vocem omnes cohorruerunt, sed ha-
„bet, a quibus exasperetur.

6. „Denique etiam speciali expressione „Calligonus praepositus cubiculi mandare „mihi ausus est, me vivo, tu contemnis Valen„tinianum? caput tibi tollo: respondi: Deus „permittat tibi, ut impleas, quod minaris, „ego enim patiar, quod Episcopi, tu facies, „quod spadones. Atque utinam Deus aver„tat eos ab Ecclesia, in me omnia sua tela „convertant, meo sanguine sitim suam ex„pleant. Scriptum an. 385.

EPISTOLA XXI.

Ambrosius Valentiniano Augusto.

1. „Dalmatius tribunus & notarius me, ut „allegavit, mandato clementiae tuae „convenit, postulans, ut & ipse judices le„gerem, sicut legisset Auxentius, nec tamen „expressit eorum nomina, qui fuerint postu„lati, sed quod in consistorio esset futura cer„tatio, arbitro judicio pietatis tuae. Cui rei „respondeo, quod Augustae memoriae pater „tuus non solum sermone respondit, sed „etiam legibus suis sanxit, in causa fidei vel „ecclesiastici alicujus ordinis sacerdotes de „sacerdotibus debere judicare, quin etiam „si argueretur Episcopus, & morum esset „exa-

Sacerdotum judex.

„examinanda causa, hæc voluit ad episco-„pale judicium pertinere. Quis ergo contu-„maciter respondit Clementiæ tuæ? quando „audisti in causa fidei laicos de Episcopo ju-„dicasse? si docendus est Episcopus a laico, „quid sequitur? laicus ergo disputet, & „Episcopus audiat? Episcopus discat a laico? „Sane series divinarum scripturarum docet, „Episcopos solere de Imperatoribus Christia-„nis, non Imperatores de Episcopis judicare. „Pater tuus maturioris ævi dicebat, non est „meum judicare inter Episcopos, & tua Cle-„mentia dicit, ego debeo judicare, cum fidei „sacramenta non noverit.

2. „Deinde timendum, ne Auxentius Ju-„dæos aut infideles eligeret judices, cum qui-„bus conveniunt Ariani, qui creaturam Chri-„stum dicunt, quod etiam Judæi infideles con-„fitentur, contra tractatum Concilii Nicæni, „a quo me nec mors nec gladius poterit se-„parere, quam fidem Galliæ tenent & Hi-„spaniæ. Quodsi tamen ad synodum pro-„vocat Auxentius, ut de fide disputet, & „ipse non deero, imo jam venissem ad consi-„storium clementiæ tuæ, si me vel episcopi, „vel populus permisissent, dicentes, de fide „in Ecclesia coram populo debere tractari. „Dignanter igitur Imperator accipe, quod ad „Consistorium seu tribunal tuum venire non „potui, ego in consistorio nisi protestari non „didici, & intra palatium certare non pos-„sum, qui palatii secreta nec quæro, nec novi. „anno 385.

SERMO

SERMO CONTRA AUXENTIUM DE BASILICIS TRADENDIS.

„Video vos præter solitum esse turba- *Sacra non*
„tos, miror, quid hoc sit, nisi forte *profananda.*
quia per tribunos me vidistis aut audistis
imperiali mandato esse conventum, ut quo vellem, abirem hinc, & siqui vellent, sequendi potestatem haberent. Metuistis ergo, ne Ecclesiam desererem, & vos relinquerem. Sed quid turbamini? volens numquam vos deseram, coactus repugnare non novi, dolere, flere potero, aliter nec debeo nec possum resistere, fugere autem & relinquere Ecclesiam non soleo: scitis, quod Imperatoribus soleam deferre, non cedere suppliciis. Utinam essem securus, quod Ecclesia hæreticis non traderetur; ad palatium Imperatoris irem libenter; si hoc congrueret sacerdotis officio, in palatio magis certarem, quam in Ecclesia, sed in Consistorio non reus solet Christus esse, sed judex. Circumfusi milites, quibus vallata est Ecclesia, fidem non terrent meam, sed mentem exagitant, ne dum me tenetis, perniciosum aliquid vestræ oboriatur saluti.

2. „Turbati estis, quia apertas reperistis geminas fores, quas captus quidam hospitium proprium repetens patefecisse memoratur, in quo cognoscite, quod nihil suffragetur humana custodia; id quod etiam exempla sacræ scripturæ demonstrant. Legistis enim eos ipsos, qui Elisæum quære-
„bant,

„bant, ingressos esse Samariam ad eum „ipsum, quem capere gestiebant, cui non „solum non potuerunt nocere, sed etiam „ipsius intercessione servati sunt. Ad Petrum
4. Reg. 6. „quoque Apostolum, ubi eum Herodes quæ„sivit & cepit, missus est angelus, qui dor„mentem in carcere excitaret, per quem Pe„trus productus e carcere mortem ad tempus „evasit. *Act.* 12. Idem Petrus postea, cum „victo Simone præcepta Dei populo semina„ret, quamvis esset cupidus passionis, tamen „contemplatione populi precantis inflexus „est, & nocte muros egredi cœpit, & videns „sibi in porta Christum occurrere, urbemque „ingredi ait: Domine quo vadis, respondit „Christus: venio iterum crucifigi: intellexit „Petrus ad suam crucem divinum pertinere „responsum, & quod Christus crucifigendus es„set in servulo. Itaque sponte remeavit, sta„timque correptus per crucem suam honora„vit Dominum Jesum. Et tu Domine Jesu uno „momento mundum redemisti, Auxentius „uno momento tot populos trucidabat, & „meam Basilicam petit cruento ore, & sangui„nolentis manibus. Nabuthe vites suas vel „proprio cruore defendit. 3. *Reg.* 21. Si ille „vineam non tradidit suam hæreditatem pa„trum suorum, nos trademus Ecclesiam Chri„sti? hæreditatem Dionysii, Eustorgii, Miro„clis, & omnium retro fidelium Episcopo„rum? & cui tradam? an Auxentium in„ducam in templum, quem Christus exclu„dit? jubetur enim exire, qui dignitates „vendit & honores, jubetur exire; qui

„ven-

vendere vult simplices mentes fidelium. *Luc.* 19.

3. „Sed ajunt: *misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Gal.* 4. Ergo factum legunt, hoc est creatum: sed secundum partum virginis factus est, qui secundum divinam generationem ex Patre natus est. Eodem modo Christus dicitur: *factus pro nobis maledictum*, non secundum divinitatem, quia in carne sua nostram carnem, & in suo corpore nostras infirmitates, & nostra maledicta suscepit, ut crucifigeret: non enim ille maledictus in se, sed in te maledictus. Hæc ego fratres apud vos plenius disputarem coram ipso, sed certus, non ignaros vos esse fidei, vestrum refugit examen, & gentiles quosdam judices elegit, contra præceptum Apostoli hoc prohibentis. 1. *Cor.* 6.

4. „Sed rursus dicunt, ergo non debet Imperator Basilicam accipere, ad quam procedat, & plus vult Ambrosius posse, quam Imperator, ut Imperatori prodeundi facultatem neget? quod cum dicunt, cum Judæis versato sermone tentare nos gestiunt dicentibus: *licet tributum dari Cæsari, an non? Matth.* 22. Ut sic de cæsare servulis Dei invidia commoveatur. Sed ego cum Christo respondeo: *reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Quid igitur non humiliter responsum a nobis est? si tributum petit, non negamus, agri Ecclesiæ „sol- *Tributa bonorum Ecclesiæ.*

„solvunt tributum, si agros desiderat Impe-„rator, potestatem habet vindicandorum, ne-„mo nostrum intervenit. Potest pauperibus „collatio populi redundare, non faciam de „agris invidiam: tollant eos, si libitum „est Imperatori, non dono, sed non nego. „Aurum quærunt, possum dicere, argentum „& aurum non quæro: sed invidiam faciunt, „quia aurum erogatur. Nec ego hanc invi-„diam perhorresco. habeo ærarios: ærarii „mei pauperes Christi sunt, hunc novi con-„gregare thesaurum. Quodsi objiciunt, quod „defensionem ab iis requiram, non nego, sed „etiam ambio, habeo defensorem, sed in „orationibus pauperum: cœci & claudi ro-„bustis bellatoribus fortiores sunt, & mune-„ra pauperum Deum obligant. *Prov.* 19. *v.* 17.

5. „Hymnorum quoque meorum carmi-„nibus deceptum populum ferunt: plane nec „hoc abnuo: grande carmen istud est, quo „nihil potentius, quam confessio Trinitatis, „quæ quotidie totius populi ore celebratur? „certatim omnes student, fidem fateri, Pa-„trem & Filium Spiritum sanctum norunt „versibus prædicare.

6. „Solvimus ergo, quæ sunt Cæsaris Cæ-„sari, & quæ sunt Dei Deo; tributum Cæsa-„ris est, non negatur, Ecclesia Dei est, Cæ-„sari non debet addici, qui Filius Ecclesiæ „sine peccato, sed cum gratia dicitur. Im-„perator enim intra ecclesiam, non supra Ec-„siam est; bonus enim Imperator quærit au-„xilium Ecclesiæ, non refutat.

EPI-

EPISTOLA XXII.

Ambrosius Damaso Papæ omni sorori, vitæ, & oculis præferende frater.

1. „Quia nihil sanctitatem tuam soleo eo- „rum præterire, quæ hic aguntur, „scias etiam sanctos martyris a nobis reper- „tos, cum ego Basilicam dedicassem: jussi „eruderari terram eo loci, qui est ante can- „cellos sanctorum Felicis atque Naboris, in- „veni signa convenientia, & sancti martyres „eminere cœperunt; invenimus enim miræ „magnitudinis viros duos, ut prisca ætas fe- „rebat, ossa omnia integra, sanguinis pluri- „mum. Ingens concursus populi per totum „biduum. Condivimus ergo integra ad or- „dinem; transtulimus vespere ad Basilicam „Faustæ, ibi vigiliæ tota nocte & manus „impositio, sequenti die transtulimus ea in „Basilicam Ambrosianam: dum transferimus, „cœcus sanatus est, & talis mihi ad popu- „lum fuit sermo.

Inventio SS. Gervasii & Protasii.

2. „*Cœli enarrant gloriam Dei*, *Ps.* 18. „aspicite ad dexteram meam, aspicite ad si- „nistram reliquias sacrosanctas: videte cæle- „stis conversationis viros, spectate animi sub- „limis trophæa; isti sunt cœli, qui enarrant „gloriam Dei, hæc opera manuum ejus, „quæ annuntiat firmamentum: tale cœlum „erat Paulus, qui ait: Nostra conversatio „in cœlis est. Cœli erant Jacobus & Joan- „nes filii tonitrui dicti, cœli sancti marty-

 „res

„res Gervasius & Protasius, quorum dies „fuit eorum confessionis verbum eructans, „qui humiliati a Domino postea suscitati de „terra sunt, & nobis resurrexerunt. Vidistis „enim multos a dæmoniis purgatos, pluri„mos, ubi vestem sanctorum manibus conti„gerunt, iis, quibus laborabant debilitati„bus absolutos, reparata vetusti temporis „miracula, quo se per adventum Domini Je„su gratia major terris infuderat: umbra qua„dam sanctorum corporum plerosque sana„tos cernitis.

3. „Gratias tibi Domine Jesu, quod hoc „tempore tales nobis sanctorum martyrum „spiritus excitasti, quo Ecclesia tua præsi„dia majora desiderat. Cognoscant omnes, „quales ego propugnatores requiram, qui „propugnare possint, impugnare non soleant, „hos ego acquisivi tibi plebs sancta, qui pro„sint omnibus, nemini noceant, quos licet „non videamus, sentimus tamen, uti ex hi„storia Elisæi apparet. 4. *Reg.* 6.

4. „Eruuntur ergo nobiles reliquiæ e se„pulchro ignobili, ostenduntur coelo trophæa, „sanguine tumulus madet; nunc senes repe„tunt, audisse aliquando horum martyrum „nomina, titulumque legisse. Perdiderat ci„vitas suos martyres, quæ rapuit alienos. „Condamus igitur reliquias sacrosanctas, & „dignis ædibus invehamus, totumque diem „fida devotione celebremus: succedant vi„ctimæ triumphales in locum, ubi Christus

„hostia

„hoſtia eſt ſuper altare, martyres vero ſub „altari. Acclamavit populus, ut in Domi„nicum differretur martyrum depoſitio, & „tandem obtentum, ut ſequenti die fieret.

5. „Sequenti die talis mihi ad populum „iterum ſermo fuit. Celebritatem veſtram, „qui ſolent, invident, & in tantum amentiæ „prodeunt, ut negent martyrum merita, „quorum opera & dæmones confitentur. „Mbssh. 9. Et Ariani dicunt, non ſunt iſti „martyres, nec torquere diabolum poſſunt, „nec aliquem liberare, cum beneficia marty„rum remediis ſanatorum declarentur: ne„gant cæcum illuminatum, ſed ille ſe non „negat ſanatum. Joan. 5. Unde Judæis „Ariani ſimiles ſunt, & aliter quam marty„res credunt, immo dum Trinitatem non „agnoſcunt, quam dæmones confitebantur, „ipſis dæmoniis pejores ſunt. Sed ego ad „ſuffragium martyrum uſurpo vocem dæmo„niorum, beneficiis ſuis ſacra paſſio com„probetur, melior vox eſt, quam ſanitas „loquitur eorum, qui debiles advenerunt.

EPISTOLA XXIII.

Ambroſius Dominis fratribus dilectiſſimis Epiſcopis per Æmiliam conſtitutis.

1. „Non mediocris eſſe ſapientiæ diem ce„lebritatis definire Paſchalis, & „Scriptura divina inſtruit, & traditio majo„rum, qui convenientes ad Synodum Nicæ- *Paſchalis dies.*

 „nam

„nam inter alia fidei decreta etiam super „celebritate memorata congregatis peritissi- „mis calculandi, decem & novem annorum „collegere rationem, & quasi quemdam „constituere circulum, ex quo exemplum „in annos reliquos gigneretur. Nunc circu- „lum Enneadecaterida nuncuparunt, ne va- „ge, sed una nocte ubique sacrificium pro „resurrectione Domini deferatur. Hoc igi- „tur tempus præcipue nosse debemus, quo „per universum orbem consona sacræ noctis „fundatur oratio: quia & tempore comen- „dantur preces, sicut scriptum est; *tempore* „*accepto exaudivi te.* 2. *Cor.* 6. Unde necesse „fuit, quia etiam post Ægyptiorum suppu- „tationes & Alexandrinæ Ecclesiæ definitio- „nes Episcopi quoque Romanæ Ecclesiæ „per litteras plerique meam adhuc exspe- „ctant sententiam, quid existimem, scribere „de die Paschæ.

2. „Duo autem sunt observanda in solem- „nitate Paschæ, quarta decima luna & pri- „mus mensis, qui dicitur novorum. *Exod.* „12. *v.* 1. Unde lex hæc Paschæ nobis ser- „vanda est, ut non quartam decimam ob- „servemus in die resurrectionis, sed in die „magis passionis, aut certe aliis proximis „superioribus diebus: quia resurrectionis ce- „lebritas die Dominica celebratur. Domini- „ca autem jejunare non possumus, quia Ma- „nichæos etiam ob istius diei jejunia jure „damnamus: hoc est enim in resurrectionem „Christi non credere, si legem quis jejunii

„die

„die resurrectionis indicat, cum lex dicat „Pascha edendum cum amaritudine, quod „salutis auctor hominum sacrilegio interem„tus sit, die autem Dominica exultandum „propheta docet. *Ps.* 117. Ergo non solum „passionis diem, sed etiam resurrectionis ob„servari a nobis oportet; unde si inciderit, „sicut futurum est proxime, quarta decima „luna mensis primi die Dominicæ, quia ne„que Dominica jejunare debemus, neque „tertia decima luna die Sabbati incidente „jejunium solvere, quod maxime die passio„nis est exhibendum, in alteram hebdoma„dam celebritas Paschæ est differenda, si„quidem sequitur quinta decima luna, „qua passus est Christus, & erit secunda fe„ria; tertia quoque feria erit sexta decima „luna, qua Domini caro in sepulchro quie„vit, cum quarta etiam feria septima deci„ma luna futura sit, qua Dominus resurrexit.

3. „Quodsi movet, quia quartam deci„mam lunam transeuntes, quæ die Domi„nica incidit, hoc est quarto decimo Kalen„das Maji sequenti Dominica instaurandam „celebritatem suademus, auctoritas extat „hujusmodi: nam temporibus paulo superio„ribus cum incidisset quarta decima luna „mensis primi in Dominicam diem, sequenti „altera Dominica celebrata est solemnitas: „octogesimo autem & nono anno ex die im„perii Diocletiani cum quarta decima luna „esset nono Kalendas Aprilis, nos celebravi„mus Pascha pridie Kal. Aprilis. Alexan-

„drini quoque & Ægyptii, ut ipsi scripserunt, „cum incidisset quarta decima luna vigesimo & octavo die phamenoth mensis, celebraverunt Pascha quinta die pharmuthi „mensis, quæ est pridie Kalendas Aprilis, „& sic convenerunt nobiscum. Rursus nonagesimo & tertio anno a die imperii Dioclètiani cum incidisset quarta decima luna „in quartum decimum diem Pharmuthi mensis, quæ est quinto Idus Aprilis, quæ erat „Dominica die, celebratum est Pascha Dominica Pharmuthi vigesimo & primo die, „qui fuit secundum nos sexto decimo Kalendas Maji.

4. „Nunc illud enodandum, quia plerique putant, secundo mense nos celebraturos Pascha, cum scriptum sit; *Custodi primum mensem novorum. Deut.* 16. Quod non „potest incidere, nisi qui quartam decimam „lunam ita observant secundum litteram, ut „non alia nisi ipsa celebrent die; denique „futurum, ut Judæi duodecimo non primo „mense celebraturi sint, hoc est, decimo „tertio Kalendas Aprilis secundum nos, secundum Ægyptios autem vigesimo quarto Phamenoth mensis, qui est non primus „mensis, sed duodecimus. Primus enim mensis apud Ægypticos dicitur Pharmuthi, & „incipit sexto Kalendas Aprilis, & finitur „septimo Kalendas Maji. Ergo secundum „Ægyptios primo mense celebraturi sumus „Dominicam Paschæ, hoc est, septimo Kalendas Maji, qui est dies trigesimus Pharmuthi mensis.

5. „Referatum est igitur, diem resurre„ctionis observandum post diem passionis, „qui dies resurrectionis non quarta decima „luna debet esse, sed postea, ut vetus loqui„tur Testamentum: & si quarta decima lu„na in Dominicam inciderit, adjungendam „hebdomadam alteram, sicut & septuagesi„mo sexto anno ex die imperii Diocletiani „factum est. Nam tunc vigesimo octavo die „Pharmuthi mensis, qui est nono Kalendas „Maii, Dominicam Paschæ celebravimus sine „ulla dubitatione majorum; simul etiam „lunæ cursus & ratio suffragatur, quoniam „vigesima luna proximum Pascha celebran„dum est; nam usque ad vigesimam primam „lunam consuevit extendi.

6. „Ergo juxta majorum exempla festum „publicæ salutis læti celebremus, postes no„stros, ubi est ostium Verbi, fide passionis „Dominicæ colorantes, ut nihil aliud nisi „sanguinem Christi loquamur, quo mortem „vicimus, quo redemti sumus. Flagret in no„bis odor Christi; ipsum audiamus, in illum „& mentis & corporis oculos dirigamus, „opera ejus mirantes, beneficia prædican„tes: super limen ostii nostri sacræ redem„tionis confessio resplendeat, sumamus fer„venti spiritu Sacramentum in azymis sin„ceritatis & veritatis, pia doctrina gloriam „Patris & Filii & Spiritus, ac majestatem indi„viduam concinentes. Scripta anno 386.

EPISTOLA XXIV.

Ambrosius Valentiniano Imperatori.

1. „Etsi superioris legationis meæ fides „tibi approbata sit, quia tamen re„gredienti mihi ex Galliis secum decernen„di Maximus necessitatem imposuit, ideo „hac epistola expositionem legationis meæ „insinuandam putavi. Cum pervenissem Tre„viros postridie processi ad palatium; egres„sus est ad me vir Gallicanus præpositus cu„biculi Eunuchus regius: poposci adeundi „copiam. Quæsivit: num rescriptum habe„rem Clementiæ tuæ: respondi habere: re„tulit: non posse me nisi in consistorio vide„ri: dixi, non esse hunc morem sacerdota„lem, certe esse aliqua, de quibus serio de„berem cum suo principe confabulari. Quid „plura? consuluit eum, sed eadem referen„da credidit; dixi tamen, alienum id qui„dem a nostro munere, sed me recepto offi„cio non defuturum. Ubi ergo Maximus „sedit in consistorio, ingressus sum, adsu„rexit, ut osculum daret, ego inter consi„storianos steti: hortari cœperunt alii, ut „ascenderem, vocare ille. Respondi ego: „Quid oscularis eum, quem non agnoveris? „si enim me agnovisses, non hoc loco vide„res. Commotus es, inquit, Episcope, non „inquam injuria, sed verecundia, quod alie„no consisto loco. Sed prima, inquit, lega„tione ingressus es consistorium, nec illud, „inquam, mei erroris fuit; vocantis non in„gredientis vitium est. Cur, inquit, in-

„gres-

„gressus es? quia, inquam, tunc ut inferiori „pacem petebam, nunc ut æquali. Cujus, in„quit, beneficio ut æquali? respondi: om„nipotentis Dei, qui Valentiniano, quod de„erat, reservavit.

2. „Ad postremum Maximus dicens: „Quoniam me lusistis, tu & ille Bauto, qui „sibi regnum sub specie pueri vindicare vo„luit, qui etiam barbaros mihi immisit, „quasi ego non habeam, quos possim addu„cere, cum mihi tot millia barbarorum mi„litent; quodsi ego tunc temporis quando „venisti, non fuissem retentus, quis mihi „obstitisset? Ad hæc ego leniter: non opus „est, inquam, ut commovearis, sed patien„ter audias, quæ referantur ab istis; propterea „& ego veni, quia prima legatione, dum „mihi credis, per me deceptum te esse asse„rebas: gloriosum mihi est, & hoc pro sa„lute pupilli Imperatoris, quos enim Epi„scopi magis, quam pupillos debemus tueri? „Deinde ubi ego tuis legionibus obstiti, quo „minus influeres in Italiam? quibus promis„sis lusi te, ut paci acquiesceres? nonne in„tra Gallias juxta urbem Moguntiacam co„mes Victor occurrit mihi, quem direxisti, „ut pacem rogaret. In quo ergo te fefellit „Valentinianus, qui pacem a te rogatus est, „quam postularet? in quo te fefellit Bauto, „qui devotionem Imperatori exhibuit suo? „an quia principem suum non prodidit? In „quo ego te circumscripsi? qui ubi primum „veni, cum diceres, quod Valentinianus ad

„te

„te quasi filius ad patrem venire deberet, „responderim, non esse æquum, ut aspero „hiemis tempore puer cum matre vidua pe„netraret Alpes: sine matre autem tanto „itineri dubiis rebus comitteretur. Quo item „tuos revocavi exercitus? quos immisit bar„baros Bauto comes? & quid mirum, si „hoc Bauto fecisset transrhenanus genere, „cum tu miniteris imperio Romano barbaro„rum auxilia? tu flagitabas, quod barbarorum „stipatus agminibus Italiæ te infunderes, „Valentinianus Hunnos & Alanos appropin„quantes Galliæ per Alemmaniæ terras re„flexit.

3. „Aspice illum quoque, qui tibi ad „dexteram assistit, quem Valentinianus, cum „posset suum honorem ulcisci, honoratum „ad te redire fecit: tenebat eum in suis ter„ris, & in ipso nuncio cædis fraternæ fræ„navit, nec tibi vicem etsi non parilis dig„nitatis, ejusdem tamen necessitudinis retu„lit; ille tibi fratrem suum viventem remi„sit, tu illi vel mortuum redde.

4. „Sed vereris, ne exuviarum reditu re„novetur militibus dolor: quem viventem „deseruerunt, eum defendent peremptum? „quid eum mortuum times, quem occidisti, „cum posses servare? hostem inquis meum „peremi: non ille tuus hostis, sed tu illius. „Ergo quem non debueras occidere, ejus „reliquias negas? habeat Valentinianus Im„perator vel fratris exuvias pacis tuæ obsi„des. Et quomodo allegabas, quod eum

„non

„non mandaveris occidi, quem prohibes „sepeliri.

5. „Sed ad me revertar. Audio te que- *Maximus* „ri: quod se ad Theodosium Imperatorem *tyrannus.* „potius, qui sunt cum Valentiniano Impe„ratore, contulerint. Quid igitur futurum „sperabas, cum tu refugientes eos ad pœ„nam posceres, captos necares? Theodosius „autem muneribus ditaret, donaret honori„bus? quos, inquit, occidi? respondi: Val„lionem; hæccine fuit justa causa, quod Im„peratori suo fidem servavit? non, inquit, „ego eum jussi occidi, sed quia ipse sibi vim „intulisset, jusseram vivum exuri. Respondi: „ergo & illud propterea creditum est, quod „illum occideris. Postea cum videret absti„nere me ab Episcopis, qui communicabant „ei, vel qui aliquos devios licet a fide ad „necem petebant, commotus eis jussit me „sine mora regredi, ego vero libenter, etsi „me plerique insidias evasurum non crede„rent, ingressus sum iter, hoc solo dolore „percitus, quod Hyginum Episcopum in exi„lium duci comperi, cui nihil jam nisi ex„tremus superesset spiritus. Script. 386.

EPISTOLA XXV.

Ambrosius Studio comiti.

„Studio comiti num sibi in reos sententiam *An sen-* „capitalem ferre liceret, consulenti re- *tentiam* „spondet S. Ambrosius: Sunt, extra Eccle- *ferre li-* „siam tamen (*scilicet Novatiani*) qui eos in *ceat.* „communionem non vocent Sacramentorum

„cœle-

„cœlestium, qui in aliquos capitalem sen-
„tentiam ferendam æstimaverunt: plerique
„etiam sponte se abstinent, & laudantur qui-
„dem, nec ipsi eos possumus non prædicare,
„qui auctoritatem Apostoli eatenus observa-
„mus, ut iis communionem non audeamus
„negare, *quia non sine causa gladium portat,*
„*qui judicat. Rom.* 13. Vides igitur, quid
„auctoritas tribuat, quid suadeat misericor-
„dia. Excusationem habebis, si feceris, lau-
„dem, si non feceris, sed si non potueris fa-
„cere, nec tamen nocentes atterere squal-
„lore carceris, sed absolvere, plus quasi Sa-
„cerdos probabo: potest enim fieri, ut cau-
„sa cognita recipiatur ad sententiam reus,
„qui postea aut indulgentiam sibi petat,
„aut certe sine gravi severitate habitet in
„carcere. Scio tamen plerosque gentilium
„gloriari solitos, quod incruentam de admi-
„nistratione provinciali securim revexerint.
„Si hoc gentiles, quid christiani facere de-
„bent? quibus prostat exemplum Christi ad-
„ulteram ad lapidationem non damnantis?
„*Joan.* 8. Habes ergo, quod sequaris, po-
„test enim fieri, ut ille criminosus possit ha-
„bere spem correctionis; si sine baptismo est,
„ut possit recipere remissionem, si baptiza-
„tus, ut pœnitentiam gerat, & corpus suum
„pro Christo offerat. Quantæ sunt ad salu-
„tem viæ! & ideo majores nostri maluerunt
„indulgentiores esse circa judices, ut dum
„gladius eorum timetur, reprimeretur sce-
„lerum furor, & non incitaretur: quodsi ne-
„garetur communio, videretur criminoso-
„rum

„rum vindicata pœna: maluerunt igitur prio„res nostri, ut in voluntate magis abstinen„tis, quam in necessitate sit legis. Vale. „Scripta anno 386.

EPISTOLA XXVI.

Ambrosius Irenæo seu Studio.

„Semper quidem decantata quæstio, & ce„lebris absolutio fuit mulieris ejus, quæ „in libro Evangelii secundum Joannem scri„bitur adulterii rea oblata esse Christo, ut „si contra legem absolveretur, contra legem „prolata Domini Jesu sententia teneretur, „si autem damnata esset ex lege, vacare „Christi videretur gratia. At vehementior „facta est quæstio, postquam Episcopi reos „omnium gravissimorum in publicis judiciis „accusare, & urgere usque ad gladium cœ„perunt. Quid autem aliud hi dicunt, quam „quod dicebant Judæi? reos criminis legibus „esse publicis puniendos, & ideo eos etiam a Sa„cerdotibus in publicis judiciis accusari opor„tuisse. Unam Christus puniri ex lege non „est passus, isti minorem numerum afferunt „esse punitum.

2. „Sed expendamus mulieris hujus „adulteræ absolutionem. *Joan.* 8. Oblata „est Domino Jesu mulier adulterii rea, respon„dit ille: *Qui sine peccato est, prior lapidet* „*eam.* Quo audito omnes exierunt rema„nente muliere, cui Jesus ait: nemo te con„demnavit? & illa: nemo Domine: & Jesus:

„*Nec*

„*Nec ego te damnabo, vade & vide, amodo ne*
„*pecces*. Habes, quod sequaris: emendavit
„ream, non crimen absolvit; etenim seve-
„riore sententia culpa damnatur, si unus-
„quisque crimen suum oderit, & in se incipiat
„condemnare delictum. Etenim cum reus
„occiditur, persona magis quam culpa pu-
„nitur, ubi vero culpa deponitur, absolu-
„tio personæ est pœna peccati. Vale fili;
„Scripta circa anno 388.

EPISTOLA XXVII.

Ambrosius Irenæo.

Abominanda apud Ægyptios.

1. „Moveri te significasti mihi, eo quod le-
„geris: *abominanda apud Ægyptios*
„*immolemus Deo. Exod.* 8. Sed habuisti, quo
„istud solveres, quia in Genesi scriptum est,
„quod Ægyptii pastorem pecorum abomi-
„nabantur non propter hominem, sed prop-
„ter pecora: illi enim aratro terram inver-
„tebant, Abraham autem Jacob & ceteri
„pastores fuerunt, regalem quamdam in hoc
„munere disciplinam induentes. Oderant
„ergo Ægyptii immolata sacrificia, id est
„perfecta studia virtutum & plena disciplinæ,
„quæ tu amplectere, qui habes scientiam, illa
„autem declina, quæ illi eligunt, id quod
„illustratur exemplo uxorum Jacob ad fu-
„giendum patrem & sequendum conjugem
„consensum præbentium: ex quo etiam disci-
„mus, quidnam accedentes ad Ecclesiam
„præstare oporteat: scilicet ad eam, qui ve-
„nit,

„nit, iratum fratrem prius reconciliet, Siobi- „mam illam pretiosam & actuosam inhabitet „virtutum officinam, ubi læsæ castitatis gra- „vis est ultio: ad eam qui venit, luctetur „cum Deo, ut ad imitationem ejus se exer- „ceat, ad humilitatem Christi & passiones „ejus congrediatur, tollat crucem suam & „Christum sequatur. Denique bonus congres- „sor non æmulatur, non inflatur; imo etiam „benedicit congredientem sibi tali munere.

EPISTOLA XXVIII.

Ambrosius Irenæo salutem.

1. „Pythagoricum mandatum in aliquo- „rum scriptis prædicari invenimus, „quod ille discipulos suos comunem populo „prohibuerit ingredi viam: sed, hoc unde as- „sumserit, non est incognitum Nam cum ex „populo Judæorum Philo illud referens ge- „nus duxerit, ex ejus disciplina derivavit „etiam magisterii præcepta. Legerat itaque „in exodo Moysi divino præceptum esse ora- „culo: *solve calceamentum pedum tuorum. Exod.* 3. Ut popularis viæ deponeret pul- „verem, qui viam Domini ambulareeside- „raret; legerat præceptum Moysi, ut mon- „tem cum sacerdotibus ascenderet, populus „autem seorsim staret. Vides divisiones? „Nihil in sacerdotibus plebejum requiri, ni- „hil populare, nihil commune cum moribus „inconditæ multitudinis, sobriam a turbis „gravitatem, seriam vitam, singulare pondus „dig-

Philosophi ex sacra scriptura aliqua sumse-runt.

„dignitas sibi vindicat sacerdotalis; quomodo „enim potest observari a populo, qui nihil „habet secretum a populo?

2. „Supergrediamur igitur plebeas opi„niones, & vulgaris semitæ solum decline„mus, & quæramus nobis viam sermoni„bus insolentium inaccessam, inviam ope„ribus imperitorum; convertamur autem, & „sequamur sapientiæ viam, quam non calca„verunt filii glorificantum se, quam mors „nescit, quia Deus eam direxit. Sit ergo via „nostra angustior, virtus exuberantior, tra„mes pressior, fides sublimior, callis arctior, „vigor mentis exundans, semita recta, inflexi„bilia virtutum vestigia sit gressus ad supe„riora: declinemus Ægyptium hominem & „non Deum, vitiis enim suis etiam ipse rex „Ægyptiorum in potestatem est datus, Moy„ses Deus æstimatus est, subjiciens sibi po„testates.

EPISTOLA XXIX.

Ambrosius Irenæo salutem.

Deus summum bonum.

1. „Nihil speciosius summo bono, cujus „etiam prædicatio speciosa est nimis. „Nos ergo quantum possumus intendamus „illi animam, & in illo simus, quod est pul„chrum & bonum, ut fiat splendore ejus ani„anima nostra dilucida: in illo igitur simus, & „commaneamus, scilicet in Domino Jesu: hic „enim est pax nostra, bonum summum, „thesaurus noster, via nostra, sapientia no-

„stra,

„stra, justitia nostra, pastor noster bonus, vita „nostra. Ad illum igitur properemus, qui „est summum bonum, & anima, quæ illud „videt, corpus hoc non requirit, renuntiat „sæculo, abducit se a vinculis carnis: boni „ergo illius capacem se anima tua præbeat, „exuat vetera, abjiciat erroris desideria. „Scrip. anno 387.

EPISTOLA XXX.

Ambrosius Irenæo salutem.

1. „Dominus in manu Aggæi locutus est „dicens: *Si tempus vobis est, ut habitetis in domibus cælatis.* *Agg.* 4. Quid ergo „istud est, nisi in superioribus habitandum, „non in subterraneis habitaculis, qui non „possunt ædificare templum Dei? nam luxuriosorum est quærere hypogæa, quibus „flagitia sua operiri credunt, sed frustra, „cum abscondita Deus cernat. Sancti ascendunt ad Dominum, flagitiosi ad vitia descendant, sancti in montibus, criminosi in vallibus. Qui ergo in sylvestribus habitant, templum Dei in se ipsis ædificare non poterunt. „Unde hanc domum luxuriosi non ædificant: „idem de aliis peccatoribus S. Ambrosius „hic asserit, & caput secundum Aggæi Prophetæ allegorice explicat. Scripta anno 385.

In vallibus non morandum.

EPISTOLA XXXI.

Ambrosius Irenæo salutem.

Dei amor erga hominis.

1. Quærenti Irenæo, num, eos qui statim a pueritia, & eos, qui jam ætate provectiores crediderint, diversa charitate Deus diligat, respondet sanctus Ambrosius: „Divi-„na scriptura hoc non prætermisit, siquidem „Dominus Deus noster ad Joel Prophetam „non otiose ait: Deum Synagogæ, quæ prius „fidelis fuerat, lapsum doluisse, postea tamen „charitatem suam transtulisse ad Ecclesiam, „sicuti per duas uxores David. 1. *Reg.* 25. „significatur. Scripta anno 387.

EPISTOLA XXXII.

Ambrosius Irenæo salutem.

Dæmon perdici comparatur.

1. „Celeberrima quæstio est de sensu illius „*Jer.* 16. *v.* 11. *Clamavit perdix,* „*congregavit, quæ non peperit*; dicitur igitur „avis ista plena esse doli, quæ decipiendi „venatoris vias calleat, ut eum a pullis „avertat suis. Certe si insistere adverterit, „tamdiu illudit, quamdiu soboli fugiendi „signum præbeat & potestatem, quam ubi „evasisse senserit, se & ipsa subtrahit, & „deceptum insidiantem relinquit. Fertur etiam „promiscuæ esse permixtionis, ut in feminas „cum summo certamine mares vaga libidine „irruant: unde impurum & fraudulentum „animal adversario generis humani fallacissimo „& impuritatis auctori conferendum puta-

„tur

„tur. *Clamavit* ergo *perdix*, qui a perdendo „nomen accepit, Satanas, qui latine con- „trarius dicitur. Clamavit in Eva primum, „clamavit in Cain; in Pharao, in Judæis „crucifigatur, his vocibus congregavit sibi „populos, quos non creaverat. At vero meus „Jesus deprædatus est perdicem illum diabo- „lum: abstulit ei male congregatas natio- „nes gentium, & clamavit in Abel, Moyse, „Josue, & in omnibus Prophetis.

EPISTOLA XXXIII.

Ambrosius Irenæo salutem.

„Cum in Deuteronomio cap. 21. dictum sit „de viro, qui duas uxores habebat, „unam odibilem, alteram amabilem, non „perfunctorie motus videris, ne forte duas „animas istum sibi asciviſſe aliquis intelli- „gat, quod fieri nequaquam potest. Verum „ipse non ignoras, quod interdum Scriptura „cum allegoriam dicit, alia ad speciem Syna- „gogæ alia ad speciem Ecclesiæ refert, alia ad „animam alia ad mysterium, alia ad diversa „qualitates unius animæ comprehensas esse: „est enim amabilis animæ species, quæ con- „cupiscit voluptaria, & judicium Dei negli- „glit, ideo amabilis, quia suavis mentem „non afficit sed oblectat. At illa altera tri- „stior, quæ zelo Dei configitur, & nihil „voluptati relaxat, & primogenitorum pri- „vilegia merito consequitur: vale. Scripta „anno 387.

EPISTOLA XXXIV.

Ambrosius. Irenæo salutem.

Anima cœlestis. 1. „Quæsisti a me, utrum anima cœlestis „esse videatur substantiæ; non enim „aut sanguinem, aut ignem, aut nervorum „harmoniam animam putas, ut vulgus Phi„losophorum interpretatur, aut ut illa patri„cida quædam coram prosapia Platonis di„sputat, quod ipsum se movet, & non move„tur ab alio, ipsa sibi anima videtur? vel cer„te ut Aristoteles acri ingenio quintum quod„dam elementi genus induxit, probasti id „ex ευαγγελιζειαν, ex quo componeres, & ve„lut fingeres animæ substantiam: ideoque tibi „Esdræ librum legendum suadeo, qui il„las Philosophorum nugas despexerit, & „acutiore prudentia, quam collegerat ex „revelatione, perstrinxerit, dicens eas substan„tiæ esse superioris. Esd. 4. Apostolus etiam „docet, quod animæ nostræ creaturæ sunt, „& cujusdam præstantissimæ naturæ, qua„rum vigore in adoptationem Filiorum Dei „assurgit humanum genus, habens in se, „quod ad imaginem Dei tributum est sibi: „animæ enim incorporeæ sunt, & præfe„runt illius incorporeæ naturæ similitudi„nem, & anima gravata corpore ingemiscit, „& quia per fidem ambulat, non per spe„ciem, peregrinari vult de corpore, & ad„esse ad Dominum, a quo propria corporis „recipiat.

EPISTOLA XXXV.

Ambroſius Horantiano.

1. „In hac epiſtola quæritur primo cur, cum „ex verbis Apoſtoli. *Rom.* 8. *v.* 20. „Omnis creatura dicatur corruptioni obnoxia, „congemiſcere tamen omnis dicatur: reſpon„det S. Ambroſius, quod omnis creatura con„gemiſcat non in ſuo, ſed in noſtro labore, & „comparturiat illum fortaſſe ſpiritum Salu„tis, Spiritum jucunditatis, expectans adopta„tionem filiorum Dei, ut communem de re„demtione humani generis conſequatur læ„titiam. Aut propter charitatem igitur ſuam „omnis ingemiſcit noſtrum laborem, aut „propter membrum ſui corporis, cujus caput „Chriſtus erat. *Cur omnis creatura ingemiſcat.*

2. „Nunc illud conſideremus, quod adje„cit Apoſtolus: *nos primitias Spiritus habentes* „*ipſi intra nos ingemiſcimus adoptionem Filiorum* „*expectantes redemtionem corporis noſtri. Rom.* 8. „Itaque eſt Filius Dei, ut non accipiat Spiri„tum ſervitutis, ſed Spiritum adoptionis Filio„rum, ita ut teſtimonium Spiritui noſtro red„dat Spiritus ſanctus, quod ſumus Filii Dei „& cohæredes Chriſti, cui conglorificamur „compatiendo ei.

EPISTOLA XXXVI.

Ambroſius Horantiano.

1. „Moveri te indicaſti, de quo Spiritu di„ctum ſit, *quia poſtulat pro nobis ge„mitibus inenarrabilibus. Rom.* 8. Superiora

„repetamus; ut lectio manifestet, quod quae-„rimus: similiter inquit: *Spiritus adjuvat in-„firmitatem nostrae orationis.* Nonne tibi vide-„tur Spiritus sanctus, *quia adjutor nobis est.* „*Ps.* 26. Quis enim alius Spiritus, qui pos-„sit docere Paulum, quid oraret? docet au-„tem Spiritus Christi, sicut & Christus ora-„re discipulos suos; quis autem post Christum „doceret, nisi Spiritus ejus, quem misit, ut „doceret, & dirigeret nostras orationes? obre-„punt carnalia, ne minora vel majora viribus „oremus, & quia nos nescimus, quid oremus „& quomodo oporteat, postulat pro nobis „Spiritus sanctus & postulat gemitibus inef-„fabilibus. Dolet enim pro nobis & Christus, „& Deus Pater dixit: *Ventrem meum doleo.* „*Jer.* 4. Et frequenter eum indignantem le-„gimus & dolentem. *Ps.* 37. *v.* 10. Gemit „autem, ut auferat peccata nostra, & doceat „nos agere poenitentiam, qui gemitus pius „est & ineffabilis, hoc est caelestis. Scripta „anno 387.

EPISTOLA XXXVII.

Ambrosius Simpliciano salutem.

Sapiens liber. 1. „Haec epistola de sententia S. Pauli est „Apostoli, qui nos a servitute in li-„bertatem vocat dicens, *pretio empti estis,* „*nolit fieri servi hominum*, ostendens liber-„tatem nostram in cognitione esse sapien-„tiae, quae sententia etiam a Philosophis di-„sputata fuit dicentibus, quia omnis sapiens „liber sit, omnis autem insipiens serviat. Sed

„mul-

„multo hoc prius David Filius dixit: *Stultus* „*sicut luna mutatur. Eccl.* 27. Sapiens enim „non metu frangitur, non potestate mutatur, „non attollitur prosperis, non tristibus mer„gitur: nam ubi sapientia, ibi virtus animi, „& fortitudo.

2. „Unde vero hoc hauserint Philosophi, „consideremus. Nonne primus Noe, cum „advertisset, quia insipienter Filius suus „Chain risisset nudatum Patrem, maledixit ei „dicens: *Servus domesticus erit fratribus suis.* „*Gen.* 27. Nonne Jacob sapientiæ merito „prælatus est fratri seniori, & Pater ejus cum „divideret alteri gratiam, alteri misericor„diam, sapienti gratiam, insipienti miseri„cordiam & fratris servum eum fecit. *Gen.* 27. „Non igitur natura servum facit, sed insi„pientia, nec manumissio liberum, sed di„sciplina; nam Esau liber natus est, & ser„vus factus, Joseph venditus in servitutem „est, & electus est ad potestatem, ut suis em„toribus imperaret. Non fecit igitur eum „servum venditio, sed si pretium spectes, „multos invenies, qui emerunt sibi puellas „formæ elegantioris, quarum amore capti „turpi servitio sese dederunt.

3. „Sola ergo sapientia libera est, quæ „divitibus pauperes præficit, & quæ servos „propriis fœnerare Dominis facit non pecu„niam, sed intellectum eloquiorum cælestium. „Liber est ergo, qui sapiens est, pretio emtus „oraculorum cælestium, pretio emtus sangui„nis & gratiæ. Liber est ille; qui mulierem

„bonam in uxorem sibi copulaverit, jam non „servam sed liberam: liber ille est, qui legem „scit a natura præscriptam esse moribus. Sa- „piens ergo liber est, quoniam qui facit, quæ „vult, liber est. Sed non omnis bona volun- „tas, sed sapientis est, omnia, quæ bona „sunt, velle; odit enim malum: quia quod „bonum est eligit. Etenim qui neque cogi po- „test, neque prohiberi, is nequaquam servus, „sapientis autem est, neque cogi neque prohi- „beri. Non est igitur servus sapiens, prohi- „betur enim, quia non fungitur iis, quæ desi- „derat: quæ autem desiderat sapiens, nisi ea, „quæ virtutis & disciplinæ sunt, sine quibus „esse non potest? Quodsi cogitur, manife- „stum est, quod invitus faciat. Velle er- „go sapientis est, servire insipientis. Docet „tamen S. Apostolus, quod subinde servire „libertas sit, *cum liber*, inquit, *essem*, *omnium* „*me servum feci, ut plures lucrifacerem*. 1. *Cor*. 9. „Liber ergo, qui mortem non timet, uti san- „cta Thecla, Agnes, & Pelagia: qui se subjicit „naturæ legibus, non servit pravis cupidi- „tatibus, castigat corpus suum, & in servitu- „tem redigit. Sunt enim membra nostra ar- „ma justitiæ, sunt & arma peccati; si elevan- „tur, arma justitiæ sunt, ut peccatum in his „non dominetur, si mortuum fuerit corpus „nostrum peccato, non regnabit in eo culpa, „& erunt membra nostra a peccato libera: „si videris mulierem ad concupiscendam eam, „membra tua arma peccati sunt: contra si „vidisti egenum, & induxisti in domum „tuam, membra tua arma justitiæ sunt.

4. „Ergo

4. „Ergo liberati a peccato, & quasi pretio „sanguinis Christi emti non subjiciamur ser„vituti hominum vel passionum: non eru„bescamus peccatum nostrum fateri, qui „enim confitetur Domino, exuitur a servi„tute, & non solum liber, sed & justus est, „Nam justitia in libertate est, libertas in con„fessione, simul enim ac confessus quis fuerit, „absolvitur. Sapiens est igitur, & qui confite„tur, liber, cui peccatum dimissum est, nulla „jam contrahens æra peccati. Vale. Scripta „anno 384.

EPISTOLA XXXVIII.

Ambrosius Simpliciano salutem.

1. „Cum Petri Apostoli epistolam legerem, „adverti, quod omnis sapiens esse „possit, etiam dives, nec sexum exceperit, qui „feminas ornatum omnem non in pretiosis mo„nilibus sed in bonis moribus habere scripserit, „1. *Petri* 3. *v.* 3. Duo sunt igitur & esse ho„minem in homine, & illum esse divitem, „qui sibi nullarum divitiarum usum requirat: „pulchre autem *cordis hominem* dixit, eoquod „totus sapientia sit absconditus sicut ipsa sa„pientia, quæ non videtur, sed intelligitur. „*In incorruptione*, inquit, *quieti & modesti Spi„ritus, qui est ante Deum dives.* Dives, id est, „nonnisi quietus & modestus Spiritus, qui „numquam corrumpitur.

2. „Nonne tibi videtur dives, qui habet „pacem animi, ut nihil concupiscat? ea est „pax vere dives, dives modestia, dives fi„des,

„des, dives bonitas, quam siquis servaverit, „pascitur in divitiis cælestis hæreditatis. „Merito justus semper fœnerat, iniquus indi„get, sibi pauper est, quia non utitur eo, quod „habet, quia adhuc alia rapit, alia desiderat; „ubi enim nullus cupiditatis modus, qui „fructus divitiarum? nemo est dives, qui „quod habet, secum hinc auferre non potest: „quod enim hic relinquitur, non nostrum „sed alienum est. Dives ergo Enoch, qui „quod habuit secum transtulit, scilicet pie„tatis concentum: dives Elias, qui virtutum „suarum thesauros curru igneo sedibus æthe„reis invexit. Nihil igitur affectu sapientis „ditius, nihil insipientis egentius; nam cum „regnum Dei pauperum sit, quid esse locu„pletius potest? secundum hæc Petrus Apo„stolus definivit non in auro & argento & in„dumentis feminarum esse ornamentum, sed „in occulto cordis homine, unde nulla „exuat cultum pietatis, ornatum gratiæ, vi„tæ æternæ hæreditatem. Vale. Scripta „anno 387.

EPISTOLA XXXIX.

Ambrosius Faustino salutem.

Epistola consolatoria.

1. „Acerbo te doliturum dolore obitum „germanæ tuæ non ignorabam, „non tamen, ut a nobis te ablegares, sed „ut nobis te redderes; nam etsi minus „jucunda solatia mœrentibus, tamen non„nunquam necessaria sunt: tu autem abiisti „in secreta montium omni conversationis

„huma-

„humanæ usu abdicato, & quod gravius est „judicio tuo. Tantumne de te commeruit „germana tuâ, quæ vita excedens hoc se „mulcebat solatio, quod te sibi superstitem „derelinqueret? parentem nepotibus, præsu„lem parvulis? tu ita te, & nepotibus, & no„bis abnegas, ut consolationis illius fructum „non sentiamus, ita, ut in te matrem re„cognoscant non obiisse, sed in te vitam ejus „sibi manere arbitrentur.

2. „Sed doles, quod dudum florentissima „repente occiderit. Verum hoc nobis com„mune non solum cum hominibus, sed etiam „cum civitatibus est: tot semirutarum ur„bium cadavera & funera non te admonent „unius sanctæ licet feminæ decessionem con„solabiliorem habendam, quæ ad tempus „quidem erepta nobis, meliorem ibi vitam „exigit? Itaque non tam deplorandam, „quam prosequendam orationibus reor, nec „mortificandam lacrymis tuis, sed magis „oblationibus animam ejus Domino com„mendandam arbitror.

3. „Verum forte afferas: securum te esse „de meritis ejus ac fide, nequire tamen ferre „desiderium, quod eam jam non videas se„cundum carnem, idque tibi summa doloris „sit. Sed caro nostra perpetua esse non po„test, necesse est occidat, ut resurgat, ne„cesse est resolvatur, ut requiescat, ut fiat „finis peccati: ipsum Dominum Jesum cogno„vimus secundum carnem, *sed nunc jam non*

„novi-

„novimus. 2. Cor. 5. Carnalis itaque non est „in Christo, sed siquis in Christo est, nova „creatura est, non naturæ novitate formatus „sed gratiæ; quid ergo est, quod mœreamus „& ingemiscamus pro mortuis, cum jam „reconciliatio mundi per Jesum facta sit. „Scripta anno 387.

EPISTOLA XL.

Clementissimo Principi ac Beatissimo Imperatori Theodosio Augusto Ambrosius Episcopus.

Synagoga incensa.

1. „Peto, ut patienter sermonem meum „audias, nam si indignus sum, qui a „te audiar, indignus sum, qui pro te offeram, „cui tua vota, cui tuas committas preces. „Relatum est a Comite Orientis militarium „partium, incensam esse Synagogam, idque „auctore factum Episcopo; jussisti vindicari „ceteros, synagogam ab ipso exædificari „Episcopo: non assero, expectandam fuisse „assertionem Episcopi; sacerdotes enim tur„barum moderatores sunt, studiosi pacis, nisi „moveantur injuria Dei, aut Ecclesiæ contu„melia. Sit alioquin iste Episcopus ferven„tior in exustione synagogæ, timidior in ju„dicio, non vereris Imperator, ne acquiescat „sententiæ tuæ? ne prævaricetur? non etiam „vereris, ne verbis resistat Comiti tuo? ne„cesse igitur erit, aut prævaricatorem aut „martyrem facias, utrumque alienum tem„poribus tuis. Si fortem Episcopum putas,

„caveto

„caveto martyrium fortioris, si inconstantem, „declina lapsum fragilioris, plus enim astringitur, qui labi infirmum coegerit. Hac proposita conditione puto dicturum Episcopum, „quod ipse ignes sparserit, ne amittat occasionem martyrii, & pro invalidis subjiciat „validiorem. O beatum mendacium, quo „acquiritur sibi aliorum absolutio sui gratia. „Hoc est Imperator, quod poposci & ego, „ut in me magis vindicares, etsi hoc crimen „putares, mihi adscriberes: quid mandas in „absentes judicium? habes præsentem, pro„clamo, quod ego Synagogam incenderim, „certe quod ego illis mandaverim, ne esset „locus, in quo Christus negaretur.

2. „Esto tamen, nemo Episcopum ad hoc „munus conveniat, quid si alii timidiores, „dum mortem reformidant, offerant, ut de „suis facultatibus reparetur Synagoga, aut „Comes de Christianorum censu exædificari „jubeat? habebis Imperator Comitem præva„ricatorem, & huic vexilla comites victricia, „huic Labarum Christi sacratum nomine, qui „Synagogam restauret, quæ Christum ne„sciat? Erit igitur locus Judæorum perfidiæ „factus de exuviis Ecclesiæ, & patrimonium, „quod favore Christi acquisitum est christia„nis, hoc transferetur ad donaria perfidorum, „qui in fronte Synagogæ suæ scribent: tem„plum impietatis factum de manubiis Chri„stianorum.

3. „Sed disciplinæ te ratio Imperator mo„vet. Quid igitur est amplius disciplinæ spe„cies?

„cies? an causa religionis? cedat oportet „sura devotioni. Non audisti, quia „jussisset Julianus reparari templum Hie „limis, divino, qui faciebant repurgium, „flagrarunt? non caves, ne etiam nunc „quid tamen movet? utrum quia publi „ædificium exustum est? Sed non reco „ris, quantorum Romæ præfectorum „mus incensæ sint, & nemo vindica „Non est ergo causa tantæ commotioni „nea, ut propter ædificii exustionem in „pulum tam severe vindicetur, multo au „minus, quia Synagoga incensa est, p „diæ locus, impietatis domus, amentiæ „ceptaculum. Aut certe si jure gentium „rem, dicerem, quantas Ecclesiæ Basil „tempore imperii Juliani Judæi incender „Gazis, Ascalone, Beryto, & aliis lo „& vindictam nemo quæsivit. Ecclesia „vindicata est, & vindicabitur Synago „vindicabitur etiam Valentinianorum far „incensum.

4. „Sane refertur cognitionem man „tam judici, scriptumque, quod non ref „debuerit, sed vindicare, requirenda quo „sublata donaria. Omittam, quot alias ince „sunt a Judæis Basilicæ & nihil redditu „& quid habere potuit Synagoga in ca „ultimo? quomodo poterit Christus nos „vare, qui pro Judæis militamus? Dabi „triumphum Judæis de Ecclesia Dei? h „gaudia perfidis? & quid tecum Chris „loquetur? non recordaris, quid David san

„l

„per Nathan Prophetam mandaverit: Ego te „de fratribus tuis minorem elegi, & Imperato„rem feci, nationes barbaras tibi subjeci, ego „te triumphare feci de inimico tuo, & tu de „plebe mea das meis inimicis triumphum; „nonne ideo Maximus destitutus est, qui „cum audisset Romæ Synagogam incensam, „edictum Romam miserat, quasi vindex di„sciplinæ publicæ?

5. „Hæc ego Imperator amore tui in „hunc sermonem contuli. Debeo enim be„neficiis tuis, quod me petente liberasti plu„rimos de carceribus, & ultimæ necis pæ„nis. Antiochenis tuam donasti injuriam; ini„mici Filias revocasti, & nutriendas apud affi„nem dedisti, matri hostis tui misisti de æra„rio tuo sumtus; hæc tanta pietas, tanta „erga Deum fides hoc facto obfuscabitur? „Tu ergo qui armatis pepercisti hostibus, & „servasti inimicos tuos, ne quæso tanto stu„dio putes vindicandum in Christianos. Ego „certe, quod honorificentius fieri potuit, feci: „ut me magis audires in Regia, ne si necesse „esset, audires in Ecclesia. Scripta an. 388.

EPISTOLA XLI.

Ambrosius Sorori.

1. „Cum relatum esset, Synagogam Ju„dæorum incensam a Christianis „auctore Episcopo, & Valentiniani conven„ticulum jussum erat, me Aquilejæ posito, „ut

„ut Synagoga ab Episcopo reædificaretur, „& in monachos vindicaretur, qui incendis- „sent ædificium Valentinianorum, tunc ego, „cum sæpius agendo parum proficerem, epi- „stolam dedi Imperatori, quam simul misi, „& ubi processit ad Ecclesiam, hunc sermo- „nem habui. In libro Prophetico *Jer.* 1. „scriptum est: *Sume tibi baculum nucinum*, „quo significatur, ut sacerdos ad similitudi- „nem prophetæ amara & dura prætendat, „& tam delectabilia quam utilia persuadeat: „unde & Apostolus ait: *Quid vultis, in vir-* „*ga, veniam ad vos, an in charitate, Spiritu-* „*que mansuetudinis.* 1. *Cor.* 4.? Prius enim „virgam dixit, & tamquam virga nucina „percussit errantes, ut postea consolaretur „eos Spiritu mansuetudinis.

2. „Evangelica quoque lectio, quid ha- „beat, consideremus. *Rogavit quidam Phari-* „*sæus Dominum Jesum, ut manducaret cum il-* „*lo, & ingressus domum Pharisæi discubuit.* „*Luc.* 17. Venit mulier lachrymis rigans „pedes ejus &c. hanc mulierem imitare Im- „perator, & Ecclesiam diligendo, aquam da „pedibus ejus, osculare pedes ejus, ut non „solvas eos, qui in peccatis deprehensi sunt, „sed etiam pace tuæ dones concordiæ, & quie- „ti relaxes: mitte unguentum in pedes ejus, „ut tota domus, in qua Christus recumbit, „tuo repleatur unguento, & omnes recum- „bentes cum eo gaudeant tuis odoribus, & „sic honora ultimos, ut eorum absolutione „gaudeant angeli; denique tuere omne cor-

„pus

„pus Chriſti, ut ipſe quoque regnum tuum „cuſtodiat.

3. „Ubi deſcendiſti? ait mihi: de nobis „propoſuiſti? reſpondi: hoc tractavi, quod „ad utilitatem tuam pertineret. Tunc ait: „revera de Synagoga reparanda ab Epiſco„po durius ſtatueram, ſed emendatum eſt. „Monachi multa ſcelera faciunt. Tunc Ty„maſius magiſter equitum, & peditum cœpit „adverſum monachos eſſe vehementior: re„ſpondi ei: Ego cum Imperatore ago, ut „oportet; quia novi, quod habeat Domini „timorem, tecum autem aliter agendum, „qui tam dura loqueris: deinde cum aliquam„diu ſtarem, dico Imperatori: Fac me ſe„curum pro te offerre; abſolve animum „meum. Cum annueret, non tamen aperte „polliceretur, atque ego ſtarem, dixit: ſe „emendaturum reſcriptum. Statim dicere „cœpi, ut omnem cognitionem tolleret, ne „occaſione cognitionis Comes aliqua Chri„ſtianos attereret injuria: promiſit futurum. „Aio illi: ago fide tua; & repetivi: ago fide „tua: age, inquit, fide mea: & ita ad altare „acceſſi, non aliter acceſſurus, niſi mihi ple„ne promiſiſſet: & vere tanta oblationis fuit „gratia, ut ſentirem etiam ipſe eam Deo „noſtro commendatiorem fuiſſe gratiam, & „divinam præſentiam non defuiſſe. Omnia „itaque ex ſententia geſta ſunt. Scripta „anno 388.

EPISTOLA XLII.

Ambrosius, Sabinus, Bassianus, & ceteri Domino dilectissimo Fratri Syricio Papæ.

1. Syricius Papa Mediolanensibus scripsit, invidia diaboli factum esse, ut novæ hæreses in Ecclesiam irreperent, & quam perniciosæ sint, ostendit, & in conventu ecclesiastico eorum auctores damnatos refert, quorum singulatim nomina recenset, scilicet Jovinianum, Auxentium, Genialem, Germinatorem, Felicem, Plontinum, Martianum, Januarium, & Ingeniosum. Huic epistolæ respondit Synodus Mediolanensis cum S. Ambrosio in sequente epistola. „Recognovimus „litteris sanctitatis tuæ boni pastoris excu„bias, qui pia sollicitudine Christi ovile cu„stodias, nec miramur, si luporum rabiem „grex Domini perhorruerit, in quibus Chri„sti vocem non recognovit; agrestis enim „ululatus est, nullam virginitatis gratiam „servare, diversorum gradus abrogare me„ritorum.

2. „Bonum conjugium, per quod est in„venta posteritas successionis humanæ, sed „melior virginitas, per quam regni cœlestis „hæreditas, & cœlestium meritorum reper„ta est successio: per mulierem cura succes„sit, per virginem salus evenit. Denique „speciale sibi donum virginitatis Christus ele„git, & integritatis munus exhibuit, & in „se repræsentavit, quod elegit in matre.

3. „Quan-

3. „Quanta dementia funestorum latra-
„tuum, ut iidem dicerent? Christum ex Vir-
„gine non potuisse generari, qui asserunt ex
„muliere editis humanis partibus virgines
„permanere? & etiam dicunt: virgo conce-
„pit, sed non virgo generavit: potuit ergo
„virgo concipere, non potuit virgo genera-
„re? credatur sane monitis angelorum di-
„centium: *Non est impossibile Deo omne ver-*
„*bum. Luc.* 1. *v.* 37. Credatur *Symbolo Apo-* *Symbolum Apostolorum.*
„*stolorum*, quod Ecclesia Romana intemera-
„tum semper custodit. Audivit Maria vo-
„cem angeli, & quæ dixerat: *Quomodo fiet*
„*istud, non de fide generationis interrogans*,
„respondit: *Fiat mihi secundum verbum tuum.*
„Hæc est virgo, de qua scriptum est: *Ecce*
„*Virgo concipiet, & pariet Filium. Is.* 7. Hæc
„est porta clausa soli Deo pervia. *Ezech.* 44.

4. „Præterea ab illis viduitas despicitur,
„quæ solet observare jejunia, quibus se do-
„lent aliquando maceratos, & propriam ul-
„ciscuntur injuriam, quotidianis conviviis
„usuque luxuriæ laborem abstinentiæ pro-
„pulsare desiderant, quos utpote Manichæos
„omnes, qui illos viderunt, quasi quædam
„contagia refugerunt, & compresbyteri no-
„stri sancto ferventes Spiritu damnatos Me-
„diolanensi ex urbe quasi profugos repule-
„runt. Scripta anno 389.

EPISTOLA XLIII.

Ambrosius Horontiano.

Cur homo postremo creatus.

1. „Moveri te insinuasti mihi lecto Hexae„mero, cur homo rebus aliis, qui„bus longe præcellit, posterior conditus fue„rit. nec rei hujus, vel ego ipse, vel Moy„ses rationem attigerit; sed respondeo: For„tasse ille oraculi divini interpres consilio „conticuit, ne cœlestis dispositionis arbitrum „se, & consiliarium præstare videretur; ni„hilominus ex humano usu opinari possu„mus; quoniam decuit hominem postremum „creari.

2. „Etenim, qui convivium adornat, uti„que omnia prius præparat, & tunc amicos „ad cœnam invitat; prius ergo, quæ levio„ra sunt, parantur, & tunc rogatur honora„tior. Deinde, quid est mundus, nisi qui„dam agon plenus certaminum, qui ergo „agonem suscipit in hoc sæculo nonne om„nia præparat, quæ agoni sunt necessaria? „& tunc athletas vocat paratis præmiorum „infulis. Specta aliud: in omnibus rebus „præstantiora sunt principia & finis, uti in „domo fundamenta & culmina: ita ergo & „cœlum primo est conditum, novissimus ho„mo quasi quædam cœlestis in terris creatura.

3. „Quid jam illa attexam, quod homi„nem Deus divinæ fecit consortem naturæ, „& illi quasi animanti charissimo concessit „omnia, quæ in mundo sunt, ut nullius ad

„vitam

„vitam necessarii indigeret, & ut subjectas „haberet omnes mundi opes, omnia volati„lia & terrestria, etiam pisces & usum ma„ris, tamquam rex elementorum, & vias sibi „aperiret, per quas ad cœli regiam ascen„dat. Recte ergo novissimus quasi totius „summa operis, quasi causa mundi, propter „quem facta sunt omnia, quasi omnium ha„bitator elementorum inter feras vivit cum „piscibus natat, super aves volat, conver„satur cum angelis, terram inhabitat, & cœ„lo militat, sulcat mare, aere pascitur, cul„tor soli, viator profundi, piscator in flu„ctibus, in aere auceps, in cœlo hæres, „Christi cohæres. Hæc secundum indu„striam: accipe etiam, quod supra hominis „substantiam. Moyses in imo ambulavit ma„ri. *Exod.* 14. In summo Apostoli. *Joan.* 21. „Habacuc sine pennis volavit. *Dan.* 14. „Elias in terra vicit, & in cœlo triumphavit. „4. *Reg.* 2. Scripta anno 389.

EPISTOLA XLIV.

Ambrosius Horontiano.

1. „Moyses, quæ inter Deum & mundum „distinctio sit, recte indicavit, cum „Deum impassibilem & invisibilem, mundum „vero corruptibilem & corporeum significa„vit. Sex autem diebus mundum factum „exprimit, non quod Deus tempore indigue„rit ad constitutionem ejus, cui intra mo„mentum suppetit facere, sed quia ea, quæ „fiunt, ordinem quærunt; ordo autem & *Mundus cur sex diebus factus.*

„tempus & numerum exigit. Sex itaque „diebus mundum creavit, septimo die re- „quievit ab operibus suis.

Septenarii dignitas. 2. „Bonus septimus numerus, septem „enim virtutes principales sancti Spiritus „Esaias complexus est. *Is.* 11. *v.* 2. Septe- „narium quoque ministerium planetarum „creatum advertimus, quo hic mundus il- „luminatur. Septiformis etiam gratia capi- „tis relucet in duobus oculis, auribus, & „naribus binis, ore quoque, per quod mag- „nam suavitatem percipimus: quantum etiam „istud miraculi, quod septimo mense in plei- „risque origo legitima formatur, & qui fue- „rit editus, vitalis generationis curricula sor- „titur? Octavo autem mense interdicta natu- „rali lege pariendi cernimus tempora, ac „si forte lethalis necessitas partus claustra „laxaverit, periculum pariter generantis „properetur & pignoris.

Octava dignitas. 3. „Sed tamen ille septimanus, etsi bene „nascatur, ad labores nascitur, qui autem „octavo die regenerationis sortitur mysteria, „consecratur per gratiam, & ad hæredita- „tem regni cœlestis vocatur. Hebdomas ve- „teris Testamenti est octava novi, quando „Christus resurrexit, & dies novæ salutis „illuxit, & fidei plenitudo, quam sibi Osee „hoc numero acquisivit. *Osee* 2. Celebretur „itaque hebdomas, eoquod per septem æta- „tum cursus vita hominum usque ad sene- „ctutem transcurritur, sicut Hippocrates ex-

„pli-

plicuit. Prima ætas infantia eſt, ſecunda pueritia, tertia adoleſcentia, quarta juventus, quinta virilis ætas, ſexta ævi maturitas, ſeptima ſenectus. Solon autem decem fecit ætatum ordines, per annos ſeptenos, ita ut prima ætas infantium usque ad emiſſionem ſit dentium, quibus conficiant cibum, & ſermonem diſcant: pueritia usque ad annos pubertatis procedit, & genitalia tentamenta: adoleſcentia usque ad barbæ lanuginem: juventus usque ad perfectæ virtutis proceſſum: quinta ætas virilis eſt apta copulis conjugalibus per totam hebdemadam: ſexta hebdomas deputatur virili ætati ad proceſſum prudentiæ habili; ſeptima & octava hebdomas ævi naturam, & ſuavem ſermonem produnt: nona reliquias virium prodit lingua, & ſapientia molliore; decima menſuram implet. In his autem octava fidei plenitudine impletur, quæ totum hominem in Chriſto renovavit. Scripta anno 389. *Hominis ætates.*

EPISTOLA XLV.

Ambroſius Sabino.

„Lecto Hexaemero putaſti requirendum, „quam de Paradiſo haberem ſententiam, ego autem jam dudum de eo ſcripſi, & de eo diverſas ſententias eſſe plurimorum comperi: nam Joſephus locum dicit refertum arboribus virgultisque plurimis, irrigari etiam flumine, quod dividatur in quatuor fluvios. Alii alia dicunt, omnes tamen *De Paradiſo.*

„conveniunt, in Paradiso esse lignum vitæ radi„catum, & lignum scientiæ, quæ discernat „bonum & malum. Ex quibus colligitur „Paradisum ipsum non terrenum videri posse, „non in solo aliquo, sed in nostro principa„li, quod animatur, & vivificatur animæ „virtutibus, & infusione Spiritus Dei. (*Ubi „tamen historiæ veritatem S. Ambrosius non ex„cludit, uti ex sequentibus apparet.*)

2. „Ergo Paradisus in principali nostro „est, in quo lignum vitæ constituit Deus, „id est, pietatis seu cultus divini radicem, „item scientiæ boni & mali seminarium, „ideoque præcepit homini, ab omni ligno, „quod est in Paradiso esse gustandum, de „ligno autem scientiæ boni & mali non esse „gustandum. Sed quia creatura passioni est „obnoxia, ideo delectatio sicut serpentino „illapsu humanis irrepsit affectibus, & non „immerito Moyses delectationem serpentis „figuravit similitudine, quæ nobis sicut ser„pens astutiam infudit: non enim delecta„tio, sed diuturna meditatio cum Dei gra„tia dat perfectam prudentiam.

3. „Tamen quia serpentis fraudibus in„voluta est humani generis hæreditas, in eo „astutiam serpentis sequamur, ut caput no„strum non projiciamus in pericula, sed præ „ceteris integrum custodiamus: *caput autem „nostrum Christus est.* 1. *Cor.* 11. Fugiamus „ergo delectationem sicut serpentem, mul„tas artes habet, & maxime in homine:

„nam

„nam alia animantia cibi aviditate capiun„tur, homo, quanto plures sensus oculorum, „& aurium habet, tanto majora pericula. „Vale. Scripta anno 389.

EPISTOLA XLVI.

Ambrosius Sabino.

1. „Quem scripsisti maledici sermonis seminatorem Apollinaristam, scelera„tissimus est, qui jam veneni sui mercedem „recepit, siquidem responsum est ei publice, „& ego etiam statim respondi, quod eum „virus infecerit Apollinaris, qui non potest „audire, quod Dominus noster Jesus pro „nobis servitutem susceperit in istius corpo„ris susceptione, cum Apostolus clamet: „quod formam servi acceperit. *Philipp.* 2. *v.* 17. „Equidem primo leviter mandavi ei; ego „enim beneficio annumero, siquis mea le„gens scripta dicat mihi, quo videatur mo„veri, quia falli possum, & moleste ferre „non soleo, si quid in meis scriptis reperiant, „de quo disputandum putent, sicuti dum de „Christo dicitur, quod servus, peccatum & „maledictum factus sit, ut tu peccati ser„vus esse desisteres, & te divinæ sententiæ „maledicto absolveret. Vale. Scripta an„no 399. *Apollinarista refutatur.*

EPI-

EPISTOLA XLVII.

Ambrosius Sabino.

Libri scribendi non dictandi. 1. „Transmisi petitum codicem scriptum „enodatius, quam ea scriptura est, „quam dudum direxi, ut legendi facilitate „nullum judicio tuo afferat impedimentum: „non enim dictamus omnia, maxime noctibus, „quibus nolumus aliis molesti esse, „tum, quia ea, quæ dictantur, impetu quodam „proruunt, nobis autem, quibus cura „est, senilem sermonem lento quodam figere „gradu, aptius videtur propriam manum „nostro affigere stylo, ut ipsi nobis consilii „sine ullo arbitro non solum auribus, sed „etiam oculis ponderemus, quæ scribimus, „velocior est enim lingua, quam manus, & „*Paulus ipse sua scribebat manu. Gal.* 11. Ille „propter honorificentiam, nos propter verecundiam.

2. „Cum vero adhuc de libris habes judicium, „interludamus epistolis, quarum usus „est, ut disjuncti locorum intervallis affectu „adhæreamus, in quibus inter absentes „imago refulget præsentiæ, & collocutio „scripta separatos copulat, in quibus etiam „cum amico miscemus animum, & mentem „ei nostram infundimus. Scripta anno „399.

EPI-

EPISTOLA XLVIII.

Ambrosius Sabino.

1. „Remisisti mihi libellos, quos tuo judi- *Librorum censura.*
„cio probatiores habebo: ideo misi
„alios non judicii favore delectatus, sed pro-
„missa a te, & petita a me veritate illectus;
„malo enim tuo corrigatur judicio, siquid
„movet, priusquam foras prodeat, unde
„jam revocandi nulla facultas sit, laudari
„a te, quod ab aliis reprehendatur. Ego cer-
„te huc invitatu tuo prodeundum putavi,
„tuum est liquido decernere, quæ corrigas,
„ne tibi vitio vertant ea, quæ nobis potue-
„runt obrepere, nescio enim, quomodo præ-
„ter imprudentiæ caliginem unumquemque
„fallunt sua scripta, & ut filii etiam defor-
„mes delectant.

2. „Assume igitur benevolenti animo au-
„rem versutiæ, & pertracta omnia, sermones
„vellica, si in iis non forenses blanditiæ &
„suasoria verba, sed fidei sinceritas est, &
„confessionis sobrietas: notam appone ad
„verbum dubii ponderis, nequid pro se esse
„adversarius interpretetur: quodsi vero ver-
„bum offenderit, virtutem professionis in-
„terroga: professio autem fidei sententia est,
„quam adversum Sabellianos & Arianos a
„majoribus traditam tenemus. Si ergo ver-
„ba alicubi movent, non præjudicant fidei:
„etenim sermonem dubium mens non dubio
„defendit a lapsu.

„3. Hæc

3. „Hæc tecum prolusimus, quæ in lib„ros nostrarum epistolarum referam, & in „numerum reponam, ut tuo commendentur „nomine, & tuis ad nos, & nostris ad vos „litteris augeatur mutuus amor per Domi„num, ut ita legas, quod judices, & quod „moverit, scribas ad me: amor enim verus „constantia probatur. Placet jam, quod seni„bus facilius est, familiari sermone epistolas „texere, & siquid de scripturis divinis ob„vium inciderit, attexere. Vale Frater. „Scripta anno 390.

EPISTOLA XLIX.

Ambrosius Sabino.

Solitudinis commoda.

1. „Quoniam tibi complacuit nostrarum „usus epistolarum, pergam frequen„tius te in meis scriptis, & cum solus sum, „alloqui; nunquam enim minus solus sum, „quam cum solus esse videor, nec minus „otiosus, quam cum otiosus. Certe pro ar„bitrio accerso, quos volo, & magis diligo, „aut aptiores arbitror, tunc te magis te„neo, & de scripturis confero. Sola erat „Maria, & loquebatur cum angelo, & con„cepit redemtorem universorum. Solus erat „Petrus, & totum per orbem consecrandarum „gentium cognovit mysteria. Solus erat „Adam, & non est prævaricatus, postquam „vero ei mulier adjuncta est, non potuit ad„hærere mandatis cœlestibus, & ideo se ab„scondebat, quando Deus deambulabat in „Paradiso. Et nunc deambulat Deus in Pa-

„radi-

„radiso, quando divinas scripturas lego: „Paradisus est Genesis, in quo virtutes pul„lulant Patriarcharum, Paradisus Deuterono„mium, in quo germinant legis præcepta: Pa„radisus Evangelium, in quo arbor vitæ bo„nos fructus facit, & æternæ spei mandata „diffundit per universos populos.. Scripta „anno 390.

EPISTOLA L.

Ambrosius Chromatio.

1. „Impossibile est, mentiri Deum, quod „non est infirmitatis, sed virtutis, & „majestatis, ac naturæ ejus; veritas enim „semper in eo est, fidelis manet, mutare se, „& negare non potest. Sed nec augurator „augurii in Israel secundum legem Dei. Quo„modo ergo Balaam prohibitum se oraculo „Dei dicit, ut vadat ad maledicentum po„pulo Israel, & ivit? Sed quod Deus Ba„laam prophetiam infuderit, mirum non est, „cum illud nec Sacerdoti negaverit Chri„stum persequenti, *Joan.* 11. *v.* 50. ut ni„mirum ex inimicis exprimeret sibi testi„monium. Responsum est ei ergo tamquam „avaro, non quasi ei, qui verum quære„ret, ut illuderetur potius, quam informa„retur; quia autem oracula fraudare non „poterat, consilia fraudulenta subministra„bat, quibus levis populus Judæorum ten„tati quidem sunt, sed non expugnati. *Num.* „25. *v.* 11. Scripta anno 390. *Balaami prophetia.*

EPISTOLA LI.

Augustissimo Imperatori Theodosio Ambrosius Episcopus.

Theodosius ad pœnitentiam excitatur.

1. „Et veteris amicitiæ dulcis mihi recordatio est, & beneficiorum, quæ „crebris meis intercessionibus in alios contulisti, gratiæ memini: unde colligi potest, „quod non ingrato aliquo affectu adventum tuum declinare potuerim: sed qua „causa hoc fecerim, breviter expediam. Factum est in urbe Thessalonicensium, quod „nulla memoria habet, quod revocare non „potui, ne fieret, imo quod ante atrocissimum fore dixi: cum toties rogarem, & „quod ipse serius revocando grave factum putasti, hoc factum extenuare non poteram. „Quando primum auditum est, propter „adventum Gallorum Episcoporum Synodus convenerat, nemo non ingemuit, nullus mediocriter accepit, non erat facti tui „absolutio in Ambrosii communione: in me „etiam amplius commissi exaggeraretur invidia, si nemo diceret, Dei nostri reconciliationem fore necessariam.

2. „An pudet te Imperator hoc facere, „quod rex Propheta, auctor Christi secundum carnalem prosapiam fecit, David dicens ad Nathan pœnitens: *Peccavi Domino.* „2. *Reg.* 12. Idem cum numerari jussisset „plebem percussus est corde, & dixit ad Dominum: *Peccavi vehementer.* 2. *Reg.* 14. Job „etiam

„etiam potens in sæculo ait: *Peccatum meum* „*non abscondi. Job.* 31. *v.* 33.

3. Hæc ideo scripsi, non ut te confun„dam, sed ut regum exempla provocent, ut „tollas hoc peccatum de regno tuo, tolles „autem humiliando Deo animam tuam. Ho„mo es, & tibi venit tentatio, vince eam; „peccatum non tollitur, nisi lacrymis & pœ„nitentia. Suadeo rogo, hortor, quia dolori „est mihi, ut tu, qui pietatis inauditæ ex„emplum eras, tot periisse non doleas inno„centes: apex tuorum operum semper pietas „fuit, id tibi invidit diabolus, vince eum: „ego causam in te contumaciæ nullam habeo, „sed habeo timoris; offerre non audeo sacri„ficium, si volueris assistere, id quod etiam „aperte interdictum adverti. Cum enim essem „sollicitus ipsa nocte, qua proficisci parabam, „venisse quidam visus est ad Ecclesiam, sed „mihi sacrificium offerre non licuit, tunc au„tem offeres, quando hostia tua accepta erit „Deo, qui misericordiam mavult quam sacri„ficium. *Matth.* 9. *v.* 135. Beatissimus, & „Florentissimus cum sanctis pignoribus frua„ris tranquillitate perpetua Imperator Augu„ste. Scripta anno 390.

EPISTOLA LII.

Ambrosius Titiano.

Sanctus Ambrosius Titiano gratulatur, quod Ruffinus factus esset prætorii præfectus; quia Titianus hoc pacto ab eo liberatus est, „quem

„quem sibi graviorem in negotio cum nepte „sua arbitrabatur. Scripta est 390.

EPISTOLA LIII.

Ambrosius Theodosio Imperatori.

Obitus Valentiniani.

1. „Doleo dolore acerbo, non solum quod „immatura ætate Valentinianus Augustus decesserit, sed etiam quod informatus „fide ac tuis institutis tantam devotionem erga „Deum nostrum induerat, & tanto in me „incubuerat affectu, ut quem ante persequebatur, nunc diligeret, & ut parentem putaret, atque ut etiam matris persuasionem „excluderet, ille a me se nutritum præferebat, „dum sacramentis baptismatis initiari voluit.

2. „Hunc ergo non intimo Spiritu amplectar? hunc mihi mortuum putem? hunc „non doleam? antequam Sacramentorum, „quæ desideravit, adipisceretur gratiam, repentina obiisse morte? Sed flendi tempora „alias non deerunt, nunc de sepultura ejus, „quoniam scripsit Clementia tua, ita hic procurandum. Si exors recessit baptismalis, „quid cognoverim, non repressi. Est hic „porphireticum labrum pulcherrimum & in „usus hujusmodi aptissimum; nam & Maximinianus Diocletiani socius ita humatus est: „sunt tabulæ porphyreticæ pretiosissimæ, „quibus vestiatur operculum, quo regales „exuviæ claudantur. Hoc fuerat præparatum, sed expectabatur rescriptum Clementiæ tuæ, cujus perceptione recreatæ sunt

„sanctæ

„sanctæ Filiæ tuæ Filii tui Valentiniani so„rores, quæ se gravibus afficiebant modis, & „amplius exagitabantur, quod diu nihil scri„beretur sibi. Et ipsis igitur consuletur, & „clarissimis exuviis, si acceleretur sepultu„ra, ne æstivo penitus solvantur calore: vix „enim superiorem æstatem transegimus. „Mandatum tuum servo, & commendo Domi„no: diligat te Dominus, quia tu Domini „servos diligis. Scripta an. 390.

EPISTOLA LIV.

Ambrosius Eusebio.

„Apparitori præfecturæ, qui propter operas „Portuenses offensam contraxerat, eam „remissam esse, & Faustini tussim recrudescen„tem S. Ambrosius Eusebio in hac epistola „nuntiat. Scripta anno 392.

EPISTOLA LV.

Ambrosius Eusebio.

Eusebii sobolem, partim apud se remansisse partim ad illum profectam memorat, & duos Faustinos accomodatis familiæ Noachi benedictionibus exornat, & Valentiniano Chanaam & Nemrod personas adaptat. Scripta anno 392.

EPISTOLA LVI.

Ambrosius Theophilo.

e ordi- tione aviani ntioche-

1. Theophilus S. Ambrosium rogaverat circa discordias, quæ inter Evagrium & Flavianum pro Episcopatu Antiocheno intercedebant. Huic respondet ita S. Ambrosius: „non habet, quod urgeat Evagrius, & habet, quod metuat Flavianus, ideoque refugit examen: dent fratres veniam dolori justo, „quia propter ipsos universus orbis concutitur, & cum bonæ pacis naufragio sancta „synodus Capuensis tandem obtulerat portum tranquillum. Cum vero æquissimis Synodi constitutis sperabamus jam remedium „datum, finemque allatum discordiæ, scribit „sanctitas tua, iterum fratrem nostrum Flavianum ad imperialium rescriptorum suffragia remeavisse. Frustra ergo tantorum sacerdotum fusus labor, iterum ad hujus sæculi judicia revertendum, iterum vexabuntur sacerdotes, senes & invalidi transfretabunt Maria, altaria deserentur, inopes „egebunt. Solus exlex Flavianus non venit, „quando omnes convenimus: nec tamen „fratri Evagrio donamus speciem bonæ causæ, qui eo defensabilior sibi videtur, quod „eum refugit Flavianus, uterque alienæ magis „ordinationis vitiis, quam suis fretus. Cum „vero sancta Synodus cognitionis jus unanimitati tuæ ceterisque ex Ægypto consacerdotibus nostris commiserit, iterum oportet „fratrem nostrum Flavianum convenias, ut

„si

„si in eo perseveraverit, quo veniendum non „putet salvis concilii Nicæni & Capuani sta„tutis, illibata pace universorum ita consulas, „ut non videamur destruere, quod ædifica„tum est.

2. „Sane referendum arbitramur ad „sanctum fratrem nostrum Romanæ sacer„dotem Ecclesiæ, quoniam præsumimus „ea de re judicaturum, quæ etiam illi displi„cere nequeant; ita enim utiliter erit con„sultum sententiæ, ita pacis & quietis secu„ritas, si id vestro statuatur consilio, quod „comunioni nostræ dissensionem non afferat; „ut nos quoque accepta vestrorum serie sta„tutorum, cum id gestum esse cognoverimus, „quod Ecclesia Romana haud dubie compro„baverit, læti fructum hujusmodi examinis „adipiscamur. Scripta anno 392. *Recursus ad Papam.*

Epistola de causa Bonosi non est sancti „Ambrosii, sed uti D. Dupin cum aliis pro„bat, Papæ Syricii, qui sciscitantibus, quid „in causa Bonosi esset statuendum, respon„det, suum jam non esse judicium de illa sed „eorum, utpote quibus illud a Capuano „consessu demandatum sit. Addit, tamen, „Bonosum merito reprehensum de Mariæ Fi„liis, eique unicum fuisse paucis adstruit.

EPISTOLA LVII.

Clementissimo Imperatori Eugenio Ambrosius Episcopus.

1. „Secessionis mihi causa timor Domini „fuit, ad quem omnes actus meos „dirigere consueui; nemini enim facio inju„riam, si omnibus Deum præfero, & non ve„reor vobis Imperatoribus dicere, quæ sentio. „Itaque quod apud alios Imperatores non ta„cui, nec apud te clementissime Imperator ta„cebo, & ut ordinem custodiam, strictim re„censebo, quæ ad hoc spectant negotium. „Retulerat vir amplissimus Symmachus præ„fectus urbis ad Valentinianum juniorem Im„peratorem, ut templis sublata reddi juberet: „dedi libellos Imperatoribus duos, quibus „significarem, sumtus sacrificiorum Christia„num virum non posse reddere; etsi hoc fe„cisset, aut non veniret ad Ecclesiam, aut „si veniret, futurum, ut aut sacerdotem non „inveniret, aut inveniret sibi in Ecclesia resi„stentem, nec ad excusationem obtendi pos„se, quod esset catechumenus, cum non li„ceat etiam catechumenis sumtus idolis mi„nistrare.

Eugenii perversitas.

2. „Lecti sunt libelli mei in consistorio, „aderat Bauto, amplissimus honore magi„sterii militaris, & Rumoridus ejusdem di„gnitatis, & Valentinianus audivit suggestio„nem meam sicut etiam Theodosius; & „ethnici, qui ter frustra conati erant a Valen„tino obtinere restitutionem bonorum tem-

plorum

plorum suorum, novum Imperatorum Eugenium adierunt, ut idem ab eo postularent, qui bis hanc petitionem repulit. Sed cum Magnates quidam ethnici ab Eugenio idem postularent, ea restituit dicendo, se non concedere templo, sed officiis, quæ ab illis Magnatibus acceperat. Ambrosius, qui sub Valentiniano fortiter impugnaverat supplices libellos ethnicorum, non minori libertate alloquitur Tyrannum Eugenium dicens: „Etsi imperatoria potestas magna „sit, tamen considera Imperator, quantus „sit Deus: corda omnium videt. Unde sollici„tationibus Magnatum pro Dei veneratione „debuisti perseverantius obsistere & negare, „quod erat in injuriam sanctæ legis. Et quis „invidet, quoniam quæ voluisti, aliis donasti? „non sumus scrutatores vestræ libertatis, nec „aliorum commodorum invidi, sed inter„pretes fidei. Numquam licet directe vel „indirecte ad cultum falsorum numinum „conferre; unde præteritis temporibus An„tiochenses Ierosolymæ degentes Antiochiæ „vectigal pendere jussi tempore ludorum „publicorum, numquam voluerunt illud „tradere, nisi ea conditione, ut illud sacri„ficio Herculis non impenderetur, sed aliis „sumtibus reipublicæ bono necessariis. Si „vero subditi Christiani, qui parere coge„bantur, existimarunt hanc sibi cautionem „adhibendam esse, Imperator Christianus, qui „sui juris est, multo magis simili cautione „uti debuit. Scripta anno 393.

EPISTOLA LVIII.

Ambrosius Sabino Episcopo.

S. Paulini encomium.

1. „Paulinum splendore generis in partibus „Aquitaniæ nulli secundum vendi„tis facultatibus tam suis, quam conjugali„bus in hos se induisse cultus ad fidem com„peri, ut ea in pauperes conferat, quæ re„degit in pecuniam, & ipse pauper ex divite „factus, tamquam deoneratus gravi sarcina „domui patriæ & cognationi valedicat, quo „impensius Deo serviat: elegisse autem se„cretum affirmatur Nolanæ urbis, ubi tu„multum fugitans ævum exigat. Matro„na quoque virtuti ejus proxima accedit, „nec a proposito viri discrepat, & transcrip„tis in aliorum jura suis prædiis virum se„quitur, & exiguo conjugis contenta cespite „solabitur se religionis & charitatis divitiis.

2. „Hæc ubi audierint Proceres viri, quæ „loquentur? ex illa familia tanta præditum „eloquentia migrasse a senatu ferri non posse? „& cum ipsi capita sua radant, si Isidis susci„piunt sacra, si forte Christianus vir atten„tior sacræ religionis habitum mutaverit, in„dignum facinus appellant. Equidem doleo, „tantam esse in mendacio observantiam, in „veritate negligentiam. Sane non confusus „est David, qui ante arcam testimonii coram „omni populo saltavit: nam quæ corporeo „aspectu fiunt, pia sacrosanctæ religionis „contemplatione reverenda sunt, ut qui ista „reprehendunt, in laqueos reprehensionis

„ani-

„animas suas inducant, sicuti Michol repre-„hendens nudatum David saltantem sterilita-„tis damnata est: figura enim factum Davi-„dis fuit, ostendens, quod ita nudi ambula-„bunt pueri Judæorum & virgines in capti-„vitatem deducti, sicut puer meus *Esaias va-„dit nudus & excalceatus. Is.* 20. Scripta an-„no 393.

EPISTOLA LIX.

Ambrosius Severo Episcopo.

1. „Ex ultimo Persidis profectus sinu Jaco-„bus frater & compresbyter noster, „Campaniæ sibi ad requiescendum littora, & „vestras elegit amœnitates, ubi post diutur-„nos labores reliquum vitæ exigat: remota „enim vestri ora littoris non solum a periculis, „sed etiam ab omni strepitu tranquillitatem „infundit sensibus, & traducit animos a „terribilibus curarum æstibus ad honestam „quietem. Etenim liber animus a barbaro-„rum incursibus vacat orationibus, inservit „Deo, curat ea, quæ sunt Domini, fovet illa, „quæ pacis sunt: nos autem objecti bello-„rum procellis in medio versamur omnium „molestiarum freto, & pro his laboribus & „periculis graviora colligimus futuræ vitæ „pericula. Scripta anno 393.

EPISTOLA LX.

Ambrosius Paterno.

Matrimonium filii cum nepte illicitum.

1. „Conjugium vis inter filios nostros com„ponere, quæro, utrum pares co„pulandi an impares sint? sed nisi fallor, „compares appellari solent: boves qui jungit „ad aratrum, pares eligit: tu copulare pa„ras Filium tuum, & neptem ex filia, hoc est, „ut accipiat sororis suæ filiam diversa licet „matre, quam socrus editus. Interroga no„minum religionem, nempe avunculus iste „illius, illa hujus neptis vocatur: nec ipse „revocat sonus nominum, cum hic avum „resonet, illa hoc nomen ad avunculum, „quod ad avum referat? Quanta deinde re„liquorum confusio vocabulorum? idem avus „& socer vocaberis, eadem quoque tibi neptis „& nurus nuncupabitur, mutuabuntur etiam „fratres diversa vocabula, ut illa socrus fratris „sit, iste genere sororis: nubat avunculo sue „neptis, & immaculatorum pignorum chari„tas illecebroso amore mutetur.

2. „Præterea lex etiam divina patrueles „fratres prohibet convenire in conjugalem „copulam, qui sibi quarto socientur gradu; „hic autem gradus tertius est, qui etiam ci„vili jure a consortio conjugii exceptus vi„detur. Nec obstat, quod hoc connubium „non sit in lege prohibitum; nam nec illud „prohibitum sermone legis reperies, ne Pater „Filiam suam accipiat uxorem. Numquid „ideo licet, quia non est prohibitum? mini„me:

interdictum eſt enim jure naturæ, in-
|ictum eſt titulo pietatis & neceſſitudinis,
ſi divina te prætereunt, ſaltem Imperato-
ι præcepta ſcies: nam Theodoſius Impe-
ır etiam patrueles fratres & conſobri-
vetuit inter ſe conjugii nomine conve-
:, & ſeveriſſimam pœnam ſtatuit, ſiquis
.erare auſus eſſet pia pignora, tantum-
io, quia propinquitatis neceſſitudine, &
:ernæ ſocietatis ligantur vinculo.

, „Sed dicis, id poſſe relaxari: verum
: legi non præjudicat, quod enim in com-
ne ſtatuitur, ei tantum proficit, cui re-
atum videtur longe diverſa invidia: illud
ıen licet in veteri teſtamento legimus, ut
|uis uxorem ſuam ſororem duceret, iſtud
nditum, ut quisquam neptem ſuam in
›rem accipiat, & conjugem dicat. Sed
Illud pulcherrimum, quod negaſti neptem
m avunculo ſuo tuo Filio propinquo ſemi-
:onvenire: quia non agnationis copuletur
:eſſitudine, quaſi vero & uterini fratres,
eſt diverſo patre, ſed eadem matre geniti
ſint diverſo ſexu in conjugium conveni-
cum & ipſi agnationis jus habere non
ɜant, ſed cognationis tantum. Unde
›rtet ab ea diſcedas intentione, quæ
im ſi liceret, tamen familiam tuam non
ıpagaret; debet enim Filius noſter nepo-
habere, debet etiam neptis pronepotes.
ripta anno 393.

EPI-

EPISTOLA LXI.

Ambrosius Theodosio Imperatori.

Gratiarum actio pro victoria.

1, „Arbitratus es beatissime Imperator, me „longe abesse ab urbe Mediola„nensium, quia res tuas crederem a Deo „destitui, sed non ego ita absui, ut non „præsumerem, cæleste auxilium pietati tuæ „adfore, quo Romanum imperium a bar„bari latronis immanitate, & ab usurpatoris „indigni solio vindicares. Pro hoc gratias me „censes oportere Domino Deo nostro: fa„ciam libenter conscius meriti tui. Certum „est, placitam esse hostiam tuo nomine obla„tam; nam alii Imperatores in exordio „victoriæ arcus triumphales parari jubent, „Clementia tua hostiam Deo parat, & obla„tionem & gratiarum actionem per sacerdo„tes celebrari Domino desiderat. Quare epi„stolam tuam ad altare detuli, ut fides tua „& apices augusti sacerdotalis oblationis mu„nere fungerentur. Vere Dominus propitius „est imperio Romano, qui talem principem „elegit, cujus virtus & potestas in tanto im„perii culmine tanta sit humilitate subnixa, „ut virtute imperatores, humilitate vicerit sa„cerdotes, qui sicut de innocentium pace per „suam Clementiam Ecclesiam facit gratulari, „ita reorum absolutione lætari. Scripta an„no 394.

EPI-

EPISTOLA LXII.

Ambrosius Theodosio Imperatori.

1. „Sanctus Ambrosius in hac epistola ve„niam deprecatur pro iis, qui Euge„nii tyranni partes secuti erant, & qui mor„tuo illo Tyranno ad Ecclesiam confugerant, „quorum, inquit, lacrymas sustinere non „potui, quin adventum Clementiæ tuæ meis „obsecrationibus prævenirem.

EPISTOLA LXIII.

Ambrosius servus Christi vocatus Episcopus Vercellensi Ecclesiæ.

1. „Conficior dolore, quia Ecclesia Domini, „quæ est in vobis, sacerdotem adhuc „non habet, & sola nunc ex Liguriæ & cete„ris finitimis Italiæ partibus hujusmodi eget „officio, quod ex eo aliæ sibi Ecclesiæ pete„re solebant. Sed quod verecundius est, mihi „adscribitur vestra intentio (*seu contentio*) „quæ affert impedimentum; nam cum sint „in vobis dissensiones, quomodo possumus „aliquid aut nos decernere, aut vos eligere? „aut quisquam acquiescere, ut inter diffi„dentes quis suscipiat hoc munus, quod inter „convenientes vix sustinetur.

2. Hæccine illa est justorum soboles pa- *Electio S.*
„trum, qui sanctum Eusebium, quem num- *Eusebii.*
„quam ante cognoverant, post habitis civi„bus simul ut viderunt, & probaverunt?

„tan-

„tantumque interfuit, ut probaretur, quan-„tum ut videretur? merito Vir tantus evasit, „quem omnis elegit Ecclesia, merito credi-„tum, quod divino esset electus judicio, quem „omnes postulavissent. Convenit igitur, ut se-„quamini exemplum parentum, & modestiæ „vestræ insigne edere, ut congruatis assensu ad „postulandum sacerdotem; etenim si juxta „dominicam sententiam, quod duobus conve-„nerit super terram, veniet illis a Patre „meo, qui in cælis est. *Matth.* 18. Quanto „magis ubi plena est in nomine Domini con-„gregatio & universorum postulatio congruit, „dubitare nos non oportet, ibi Dominum Je-„sum ordinationis arbitrum & largitorem „gratiæ fore? facite ergo vos dignos videri, „quorum in medio Christus sit, & vobis „ut defensor, ut bonus pastor, ne vos lupi in-„cursent graves.

Virginitatis laus. 3. „Quo non otiose nostra admonitio de-„flectit? audio enim venisse ad vos Sarmatio-„nem & Barbatianum vaniloquos homines, „qui dicunt, nullum esse abstinentiæ meri-„tum, nullam frugalitatis, nullam virginita-„tis gratiam, delirare illos, qui jejuniis ca-„stigent carnem suam, ut menti subditam „faciant; quod numquam fecisset S. Paulus „si deliramentum putasset, qui tamen gloria-„tur dicens, *castigo corpus meum, & in ser-„vitutem redigo, ne aliis prædicans ipse repro-„bus inveniar.* 1. *Cor.* 9. An quidquam tam re-„probum, quam quod ad luxuriam provo-„cat? quæ istos Epicureos nova schola misit?

„qui

„qui voluptatem prædicant? fuerunt nobiscum, sed non ex nobis. Nam hic positi primo jejunabant, & intra monasterium continebantur, sed hoc delicati non potuerunt ferre, & abierunt foras: deinde volentes redire non sunt recepti; pleraque enim audieram, quæ deberent cavere: monueram, sed nihil profeceram. Efferveſcentes itaque disseminare talia cœperunt. quibus inceatores essent omnium vitiorum, & nunc diabolico studio invident aliorum operibus bonis, quorum ipsi fructu exciderunt: nam quæ virgo, vidua, & conjugata si audiat non esse bonum castitatis, non ingemiscat? an non ergo frustra dicit Apostolus, *ne commiscemini fornicariis?* 1. *Cor.* 5. *v.* 9. Et cavere vitiorum illecebras, quæ maxime ex cibo & potu oriuntur?

4. „Unde & Dominus Jesus volens nos adversus diaboli tentamenta fortiores reddere, certaturus jejunavit, ut sciremus, quia aliter illecebras mali non possumus vincere; denique ipse diabolus primum tentamentorum suorum spiculum de voluptate intorsit, dicens: *dic, ut lapides isti panes fiant.* *Matth.* 4. Et alibi Christus ait: *hoc genus dæmoniorum non ejicitur, nisi in oratione & jejunio. Matth.* 17. Item Petro jejunanti & oranti de baptizandis gentibus mysterium revelatum est. *Act.* 10. Moyses etiam, cum jejunaret, legem accepit. *Exod.* 34. Et scriptura dicit: jejunium, & Eleemosyna a peccato liberat. *Tob.* 12. Qui sunt ergo „hi

Jejunii commoda.

„hi præceptores novi, qui meritum jejunii „excludunt? nonne gentilium vox est? *man-„ducemus & bibamus, cras enim moriemur.* „1. *Cor.* 15. Mors autem nihil ad nos, di-„cant Epicurei: quod enim dissolvitur, in-„sensibile est, quod autem insensibile, nihil „ad nos. Quo demonstrant, corpore se tan-„tum non mente vivere; sed ipse Epicurus „clamat, quia nec compotationes, nec com-„messationes, nec feminarum copulæ, nec „quæ splendido usu convivii parantur, suavem „vitam faciant, sed sobria disputatio: non „enim immoderatæ epulæ, non potationes vo-„luptatis suavitatem generant, sed continens „vita. Sane quid pulchrius abstinentia, quæ „facit etiam juvenes senescere, ut fiat mo-„rum senectus? nam sicut redundantia cibo-„rum ac temulentia maturior ætas calescit, „ita mitigatur juventutis ferocitas Epularum „parsimonia & irriguo fontis. Quidquod na-„turæ conveniens est temperantia, & illi di-„vinæ legi, quæ in ipso rerum ortu omnium „fontes potui fructus arborum esui dedit: „Elias ad caput suum collyridam, & vas „aquæ reperit, & ideo in virtute escæ il-„lius quadraginta diebus jejunavit. Patres „nostri, cum mare transirent pedibus, aquam „non vinum bibebant: Daniel & Hebræi „pueri patrio cibo & aquæ potu ille furorem „leonum repressit, illi ardentem ignem inno-„xio viderunt tactu circa membra sua pasci. „Judith luxurioso Holofernis haudquaquam „inflexa convivio solo titulo sobrietatis de-„speratum triumphum reportavit. Esther „etiam

„etiam regem superbum suis inclinavit je-
„juniis, & Anna octoginta quatuor annos
„in viduitate sua jejuniis, & obsecrationibus
„in templo vacans Christum agnovit, quem
„Joannes abstinentiæ magister annuntiavit,
„Stultum Elisæum, qui silvestribus grumis
„& amaris pascebat prophetas, insipientem
„Paulum, qui gloriatur in jejuniis, si nihil
„prosunt jejunia, sed quomodo non prosunt,
„quibus vitia purgantur? *Is.* 58. *v.* 21.

5. „Sed non illa solum laudabilis cibo-
„rum temperantia, sed etiam illa concupi-
„scentiæ; quid enim loquar, quanta sit
„virginitatis gratia, quæ meruit a Christo
„eligi, qui cum ex Mariæ nasceretur utero,
„genitalis tamen septum pudoris conserva-
„vit? quid de altera Maria sorore Moysi lo-
„quar, quæ pedes transmisit pelagi freta?
„quo munere autem venerabilis Thecla etiam
„leonibus terribilis fuit, ut virginem non
„violarent ungue?

6. „Jam nunc videamus, quænam in *Episcopi virtutes.*
„Episcopo eligendo virtutes considerandæ
„sint. Itaque cum in omni actu, tum maxime
„in Episcopi petitione abesse debet maligni-
„tas, in quo vita formatur omnium, ut pa-
„cifico judicio præferatur vir, qui omnibus
„medeatur: *etenim mansuetus homo cordis me-*
„*dicus est. Prov.* 14. Ideo & Aaron Sacerdo-
„tem ipse elegit Deus, ut non humana cupi-
„ditas in eligendo Sacerdote præponderaret,
„sed gratia Dei, & cœlestis vocatio. Sit in
„eo

„esse, quis ambigat, Clericorum officia, & „Monachorum instituta? ista ad moralitatem „disciplina, illa ad abstinentiam assuefacta, „& patientiam, hæc velut in quodam thea„tro, illa in secreto, spectatur ista, illa ab„sconditur. Hæc in stadio, illa in spelunca, „hæc adversus confusionem sæculi, illa ad„versus carnis appetentiam, hæc subjiciens, „illa refugiens corporis voluptates; hæc „gratior, illa tutior, hæc se ipsam regens, „illa se ipsam coercens, utraque se abne„gans. Hæc dimicat, illa se removet; hæc „illecebras vincit, illa refugit, huic mun„dus triumphatur, illi exultat, huic mun„dus crucifigitur, vel ipsa mundo, illi igno„ratur, huic plura tentamenta, & ideo major „victoria, illi infrequentior lapsus, & facilior „custodia. Denique Elias missus est a Do„mino, ut se ad torrentem Chorath abscon„deret, & sic postea reges ungeret. 3. *Reg.* 19. „Joannes in deserto adolevit, & Dominum „baptizavit, & constantiam illic exercuit, ut „postea regem increparet.

EPISTOLARUM CLASSIS II.

EPISTOLA LXIV.

Ambrosius Irenæo salutem.

Cur manna pluerit. 1. „Quæris a me, cur Dominus Deus man„na pluerit populo patrum & jam „non pluat? si cognoscis, pluit, & quotidie „pluit de cœlo manna servientibus sibi: & „cor-

„corporeum quidem illud manna hodie ple-„risque in locis invenitur, sed nunc non est „res tanti miraculi, quia venit, quod perfe-„ctum est; perfectum autem panis de cœlo „corpus ex virgine, de quo satis Evangelium „te docet. Quanto præstantiora hæc supe-„rioribus? illud enim manna, hoc est panem „illum, qui manducaverunt, mortui sunt, „hunc autem panem, qui manducaverit, vi-„vet in æternum. *Joan.* 6. Est spiritale man-„na etiam, hoc est pluvia spiritalis sapien-„tiæ, quæ irrorat mentes piorum, & obdu-„cat fauces eorum diversarum virtutum sua-„vitate. Manna autem subtile erat, & in „diem alterum non servabatur, eo quod ser-„vatum manna usque ad solis exortum esui „jam esse non posset, id est usque ad Christi „adventum habere gratiam, oriente autem „justitiæ sole, & Christi corporis, & sangui-„nis splendidioribus Sacramentis refulgenti-„bus cessarent inferiora, & perfecta illa su-„menda populo forent. Vale.

EPISTOLA LXV.

Ambrosius Simpliciano salutem.

1. „Motum te, cum legeres, significasti mi-„hi, quid sibi velit, quod Moyses „post oblatum sacrificium dimidiam partem „sanguinis in crateres miserit, & dimidiam ad „altare effuderit: ad quod respondeo: Pars „ejus moralem sapientiæ disciplinam vide-„tur significare, pars mysticam: illa, quæ in „crateres mittitur, moralis est, hæc, quæ ad *De sanguine hostiarum.*

 „alta-

„Deus est; nesciunt enim suis parcere, qui „nihil suum norunt. Est etiam ille Levita „verus, qui carnem interimit, ut servet „spiritum, qui corporis passiones interimit, „gladio spiritus, qui comprimit sermonem, „ne multiloquio in peccatum incidat.

3. „Sic ergo Moyses docuit populum in„surgere in proximos suos, per quos fides re„vocaretur, & desecaretur, quod a virtute „devium foret, & vitiis innexum: hac in„stitutione populi meruit, ut non solum de„liniret indignationem divinam & offensam „averteret, verum etiam conciliaret gratiam.

EPISTOLA LXVII.

Ambrosius Simpliciano salutem.

Poenitentia vera rara.

1. „Nihil peccare solius Dei est, emenda„re sapientis est, & corrigere erra„tum, & poenitentiam gerere peccati: id ta„men est difficile, quid enim tam rarum, „quam ut invenias virum, qui seipsum coar„guat, & factum condemnet suum? Rara „itaque confessio de peccato, rara poenitentia, „repugnat enim natura, repugnat verecun„dia: natura carnis innocentiæ repugnat; „verecundia, quia erubescit unusquisque „propriam culpam fateri, dum præsentia „magis, quam futura cogitat. Cum vera „poenitentia non agatur, nisi Igne sancti Spi„ritus culpa exuratur: hanc vero culpam „Sacerdotes non auferunt, neque peccatum „ejus, qui in dolo se offert, & adhuc in stu-

„dio

„dio delinquendi est, non est enim acceptum „Deo sacrificium, nisi quod fuerit in divitiis „sinceritatis & veritatis probatum, ideo & „alibi legis duos hircos, unum, in quo sors „Domini, alterum transmissionis, illum in „quo sors Domini afferri pro peccato, illum „vero in quo sors transmissionis dimitti in de„sertum, ut accipiat populi iniquitates vel „alicujus peccatoris.

EPISTOLA LXVIII.

Ambrosius Romulo.

1. „Cum sis in agro, miror, qua ratione de „me quærendum putaveris, cur di„xerit Deus: *Ponam cœlum æreum, & terram* „*ferream. Deut.* 28. Nam species ipsa agri, „& præsens fertilitas docere nos potest, „quanta clementia sit aeris, quando digna„natur Deus ubertatem dare: quando au„tem sterilitas, spissus aer in rigorem aeris „solidatus putatur. Significatur igitur clau„sum cœlum æreum esse, usum sui terris ne„gare: terra quoque ferrea est, cum proven„tus abnuit, & jacta sibi semina genitali ex„cludit alvo, quæ gremio solet blandæ ma„tris fovere.

Cœlum ferreum quid.

EPISTOLA LXIX.

Ambrosius Irenæo salutem.

1. „Pertulisti ad me quasi filius, quæsivisse „aliquos de te, quid sibi velit, quod „tam severe lex immundos eos dixerit, qui „alie-

Vir muliebri veste non utatur.

„alieni sexus uterentur vestibus vel viros vel „mulieres. *Deut.* 22. *v.* 5. Et si vere discu-„tias, incongruum est, quod ipsa etiam ab-„horret natura, cur enim homo non vis vi-„deri esse, quod natus es? cur alienam tibi „assumis speciem? cur mentiris feminam vel „virum? Suis unumquemque sexum induit „natura indumentis, diversus usus, diversus „color, motus, incessus, diversae vires, di-„versa vox est in viro & femina: sed etiam „in reliqui generis animantibus alia species „leonis, aliae leaenae, alia vis, alius sonus, „in avibus sexum naturalia indumenta pen-„narum distinguunt; unde etiam lex dicit: „quia immundus est Domino omnis, qui sto-„lam muliebrem induerit; nam mendacium „& in verbo turpe est, nedum in habitu.

2. „Quam deforme autem virum facere „opera muliebria? ergo & pariant, qui cri-„spant comam sicut feminae. Verum ha-„beant excusationem, qui patrios usus se-„quuntur, sed barbaros uti Persae: major „tamen est natura, quam patria. Et quid „de aliis dicemus, qui hoc ad luxuriam de-„rivandum putant, ut calamistratos & tor-„quatos habeant in ministerio, ipsos promissa „barba, illos remissa coma? Merito illic non „servatur castimonia, ubi non tenetur sexus „distinctio.

EPI-

EPISTOLA LXX.

Ambrosius Horontiano.

1. „Prophetæ quidem congregationem gen- *Conversio*
„tium, & Ecclesiæ annuntiarunt *animæ*
„ædificationem futuram, sed tamen, quia in *lapsæ.*
„Ecclesia non solum fortior animarum ju-
„gis profectus, sed infirmarum lapsus, &
„rursus conversio est, ideo possumus ex pro-
„pheticis libris colligere, quemadmodum
„fortis anima sine ulla gradiatur offensione,
„& infirmior labatur, aut lapsa reformet
„gradum. Itaque sicuti in canticis cantico-
„rum beatæ animæ continuos processus le-
„gimus, ita in Michæa consideremus lapsæ
„conversionem, ac primum consideremus,
„quid interpretationis in latino habeat Mi-
„chæas: significat autem, *quis a Deo, vel*
„*quis iste Morathi filius*, id est hæredis, qui
„est Filius Dei, qui Michæas prophetare
„incepit in diebus Joathan & Achaz & Eze-
„chiæ regum Juda, quo ordine significatur
„profectus visionis: a malis enim regibus
„ad boni regis pervenit tempora, & ideo,
„quia anima afflicta sub malis laborat regi-
„bus, *& turris ejus erat squallida. Michæ* 4.
„Relegata a facie Domini ad hanc turrim
„anima revocatur a lapsu, prius corripitur,
„& dicitur ei. Ut quid cognovisti mala?
„*numquid rex non erat tibi*, *qui te regeret*? *cur*
„*comprehenderunt te dolores*, *ut parturientis ini*-
„*quitates*.

2. Huic

2. „Huic ergo animæ dicitur: *Viriliter* „*age, & appropinqua, ut parturias;* dolores „enim parturientis tribulationem operantur, „tribulatio vero patientiam. Dantur porro „animæ cornua & ungulæ, ut conterat paſ- „ſionum ſuperflua, & fructus ſuos in ſegete „demonſtret; illud etiam proſpicit providus „animæ conſultor, ut intercludat ejus cu- „piditates, ne in illis delectetur: utiles enim „ſunt corruptiones parentis, & ubi domus „furorem videntis erat, ibi domus panis „eſt, ubi crudelitas, ibi pietas, ubi pœna „innocentium, ibi univerſorum redemtio, „ſicut ſcriptum eſt: *Et tu Bethlehem domus* „*Ephrata non es minima inter Principes Juda:* „*ex te enim exibit Princeps in Iſrael. Mich.* 5. „Bethlehem domus panis eſt, Ephrata do- „mus furorem videntis. In domo igitur fu- „roris generatus eſt Chriſtus, & ideo jam „non domus furoris, ſed domus panis, quia „panem recepit eum, qui deſcendit de cœ- „lo: domus autem furorem videntis eſt „Ephrata, quia illic Herodes, dum Chri- „ſtum requirit, perimi ſtatuit infantulos. „*Matth.* 2. *v.* 18.

EPISTOLA LXXI.

Ambroſius Horontiano.

Animæ fidelis ſuſceptio.

1. „In hac epiſtola de Eccleſiæ filia nobis „ſermo ſit, quam Dominus Jeſus „quemadmodum primo ſuſceperit, erudierit, „conſummaverit, in ſuo Evangelio conſide- „remus. Suſcepit itaque eam primo tuen- „dam

„dam in confusione positam, exul enim pa„radisi, ubi nisi in confusione anima dege„ret? & deduxit eam in Bethlehem: jam „profectus susceptæ animæ significatur, quod „ascendit ad domum panis, in qua famem „fidei & sterilitatem nesciat. Descendit in „Ægyptum Christus ductum nostræ animæ „ferens, inde rediit in Judæam: fuit in deser„to, in Capharnaum fuit juxta fines Zabu„lon, transivit per sata, fuit in Bethphage, „in Ephrem, in Bethania, inde transivit in „Paradisum, ubi se capiendum dedit, pas„sus est in Golgotha.

2. „Omnes isti processus animæ nostræ „sunt, per quos exercitata gratiam piæ in„stitutionis invenit, per quam eam Domi„nus Jesus ad Paradisum revocavit: per sata „eam duxit, ut eam jejunam pasceret pri„mum in deserto, deinde in Capharnaum agri „incolatu. Deinde juxta fines Zabulon cir„ca obscura Prophetarum ænigmata venit in „Bethaniam in locum obeditionis, ideo ibi „mortuus suscitatur; cum enim caro subdi„ta fuerit animæ, tunc non jam quasi mor„tua jacet in sepulchro suo conditio huma„na, sed resuscitatur per gratiam Christi, „ibi etiam se pro Dei nomine passioni offer„re discit. Hinc jam probata fidelis anima „Jerosolimam venit, digna, quæ sit tem„plum Dei, in qua Christus habitaret. De„nique sedens super pullum animæ Domi„nus Jesus cum gaudio innocentis suscipi„tur ætatis: postea in Paradiso verba vitæ

„æter-

„æternæ docentur, unde etiam Dominus se „permisit capi, significans animam nostram „solutis erroris vinculis, eo, unde ejecta erat „in Adam, per Christum regressam, quæ per „Paradisum ad regnum pervenit, non per „regnum ad Paradisum. Hæc est anima „Evangelica ad Dominum Jesum ad supe„riora se bonis operibus attollens, quam su„scepit in Golgotha Christus, ibi Adæ se„pulchrum, ut illum mortuum in sua cru„ce suscitaret: ubi ergo in Adam mors om„nium, ibi in Christo resurrectio omnium.

EPISTOLA LXXII.

Ambrosius Constantio.

Cur circumcisio abrogata.

1. „Non mediocris plerosque movet quæ„stio, qua de causa circumcisio, & ve„teris Testamenti auctoritate quasi utilis im„peretur, & novi Testamenti magisterio qua„si inutilis repudietur, cum præsertim Abra„ham primus oraculum circumcisionis cele„brandæ acceperit. Igitur de ipsa circum„cisionis qualitate primo loquamur, cujus „gemina debet esse defensio, quia duplex „est accusatio, una, quæ irrogatur a genti„libus, altera, quæ ab iis, qui de populo „Dei sunt, æstimatur: vehementior autem „gentilium, qui viros circumcisione signa„tos opprobrio & illusione dignos arbitran„tur. Sed etiam ipsorum sapientissimi qui„que ita circumcisionem approbant, ut ele„ctos suos erga cognoscenda mysteria & cele„branda circumcidendos putent. Sic Ægyp-

„tii

„tii impium judicant Sacerdotem, qui non „habet circumcisionis insigne. Nam neque „magici carminis sapientiam, nec geome-„triam, nec astronomiam judicant virm suam „obtinere sine circumcisionis signaculo. Quin „etiam reperimus in historia veterum Æthio-„pum & Arabum & Phœnicum aliquos cir-„cumcisione erga suos usos, ut sui corporis „primitiis & sanguinis initiati, dæmonum „insidias destruant.

2. „Hæc adversum eos dicta sunt, qui „nulla nobis unitate fidei sociantur: respon-„sum autem sibi hujusmodi habeant, qui „credunt in Dominum Jesum; nam redemti „sumus pretiosi sanguinis Domini nostri Je-„su Christi, quod necessario solvendum erat „ei, cui peccatis nostris venditi eramus: do-„nec ergo hoc pretium pro omnibus solve-„retur, opus fuit singulorum sanguine: sed „quia pretium solutum est pro omnibus, post-„quam passus est Christus Dominus, jam „non opus est, ut viritim sanguis singulo-„rum circumcisione fundatur, cum in san-„guine Christi circumcisio universorum ce-„lebrata sit.

3. „Siquis vero reprehendat Dei judi-„cium, quo effusio sanguinis mandatur, ne-„cesse est, ut etiam Dominum Jesum repre-„hendat, qui multum sanguinis effudit, & „nos pro fide fundere jubet. Præterea ip-„sum circumcisionis signaculum populum Dei „a ceteris nationibus discernebat, quam ho-

„die

„die prærogativam divini nominis præstat in-„vocatio. Quid autem absurdum, si propter „pietatem aliquid doloris inferri videbatur, „quo plus devotio per hæc certamina probare-„tur? & puderet unumquemque ætatis pro-„vectioris dolori cedere, quem tenera infan-„tia vicisset? Nec obstat, plerosque potuisse „vel plures ad sacræ religionis obsequium pro-„vocari, nisi essent doloris, vel mortis me-„tu revocati. Verum quodsi hoc in exiguo „dolore putant confessionis fuisse obstaculum, „quid de martyrio dicunt?

4. „Oportuit autem circumcisionem in „ea parte membrorum fieri, quæ quibus-„dam videtur inhonestior, *ut quæ inhonesta „sunt nostra, honestatem abundantiorem haberent.* „1. *Cor.* 12. Ubi enim magis vir sanguinis „sui admoneri debuit, quam in ea parte, „quæ ministerium errori exhibet. Neque se-„quitur, quod aliqui dicunt; si ea pars cor-„poris nostri secundum naturam est, nequa-„quam eam amputari oportuit, si non est se-„cundum naturam, simul nasci non debuit. „Sed hi arguti & mihi respondeant, utrum „secundum naturam sit successio humana, „an contra naturam, si secundum naturam, „numquam est intermittenda, & ubi tunc „virginitas, quam Christus ipse coluit? Cum „ergo homo sit compositus ex corpore & „anima, non est in utroque idem secundum „naturam, sed quod est secundum corporis „naturam, uti esse visibile, contra naturam „est animæ: nihil ergo incongruum, si fiant „ali-

„aliqua contra naturam corporis, quæ sint „secundum animæ naturam.

5. „Debuit ergo præmitti circumcisio, „quæ foris est, ut ea jam post adventum „Domini jure videatur exclusa; nunc autem „circumcisio est necessaria, quæ in occulto „est, & interioris hominis, per quam cir„cumciditur anima, & totius carnis illece„bras tamquam præputium exuit, ut sit in „spiritu, non in carne, & spiritu mortificet „actus sui corporis.

6. „Debuit ergo legis mandato præscrip„ta circumcisio, quæ ex parte erat, cessare, „postquam venit, qui circumcisionem totius „hominis faceret, quamquam & illa sit ratio, „quia plenitudo gentium venit: non enim „gentibus circumcisio mandata est, sed semi„ni Abraham. *Gen.* 17.

EPISTOLA LXXIII.

Ambrosius Irenæo.

1. „Decursa lectione Apostoli non perfun„ctorie motus es, quia audisti: *Lex* „*enim iram operatur, ubi autem non est lex, nec* „*prævaricatio. Rom.* 4. *v.* 15. Unde & con„sulendum arbitratus es, cur lata sit lex, si „nihil proderat, imo oberat, quæ operare„tur iracundiam, & prævaricationem intro„duceret. Et quidem certum est, non fuisse „legem Moysi datam necessariam; nam si na„turalem legem, quam Deus Creator infu„dit *Cur lex vetus lata.*

„dit singulorum pectoribus, homines servare „potuissent, non fuerat opus ea lege, quæ „in tabulis scripta implicavit magis humani „generis infirmitatem, quam elaqueavit, & „absolvit.

2. „Esse autem legem naturalem in cor„dibus nostris Apostolus docet scribens: *Gen„tes naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, & „cum legem non legerint, opus tamen legis scri„ptum habent in cordibus suis. Rom.* 2. Ea „igitur lex non scribitur, sed innascitur, nec „lectione percipitur, sed profluo naturæ fon„te, humanis ingeniis hauritur, quam de„buimus vel futuri judicii metu servare, „cujus testis conscientia nostra tacitis cogita„tionibus apud Deum ipsa se prodit, quibus „vel redarguitur improbitas, vel defendi„tur innocentia, & cum semper pateat Do„mino, maxime in die judicii manifestabitur, „quanda occulta cordis in examen venient. „Solvit hanc legem Adam divinum affectans „honorem, & ideo per inobedientiam con„traxit offensam, & in culpam incidit ex inso„lentia. Ergo quia per inobedientiam præ„rogativa naturalis legis corrupta est, ideo „scriptum legis existimatum est necessarium, „ut vel partem haberet, qui universum ami„serat, & cui perierat, quod nascendo assum„serat, discendo saltem cognosceret & custo„diret. Simul quia causa dejectionis ejus „superbia fuit, quæ orta est ex prærogativa „innocentiæ, debuit ea lex ferri, quæ subdi„tum Deo redderet: nam sine lege peccatum

„ne-

„nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat „culpæ ignorantia.

3. „Sed ne rursus aliquis dicat, incremen„tum peccati factum esse per legem, & legem „non solum non profuisse, sed etiam obfuisse „arbitretur, habet, quo solari possit suam solli„citudinem; *quia etsi per legem superabundavit „peccatum superabundavit, tamen & gratia.* „*Rom.* 5. Scilicet, superabundavit pecca„tum per legem, quia per legem agnitio pec„cati, & cœpit mihi obesse id scire, quod „per infirmitatem vitare non possem; atta„men ipso peccati incremento facta est mihi „lex utilis, quia humiliatus sum.

4. „Habes igitur, quia lex & superflua „fuit & facta est non superflua; superflua in „eo quia non fuisset necessaria, si legem na„turalem servare potuissemus: sed quia non „servavimus, ista lex per Moysen necessaria „facta est, ut doceret me obedientiam, & „laqueum solveret prævaricationis Adæ: „crevit quidem culpa per legem, sed & cul„pæ auctor superbia soluta est, idque mihi „profuit: superbia enim culpam invenit, culpa „autem gratiam fecit.

EPISTOLA LXXIV.

Ambrosius Irenæo.

1. „Audisti fili hodie lectum in Apostolo, „*quia lex pædagogus noster fuit in Chri„sto, ut ex fide justificemur. Gal.* 3. *v.* 24. Quo „uno *Aliqua in lege non in Evangelio statuta.*

„uno absolutas arbitror quæstiones, quæ plerosque movere consueverunt. Sunt enim, „qui dicant, cum legem Deus Moysi dederit, „quid causæ est, ut pleraque in lege sint, „quæ per Evangelium jam vacuata videntur? „& quomodo utriusque conditor testamenti „cum id, quod licebat in lege, per Evangelium cœperit non licere, uti est circumcisio corporalis, & observatio Sabbati? quid „ergo causæ sit, consideremus, non enim „otiose dixit Apostolus, *quia lex pædagogus* „*noster fuit in Christo.* Pædogogus autem est „ætatis infirmæ, qui imperfectæ ætati non „potest perfecta adhibere præcepta, quæ sustinere non queat, & per prophetam Deus „legis ait: *dabo vobis præcepta non bona.* „*Ezech.* 20. Hoc est non perfecta; cujus rei „causa est humana varietas: sciebat enim duræ cervicis populum Judæorum, & lapsu „mobilem, & ideo legem tamquam pædagogum adhibuit menti infirmæ, ut insipiens, „saltem quod legeret, custodiret, sapiens intelligeret divinæ mentis sententiam, quam „littera non resonaret. Imprudens servaret „legis imperium, prudens mysterium, ideo „lex severitatem gladii habet tamquam pædagogus baculum, ut imperfectæ plebis infirmitatem pœnæ denuntiatione deterreat, „Evangelium autem indulgentiam habet, „quo peccata donantur.

2. „Jure ergo Paulus dicit: *littera occidit,* „*Spiritus autem vivificat.* 2. *Cor.* 3. Nam littera circumcidit exiguam corporis portionem,

„nem, Spiritus circumcisionem totius animæ „& corporis custodit, ut superfluis, id est „vitiis amputatis, frugalitas diligatur. Signum „igitur circumcisio corporalis, veritas cir„cumcisio spiritualis est, illa membrum am„putat, ista peccatum; sabbati quoque fe„rias uno die in hebdomada celebrare jussi „sunt, ut nulli oneri subderentur, qui munda„nis operibus absoluti utinam sic abiissent, „ut in illud perpetuum futurorum Sabbatum „sæculorum nulla secum gravium veherent „onera delictorum. Sed quia lubricum popu„lum Deus noverat, partem infirmioribus „diei unius observatione proscripsit, plenitu„dinem fortioribus reservavit: in lege igitur „portio, in Evangelio perfectio est.

EPISTOLA LXXV.

Ambrosius Clementiano.

In hac epistola S. Ambrosius Judæos refellit, contendentes sibi hæreditatem Abrahæ propter vetus testamentum esse debitam; „nam Judæus ait: & ego hæres „sum, quia sub lege sum, lex autem vetus „dicitur testamentum, ubi autem testamen„tum, ibi hæreditas. Verum sunt hæredes „sine re, & cum re vel dicuntur hæredes te„statore vivente, qui scripti sunt, sed sine „re: sunt etiam hæredes parvuli, qui nihil „differunt a servo, quoniam sub actoribus „sunt & curatoribus. *Gal.* 6. Ita & nos era„mus Judæi sub elementis mundi hujus ser„vientes, postquam vero venit plenitudo *Judæi an hæredes Abrahæ.*

„temporis & Christus advenit, jam non su-
„mus servi sed liberi, si credamus in Chri-
„stum. Ergo dedit illis speciem hæreditatis,
„possessionem negavit, habent nomen hære-
„dis, usum non habent.

2. „Sicut ergo parvuli, ita & Judæi sub
„pædagogo sunt, lex pædagogus est, pæda-
„gogus ad magistrum ducit, magister noster
„solus Christus, pædagogus timetur, magi-
„ster viam salutis ostendit; timor ergo ad li-
„bertatem perducit, libertas ad fidem, fides
„ad charitatem, charitas acquirit adoptio-
„nem, adoptio hæreditatem. Tamquam clau-
„sis ergo tabulis Judæus cernit hæreditatem;
„non possidet, auctoritatem non habet lectio-
„nis; nam quomodo dicit: *Pater noster*, qui
„verum Dei Filium negat, per quem adopti-
„vus acquiritur? quomodo testamentum nun-
„cupat, qui mortem testatoris negat? quo-
„modo libertatem usurpat; qui negat sangui-
„nem, quo redemtus est? Ergo Judæus hæ-
„res sub curatoribus & actoribus, Christianus
„autem, qui plenitudinem temporis agnovit,
„qua Christus advenit, factus ex muliere, fa-
„ctus sub lege; ut omnes, qui sub lege erant,
„redimeret, Christianus inquam per unita-
„tem fidei & agnitionem Filii Dei in virum
„perfectum in mensuram ætatis exurgit pleni-
„tudinis Christi. Vale Fili, & nos dilige.

EPI-

EPISTOLA LXXVI.

Ambrosius Irenæo salutem.

Explicatio epistolæ ad Ephesios.

1. „Poposcisti, ut summam epistolæ ad Ephe„sios inculcaremus tibi, quæ obscu„rior videtur, nisi ejus distinctione colligas, „quibus persuadendum putavit Apostolus, de „regno Dei nobis non desperandum. Propo„suit itaque primum, maximum ad studia „virtutis incitamentum præmiorum spem & „promissorum cælestium hæreditatem, quæ „passione Christi & resurrectione appropin„quaverint: deinde subjecit non solum in para„disum reditum nobis reformatum esse per „Christum, sed etiam cælestis solii honorem „per consortium Christi corporis carni huic „esse impertitum, ut de ascendendi possibili„tate non dubites, qui consortia tua in carne „Christi regno cælesti adhærere cognoscas, „per sanguinem ejus re conciliationem factam „omnium, quæ vel in cælo vel in terra sunt, „qui ideo descendit, ut impleret omnia per „Apostolos, Prophetas, & Sacerdotes. Finis „autem spei nostræ charitas ipsius, ut augea„mur in ipso per omnia, qui est caput univer„sorum, ad quem omnes secundum mensu„ram operationis in unum corpus ædifica„tione charitatis assurgimus, & Christo veluti „vir uxori connectimur.

2. „Nulla autem epistola tantum bene„dictionis increpuit in plebe Dei, quantum „ista, in qua nos in omni benedictione be„nedictos & prædestinatos in adoptionem fi-

„liorum, gratia Dei cumulatos, fortes adver-
„sus malitiam spiritualis nequitiæ effecit, &
„nos recumbentes inter *medios cleros* seu sor-
„tes veteris & novi testamenti ad regni cæ-
„lestis tranquillitatem ascivit, ut assurgamus
„per ædificationem charitatis in templum
„Dei, & ut fiat in nobis habitatio Dei in Spi-
„ritu. Ut autem maturius in nobis ædificatio
„hujusmodi procederet, hortatur nos Apo-
„stolus, aperire oculos cordis, & elevare ad
„superiora, agnitionem Dei impense quærere,
„veritatem discutere, abscondere in corde
„mandata Dei, deponere erroris desideria,
„dedecoris occulta „ renovari per gratiam
„sacramentorum, temperare iracundiam, co-
„motionem ante occasum solis relaxare, so-
„brietatem assumere, uxorem viro esse sub-
„ditam, ut Ecclesiam Christo, quasi bonum
„bellatorem sumere arma Dei, & præten-
„dere non solum adversus carnem & sangui-
„nem, sed etiam adversus spirituales nequi-
„tias, ne a suis emolliri, & ab extraneis capi
„possit. Vale Fili.

EPISTOLA LXXVII.

Ambrosius Horantiano.

Hæreditas divina. 1. „Non otiose quærendum putasti, quid sit
„rei divina hæreditas, & cur tanto
„æstimetur nomine, ut propter eam plerique
„etiam mortem suam offerant: verum si con-
„sideres, quia & in usu humano hæredi-
„tatis pecuniariæ gratia facit, ut plus de-
„feratur parentibus, & læsa pietas patris ul-
„cisca-

„ciſcatur ſe ex hæredatione contumacis pig„noris, mirari deſines, quæ ſit tanta divinæ „hæreditatis appetentia.

2. „Eſt autem hæreditas propoſita Chri„ſtianis omnibus, quæ ſperatur ex repromiſ„ſione non ex lege dicente ſcriptura: *expelle „ancillam: non enim hæres erit Filius ancillæ cum „Filio meo Iſaac. Gen.* 21. Filius Saræ Iſaac, „Filius ancillæ Ismael, hi ante legem ſunt, „ergo antiquior repromiſſio quam lex: nos „ſecundum Iſaac Filii per repromiſſionem, „Judæi ſecundum carnem Filii ancillæ, no„bis mater libera, quæ non parturiebat, ſed „poſtea ex repromiſſione maſculum effudit, „illis mater Agar generans in ſervitutem. „Liber eſt, cui gratia promittitur, ſervus, cui „jugum legis imponitur: prius ergo nobis re„promiſſio, quam illis lex, & ſecundum na„turam antiquior libertas quam ſervitus. „Libertas ergo ex repromiſſione, ex lege ſer„vitus: ſed licet repromiſſio ipſa ante le„gem ſit, ex repromiſſione autem libertas, & „in libertate charitas, ſecundum legem ta„men eſt charitas, quæ major libertate eſt. „Verum eſt & ſervitus libera, quæ eſt vo„luntaria, de qua Apoſtolus ait: *qui liber vo„catus eſt, ſervus eſt Chriſti.* 1. *Cor.* 7. Hæc „eſt ſervitus ex animo non ex neceſſitate; „itaque nos ſervi quidem ſumus Creatoris „noſtri, ſed libertatem habemus, quam per „gratiam Chriſti accepimus regenerati ex re„promiſſione ſecundum fidem: unde quaſi ex „libera geniti libertatis ſacrificium defera-

„mus, signati in fronte, ut liberos decet, ut „non confundamus, sed gloriemur, signati „Spiritu non carne, quibus recte dicitur: „nolite iterum jugo servitutis contineri; est „enim gravius jugum servitutis, quam ser„vitus.

3. „Audisti hodie lectum: *non possum ego „a me facere quidquam, sicut audio, judico.* „*Joan.* 5. Audistis lectum, ego non accuso „vos, ego non judico: Moyses vos accusat, „in quem speratis. Audistis lectum, *si ego „testimonium perhibuero de me ipso, testimo„nium meum non est verum.* Didici, qualis ju„dex, qualis testis esse debeat: nihil qui„dem sine Patre facit Filius, quia communis „operatio & unitas potestatis est, sed in „hoc loco quasi judex loquitur, ut cognosca„mus homines in judicando, quod non ex „voluntate nostra & potestate, sed ex aequi„tate debeamus formare sententiam. Pulchre „autem dicitur Judaeis mystice: ego vos non „judico, id est, ego universorum redemtio, „ego peccatorum remissio vos non judico, qui „sanguine meo redimo peccatores, qui me „non receperunt. Ego non judico, qui deleo „iniquitates, & memor non ero; ego non „judico, qui malo vitam quam mortem pec„catoris, ego non judico, qui non damno „sed justifico confitentes. Moyses vos accu„sat, ille vos arguit, in quem speratis, ille „accusat vos, quia judicandi non habet pote„statem, quae ejus debetur actori: ille ergo, in „quem speratis, accusat, iste, in quem spera„re noluistis, absolvit. Vale.

EPI-

EPISTOLA LXXVIII.

Ambrosius Horantiano.

1. „*Si Abraham credidit Deo, & reputatum* *Justifica-*
„*est ei ad justitiam. Gen.* 18. *v.* 6. *tio ex fide.*
„Quod autem reputatur ad justitiam, ex incre„dulitate ad fidem est, utique ex fide justificamur, non ex operibus legis. Abrahæ „autem duo Filii Ismael & Isaac, unus de „ancilla & alter de libera, & responsum est „ei, ejice ancillam & Filium ancillæ, non „enim hæres erit ancillæ Filius. *Gal.* 4 Et „ideo non ancillæ nos Filii sumus, sed libe„ræ, qua libertate nos Christus liberavit; „unde colligitur, quod il magis Abrahæ Filii, „qui ex fide, præstant enim fidei quam ge„nerationis hæredes: abijciamus ergo opera „servitutis, teneamus gratiam libertatis, „deseramus umbram solem secuti, ritus Ju„daicos deseramus.

2. „Circumcisio unius membri nihil pro„dest, sicut Apostolus ait; *Si circumcidamini*, „*Christus vobis nihil proderit. Gal.* 5. Non „quia non possit, sed quia indignos beneficiis „suis judicet, qui vias ejus deserant. Et „quidem ante Sephora circumcidit Filium „suum, & periculum depulit, quod iminebat; „sed tunc profuit Christus, cum adhuc per„fecta differret. Cum parvulus esset populus „credentium, venit non parvulus, sed perfe„ctus in omnibus Dominus Jesus, circumci„sus est primo secundum legem, ne legem „solveret, postea per crucem, ut legem im„ple-

„pleret: & crux in Christo non unum mem-„brum, sed totius circumcidit superfluas „corporis voluptates. Sed fortasse quaeritur, „qua ratione circumcidi ex parte voluerit, „qui venerat perfectam circumcisionem de-„monstraturus? de quo non puto esse diutius „deliberandum: nam si peccatum factus est, „ut nostra peccata mundaret, ea ratione & „circumcisus pro nobis est, ut circumcisio-„nem legis auferret daturus salutem crucis.

3. „Spiritu igitur ex fide spem justitiae „expectandam nobis asserit Apostolus, *siqui-„dem neque circumcisio aliquid valet, neque prae-„putium, sed fides, quae per charitatem opera-„tur.* Gal. 5. v. 6. Et ideo scriptum est: „*Diliges Dominum Deum tuum.* Qui autem „diligit, utique credit, & credendo unus-„quisque diligere incipit. Denique Abraham „credidit, & sic diligere coepit, & credidit „non ex parte sed per omnia: aliter enim „plenam charitatem non poterat habere, „quia scriptum est, *charitas credit omnia.* „1. *Cor.* 13. Etsi non credit omnia, non vi-„detur charitas esse perfecta; non tamen fa-„cile dixerim, quod continuo omnis fides „perfectam charitatem habeat, quia Aposto-„lus dixit, si habuero omnem fidem, *ita ut* „*montes transferam, charitatem autem non ha-„beam, nihil mihi prodest.* Sed arbitror pro-„positi gratia hoc dixisse Apostolum: neque „enim videtur, nisi qui habeat omnem fi-„dem, ita ut montes transferat, charitatem „non habere, cum dicat Joannes: *Omnis, qui*

„*cre-*

„*credit, quia Jesus Christus est Filius Dei, de Deo* „*natus est.* 1. *Joan.* 4. Et non peccat. Siquis „autem peccat, non credit, qui autem non cre„dit, non diligit, & qui non diligit, peccato ob„noxius est, charitas enim operit peccatum. „Ideo puto dici, quia charitas credit omnia, „hoc est, facit per fidem omnia credere, ac „per hoc ubi perfecta charitas, ibi omnis fi„des, sicut ubi perfecta charitas, ibi spes „omnis, quia sperat omnia: & hanc chari„tatem habens nihil timet, quia charitas „timorem excludit foras, & ideo exuto timo„re omnia suffert, omnia sustinet, & non „potest timere martyrium.

EPISTOLA LXXIX.

Ambrosius Bellicio salutem.

1. „Jactatum te gravi ægritudine significasti „mihi, credidisse in Dominum Jesum & „jam cæpisse reconvalescere ad salutem: igitur „ea infirmitas fuit plus aculei quam periculi „ferens, quia diu promissum remorabaris, „hoc est, quod ait: *Percutiam & sanabo.* „*Deut.* 32. Percussit infirmitate, sanavit fi„de. Vidit enim interiorem affectum tuum „non vacuum piæ cupiditatis, sed excuti „dilationibus, & ideo admonere voluit, ita „ut salutem non læderet, sed devotionem fidei „excitaret; quomodo enim saluti noceret, qui „solet dicere? *Ego veniam & curabo eum.* „*Matth.* 8. *v.* 7. Etsi non audisti eum, ille „tamen quasi Deus insensibiliter locutus est, „etsi non vidisti eum, quod te incorporaliter „visita-

Fides Christi a morbo liberat.

„visitaverit, dubitari non potest. Sed vidisti „eum, qui credidisti ei, vidisti, qui recepisti „eum hospitio tuæ mentis, vidisti eum Spi„ritu & oculis interioribus: tene ergo hospi„tem novum diu expectatum, sed sero su„sceptum, *in quo vivimus, movemur, & sumus.* „*Act.* 17.

2. „Gustasti igitur fidei prima exordia, „non fiat verbum occultum in corde tuo: „alia enim sunt sacramentorum perfectiorum „mysteria, *quæ oculus non vidit, nec auris au*„*divit.* 1. *Cor.* 2. Alia sunt, quæ de gloria „futura annuntiarunt prophetæ, alia sunt illa, „in quibus est mundi redemtio, peccatorum „remissio, gratiarum divisio, sacramentorum „participatio, quæ cum acceperis, tunc mi„rabere tantum donatum esse homini, ut il„lud manna, quod miramur fluxisse de cælo „Judæis, nec tantæ gratiæ nec tantæ opera„tionis judices ad salutem fuisse. Illud enim „quicunque acceperunt in deserto mortui „sunt, præter Jesum Nave & Caleb: hoc sa„cramentum quicunque gustaverit, non mo„rietur in æternum. Sanet te Dominus Jesus. „Vale.

EPISTOLA LXXX.

Ambrosius Bellicio.

De cæco nato.

1. „Audisti frater Lectionem Evangelii, in „qua decursum est, quod præteriens „Dominus Jesus vidit a generatione cæ„cum, quod non otiose est positum: est „enim

„enim cæcitas, quæ plerumque vi ægritudinis „aciem obducit oculorum, eademque tempo„ris ſpatio mitigatur. Eſt cæcitas, quæ humo„rum infuſione generatur, & medicinæ arte „depellitur, ut cognoſcas, quia, quod iſte ſa„natur, qui a generatione ſua cæcus eſt, non „artis eſt, ſed poteſtatis; donavit enim Domi„nus ſanitatem, non medicinam exercuit; „eos enim ſanavit Dominus Jeſus, quos „nemo curaret. Quam ſtolidi ergo Judæi, „qui interrogabant; *Hic peccavit, an parentes* „*ejus. Joan.* 9. Debilitates corporum refe„rentes ad merita delictorum: & ideo Domi„nus: *neque hic peccavit, neque parentes ejus,* „*ſed ut manifeſtentur opera Dei in illo.* Quod „enim naturæ defuit, Creatori competit re„formare, qui auctor naturæ eſt: unde ad„didit: *cum in hoc mundo ſum, lux ſum mun*„*di.* Hoc eſt, omnes poſſunt videre, qui „cæci ſunt, ſi me lumen requirant.

2. „Deinde quid ſibi vult, quod is, qui „vitam refundebat imperio, ſalutem præ„cepto dabat, dicens mortuo, exi foras, & „egreſſus eſt Lazarus de ſepulcro, quid hoc „ergo ſibi vult? *Quod expuit & fecit lutum &* „*ſuperunxit oculos cæci, & dixit ei: vade; lavare* „*in Siloam, quod interpretatur miſſus, & abiit, &* „*lavit, & videre cæpit.* Quæ iſta ratio eſt? „magna ni fallor, plus enim videt quam Je„ſus tangit: quaſi lux tetigit, & lumen in„fudit, quaſi Sacerdos per figuram baptisma„tis myſteria gratiæ ſpiritalis implevit. Ex„puit, ut adverteres, quia interiora Chriſti „lumen

„lumen sunt; & vere videt, qui Christi mun-
„datur internis: lavat saliva ejus, lavat ser-
„mo ejus. Quod autem lutum fecit, & su-
„perunxit oculos cæci, quid aliud significat,
„nisi ut intelligeres, quia ipse hominem lu-
„to illitum reddidit sanitati, qui de luto homi-
„nem figuravit? & quod hæc cura luti nostri
„per baptismatis sacramentum æternæ vitæ
„lumen accipiat? Accede & tu ad Syloam,
„hoc est ad eum, qui missus est a Patre, diluat
„te Christus, ut videas: veni ad baptismum,
„ut & tu dicas; *abii & lavi & videre cæpi.*
„*Nox præcessit, dies autem appropinquavit.*
„Nox erat cæcitas, cum Judas accepit buc-
„cellam, & introivit in eum Satanas: Jo-
„anni dies erat, qui in Christi pectore recum-
„bebat, Petro dies erat, cum lumen Christi
„videret in monte, nox erat, quando Chri-
„stum negabat. Denique Gallus cantavit, &
„flere cœpit, ut emendaret errorem: jam
„enim dies appropinquabat.

3. „Interrogabant judæi cæcum: *Quomo-
„do vidisti?* grandis amentia, interrogabant,
„quod videbant, interrogabant causam, cum
„factum videbant. *Et maledixerunt ei dicen-
„tes: tu sis discipulus ejus:* maledictio eorum
„benedictio est, quia benedictio eorum male-
„dictio est, *tu sis*, inquiunt, *discipulus ejus.*
„Tunc prosunt, quando nocere se credunt.
„Vale.

EPI-

EPISTOLA LXXXI.

Ambrosius Clericis.

1. „Sunt aliqui in Clericorum munere, qui- *Clerici labores non fugiant.*
„bus inimicus obrepere studet, si
„alias eos non potuerit circumvenire, ut læ-
„sis hujusmodi cogitationes inserat: quid
„mihi prodest, in Clero manere, subire in-
„jurias, labores perpeti, quasi non possit ager
„meus me pascere, aut si ager desit, quasi
„aliter exercere sumtum non queam? Ita-
„que hujusmodi cogitationibus etiam boni
„mores ab officio retrahuntur, quasi vero
„hoc solum sit in Clerico, ut sumtum expe-
„diat suum, & non ut divinum sibi post
„mortem subsidium locet; quamquam ille
„post mortem abundet, qui tutus hic potue-
„rit decernere adversum tot inimicorum in-
„sidias.

2. „Nemo ergo dicat, non est nobis por-
„tio in Jacob, neque hæreditas in Israel.
„3. *Reg.* 12. Nemo dicat: Non sum in Cle-
„ro, quia scriptum est: *Date Levi Cleros ejus*,
„*Deut.* 33. & David ait: *Quia is, qui inter*
„*Cleros duos medius requiescit, ipse ad superna*
„*alis evolat spiritalibus.* *Ps.* 67. *v.* 14. Non
„dicas de Deo tuo: *gravis mihi est*, *Sap.* 2.
„*v.* 12. nec de loco tuo: *inutilis est mihi.*
„Quia scriptum est: *Locum tuum noli relin-*
„*quere. Eccl.* 10. *v.* 4. Vult enim auferre
„eum adversarius, vult te abducere, quia
„invidet spei tuæ, invidet muneri: sed tu qui-
„cun-

„cunque in Clero es Domini portio ejus, & „possessio, noli recedere de Domini possessio„ne, ut dicas Domino: possedisti renes meos, „suscepisti me ex utero matris meæ, & ille „tibi quasi bono servo dicat: *transi*, *recumbe*. „Valete, & servite Domino, quia bonus.

EPISTOLA LXXXII.

Ambrosius Marcello.

In hac epistola S. Ambrosius refert, causam „jurgii inter Marcellum Episcopum & ejus „sororem a se esse compositam; quippe Am„brosius hujus causæ judex electus fuerat, „sed maluit de illa re sententiam pronuncia„re, quæ utrique parti grata foret, unde „agri, de quo agebatur, usum fructus sorori „ad dies vitæ concessit.

EPISTOLA LXXXIII.

Ambrosius Sisinnio.

Matrimonium sine consensu parentum.

1. „Quod filio nostro remisisti meo roga„tu, quia te consulto uxorem acce„perat, pietati magis tribuo, quam nostro „amori; plus est enim pietatem ipsam de te „impetravisse, quam cujusque petitionem. „Certe Sacerdos tunc magis impetrat, cum „virtus prævalet: Sacerdotis enim petitio „doctrina pietatis est. Pulchre itaque gestum, „ut te patrem recognosceres, simul quia justa „indignatio fuit, malo enim culpam fateri, „ut plus laudetur paterna indulgentia, sed

„& ip-

„& ipsa paterna offensio fuit, quoniam ven„turam in locum filiæ tuo debuisti eligere „judicio, cui fieres pater. Nam aut natura „suscipimus filios, aut electione, in natura „casus est, in electione judicium, magisque „in adoptatis offendimus, quam in genitali„bus filiis, quia genitales esse degeneres ad „naturam refertur; ascitos vel adoptatione „vel copula dedecores esse nostro errori ascri„bitur. Fuit ergo, quod succenseres filio, „sed fuit etiam, quod remitteres; quia sibi „uxorem elegit, acquisisti filiam sine electio„nis periculo: si bonam duxit, tibi acquisi„vit gratiam, si erravit, recipiendo meliores „facies, refutando deteriores. Maturiori qui„dem consilio puella filio a Patre traditur, „sed majore obsequii proposito a filio ad pa„trem ducitur, & a viro electa ingreditur „soceri domum, dum metuit vel filius displi„cere judicium suum, & nurus ministerium, „illam paternæ electionis prærogativa attol„lit, istam offensionis metus humiliat, in„clinat verecundia.

2. „Fecisti igitur, quod boni parentes, „ut cito ignosceres, sed obsecratus; nam an„tequam rogareris, non expediebat ignoscere, „sed factum probare, deinde diutius differre „veniam, & tibi acerbum, & illis inutile, „neque enim paterna viscera diutius tolera„re possent. Sic sanctus David degenerem „filium, & fraterno oblitum sanguine ad unius „mulieris petitionem paternis visceribus men„tem emollitus domo recepit; sic ipse Evan„geli-

„gelicus Pater adolescentiorem filium, „qui „prodegerat omnem substantiam a patre ac„ceptam vivendo luxuriose, regredientem „unius sermonis inflexus humilitate, quod „in patrem peccasse se fatebatur, occursu pio „fovit, super collum ejus cecidit, primam „stolam, annulum, & calceamenta deferri jus„sit, & honoratum osculo, donatum mune„re admirabili suscepit convivio.

3. „Horum te imitatorem præbuisti pie„tate patria, qua proxime ad Deum accedi„mus, & ideo ego promte filiam nostram „adhortatus sum, ut etiam hyemali tempo„re viæ laborem exciperet, commodius hy„bernatura non solum in hospitio, sed in af„fectu paterno, cum jam successerit indigna„tioni gratia, quandoquidem, ut plene te ad „imitationem Sanctorum referres, eos accu„savisti, qui compositis mendaciis animum „tuum adversum filios excitandum arbitrati „sunt.

EPISTOLA LXXXIV.

In hac brevi epistola S. Ambrosius Cynegium de consultatione sua circa matrimonium filii paterni cum nepote commendat.

EPISTOLA LXXXV.

Ambrosius Syricio.

Clerici divo munere suo non absint. „Syricio gratias agit S. Ambrosius, quod „litteras ad se miserit per Syrum pres„byterum; & celerem ejus reditum laudat:

„ego

„ego ait diligo eos, vel presbyteros, vel dia-
„conos, qui cum aliquo processerint, nequa-
„quam se patiuntur a suo diutius abesse mu-
„nere, dicit enim Propheta: *Non laboravi*
„*sequens post te. Jer.* 17. Quis autem potest
„laborare sequens Jesum, cum ipse dicat?
„*Ego reficiam vos. Matth.* 11. Sequamur er-
„go Jesum semper, nec desinamus. Quodsi
„semper sequamur, numquam deficimus: dat
„enim vires sequentibus se. Itaque quo pro-
„pior virtuti fueris, eo fortior eris.

EPISTOLA LXXXVI.

Ambrosius Syricio.

In brevi hac epistola monet Syricium, quod „a Prisco amico suo adveniente litteras „acceperit, & revertenti alias pro suo offi- „cio, & amore reddiderit.

EPISTOLA LXXXVII.

Ambrosius Segatio, & Delphino Episcopis.

Laudat Polybium, cujus rogatu se binas ad „Segatium & Delphinum epistolas scrip- „sisse significat.

EPISTOLA LXXXVIII.

Ambrosius Attico.

Priscum litterarum utriusque bajulum laudat; nam ait: Priscum meum facio plu„rimi: est enim erga eum priscus hic noster „amor, qui a pueritia jam inde nobiscum „ætate accrevit simul, sed eum multo post „vidi tempore, ut vere mihi non solum no„mine, sed etiam tanti intervallo temporis „Priscus advenerit. Vale.

EPISTOLA LXXXIX.

Ambrosius Alypio.

„Alypio de suis ad se datis litteris gratias, agit, & de suis ad eum dicens ait, „non tam remetienda, quam cumulanda „amicitiæ esse munia.

EPISTOLA XC.

Ambrosius Antonio.

„Antonii amorem in se, suumque vicissim „in illum commemorat, dicens: Nun„quam es tacitus mihi, nec unquam tuo „me transmissum silentio querar, qui sciam, „quod tuo non desim pectori; nam cum id „pendas, quod pluris est, qui potes etiam „id negare, quod sæpe etiam in multos de„fluit? non tam amoris usu, quam animi „vicissitudine? ego vero etiam ex meo ani„mo tuam vicem æstimo, ut nunquam me „[illegible],

„tibi, & te mihi absentem putem, quoniam „semper animis adhæremus, numquam tuas „litteras mihi deesse opiner, aut meas tibi: „cum quotidie te coram alloquar, in te ocu- „los, studia, & omnia officia mea dirigam. „His tecum delectat congredi: nam litteræ „tuæ, ut aperte cum individuo pectoris mei „loquar, verecundari me faciunt, unde pe- „to, ut supersedeas gratiarum relatu; mihi „enim mei in vos officii summa merces est, „si me debito erga vos muneri non defuisse „arbitrarer. Vale.

EPISTOLA XCI.

Ambrosius Candidiano fratri.

„Candidianum laudat, & se deprimit, di- „cens: Summus quidem splendor in ser- „mone est tuo, sed magis in affectu elucet „mihi: nam in epistolis mentis tuæ aspicio „fulgorem. Dilectissime frater, ac beatissime „Dominus te benedicat, & det tibi suam gra- „tiam, nam & ipse in epistolis tuis vota ma- „gis, quam mea merita recognosco: quæ „enim merita mea tantis tuis æquentur ser- „monibus? dilige nos frater, quia nos te „diligimus.

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE EXCESSU FRATRIS SUI SATYRI.
LIBRI DUO.

Monitum.

Libri duo S. Ambrosii *de excessu Fratris sui Satyri* nihil aliud sunt, quam duæ orationes funebres, quas anno 329. pronuntiando fratri suo parentavit, & quæ historiam vitæ ejus, & virtutum laudem in se complectuntur. Liber secundus etiam titulum *de resurrectione* accepit, quia hanc materiam fuse pertractat.

LIBER PRIMUS.

Boni non lugenda mors. 1. „Deducimus fratres dilectissimi hostiam „meam, hostiam incontaminatam, „hostiam Deo placentem, dominum & fratrem „meum Satyrum. Memineram esse morta„lem, nec fefellit opinio, sed superabunda„vit gratia: itaque nihil habeo, quod que„rar, & habeo, in quo Deo gratias agam, „quia semper optavi, ut si quæ perturbatio„nes, vel Ecclesiam, vel me manerent, in „me potius ac meam deciderent domum. „Deo igitur gratias, quia cum omnia moti„bus sint suspecta barbaricis, in me conver„sum est, quidquid timebam omnibus. Nihil „qui-

„quidem habui in rebus humanis tanto fra- „tre pretiosius, nihil carius, sed præstant pri- „vatis publica: ipsius quoque sententiam si- „quis sciscitaretur, mallet occidi pro aliis, „quam sibi vivere. Accedit illud, quod in- „gratus divinitati esse non possum; lætan- „dum est enim magis, quod talem fratrem „habuerim, quam dolendum, quod amise- „rim: illud enim munus, hoc debitum est. „Itaque persunctus sum, quamdiu licuit „comisso mihi fœnore, qui deposuit pignus „recepit; unde ingrati de fratre esse non pos- „sumus, quia quod naturæ communis fuit, „reddidit, quod gratiæ singularis est, me- „ruit. Quis enim communem conditionem „recuset? quis doleat sibi proprium pignus „ereptum, cum ad solatium nostri Filium „suum unicum pro nobis Pater tradiderit „ad mortem? quis exceptum se putet esse „debere a conditione moriendi, qui non sit „exceptus a conditione nascendi? Magnum „pietatis mysterium, ut mors corporis, nec „in Christo esset excepta, ac licet naturæ „Dominus fuerit, carnis tamen susceptæ le- „gem non recusaret: & mihi necesse est mori, „illi necesse non fuit.

2. „Cur ergo ego vehementius fleam fra- „trem, cum sciam, illam mori non potuis- „se pietatem? cur solus præ ceteris fleam, „quem fletis omnes? privatum dolorem com- „muni dolore digessi, præsertim cum meæ „lachrymæ nihil prosint, vestræ autem fidem „astruant, & consolationem. Fletis divites,

„& flendo probatis, nihil opitulari repositas „divitias ad salutem, cum pecuniæ pretio „mors differri non queat. Fletis senes, quod „liberorum sortem pavetis: fletis juvenes, „quod naturæ finis non sit maturitas sene- „ctutis; fleverunt & pauperes, & lachrymis „suis ejus delicta laverunt. Itaque licet pri- „vatum funus, fletus tamen est publicus, „& ideo non potest esse diuturnus, quia uni- „versorum affectibus consecratus; nam quid „te mi frater amantissie fleam, qui mihi sic „ereptus es, ut esses omnium? Non enim „perdidi usum tui, sed commutavi, ante cor- „pore inseparabilis, nunc individuus affectu, „manes enim mecum, & semper manebis: „numquam totus in me fui, sed in altero „nostri pars major amborum, uterque au- „tem eramus in Christo. Atque utinam „etiam vitæ tuæ hoc, quidquid est, quod „spiramus, spirare possemus, & dimidium „meorum decideret temporum, quod ad tuo- „rum proficeret usum, vel certe, qui indi- „stincta habuimus vivendi consortia, non ha- „beremus distincta moriendi.

Mortui an lugendi.

3. „Sed quo immodico dolore progre- „dior? revocat Apostolus, & tamquam frœ- „nos mœrori inducit, dicens: *Nolumus vos „ignorare fratres de dormientibus, ut non tri- „stes sitis, sicut & ceteri, qui spem non habent.* „1. *Thess.* 4. *v.* 22. Date veniam frates, ne- „que enim omnes possumus dicere: *Imitato- „res estote, sicut & ego Christi.* 1. *Cor.* 4. *v.* 16. „Sed ad imitandum auctorem quæritis, ha- „betis,

„betis, quem possitis imitari, non omnes „ad docendum idonei; utinam omnes ad di„scendum habiles! At non gravem lachry„mis contraximus culpam, non omnis infi„delitatis, aut infirmitatis est fletus; alius „est naturæ dolor, alia est tristitia diffiden„tiæ: nec solus dolor lachrymas habet, ha„bet & lætitia; & pietas fletum excitat, & „oratio stratum rigat, & precatio lectulum „lavat. *Ps.* 6. *v.* 7. Fecerunt & planctum „magnum filii, cum Patriarchæ sepelirentur. „Lacrymæ ergo pietatis indices, non illi„ces sunt doloris: lachrymavi ergo fateor & „ego, sed lachrymavit & Dominus, ille alie„num, ego fratrem, ille in uno lachryma„vit omnes, ego in omnibus lachrymabo te „frater. Ille, nostro non suo lachrymavit „affectu, neque enim divinitas lachrymas ha„bet: sed lachrymavit eo affectu, quo tristis, „crucifixus, mortuus, & sepultus fuit.

4. „Temperandus est ergo mihi magis „moeror, quam alienandus affectus, ut mul„ceantur magis desideria, quam sopiantur: „in fratre enim meo totam oculorum aciem „figere libet, & dum stupet animus, nec „amissum credo, quem adhuc cerno præsen„tem, nec mortuum, cujus adhuc officia „non requiro. Ego te frater hæredem fe„ceram, tu me hæredem reliquisti, ego pro „muneribus tuis vota referebam, nunc & „vota perdidi, sed tamen beneficia tua non „amisi; quas grates, quæ munera referam „tibi? nihil a me præter lachrymas habes, „quas non requiris: nam etiam cum adhuc

„vive-

„viveres, flere prohibebas, & mœrorem „magis nostrum, quam tuam mortem tibi „esse testabaris dolori. Prohibentur ulterius „prodire lachrymæ tui gratia, ne dum nostra „deflemus, de tuis meritis desperare videa„mur. Et certe tu etiam mœroris istius mi„nuis acerbitatem, non habeo, quod ti„meam, qui timebam tibi; non habeo, quod „mihi jam mundus eripiat: etsi sancta su„persit soror, tibi tamen ambo plus time„bamus, in te vitæ hujus jucunditatem re„positam putabamus, propter te vivere de„lectabat, propter te mori non pigebat. Quo„modo consternata mens erat ægritudinis „tuæ nuntio? væ miseræ opinioni! putaba„mus redditum, quem videmus dilatum. „Tuis enim votis apud sanctum martyrem „Laurentium impetratum esse nunc cogno„scimus commeatum; & utinam etiam pro„lixum vitæ tempus rogasses: potuisti annos „plurimos impetrare vivendi, qui potuisti „commeatum impetrare veniendi. Et qui„dem tibi omnipotens æterne Deus gratias „ago, quod vel hæc nobis suprema solatia „non negasti, quod amantissimi fratris ex „Siculis Africanisque regionibus exoptatum „nobis reditum contulisti: habeo enim pig„nus meum, quod nulla mihi peregrinatio „possit avellere; habeo, quas complectar „reliquias, habeo tumulum, quem corpore „tegam, habeo sepulchrum, super quod ja„ceam, & commendabiliorem Deo futurum „me esse credam, quod supra sancti corporis „ossa requiescam.

5. „Quid

5. „Quid igitur nunc agam? cum omnes „vitæ istius suavitates & ornamenta amiserim: tu enim mihi unus eras domi solatio, „foris decori, tu in consiliis arbiter, & curæ „particeps, in quo domestica sollicitudo re„sideret; & hæc laudis tuæ portio est, quia „sine offensione ulla & gubernasti fratris do„mum, & commendasti Sacerdotium. Sen„tio quidem, quod repetendis officiis tuis, „& recensendis virtutibus afficiatur animus, „sed tamen in ipsa mei affectione requiesco, „& hæ mihi recordationes, etsi dolorem re„novant, tamen afferunt voluptatem. An „ego possum, aut non cogitare de te, aut „umquam sine lacrymis cogitare? & potero „umquam, aut tanti non meminisse fratris? „aut sine lacrymis? quid enim mihi unquam „jucundum sine te? quæ discreta umquam „voluntas? quodsi sine altero procedendum „fuit, quasi præsentem reflexa sæpius cer„vice quærebam, & coram alloqui, & aspi„cere mihi videbar. At vero ubi ambobus „prodeundum fuit, non plura in itinere ve„stigia, quam verba: denique ea, quæ ambo „nequiveramus concludere, solus implesti. „Quin etiam nec ipsi nos sæculi hujus dele„ctabant honores, quod nos a nobis invicem „dividebant, quos ideo adepti sumus, non „quia eorum expetenda perceptio, sed ne „vilis dissimulatio videretur, aut ut per obi„tum tuum sine nobis jam vivere discere„mus. Revocabam te, ne Africam peteres, „timebam te comittere viæ, & fluctibus cre„dere: sed ex Africa redditum, ex mari re-

„stitu-

„ſtitutum, ex naufragio ſervatum, quem non „potuerunt naufragia maris ad mortem de„ducere, ſtrenuis natatibus evitato ejus mors „cœpit nobis eſſe naufragio.

Ludus communis pro mortuo.

6. „Habeo ſane fratres maximam gratiam „vobis, quod non alium dolorem meum, „quam veſtrum putatis, & omnium vota „nova pietate defertis; & ſiqua vos mei tan„git miſericordia, quod talem fratrem ami„ſerim, habeo fructum uberem, habeo ve„ſtri pignus affectus: mallem fratrem viven„tem, ſed tamen publicum officium in ſecun„dis rebus jucundius eſt, in adverſis gratius. „Neque vero mihi mediocre meritum tanti „videtur officii, non enim otioſe vel in acti„bus Apoſtolorum *cap.* 9. Thabita mortua „flentes viduæ deſcribuntur, vel in Evange„lio mota lachrymis viduæ proſequens turba „funus adoleſcentis inducitur, cui reſurre„ctio debebatur. *Luc.* 7. Non ergo dubium „eſt, veſtris lachrymis Apoſtolorum patroci„nium comparari, non dubium eſt, Chri„ſtum miſericordia motum, cum vos flentes „videret, & ſi nunc non tetigit loculum, „ſuſcepit tamen commendatum Spiritum, & „ſi non appellavit corporis voce defunctum, „divinæ tamen poteſtatis auctoritate a cru„ciatibus mortis & ſpiritalis nequitiæ incurſi„bus ejus animam liberavit. Et ſi non reſe„dit in loculo, requievit in Chriſto, & ſi non „locutus eſt nobis, tamen ea, quæ ſupra „nos ſunt, cernit, nec opus ei fuit reſurre„ctio temporalis, cui æterna debetur; quid „enim

„enim in hanc miseram recideret labem, & „flebilem vitam, quem raptum magis esse „ex tam imminentibus malis gaudere debe„mus? nam si pacato sæculo raptum Enoch „nemo deflevit, quanto magis nunc jure di„cendum est, cum ad sæculi lubricum vitæ „accedat ambiguum? Ego sane te frater, „tum vitæ tuæ flore, tum mortis commo„ditate beatum arbitror: non enim nobis „ereptus es, sed periculis, non vitam ami„sisti, sed ingruentum acerbitatum formidine „caruisti; si enim nunc urgeri Italiam tam „propinquo hoste cognosceres, quam doleres „in Alpium vallo summam nostra salutis con„sistere? tam tenui discrimine tuos ab hoste „distineri, ab hoste impuro & crudeli, qui „nec pudicitiæ parceret, nec saluti? Felix „igitur tam opportuno obitu, quia non in „hunc es servatus dolorem, certe felicior, „quam sancta soror, quæ tuo solatio desti„tuta de suo pudore sollicita, ex duobus fra„tribus ærumnosa, neque alterum sequi po„test, neque alterum derelinquere, cui tu„mulus tuus hospitium, & corporis tui se„pulchrum est domus.

8. „Nam quid de me loquar, cui neque „mori licet, ne sororem derelinquam, neque „vivere libet, ne a te avellar? quid enim „mihi sine te potest esse jucundum, in qua „omnis semper fuit jucunditas? denique cum „proxime gravi quodam, & utinam supremo „urgerer occasu, hoc solum dolebam, quod „non ipse assisteres lectulo, & morientis ocu-

„los

„los digit's tuis clauderes. O dura oculo„rum lumina, quæ potuistis fratrem videre „morientem, qualem te nunc frater aspicio „nulla mihi verba referentem, nulla offe„rentem oscula, quamquam mutuus utrique „ita semper insederit amor, ut interiore po„tius foveretur affectu, quam forensi blan„ditia divulgaretur.

Virtutes Satyri.

9. „Jam quid observantiam ejus erga Dei „cultum prædicem? qui priusquam perfectio„ribus esset initiatus mysteriis, in naufragio „constitutus, cum ea, qua veheretur navis, „scopuloso illisa vado urgentibus fluctibus „solveretur, non mortem metuens, sed ne „vacuus mysterii exiret e vita, quos initia„tos esse cognoverat, ab his divinum illud „fidelium Sacramentum poposcit, non ut cu„riosos oculos inferret arcanis, sed ut fidei „suæ consequeretur auxilium, & protectio„nem. Etenim ligari fecit in orario, & ora„rium involvit collo, atque ita se dejecit in „mare non requirens de navis compage re„solutam tabulam, cui supernatans juvare„tur: quoniam fidei solius arma quærebat.

Eucharistia asservata.

10. „Simul fortitudinem ejus spectare li„cet, qui fatiscente remigio non quasi nau„fragus tabulam sumserit, sed quasi fortis „ex se ipso adminiculum suæ virtutis. Nec „deseruit spes, nec fefellit opinio: primus „enim servatus ex undis, Præsulem suum „recognovit, statimque ubi etiam ceteros ser„vulos suos vel ipse liberavit, vel liberatos „com-

„comperit, Dei Ecclesiam requisivit, ut age-„ret gratias liberatus: est enim prudentis, „agnoscere seipsum & referre auctori gratiam, „sed quia referre non poterat, habere pote-„rat: est enim hujusmodi gratiæ vis, ut & „cum refertur habeatur; & habendo refera-„tur: referebat igitur gratiam, & deferebat „fidem. Nam qui tanti mysterii cælestis in-„voluti in orario præsidium fuisset expertus, „quantum arbitrabatur, si ore sumeret, & „toto pectoris hauriret arcano? Sed non ita „avidus fuit, ut esset incautus: advocavit „ad se Episcopum, & percontatus ex eo est, „utrum cum Episcopis Catholicis, hoc est, „cum Romana Ecclesia conveniret, & forte „ad id locorum in schismate regionis illius „Ecclesia erat; *Lucifer* enim se a nostra com-„munione diviserat, & quanquam pro fide „exulasset, & fidei suæ reliquisset hæredes, „non putavit tamen fidem esse in schismate; „nam etsi fidem in Deum tenerent, tamen „erga Dei Ecclesiam non tenebant, cujus „patiebantur membra lacerari. *Schisma Luciferianorum.*

11. „Jam quid spectatam in stipendiis fo-„rensibus ejus facundiam loquar? quam in-„credibili admiratione in auditorio præfectu-„ræ sublimis emicuit? sed malo illa laudare, „quæ perceptis mysteriis Dei duxit humanis „esse potiora. Fortitudinem quoque ejus si-„quis plenius spectare volet, consideret, quo-„ties post naufragium invicto contemtu vitæ „maria transfretaverit, diffusasque regiones „pera-

„peragrarit, periculum non refugerit, pa-
„tiens injuriæ, negligens frigoris, & utinam
„sollicitus cautionis.

12. „Tanta autem ejus erat simplicitas, „ut conversus in puerum simplicitate illius „ætatis innoxiæ quodam innocentium mo-„rum speculo eluceret. Intravit igitur in „regnum cælorum, quoniam sicut puer ar-„tem repulit adulandi, injuriæ dolorem absor-„buit, querelæ quam dolo promtior, satis-„factioni facilis, difficilis ambitioni, sanctus „pudori.

13. „Item virginali quadam verecundia „suffusus ora, cum vultu affectum prodebat, „rarus elevare oculos & referre sermonem, „quod pudico quodam mentis pudore facie-„bat: etenim intemerata sacri baptismatis „dona servavit mundus corpore, purior cor-„de, non minus adulterini sermonis oppro-„brium, quam corporis perhorrescens. Deni-„que in tantum castimoniam dilexit, ut nec „uxorem expeteret, licet in eo non solum „castitatis appetentia fuerit, sed etiam pie-„tatis gratia. Miro autem modo & conju-„gium dissimulabat, & jactantiam declinabat.

14. „Jam de parcimonia quid loquar, & „quadam habendi castitate? Is enim non „quærit aliena, qui sua servat, nec inflatur „immodico, qui contentus est proprio. Ni-„hil ergo aliud nisi proprium recuperare vo-„luit, magis ne fraudaretur, quam ut dita-„retur. Numquam accuratioribus epulis aut

„con-

„congestis ferculis delectatus est, nisi cum „amicos vocaret, quantum naturæ satis esset, „non quantum voluptati superesset, requirens.

15. „Superest, ut ad conclusionem car„dinalium virtutum etiam justitiæ partes in „eo debeamus advertere, cujus multiplex „est species, alia erga universos, alia erga „Dei cultum, vel adjumentum inopum: ita„que qualis in universos fuerit, provincia„lium, quibus præfuit, studia docent, qui „parentem magis fuisse proprium, quam ju„dicem loquebantur. Inter fratres autem „qualis fuerit, indivisum patrimonium do„cet, nec distributa sed reservata hæreditas: „etenim pietatem sibi causam esse negavit „testandi, unde obsecratus a nobis nihil tamen „condendum putavit. Non oblitus est tamen „pauperum, sed tantum obsecrabat tribuen„dum, quantum nobis justum videretur, quo „uno satis & divini timoris expressit indici„cium, & humanæ edidit religionis exem„plum. Nam quod pauperibus contulit, Deo „detulit, & postulando, quod justum est, non „exiguum sed totum reliquit, & dispensatores „nos non hæredes instituit. Quid vero illud „recenseam, quod supra justitiam pietate pro„gressus cum quædam incubatori (*occupatori*) „communium fructuum mei contemplatio„nem muneris putasset esse tribuenda, largita„tis me jactabat auctorem, & portionis suæ lu„crum ad commune consortium conferebat.

16. „Talibus igitur perfunctum virtuti„bus desiderio magis quam amissione flebo;

„mani generis cohortationem juvat derivare „mentem, & solari nos communi usu, & ideo „mortem non esse lugendam, primum quia „communis sit & omnibus debita, deinde „quia nos sæculi hujus solvat ærumnis, „postremo quia somni specie, ubi ab istius „mundi labore requietum sit, vigor nobis „vivacior refundatur. Quem dolorem non „soletur resurrectionis gratia? Si credas ni„hil perire morte, imo ipsius mortis celeri„tate fieri, ut plus perire non possit.

Obitus nostrorum non lugendus. 2. „Ordiamur igitur ab eo, ut lugendum „nobis nostrorum obitum non esse docea„mus; quid enim absurdius, quam ut id, „quod scias omnibus esse præscriptum, quasi „speciale deplores? Hoc est, legem non re„cipere communem, & naturæ consortium re„cusare: quid absurdius quam nescire, qui sis, „affectare, quod non sis? aut quid impru„dentius, quam quod futurum scias, id cum „acciderit, ferre non posse? Natura ipsa nos „revocat, dum ab hujusmodi mœroribus „mentem paulisper abducat, imo fuisse fe„runtur populi, qui ortus hominum lugerent, „obitusque celebrarent, nec imprudenter; „eos enim, qui in hoc vitæ salum venissent „mœrendos putabant, eos vero, qui ex mun„di procellis emersissent, non injusto gaudio „prosequendos arbitrabantur: nos quoque „diem defuncti celebri solennitate renova„mus, & cum gaudio celebramus. Non est „ergo gravis subeundus mœror: etenim mors „æqualis est omnibus, indiscreta pauperi-

„bus,

„bus, inaccepta divitibus: lapsus sum in „Adam, de Paradiso ejectus in Adam, mor„tuus in Adam, quomodo revocer, nisi me „invenerit, sicuti culpæ obnoxium ita in „Christo justificatum.

3. „Nunc propositum est asserere, mortem „graviori non debere esse mœrori, quod eam „natura ipsa respuat. Sane Lyciorum ferun„tur esse præcepta, quæ viros jubeant, mu„lierum vestem induere, si mœrori indul„geant, eoquod effœminatum judicaverint „in viro luctum: deforme est enim eos, qui „pro fide patria, aut virtute obvium morti „debent pectus offerre, mœrere in alio gra„vius, quod in se sit expetendum. Depone „mœrorem, aut si non potes, include, aut „absorbendus aut premendus est dolor, cur „enim mœstitiam tuam non ratio potius, „quam dies leniat? quin etiam hoc irreli„giosum puto erga ipsorum memoriam, quos „dolemus amissos, ut oblivisci eorum mali„mus, quam consolatione mulceri, aut cum „horrore reminisci, quam meminisse cum „gratia.

Luctus in viro turpis.

4. „Sed dicis: quos diligebamus, amisi„mus. Nonne hæc nobis cum ipso mundo „& elementis communia sunt, quæ ad tem„pus credita in perpetuum tenere non possu„mus? Quantos terra raptores habet? nec „fructum suum queritur amissum, quem ideo „generavit, ut amitteret, nec imposterum ne„gat, quem sibi meminit auferendum. Cæ„lum ipsum non semper stellarum micantium

Dilecti non imprudenter lugendi.

 „globis

,,globis fulget, non semper ortu lucis albe-,,scit, radiis solis irrutilat, sed assiduis vici-,,bus humenti noctium caligat horrore. Quid ,,gratius luce? quid sole jucundius, quae quo-,,tidie occidunt? decessisse tamen haec nobis ,,non moleste ferimus, quia eadem redire prae-,,sumimus. Docens in his, quam in tuis de-,,beas exhibere patientiam. Sit ergo patiens ,,dolor, sit in tristitia modus, qui exigitur ,,in secundis. Non mediocre malum est ,,immoderatio doloris & metus mortis, quan-,,tos ad laqueum impulit, mortem non feren-,,tes, & mortem appetentes? Sed haec rara, ,,illud vero frequens in mulieribus, ut cla-,,mores publicos exserant, quasi metuant, ne ,,eorum ignoretur aerumna, ut illuviem ve-,,stis affectent, quasi in ea sit sensus dolendi, ,,ut implexum sordibus immadident caput, ,,ut quod plerisque in locis fieri solet, discis-,,so amictu secreti pudoris nuda prostituant, ,,quia pudoris sui praemia perdiderunt. Sic ,,procaces oculi provocantur, ut amare in-,,cipiant membra nudata, quae si non aspi-,,cerent, non amarent. Satis virum luget, ,,quae servat pudorem, & non deserit fidem: ,,haec bene defunctis officia impenduntur, ut ,,in affectibus vivant: non amisit virum, nec ,,est vidua, quae nomen mariti non amisit, ,,& pro haerede corruptibilium mutat con-,,sortium immortalium.

5. ,,Sed desideramus amissos? duo sunt, ,,quae maxime angunt, aut desiderium eorum ,,quos amisimus, sicut meo exemplo metior, ,,aut

„aut quos vitae suavitate privatos, ereptos „laboris sui fructibus arbitremur. Sed cur „tu putes patientiorem illam esse debere, „quae dilectum ad peregrina dimiserit, & mi„litiae gratia vel susceptae administrationis „officio vel negotiandi usu transfretasse com„pererit, quam te, qui lege naturae relin„queris? At recuperandi tibi interclusa „spes? quasi cuiquam certa sit redeundi. „An Dominis jus est, quo decreverint, trans„ferre mancipia, & Deo non est? Sed non sup„petit exspectare remeantem? suppetit tamen „praecedentem sequi: & certe brevis vitae usus „nec illi multum videtur eripuisse, qui ante„cessit, nec te differre diutius, qui remanse„ris; quodsi desiderium tuum mitigare non „possis, nonne tamen videtur indignum pro „desiderii tui studio rerum ordinem velle „converti.

6. „Quid autem de his loquar, qui defun„ctos putant vitae suavitate privari? Nulla „potest esse jucunditas inter has vitae nostrae „amaritudines, quae vel ex corporis infirmi„tate, vel extrinsecus accidentium incommo„ditate generantur. Esto tamen maneat in„offensus, immunis doloribus, perpes in vo„luptatibus vitae humanae cursus, quid tamen „commodi consequi potest anima corporis in„clusa compagibus? Si caro nostra carcerem „fugit, quanto magis anima nostra corpo„reum hoc evadere gestit ergastulum?

7. „Hinc igitur nobis adoriendus dispu„tandi locus, mortem malum non esse, quia „malorum perfugium est, & portus quietis: *Mors malum non est.*

„nam quid in hac vita non experimur ad-
„versi? cujus meritis parcitur? Sanctus Patri-
„archa Israel profugus patria, fratre, paren-
„tibus domum mutavit exilio. *Gen.* 28. *sqq.*
„Sanctus Joseph odia fratrum, carceris est
„expertus ærumnam. *Gen.* 37. *sqq.* Sanctus
„David quanta perpessus sit, historia Regum
„narrat.

8. Triplicem autem mortem secundum
„scripturas accepimus, una est, cum mori-
„mur peccato & Deo vivimus: beata mors,
„quæ culpæ refuga, Domino dedita, a mortali
„nos separat, immortali nos consecrat. Alia
„mors est vitæ hujus excessus, qua mortuus
„est Abraham & David & sepulti sunt cum pa-
„tribus suis, cum anima nexu corporis libe-
„ratur. Tertia mors est animæ, quæ peccave-
„rit: moritur enim Domino non naturæ in-
„firmitate sed culpæ. Una ergo mors spiri-
„talis, alia naturalis, tertia pœnalis, sed non
„quæ naturalis, eadem pœnalis, non enim
„pro pœna Dominus, sed pro remedio de-
„dit mortem. Nam Adæ peccanti præscrip-
„tum est aliud pro pœna, aliud, pro reme-
„dio, pro pœna: *cum sudore vultus tui man-
„ducabis panem tuum*, pro remedio, *donec
„revertaris in terram:* unde mors magis
„meta est nostrarum pœnarum, & non solum
„malum non est, sed etiam bonum, imo
„etiam *lucrum. Philip.* 1. *v.* 21. Non ergo
„formidabilis mors, nec amara egentibus, nec
„gravior divitibus, nec injusta senioribus,
„nec ignava fortibus, nec perpetua fidelibus,
„nec improvisa sapientibus: quam multos
„vivere

„vivere puduit, mori profuit: morte unius ple-
„rumque accepimus maximos populos libera-
„tos: morte Martyrum religio defensa, cu-
„mulata fides, Ecclesia roborata est, vicerunt
„mortui, victi persecutores sunt. Quid plura?
„unius morte mundus redemtus est: potuit
„enim Christus non mori, sed neque refu-
„giendam mortem quasi ignavam putavit,
„neque melius nos quam moriendo servasset.
„Itaque mors ejus vita est omnium. Nihil
„est igitur, quod in morte timeamus, nihil
„est, quod debeamus dolere, si aut naturæ
„repetenti vita accepta rependatur, aut pe-
„tenti impendatur officio, in quo religionis
„cultus aut virtutis usus est: neque quisquam
„sibi, ut sic maneret, optavit. Joanni pro-
„missum esse æstimatum est, sed ipse, in li-
„bro negat. *Joan.* 21. Sibi, quod non mo-
„reretur esse promissum, ne quem vana spes
„exemplo incesseret. Gentiles etiam plerum-
„que se consolantur viri vel de communitate
„ærumnæ, vel de jure naturæ, vel de immor-
„talitate animæ, quibus utinam sermo con-
„staret, ac non miseram animam in varia por-
„tentorum ludibria & formas transfunderent.

9. „Quid igitur nos facere oportet, quo-
„rum stipendium resurrectio est? cujus gra-
„tiam quoniam negare plerique non possunt,
„fidem abnuunt. Et ideo eam non uno argu-
„mento aliquo, sed pluribus modis, ut possu-
„mus, astruamus: & quidem omnia aut usu
„aut ratione, aut exemplo, aut eo, quia de-
„corum sit, ea esse, ideo esse creduntur; &
„ad

Resurrectio probatur.

„ad fidem singula suffragantur. Usus, quia „movemur; ratio, quia quod movet, virtu„tis alterius convenit æstimari: exemplum, „quia generavit ager fruges, & ideo genera„turum esse præsumimus; decorum, ut virtu„tis opera non deseramus. Tribus tamen „evidentius colligitur resurrectionis fides, ra„tione, universitatis exemplo, testimonio rei „gestæ, quia plurimi surrexerunt. Ratio „evidens est; quia cum omnis vitæ nostræ „usus in corporis animæque consortio sit, „resurrectio autem aut boni actus præmium „habeat, aut pœnam improbi, necesse sit „corpus resurgere, cujus actus expenditur; „quomodo enim in judicium vocabitur anima „sine corpore, cum de suo & corporis con„tubernio ratio præstanda sit.

10. „Resurrectio omnibus attributa est, „sed ideo difficile creditur, quia non no„strum meritum, sed Dei munus est. Prima „igitur resurrectionis fides est usus mundi, „generationum series, successionum vices, obi„tus ortusque signorum, diei & noctis occa„sus, eorumque quotidie tamquam rediviva „successio. Nam quid de fructibus loquor? „nonne tibi videntur occidere, cum decidunt, „resurgere, cum revirescunt? quod satum „est, resurgit, quod mortuum est, resurgit, & in „eadem genera in easdem species reformatur: „hos terra primum reddidit fructus, in his „primum natura nostra speciem resurrectionis „imitata est. Quid dubitas de corpore cor„pus resurgere? granum seritur, granum „resurgit.

11. „Sed

11. „Sed miraris, quomodo putrefacta „ſolidentur, diſperſa coeant, abſumta repa„rentur, & non miraris, quomodo ſemina „vapore & compreſſu terræ ſoluta videſcant. „Quid igitur miraris, ſi homines, quos acce„perit terra, reſtituat, cum ſeminum corpora „vivificet? an de reparandis arboribus divina „eſt providentia & de hominibus nulla cura? „& qui ea, quæ ad uſus hominum dedit, „perire non paſſus eſt, hominem perire pa„tietur, quem ad imaginem ſui fecit?

12. „Sed incredibile tibi videtur, ut „mortui reviviſcant: fere, quem libet, fructum „arentem, reſuſcitatur. Sed habet ſuccum. „Et noſtrum corpus habet ſanguinem ſuum, „habet humorem ſuum, hic noſtri ſuccus eſt „corporis; unde & illud exploſum arbitror, „quod arentem ſurculum quidam reviviſcere „negant: non enim caro arida, cum omnis „caro e limo ſit, limus in humore, humor e „terris. Unde multa gignentia quamvis jugi „ſerenitate humo arida naſcuntur, quoniam „ipſa terra humorem ſibi ſufficit. Num igi„tur in hominibus terra degenerat, quæ „omnia regenerare conſuevit?

13. Sequitur illud, quod gentiles plerum„que perturbat, quomodo fieri poſſit, ut quos „mare abſorburrit, feræ dilaceraverint, be„ſtiæ devoraverint, terra reſtituat? Sed eſto, „ut laceratorum corpora non reſurgant, re„ſurgunt ceteri, nec reſurectio deſtruitur, ſi „conditio excipitur. Miror tamen, cur de „his dubitandum putent, quaſi non omnia,

„quæ

„quæ ex terris sunt, in terram redeant: ma-
„re quoque ipsum, quæcunque corpora huma-
„na demerserit, vicinis expuit unda ple-
„rumque littoribus, quodsi non ita esset, diffi-
„cile, tamen Deo non foret dispersa connecte-
„re, dissipata sociare, cui mundus obtemperat,
„cuncta obsequuntur elementa, servit natu-
„ra: quasi non majoris miraculi sit, limum
„animare, quam jungere.

Phœnix. 14. „Avis in regione Arabiæ, cui nomen
„Phœnix, redivivo suæ carnis humore repa-
„rabilis, cum mortua fuerit, reviviscit, solos
„non credimus homines resuscitari? Et hoc
„etiam relatione crebra cognovimus, memo-
„ratam avem quingentorum annorum spatia
„vitalis usus habere præscripta, & cum sibi
„finem vitæ adesse cognoverit, thecam sibi
„ex myrrha & odoribus adornare, illo in-
„trare, & mori, ex cujus humore oriri ver-
„mem, & in dictæ avis figuram concrescere:
„plerique etiam opinantur, quod avis hæc
„rogum sibi ipsa succendat, & rursus de fa-
„villis suis & cineribus reviviscat.

15. „Rursus quam ex parvo putatis esse,
„quod nascimur, quam ex parvo quanti ex-
„urgimus! unde caput, vultus & omnia na-
„turæ organa, & tu semen fuisti, & tuum
„corpus est resurrecturum. Audi Paulum &
„disce, *quia seminatur corpus animale, sur-*
„*get corpus spirituale.* 1. *Cor.* 11. Et tu ergo
„seminaris, uti cetera, quid miraris, si resur-
„gis, ut cetera? sed credis, quia non vides.

„*Ve-*

„*Verum beati, qui non viderunt, & crediderunt.*
„*Joan.* 20.

16. „Ergo & nostram resurrectionem etsi „non credis fide, non credis exemplo, usu „es crediturus, cui Deus mundi consumatio„nem tamquam extremum anni finem acco„modam resurgendi præscripsit ætatem: & „bene in consummatione mundi resurrectio „mortuorum est, ne post resurrectionem in „hoc malum nobis esset sæculum reciden„dum; ideo enim Christus pro nobis est passus, „ut nos ex hoc malo sæculo liberaret. Sane „si Deus mundum ex nulla materia, nulla sub„stantia esse jussit sed ex nihilo, cur miremur „renasci posse, quod fuerit, cum videamus, „natum esse, quod non fuit? Illud mirum, „quod cum resurrectionem non credant, ta„men ne genus pereat hominum, elementi „quadam benignitate prospiciunt, & ideo „migrare in corpora dicunt animas, ne mun„dus intereat. Sed quid difficilius, ipsi asse„rant, animas an redire, & sua repetere, an „nova quærere.

17. Verum illi dubitent, qui non didice„runt, nos vero, qui legimus legem, Prophe„tas, Apostolos, & Evangelium, dubitare fas „non est: quis enim dubitet, cum legit? *mul„ti dormientium in terræ fossis una apertione exur„gent, hi in vitam æternam. Dan.* 12. *Et hi in op„probrium perpetuum.* Bene itaque dixit, dor„mientium, ut intelligas mortem non esse per„petuam, quæ somni vice initur ad tempus, „& ad tempus excluditur. Item Job vitæ hu-

„jus

„jus expertus injurias diu jam resurrectio-
„nem promisit: *suscitabis corpus meum hoc, quod*
„*multa mala passum est. Job.* 19. *v.* 26. Esaias
„quoque ait: *Surgent, qui in monumentis sunt.*
„*Is.* 26. *v.* 18. Docet etiam sanctus Ezechiel
„Propheta, & plena expositione describit,
„quomodo arentibus vigor ossibus refundatur,
„sensus redeat, motus accedat. *Ezech.* 37.
„*v.* 15. *sqq.*

18. „Ostenditur tibi etiam in Evangelio:
„quemadmodum resurgas; non enim unum
„Lazarum sed fidem omnium suscitavit, quod
„tu si credas, si legis, mens quoque tua, quæ
„mortua erat in illo Lazaro, reviviscit, quid
„enim vult, quod Dominus ad monumentum
„accessit, & magna voce clamavit: *Lazare*
„*exi foras*, nisi ut futuræ resurrectionis exem-
„plum ederet? cum voce clamarit, quasi
„spiritu non soleat operari? Sed ut ostende-
„ret, *quoniam in novissima tuba mortui resur-*
„*gent incorrupti.* 1. *Cor.* 15. Cur etiam no-
„men Lazari addidit, nisi ne alius resuscita-
„tus pro alio videretur.

19. „Nec hoc solum exemplum edidit Do-
„minus noster Jesus Christus, sed alios quo-
„que resuscitavit, ut nos vel exemplis ube-
„rioribus crederemus. Resuscitavit adole-
„scentem fletu viduæ matris inflexus, quando
„accessit, & tetigit loculum dicens: *Ado-*
„*lescens tibi dico, surge, & resedit, qui erat*
„*mortuus, & cœpit loqui.* Et quid de Archi-
„Synagogi Filia loquar, in cujus obitu fle-
„bant turbæ, tibicines personabant? &
„quam

„quam cito ad vocem Domini convertitur „spiritus, redivivum corpus erigitur, cibus „sumitur, ut vitæ testimonium redderetur. „*Luc.* 7. Et quid miremur ad vocem Dei re-„fundi animam, cum meminerimus Prophe-„tici tactu corporis mortuum suscitatum. „3. *Reg.* 13. Elias oravit, & defunctum „suscitavit infantem. 3. *Reg.* 17. Petrus in „nomine Christi Tabitham surgere, & am-„bulare præcepit. *Act.* 9. *v.* 40. *In resurre-„ctione Christi multa corpora Sanctorum dor-„mientium resurrexerunt. Matth.* 27. *v.* 51. Si „hæc facta sunt, cum Christus emitteret spi-„ritum, cur incredibilia putamus, cum redi-„re cœperit ad judicium? præsertim cum hæc „resurrectio exemplum futuræ nostræ resur-„rectionis sit.

20. „Porro & hæc est series & causa ju-„stitiæ, ut, quoniam corporis & animi com-„munis est actus, quia, quæ animus cogita-„vit, corpus effecit, utrumque in judicium „veniat, utrumque aut pœnæ datur, aut „gloriæ reservetur. Nam absurdum videtur, „ut, cum animi legem lex carnis impugnet, „& mens plerumque, quod odit, hoc faciat, „quando inhabitans in homine peccatum „carnis operatur, animus subdatur injuriæ, „seu pœnæ alienæ reus & culpæ, caro quiete „potiatur auctor ærumnæ, & solus attera-„tur, qui non solus erravit, aut solus glo-„riam referat, qui non solus gloriæ milita-„vit. Plena & justa ratio, cui credamus scien-„tes,

„tes, quod, *qui suscitavit Dominum Je-*
„sum Christum, & nos cum Jesu suscitabit.
„*2. Cor. 4. v. 14.* Hoc promisit veritas in
„Evangelio dicens: *Hæc est autem voluntas*
„ejus, qui misit me, ut omne, quod dedit mihi
„Pater, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in
„novissimo die. Joan. 6. v. 39. Idem repetita
„expressione signavit; sic enim sequitur: *Ego*
„resuscitabo eum in novissimo die.

21. „Advertimus ergo, quam grave sit
„sacrilegium, resurrectionem non credere,
„si enim non resurgimus, ergo Christus gra-
„tis mortuus est. Ergo Christus non surre-
„xit; si enim nobis non resurrexit, utique
„non resurrexit, qui sibi cur resurgeret, non
„habuit: resurrexit in eo mundus, resurre-
„xit in eo cœlum, resurrexit in eo terra,
„erit enim cœlum novum, & terra nova; sibi
„autem ubi erat necessaria resurrectio, quem
„mortis vincula non tenebant? Nam etsi se-
„cundum hominem mortuus, in ipsis tamen
„liber erat infernis: vis scire, quam liber:
„Factus sum sicut homo sine adjutorio inter
„mortuos liber, Ps. 87. v. 5. & bene liber,
„qui alios descenderat redemturus. Itaque
„adjutore non eguit, neque enim eguit, cum
„faceret mundum, ut egeret, cum redime-
„ret, non legatus, non nuntius, sed ipse
„Dominus salvum fecit eum: ipse dixit, &
„facta sunt; ipse Dominus salvum fecit eum,
„ubique ipse, quia per ipsum omnia: quis
„autem adjuvaret eum, in quo creata sunt
„omnia, & omnia in ipso constant? Quis
„adju-

„adjuvaret eum, qui omnia in momento facit, & in novissima tuba mortuos suscitat? „non quia, aut prima, aut secunda non sit, „aut tertia non possit, sed ut ordo servetur, „non quia difficultas sero vincenda, sed legitimus numerus explicandus sit.

22. „Septem autem tubas legimus in „Apocalypsi Joannis. Tubæ sunt, si corde „credas & ore confitearis, quibus ad sanctam terram, resurrectionis scilicet gratiam „pervenitur: & ideo semper tibi concinant, „ut semper audias Dei vocem, semper te „Angelorum, & Prophetarum oracula excitant, ut ad superiora festines. Simus ergo „prædicatores Domini, & laudemus Eum in „voce tubæ non exigua de virtute ejus sentientes, ut ea, quæ corpori conveniunt, „suæ divinitati non putemus aptanda, nec „divinam magnitudinem potestatis humanis „viribus metiamur. Non quæramus, quomodo, quis resurgat, aut quali corpore „veniat, aut quomodo soluta coeant, hæc „enim arbitrio Dei simul, ut statuuntur, implentur: Deo enim velle pro facto est, nec „requirendus resurrectionis nisus, sed nobis „est expetendus.

23. Porro licet in momento resuscitentur omnes, tamen meritorum ordine suscitantur, & ideo primi resurgunt, qui maturo devotionis occursu solis æterni radios „receperunt, quod vel de Patriarchis juxta „veteris seriem Testamenti, vel Apostolis

„juxta Evangelium jure memoravimus: se„cundi autem, qui ritum gentium relinquen„ter ab errore sacrilego transierunt in Eccle„siæ disciplinam, & ideo illi primi ex Patri„bus, isti secundi ex gentibus: ab illis enim „lux fidei cœpit in istis usque ad mundi oc„casum suscepta duravit: tertii sucitantur & „quarti, qui ab austro, & qui ab aquilone „sunt. His quatuor terra distinguitur, & „annus includitur, his quatuor mundus im„pletur, his quatuor Ecclesia congregatur: „omnes enim, qui divini nominis appella„tione censentur, prærogativam resurrectio„nis & gratiam consequentur; *nam venient „ab oriente, & occidente, & aquilone, & au„stro, & recumbent in regno Dei. Luc.* 15.

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE OBITU VALENTINIANI CONSOLATIO.

Monitum.

Valentinianus junior Imperator cum e Galliis in Italiam, quo eum barbarorum irruptionis metus gravis vocabat, reverteretur, e vivis Arbogasti comitis fraude sublatus fuit idibus Maji anno 392. in vigilia sacri Pentecostes. Corpus illius non multo post Mediolanum relatum fuit, ubi tan-

„tis-

tisper in palatio ſuo ſervatum eſt, donec Theodoſii mandata de ſepultura ejus acciperentur: allatis demum ab Imperatore litteris Valentiniani parentalia celebrata ſunt, in quibus Ambroſius principem illum anno ætatis 20. ex imperio, & vita raptum ſequenti oratione proſecutus eſt.

1. „Etſi Conſolatio incrementum doloris ſit, id quod doleas, ſcribere, quoniam „tamen plerumque in ejus, quem amiſſum „dolemus, commemoratione requieſcimus, eo „quod in ſcribendo, dum in eum mentem „dirigimus, videtur nobis in ſermone reviviſcere, ſignare aliquid de Valentiniani junioris ultimis cordi fuit, ne aut obliteraſſe „ſilentio bene meriti de nobis pignoris memoriam videremur, & inhonoratam reliquiſſe, aut refugiſſe incentivum dolendi, „cum doluiſſe plerumque ſolatium ſit dolentis, ſimul cum de ipſo, aut ad ipſum loquor, tamquam de præſente, vel ad præſentem mihi ſermo ſit.

2. „Quid igitur primum defleam? converſi ſunt dies nobis votorum noſtrorum in „lachrymas; ſiquidem Valentinianus nobis, „ſed non talis, qualis ſperabatur, advenit, & „iſte tamen vel morte ſua voluit implere promiſſum: ſed nobis acerbiſſima eſt facta ejus, „quæ exoptabatur, præſentia. Utinam adhuc „nobis adeſſet, ut ſibi viveret: ſed hoc ille „non eſt paſſus; cum enim audiret, Alpes Italiæ hoſte infeſtari barbaro, maluit pericli-

„tari se, & Gallias derelinquere, quam no-
„stro deesse periculo: hæc causa mortis,
„quæ plena laudis. Solvamus Principi sti-
„pendiarias lachrymas, quia ille nobis sol-
„vit etiam suæ mortis stipendium, nec ta-
„men flendi admonitio necessaria est: flent
„omnes etiam barbari, etiam inimici. Quan-
„tos iste de Galliis usque huc totius tractu
„itineris populorum egit gemitus? omnes
„enim non tamquam Imperatorem, sed tam-
„quam parentem sibi obiisse lachrymant: ami-
„simus enim Imperatorem, in quo duo pa-
„riter acerbant dolorem, annorum immatu-
„ritas, & consiliorum senectus.

3. „Flet igitur Ecclesia pignus suum, &
„lachrymæ ejus in maxillis ejus: percussa
„enim eras Ecclesia in maxilla tua, cum
„amitteres Gratianum, præstitisti & alteram,
„quando tibi Valentinianus ereptus est: me-
„rito tibi non in una maxilla, sed utraque
„sunt lachrymæ, quia pie utrumque Ger-
„manum deploras: ploras Ecclesia, & fletu
„genæ tuæ velut fluentibus quibusdam stil-
„licidiis pietatis exundant. Genæ istæ sunt,
„in quibus solet nitere verecundia, pulchri-
„tudo fulgere, in quibus aut flos juventæ,
„aut perfectæ ætatis insigne est. In obitu
„igitur fidelium Imperatorum quidam fidei
„pudor, & Ecclesiæ verecundia est, & in
„tam immatura morte piorum Principum om-
„nis Ecclesiæ mœstior pulchritudo est.

4. „In-

4. „Inter hos fideles Principes Valenti- *Valentiniani virtutes.*
„nianus merito recensetur, utpote, qui tu-
„lerit jugum Verbi a juventute sua: magnum
„est enim, vel abstinere a vitiis, vel ea in
„ipso juventutis vestibulo derelinquere, &
„ad seriora converti; lubricæ enim sunt viæ
„juventatis. Et quid jam de aliis dicam, qui
„etiam ludo juventutis putaverit abstinen-
„dum? resecandam ætatis licentiam, seve-
„ritatis publicæ duritiam molliendam, le-
„nitatem senectutis in alienis annis deferen-
„dam ei, qui in periculum convicti criminis
„vocaretur? Ferebatur primo ludis circensi-
„bus delectari, sed sic istud absterfit, ut ne
„solemnibus quidem Principum natalibus,
„vel imperialis honoris gratia circenses pu-
„taret esse celebrandos. Ajebant aliqui, fera-
„rum eum venationibus occupari, & ab acti-
„bus publicis intentionem ejus abduci: hinc
„omnes feras uno momento jussit interfici.
„Audire in consistorio negotia, & Danielis
„spiritu, in quibus dubitarent senes, vel
„personæ alicujus contuitu ducerentur, con-
„gruum adolescentem videres, senilemque
„ferre sententiam. Jactabant etiam invidi,
„quod præmature peteret prandium: cœpit
„ita frequentare jejunium, ut plerumque ipse
„impransus convivium sollene suis comiti-
„bus exhiberet, ut & religioni sacræ satis
„faceret, & Principis humanitati. Sceniniæ
„cujusdam forma ac decore deperire Romæ
„adolescentes nobiles nuntiabatur: jussit eam
„ad comitatum venire: missus pretio de-
„pravatus sine mandati effectu rediit, alte-

„rum misit, ne voluisse emendare vitia ado„lescentum & non potuisse videretur: postea „redire præcepit, ut & omnes agnoscerent, „irritum ejus non esse mandatum, & ado„lescentes doceret ab amore mulieris tem„perare, quam ipse, qui habere potuit, „despexerat.

5. „Quid de pietate ejus loquar? cum „statuit, ut nihil cruentum sanctis præser„tim diebus statueretur, & cum post aliquot „dies accusatoris legeretur libellus, calum„niam pronuntiavit, accusatum libere, donec „præfectus cognosceret, observare jussit. Mi„serat præterea propter recuperanda templo„rum jura, Sacerdotiorum profana privilegia, „cultus sacrorum suorum Roma Legatos, „& quod est gravius, Senatus nomine nite„bantur, & cum universi in consistorio Chri„stiani pariter, & gentiles dicerent: esse red„denda, solus velut Daniel excitato in se „Dei spiritu arguebat perfidiæ Christianos, & „gentilibus obviabat, dicens: quod pius fra„ter eripuit, quomodo a me putatis redden„dum? cum in eo & religio lædatur & fra„ter, a quo se nollet pietate superari.

6. „Quid de amore provincialium lo„quar? vel quo ipse eos complectebatur, vel „qui ab iis consultori suo rependebatur, qui„bus nihil umquam indici passus est? præ„terita, inquit, non queunt solvere, an nova „poterint sustinere? Ex hoc laudant provin„ciæ Julianum, & ille quidem in robusta

„æta-

„ætate, iſte in proceſſu adoleſcentiæ, ille „plurima reperit, & exhauſit omnia, iſte ni- „hil invenit, & omnibus abundavit. Audivit „in Transalpinis partibus poſitus ad Italiæ „fines barbaros propinquaſſe, ſollicitus, ne „alieno hoſte ſuum regnum attentaretur, ve- „nire properabat, cupiens dimittere Galli- „cana otia, & pericula noſtra ſuſcipere.

7. „Hæc mihi cum aliis communia, illa „privata, quod ſæpe me appellabat abſen- „ſem, & a me initiandum ſacris myſteriis „præferebat, cum rumor quidam Viennen- „ſem perculiſſet urbem, quod invitandi ejus „gratia ad Italiam eo pergerem: quam gau- „debat, me ſibi optato adfore; mora ei ad- „ventus mei prolixior videbatur. Jam pro- „miſeram, me profecturum, & ecce poſtri- „die litteræ de inſtruendis manſionibus, & „invectio ornamentorum regalium Impera- „torem iter ingreſſurum ſignificabant, & quia „reſcriptum accepi, ut ſine mora pergen- „dum putarem, eoquod vadem fidei tuæ „habere me apud Comitem tuum velles, „non ſum moratus. Jam ſuperabam Alpium „juga, & ecce nuntius amarus mihi & om- „nibus de tanti morte Imperatoris: reflexi „iter, & fletibus meis lavi. Quo gemitu om- „nium revertebar? non enim Imperatorem „ſibi, ſed ſalutem ereptam putabant; quan- „to ipſe angebar dolore, quod tantus Prin- „ceps dulce pignus meum occidiſſet? quos „ego æſtus illo biduo fuiſſe comperi, quo „litteris ad me miſſis ſupervixit? *Veſperi*

„*profectus est silentiarius, mandata ejus defe-*
„*rens*, tertio die mane quærebat, jamne re-
„measset, jamne venirem, ita sibi salutem,
„quamdam venturam arbitrabatur. O juvenis
„optime, utinam te viventem invenire po-
„tuissem! quanta ego cura inter te, & Co-
„mitem tuum concordiam refudissem, quam
„meipsum pro tua obtulissem fide. Multa
„habueram, quæ tenerem, nunc nihil ha-
„beo præter lachrymas: omnes quanti me
„feceris protestantur, omnes absentiam meam
„causam tuæ mortis appellant; sed non sum
„Elias, ut potuerim futura cognoscere, sed
„sum vox clamantis in gemitu, quo possim
„deflere præterita, & cum Propheta dicere:
„*Ventrem meum doleo. Jer.* 4. *v.* 19. Quo-
„niam, quem in Evangelio generaturus eram,
„amisi, sed ille non amisit gratiam, quam
„poposcit, & pro suis etiam persequentibus
„rogavit.

8. „Advertimus, quem circa amicos suos
„habuerit animum, quem erga germanas
„habuerit affectum, consideremus: in ipsis
„requiescebat, in ipsis se consolabatur, in
„ipsis relaxabat animum, & fessa curis cor-
„da mulcebat. Rogabat eas, ut, si quo pueri-
„tiæ suæ lapsu, si sermone aliquo offensæ
„a fratre viderentur, ignoscerent: manus &
„capita sororibus osculabatur immemor im-
„perii, memor germanitatis: & quanto ma-
„gis aliis potestatis jure præstaret, hoc se
„magis humilem sororibus exhibebat. Acci-
„derat, ut quoddam de earum possessione
„audi-

„audiret negotium, hinc pietas pro sorori-
„bus, inde misericordia pro orphani causa
„certabat: remisit ad judicem negotium, ne
„aut jura, aut pietatem læderet, privatim
„tamen pium sanctis sororibus impressit af-
„fectum, ut concedendi prædii voluntatem
„haberent. Vere dignæ tanto fratre ger-
„manæ, qui in vestræ præsentiæ fructu om-
„ne ponebat solatium, ut nec ipsam nimie
„desideraret uxorem; ideo nuptias differe-
„bat, quia plus eum vestræ gratiæ pasce-
„bat affectus.

9. „Hæc vobis desiderio amplius, quam
„dolori sint: durum quidem funus videtis,
„sed stabat & sancta Maria juxta crucem filii,
„& spectabat virgo sui unigeniti passionem:
„stantem illam lego, flentem non lego; un-
„de dixit ei filius: *Mulier ecce filius tuus:*
„& discipulo: *Ecce mater tua:* Hæreditatem
„illis charitatis relinquens, in quo vobis,
„quia fratrem vestrum servare propter mea
„peccata non merui, affectum paternum ex-
„hibere desidero. Illum intueor in vobis,
„& Gratianum & Valentinianum velut ocu-
„los mihi effossos arbitror: felicius enim
„Episcopos persequuntur Imperatores, quam
„diligunt. Quanto mihi beatius Maximus mi-
„nabatur? in illius odio laus erat, in ho-
„rum amore funebris hæreditas: utinam filii
„pro vobis licuisset hunc spiritum fundere!
„compendium doloris invenissem, & glorio-
„sius mihi fuisset pro tantis obire pignoribus.

10. „Quod-

10. „Quodsi me ad illum revocatis do- „lorem, quod cito excessit e vita: nec ego ab- „nuo; immatura obiisse ætate, quem nostræ „vitæ temporibus fulcire cuperemus, ut de „nostris annis viveret, qui fungi non potuit „suis. Sed quæro, utrum aliquis sit post mor- „tem sensus, an nullus? si est, vivit, imo „quia est, vita jam fruitur æterna: quomo- „do enim non habet sensum, cujus anima „vivit, & remeabit ad corpus, & faciet illud „reviviscere? Clamat Apostolus: *Nolumus* „*vos ignorare fratres de dormientibus, ut non* „*tristes sitis sicut & ceteri, qui spem non habent,* „*nam si credimus, quod Jesus mortuus est, &* „*resurrexit, ita & Deus illos, qui dormierunt* „*per Jesum, adducet cum eo.* 1. *Thess.* 4. Quodsi „gentes, quæ spem resurrectionis non ha- „bent, hoc uno se consolantur, quod dicant, „quod nullus post mortem sensus sit defun- „ctorum, ac per hoc nullus remaneat sensus „doloris; quanto magis nos consolationem „recipere debemus, quia mors metuenda „non sit, eoquod finis sit peccatorum? vita „autem desperanda non sit, quæ resurrectio- „ne reparatur?

11. „Esto tamen dolendum sit, quod pri- „mæva obierit ætate, gratulandum tamen, „quod virtutum stipendiis veteranus decesse- „rit: tanta enim fuit emendatio vitæ ejus „in illo omnibus lubrico adolescentiæ tem- „pore, ut omnem memoriam doloris obdu- „cat: quod enim obiit, fragilitatis est, quod „talis fuit, admirationis: quam beata fuisset

„res-

„respublica, si eum diutius servare potuisset? Sed quia vita Sanctorum non hic in „terris est, sed in cœlo, dolendum est, quod „nobis cito raptus est, consolandum, quod „ad meliora transierit. David moriturum filium flebat, mortuum non dolebat; Ammon Filium & Abessalon flevit occisos, innocentem Filium non putavit lugendum, „quia illos sibi periisse pro scelere, hunc pro „innocentia credidit esse victurum.

12. „Sed esto fuerit ingemiscendum, quousque luctus tempora protrahuntur? duorum mensium curricula in fraterni funeris quotidiano clausistis amplexu: sola in „Scripturis Jephte filia fletus sui tempora „postulavit, & ad deflendum virginitatis florem duos satis esse menses judicavit. *Jud.* 11. „Et adhuc non venerat resurrectio, & hoc „spatium temporis satis putavit a paucis se „esse defletam, vobiscum omnes populi defleverunt, omnes ingemuerunt provinciæ, „& adhuc parva putatis vestra hæc esse supplicia? Si fratrem vestrum possetis redimere exilio, nollet tamen ille vestra afflictione resuscitari, quia se melius vivere credidit in vobis, qui optavit potius se ipsum „mori, quam vestram videre injuriam; qui „ipso doloris nostri die dicitur hanc solam emisisse vocem, væ miseris sororibus meis.

13. „Sed audio vos dolere, quod non „acceperit Sacramenta baptismatis. Sed „dici- *Baptismus flaminis.*

„dicite mihi: quid aliud in nobis est, nisi „voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum „hoc voti habuit, ut & antequam in Italiam „venisset, initiaretur, & proxime baptizari „se a me velle significavit, & ideo præ ce„teris causis me accersendum putavit: non „habet ergo gratiam, quam desideravit, „quam poposcit? certe quia poposcit, acce„pit, & unde illud est: *Justus quacunque „morte præventus fuerit, anima ejus in requie „erit. Sap.* 4. Etsi forte hoc movet, quia so„lenniter non sunt celebrata mysteria, ergo „nec martyres, si catechumeni fuerint, co„ronentur, quodsi suo abluuntur sanguine, „& hunc sua pietas abluit, & voluntas.

14. „Sed jam chara mihi complectar vi„scera, & debito condam sepulchro, prius „tamen singula membra perspiciam Valen„tiniani: est meus juvenis, candidus, „rubeus, habens in se imaginem Christi. „*Venter ejus pyxis eburnea, qui reciperet ora„cula scripturarum. Cant.* 5. Caput ejus aurum „Cephas, *oculi ejus sicut columbæ super abun„dantiam aquarum, genæ ejus sicut phialæ aro„matis*, quibus Christi influebat unguentum: „*labia ejus sicut lilia distillantia, myrrha ple„na, manus ejus tornatæ ex auro tharsis*, eo„quod in verbis ejus justitia refulgeret, & „in factis reniteret gratia. *Fauces ejus dul„cedines, magna enim gratia sermones ipsius „singuli recensentur.*

15. „Locutus sum de corpore tuo, nunc „alloquar animam tuam dignam Propheticis

„orna-

„ornamentis. Iisdem igitur utar exordiis, „*quænam est hæc prospiciens sicut diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol. Cant.* 5. Videor „mihi te videre fulgentem, & dicentem, di„luculum mihi es Pater, nox terrena præ„cessit, dies cœlestis appropinquavit. Prospi„cis nos igitur de loco superiori tamquam „inferiora respiciens, existi de tenebris hujus „sæculi, & ut luna resplendes, ut sol reful„ges; & bene ut luna, quia & ante in um„bra hujus corporis refulgebas, & terrarum „tenebras illuminabas, & nunc lumen a so„le justitiæ mutuatus clarum diem ducis.

16. „*Convertere igitur Sulamitis, conver„tere, & videbimus te. Cant.* 12. Convertere ad „nos pacifice, ut gloriam tuam sororibus „tuis monstres, & incipiant, se tuæ quietis, „& gratiæ securitate solari. Sed inquit: „*quid videbitis in Sulamitide, quæ venit sicut „chori castrorum. Cant.* 7. Hoc est, in ea, „quæ multum & adversus plurimos in cor„pore præliata est: etenim pugnavit adver„sus extraneos hostes, pugnavit adversus „lubricas sæculi mutationes, adversus cor„poris fragilitates, adversus multiplices pas„siones. Unde meruit audire: *Speciosi facti „sunt gressus tui in calceamentis filia Amina„dab*, hoc est filia principis; speciosos enim „processus habuisti in corpore, tamquam cal„ceamento eo usa non ut in volucro, ut, „quo velles, tuum circumferres sine ulla of„fensione vestigium.

17 „Di-

17. „Dicit igitur tibi nunc pater Amina-„dab: *Audi filia & vide*, *quoniam concupivit* „*rex speciem tuam*, *Ps.* 44. *moduli femorum* „*tuorum similes torquibus*, *Cant.* 7. quæ sunt „insignia victoriæ reportatæ. *Umbilicus tuus* „*crater tornatilis*. Bonus umbilicus animæ „virtutum omnium capax, sicut crater ab „ipso fidei auctore tornatus, *non deficiens mix*-„*to omni decore virtutum. Venter ejus acer*-„*vus tritici muniti inter lilia*, non solum cibo „justitiæ, sed etiam suavitate replebatur: „*Cervix tua sicut turris eburnea*, *jugo Christi* „*sponte subjecta*, *oculi tui sicut stagna in Esebon*.

18. „Merito ergo tamquam Rex, peccati „victor & cœlesti corona redimitus ascendit, „cujus animæ dicit Deus Verbum: *Ego* „*fratri meo*, *& super me conversio ejus*, quia „pietate fraterna quasi advocatus assistit: *Ve*-„*ni*, inquit, *frater meus*, ubi diversarum „virtutum fructus pro singulorum meritis, & „præmia deferuntur. *Exeamus in agrum*, in „quo fœcundus proventus est gratiarum; *re*-„*quiescamus in castellis*, ubi requies tutior, in „*foribus* item in promtu omnes fœtus arbo-„rum, seu virtutum, offeruntur illi, nova „& vetera Sacramenta.

19. „Amplexatus igitur fratrem Valen-„tinianum Gratianus deducere eum cœpit „ad propriam mansionem, & quia pio offi-„cio ad ulteriora processerat, cum fratre cœ-„pit ascendere, petens, ut si & fratri major „illic charitas augeatur, eoquod vitia hu-

„mana

„mana defecerant, invidia, & jactantia, quæ „in plerisque solet fraternæ pietatis jura va„cuare. Videntes eos vel angeli, vel aliæ „animæ, ab iis, qui veluti comitatu suo fra„tres hos & officio deducebant dicentes: „*quæ ascendit candida? innitens super fratrem* „*suum. Cant.* 8. Nec nos dubitemus de me„ritis Valentiniani, sed jam credamus vel „testimoniis angelorum, quod detersa labe „peccati ablutus ascendat, quem sua fides „lavit, & petitio consecravit.

20. „Beati ambo! siquid meæ orationes „valebunt, nulla dies vos silentio præteribit, „nulla inhonoratos vos mea oratio, nulla „vos nox donatos aliqua precum mearum „contextione transcurret: omnibus vos obla„tionibus frequentabo. Quis prohibebit inno„xios nominare? quis vetabit commendatio„nis prosecutione complecti? ipse me citius, „quam vos obliviscar, & si umquam sermo „tacebit; loquetur affectus, & si vox deficiet, „non deficiet gratia, quæ meis infixa præ„cordiis est. *Preces pro defunctis.*

21. „Quomodo ceciderunt potentes? O „mihi Gratiane & Valentiniane charissimi, „quam angusto vitam fine clausistis! Doleo „in te fili Gratiane suavis mihi valde: pluri„ma dedisti tuæ pietatis insignia; tu me inter „tua pericula requirebas, tu in tuis extre„mis me appellabas, meum de te plus dole„bas dolorem. Doleo & jam te fili Valenti„niane, speciosus mihi valde, tu per me pu„tabas

„tabas eripi te periculis, tu me non solum „ut parentem diligebas, sed ut redemtorem, „& liberatorem sperabas; tu dicebas: putasne „videbo patrem meum? speciosa de me vo„luntas tua; sed non efficax præsumtio. Hei „mihi vana spes in homine, sed tu in sacer„dote Dominum requirebas, hei mihi, quod „voluntatem tuam non ante cognovi, quod „non clanculo ante misisti! hei mihi qualia „amisi pignora! Domine non me ab illis post „mortem separes, quos in hac vita charissi„mos sensi, ut, ubi ego fuero, sint & illi me„cum, ut illic eorum perpetua copula fruar, „quia hic uti eorum diuturniori conjunctione „non potui. Te quæso summe Deus, ut „charissimos juvenes matura resurrectione re„suscites, ut immaturum hunc vitæ hujus „cursum maturiore suscitatione compenses. „Amen.

SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI
DE OBITU THEODOSII ORATIO.

Monitum.

Postquam Theodosius Magnus diem supremum Mediolani obiit, Honorius ejus Filius, quem ex Oriente ad se acciverat, corpus illius Constantinopolim referre constituit, ut in sepulchro priorum Imperatorum ibidem reconderetur. Quare ut memoriæ pater-

paternæ, priusquam inde corpus amoveretur, justa persolveret, quadragesima a Cæsaris obitu die ejus parentalia solenni more curavit celebranda, & cum illi principi supremi honores exhiberentur, S. Ambrosius præsente Honorio, quem Occidentis Imperatorem pater instituerat, sequenti sermone demortui virtutes anno 395. deprædicavit.

ORATIO.

1. „Hoc nobis motus terrarum graves, hoc „juges pluviæ minabantur, & ultra „solitum caligo tenebrosior denuntiabat, „quod clementissimus Imperator Theodosius „excessurus esset e terris. Ipsa igitur excessum „ejus Elementa mœrebant, cælum tenebris „obductum, aer perpeti horrens caligine, terra „quatiebatur motibus, replebatur aquarum „alluvionibus; quidni mundus ipse defleret „eum principem continuo esse rapiendum, per „quem dura mundi hujus temperari solerent, „cum criminum pœnas indulgentia præveni„ret? Et quidem abiit, accipere sibi regnum, „quod non deposuit, sed mutavit in taberna„cula Christi jure pietatis ascitus, in illam „Hierusalem supernam. Sed plurimos tam„quam paterno destitutos præsidio, ac potissi„mum filios dereliquit. Sed non sunt desti„tuti, quos pietatis suæ reliquit hæredes, „& quibus acquisivit Christi gratiam, & exer„citus fidem, cui documento fuit, Deum „favere pietati, & ultorem esse perfidiæ.

 2. „Ejus

2. „Ejus ergo Principis & proxime con„clamavimus obitum, & nunc quadragesimam „celebramus, assistente sacris altaribus Ho„norio Principe; quia sicut sanctus Joseph „patri suo Jacob quadraginta diebus huma„tionis officia detulit, ita & hic Theodo„sio patri justa persolvit. Et quia alii tertium „diem & trigesimum, alii septimum & qua„dragesimum, observare consueverunt, uti „lectio docet *Deut.* 24. & *Gen.* 49. Cele„brat ergo & iste quadragesimam patris Ja„cob supplantatoris illius, & nos celebra„mus Theodosii quadragesimam, qui imitatus „Jacob supplantavit perfidiam tyrannorum „Maximi & Eugenii, qui abscondit simulacra „gentium & omnem cultum idolorum, quia „etiam iis, qui in se peccaverunt, doluit, quam „dederat, periisse indulgentiam & veniam de„negatam.

3. „Ergo tantus Imperator recessit a no„bis, sed non totus recessit: reliquit enim „nobis liberos suos, in quibus eum debe„mus agnoscere, cernimus, & tenemus. Nec „moveat ætas, fides militum Imperatoris „perfecta est ætas: quia perfecta est virtus, & „fides Imperatoris militum virtus est; re„cognoscitis nempe, quos vobis Theodosii fi„des triumphos acquisiverit. Cum locorum „angustiis, & impedimentis calonum agmen „exercitus paulo serius in aciem descenderet, „desilivit equo princeps, & ante aciem so„lus progrediens ait, ubi est Theodosii Deus? „quo dicto excitavit omnes & exemplo arma„vit. Theodosii ergo fides fuit vestra victo-

„ria,

„ria, vestra fides filiorum ejus fortitudo fit. „Inhæreamus ergo fidei ad animæ nostræ „acquisitionem, quoniam in hac fidei militia „testimonium consecuti sunt seniores nostri: „Abraham, Isaac & Jacob. Item in libris „regnorum. 4. *Reg.* 6. Elisæus erat intra „Samariam, & subito eum circumfusus obse„dit exercitus, qui ad preces Elisæi cæcitate „percussus est: quia ubi perfidia ibi cæcitas „est, & ubi fides ibi exercitus angelorum.

4. „Præterea Theodosius deponebat ter„rorem potentiæ, præferebat suavitatem gra„tiæ, beneficium se putabat accepisse, cum „rogaretur ignoscere, & tunc propior erat „veniæ, cum fuisset commotior majori ira„cundia. Prærogativa igitur ignoscendi erat „indignatum fuisse, & optabatur in eo, quod „in aliis timebatur, ut irasceretur. Hoc „erat remedium reorum; quoniam cum ha„beret supra omnes potestatem, quasi parens „expostulare malebat, quam quasi judex pu„nire; satius enim est in indignatione laudem „clementiæ reperire, quam ira in ultionem „excitari. Unde cum Theodosius plenus timo„ris Dei, plenus misericordiæ fuerit, speramus, „quod liberis suis apud Christum præsul assi„stat: bonus est enim misericors homo, qui, „dum aliis subvenit, sibi consulit, & in alieno „remedio vulnera sua curat; agnoscit enim se „esse hominem, qui novit ignoscere, & vias „Christi sequitur, qui carne suscepta maluit „in hunc mundum ut redemtor venire quam „ut judex.

 5. „Un-

5. „Unde pulchre psalmista dixit: *Dilexi:*
„*quoniam exaudiet Dominus vocem orationis*
„*meæ. Ps.* 114. In quo psalmo velut ipsum
„Theodosium loquentem audivimus: *dilexi*
„inquit, & vere dilexit, qui servavit hostes,
„dilexit inimicos, qui iis, a quibus erat appe-
„titus, ignovit, & regni affectatores perire
„non est passus. Ergo discedens e terra pia
„anima & sancto repleta spiritu quasi inter-
„rogantibus sibi occurrentibus dicebat, *dilexi*
„nihil hoc plenius: interrogabant angeli:
„quid egisti in terris? dicebat: *dilexi.* Hoc
„est dicere, legem implevi, quod mandatum
„legis etiam in Evangelio Dominus Jesus do-
„cet esse servandum, cum dicit ad Petrum,
„*Simon Joannis diligis me*, & ille respondit
„tertio interrogatus & ait: *Domine omnia*
„*tu scis, tu nosti, quia amo te. Joan.* 21. Con-
„firmavit itaque charitatem trina responsio,
„vel abolevit trinæ negationis errorem, & si
„trinam responsionem quærimus, invenimus:
„*dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem ora-*
„*tionis meæ.* Dilexi, quoniam inclinavit au-
„rem suam mihi, ut in diebus meis invoca-
„rem eum; *dilexi*, quia tribulationem &
„dolorem inveni, & pro nomine Dei mei
„pericula inferni non refugi. Et pulchre ait,
„*dilexi*, quia jam cursum vitæ hujus impleve-
„rat: *dilexi*, inquit, confidens, *quoniam ex-*
„*audiet Dominus vocem orationis meæ.*

6. „Dilexi, & ideo inclinavit aurem suam
„mihi, ut jacentem erigeret, mortuum re-
„suscitaret: inclinat se nobis Deus, ut nostra

„ad

„ad eum ascendat oratio, voce non indiget, „qui misericordiam defert: novit Deus & „sanguinem audire, clamavit in martyrio, cla„mavit in parricidio, quod pertulit pro sacrifi„cio: *dilexi*, inquit, & ideo diligens feci vo„luntatem Domini, & invocavi eum in omni„bus diebus vitæ meæ. Nam certis diebus „invocare fastidientis est non sperantis; ergo „quia semper accipis, semper invoca, & quia „quod habes, a Domino est, debitorem te „semper esse cognosce: malo tamen, ut quasi „diligens, quam coactus debitum tuum solvas.

7. „Audis ulterius dicentem: *circumde„derunt me dolores mortis*, ego tamen & in „mortis dolore Dominum dilexi. *Pericula in„ferni invenerunt me non timentem, sed aman„tem, sed sperantem.* Denique volens invenit „tribulationem & dolorem, sciens, quia tri„bulatio patientiam operatur, patientia pro„bationem, probatio spem: etenim quasi „bonus athleta quæsivit certamina, ut co„ronam inveniret, quam tamen non suis „viribus, sed Domini auxilio novit sibi „esse donatam dicens: *O Domine libera ani„mam meam, misericors enim, & justus Domi„nus, & Deus noster miseretur.* Misericordiam „bis posuit, semel justitiam, in medio justitia „est, gemino septo inclusa misericordiæ, „superabundant enim peccata, superabun„det ergo misericordia: neque tamen justi„tia sine misericordia est, neque sine mise„ratione justitia, quia scriptum est, *noli esse „nimium justus. Eccl.* 7. Quod supra mensu-

„ram est, etsi bonum est, tamen tu non su„stines: mensuram recipias.

8. „Non impedivit ergo justitiam miseri„cordia, quia misericordia ipsa justitia est: *di„spersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæ„culum sæculi. Ps.* 113. Noverat enim justus „debere se infirmis, & inopibus subvenire. Li„quet igitur justitiam esse misericordiam, & „misericordiam esse justitiam: etenim si Dei „nos misericordia non sustentaret, quomodo „in ipso exordio *parvuli* viveremus, cum effusi „ut ex utero de calidis in frigida, de humidis „inarida piscium more jactemur, quos naufra„gos in hanc vitam quidam naturæ fluctus „expuerit? ratio deest, sed gratia divina „non deficit. *Ipse ergo custodit parvulos*, aut „certe qui se parvulos humili confitentur af„fectu: bona igitur humilitas, quæ liberat „periclitantes & jacentes erigit. Novit eam „ille, qui dixit: *Ego peccavi, isti in grege quid „fecerunt? fiat manus tua in me.* 2. *Reg.* 24. „Bene hoc dicit, qui regnum suum Deo sub„jecit, & pœnitentiam gessit, & peccatum „suum confessus veniam postulavit: ipse per „humilitatem pervenit ad salutem & requiem „Christi, qui humilitatem Christi fuerat secu„tus. Et ideo quia humilem se præbuit Theo„dosius Imperator, & ubi peccatum obrepsit, „veniam postulavit, conversa est *anima ejus „in requiem suam*, & pulchre dicit, *con„vertere anima mea in requiem tuam; converte„re*, inquit, quasi diuturno labore exercita, „*in requiem tuam*, id est, quod dicit Dominus

„Jesus:

„Jesus: *Venite benedicti patris mei hæreditate pos-*
„*sidete paratum vobis regnum a constitutione mun-*
„*di. Matth.* 25. Tamquam enim possessionem „hæreditariam recipimus ea, quæ promissa „sunt nobis, etsi fides nostra manet, & spon„sio. Vides homo circa te gratiam Christi, „adhuc in terra quateris, & in cœlo possi„des: hæc est requies, quæ justis debetur, „bona requies, præterire ea, quæ mundi sunt, „& in illis, quæ supra mundum sunt, quiescere.

9. „Feriatus his sæculi curis Theodosius „se ereptum gaudet, & elevat animam suam, „& ad illam perpetuam dirigit requiem, pul„chre sibi consultum asserens, quod eripuerit „animam ejus Deus *de morte* peccatorum, „eripuerit etiam *oculos ejus a lacrymis*. Si „mors non erit, lapsum sentire non poterit „in illa requie constitutus, *sed placebit Deo in* „*regione vivorum;* unde caro in terram rever„titur, anima ad requiem festinat supernam.

10. „In quam festinavit intrare Theodo„sius, id est ingredi civitatem Hierusalem, de „qua dictum est: *Et reges terræ ferent gloriam* „*suam in illam. Apoc.* 28. Illa est vera glo„ria, quæ ibi sumitur, illud regnum beatissi„mum, quod ibi possidetur, ad quod festi„nabat Apostolus *adesse ad Dominum.* 2. *Cor.* 3. „Absolutus igitur dubio certamine fruitur „nunc Augustæ memoriæ Theodosius luce „perpetua, tranquillitate diuturna, & quia „dilexit Dominum Deum suum, meruit sancto„rum consortia.

11. „Sed & ego dilexi virum misericor„dem, humilem in imperio, corde puro & „pectore mansueto præditum, qualem Do„minus amare consuevit: dilexi virum, qui „magis arguentem, quam adulantem proba„ret. Stravit omne, quo utebatur, insigne re„gium, deflevit in Ecclesia publice pecca„tum suum, quod ei aliorum fraude obre„pserat, gemitu & lacrymis oravit veniam: „quod privati erubescunt, non erubuit Impe„rator, publice agere pœnitentiam, neque „ullus postea dies fuit, quo non illum dole„ret errorem. Quid quod præclaram adeptus „victoriam, tamen quia hostes in acie pro„strati sunt, abstinuit a consortio sacramen„torum, donec Domini circa se gratiam filio„rum experiretur adventu. Dilexi virum, „qui me in supremis suis ultimo spiritu re„quirebat, dilexi virum, qui cum jam cor„pore solveretur, magis de statu Ecclesiarum, „quam de suis periculis angebatur; dilexi „ergo, & ideo dolorem meum intimo vi„scere dolui, & præsumo de Domino, quod „suscipiat vocem orationis meæ, qua prose„quor animam piam.

[T]heodosii [p]œniten[ti]a.

12. „*Circumdederunt me dolores mortis, pe„ricula inferni invenerunt me.* Multorum enim „pericula sunt, sed remedia paucorum, in „omnibus sacerdos periclitatur, in omnibus „reis angitur: quod enim alii patiuntur, ipse „sustinet, & iterum liberatur, cum alii, qui „tenentur, periculis liberantur. Conteror „corde, quia ereptus est vir, quem vix pos„sumus

„sumus invenire, sed tamen tu solus Domine „salvos facito sperantes in te, da requiem „perfectam servo tuo Theodosio, requiem „illam, quam præparasti sanctis tuis. Illo „convertatur anima ejus, unde descendit, ubi „cognoscat, mortem hanc non naturæ finem „esse, sed culpæ; quod enim mortuus est, „peccato mortuus est, ut jam peccato locus „esse non possit, resurget autem, ut per„fectior renovato munere vita reparetur.

13. „Dilexi, & ideo prosequor eum „usque ad regionem vivorum, nec deseram, „donec fletu & precibus inducam virum, „quo sua merita vocant, in montem Domi„ni sanctum, ubi perennis vita, ubi corrup„tela nulla, nulla contagio, nullus gemitus, „nullus dolor, nullum consortium mortuo„rum: vera regio viventium, ubi mortale „hoc induat immortalitatem, & corruptibile „hoc induat incorruptionem. Magna requies, „quæ votum impleat diligentis, pulcherrima „promissio: ideo centesimus quartus decimus „psalmus alleluja inscribitur. Denique supra „in quarto decimo psalmo perfectionem ho„minis accepimus, sed illic formatus perfe„ctus licet vir, sed adhuc peccato obnoxius, „quia vixit in sæculo: hic vera perfectio est, „ubi jam culpa cessavit, & gratia perpetuæ „quietis affulsit.

14. „Ideo centesimus quartus decimus „psalmus, quia remuneratio charitatis est; „unde Domini Pascha quarta decima luna „formam celebritatis accepit, quoniam qui

„Pascha

„Pascha celebrat, debet esse perfectus. Det „amare Dominum Jesum, qui diligens populum suum perfecta charitate sese obtulit „passioni, & nos sic diligemus, ut, si necesse „fuerit, pro nomine Domini mortem non fugiamus; nullum æstimemus dolorem, nihil „metuamus, *perfecta enim charitas timorem expellit foras*. 1. *Joan*. 4. *v*. 19. Grande numeri mysterium, dum Pater Filium unicum „pro nobis omnibus tradidit, cum pleno luminis sui orbe luna fulgeret; ita est enim „Ecclesia, quæ pie Pascha celebrat Domini „nostri Jesu Christi, & sicut luna perfecta in „æternum manet, & quisquis bene hic Domini pascha celebraverit, in lumine perpetuo erit. Et quis splendidius celebravit, „quam Theodosius, qui sacrilegos removit „errores, clausit templa, simulacra destruxit?

15. „Manet ergo in lumine Theodosius, & „sanctorum coetibus gloriatur: illic nunc „complectitur Gratianum jam sua vulnera „non mœrentem, quia invenit ultorem, qui „licet indigna morte præreptus sit, requiem „animæ suæ possidet. contra autem Maximus „& Eugenius in inferno docent exemplo „miserabili, quam durum sit, arma suis „principibus irrogare.

16. „Nunc se Augustæ memoriæ Theodosius regnare cognoscit, quando in regno „Domini Jesu Christi est, & considerat „templum ejus: nunc sibi rex est, quando recipit etiam Filium Gratianum, & Pulche-

„riam

„riam dulcissima sibi pignora, quæ hic ami-„serat: quando ei sua Flaccilla adhæret, fide-„lis anima Deo, quando Patrem sibi reddi-„tum gratulatur, quando Constantino adhæ-„ret, cui licet baptismatis gratia in ultimis „constituto omnia peccata dimiserit, tamen „quod primus Imperatorum credidit, & post „hæreditatem fidei principibus dereliquit, „magni meriti locum reperit, cujus tempo-„ribus completum est illud propheticum; *In* „*illo die erit, quod super frænum equi sanctum* „*Domino omnipotenti. Zach.* 14. *v.* 20. Quod „illa sanctæ memoriæ Helena mater ejus in-„fuso sibi Dei Spiritu revelavit.

17. „Beatus Constantinus tali parente, „quæ imperanti Filio divini muneris quæsivit „auxilium, quo inter prælia quoque tutus as-„sisteret, & periculum non timeret: magna „fœmina, quæ amplius invenit, quod Impe-„ratori conferret, quam quod ab Imperatore „acciperet: anxia mater pro filio, cui reg-„num orbis Romani cesserat, festinavit Hiero-„solymam, & scrutata est locum Dominicæ „passionis. Stabulariam hanc primo fuisse „asserunt, sic cognitam Constantio seniori, „qui postea regnum adeptus est: bona stabu-„laria, quæ tam diligenter præsepe Domini „requisivit; bona stabularia, quæ stabularium „non ignoravit illum, qui vulnera curavit „a latronibus vulnerati? *Lucra* bona stabula-„ria hæc maluit æstimari ut stercora, ut „Christum lucri faceret. *Phil.* 3.

18. „Ve-

18. „Venit ergo Helena, cœpit revisere lo„ca sancta, infudit ei Spiritus, ut lignum „crucis requireret, accessit ad Golgotha, & „ait: ecce locus pugnæ, ubi est victoria? „quæro vexillum salutis & non invenio; ego „inquit, in regnis, & crux Domini in pul„vere? ego in aureis, & in ruinis Christi „triumphus? ille adhuc latet, & latet pal„ma vitæ æternæ? Quomodo me redemtam „arbitror, si redemtio ipsa non cernitur? „Vide, quid egeris diabole, ut gladius, quo „peremtus es, obstrueretur, sed Isaac ob„structos ab alienigenis puteos eruderavit, „nec latere aquam passus est. Tollatur igitur „ruina, ut vita appareat; promatur gladius, „quo veri Goliath caput est amputatum. Quid „egisti diabole, ut absonderes lignum, nisi „ut iterum vincereris? Vicit te Maria, quæ „genuit triumphatorem, quæ sine imminu„tione virginitatis edidit eum, qui crucifixus „vinceret, & mortuus subjugaret: vinceris „& hodie, ut mulier tuas insidias deprehen„dat; illa quasi sancta Dominum gestavit, „ego crucem ejus investigabo, illa genera„tum docuit, ego resuscitatum, illa fecit, „ut Deus inter homines videretur, ego ad „nostrorum remedium peccatorum divinum „de ruinis elevabo vexillum."

Inventio crucis. 19. „Aperit itaque humum, decutit pul„verem, tria patibula confusa reperit, quæ „ruina contexerat, inimicus absconderat, sed „non potuit obliterari Christi triumphus; „incerta hæret; hæret ut mulier, sed certam

„in-

„indaginem sanctus Spiritus inspirat, eo „quod latrones cum Domino crucifixi fuerint. „Quærit ergo medium lignum, sed poterat „fieri, ut patibula inter se ruina confunderet, „casus inverteret: redit ad Evangelii lectio„nem, invenit, quia in medio patibulo præ„latus titulus erat: *Jesus Nazarenus Rex Ju„dæorum.* Hinc collecta est series veritatis, „titulo crux patuit salutaris: hoc est, quod „petentibus Judæis Pilatus respondit, *quod „scripsi, scripsi*, id est, non ea scripsi, quæ „vobis placerent, sed quæ ætas futura cogno„sceret, non vobis scripsi, sed posteritati, „propemodum dicens: habeat Helena, quod „legat, unde crucem Domini recognoscat.

20. „Invenit ergo titulum, regem ado„ravit, non lignum utique, quia hic gentilis „est error, & vanitas impiorum: sed adora„vit illum, qui pependit in ligno, scriptus in „titulo, illum, inquam, qui sicut scarabæus „clamavit, ut *persecutoribus* suis Pater pec„cata donaret. Avida mulier festinabat tan„gere remedium immortalitatis, metuebat „calcare sacramentum salutis læto corde & „trepidenti vestigio, quid faceret, nesciebat, „pertendit tamen ad cubile veritatis, lignum „refulsit, & gratia micuit: & quia Spiritus „in Helena feminam visitavit, & docuit eam, „quod mulier ignorabat, & deduxit in viam, „quam mortalis scire non poterat. Quæsivit „& clavos, quibus crucifixus est Dominus, „& invenit; de uno clavo frænos fieri præce„pit, de altero diadema intexuit, unum ad „de-

„decorem, ad devotionem alterum vertit.
„Visitata est Maria, ut Evam liberaret visitata
„est, est Helena, ut Imperatores redimerentur.
„Misit itaque filio suo Constantino diadema
„gemmis insignitum, quas pretiosior ferro
„innexas crucis redemtionis divinæ gemma
„connecteret; misit & frænum. Utroque usus
„est Constantinus & fidem transmisit ad po-
„steros reges: principium itaque credentium
„Imperatorum sanctum est, frænum: ex illo
„fides, ut persecutio cessaret, devotio succe-
„deret.

21. „Sapienter Helena egit, quæ cru-
„cem in capite regum locavit, ut crux Christi
„in regibus adoretur: non insolentia ista, sed
„pietas est, cum defertur sacræ redemtioni.
„Bonus itaque clavus Romani Imperii, qui to-
„tum regit orbem, ac vestit principum frontem,
„ut, ubi sensus est, ibi sit præsidium. In ver-
„tice corona, in manibus habena; corona de
„cruce, ut fides luceat, habena quoque de
„cruce, ut potestas regat, sitque justa mode-
„ratio, non injusta præceptio; habeant hoc
„etiam principes Christi sibi liberalitate con-
„cessum, ut ad imitationem Domini dicatur
„de Imperatore Romano: *posuisti in capite*
„*ejus coronam de lapide pretioso. Ps.* 20.

22. „Ex illo gratulatur Ecclesia, erube-
„scit Judæus, nec solum erubescit, sed etiam
„torquetur, quod ipse sibi auctor confusionis
„est. Dum insultat Christo, confessus est
„eum regem, dum regem Judæorum appel-
„lavit, sacrilegium suum, qui non credidit,
„con-

„confitetur. Ecce, inquiunt, crucifiximus Je-„sum, ut Christiani & post mortem resur-„gant, & mortui regnent: nos crucifiximus, „quem reges adorant, quem non adoramus; „ecce & clavus in honore est, & quem ad „mortem impressimus, remedium salutis est, „& invisibili quadam potestate dæmones tor-„quet: putabamus nos vicisse, sed victos fa-„temur. Iterum Christus resurrexit, & re-„surrexisse eum Principes agnoverunt: ite-„rum vivit, qui non videtur; nunc major „nobis contentio, nunc pugna vehementior „adversus eum, cui regna famulantur, cui „servit potestas, illum contemsimus, quo-„modo regibus resistemus? Ferro pedum ejus „reges inclinantur, reges adorant, & Pho-„tiniani divinitatem ejus negant, clavum „crucis ejus diademati suo præferunt Impe-„ratores, & Ariani potestatem ejus immi-„nuunt.

23. „Sed quæro, quare sanctum super „frænum, nisi ut Imperatorum insolentiam „refrænaret, comprimeret licentiam tyranno-„rum, qui quasi equi in libidines adhinni-„rent, quod liceret illis adulteria impune „committere, quæ Neronum, Caligularum, „ceterorumque probra comperimus, quibus „non fuit sanctum super frænum. Quid er-„go aliud egit Helenæ operatio, ut fræna „dirigeret, nisi ut omnibus Imperatoribus „sancto dicere spiritu videretur? nolite fieri, „sicut equus, *Ps.* 51. sed in fræno & cha-

„me

„imo maxillas eorum constringeret, qui se „non agnoscerent reges, ut regerent sibi sub„ditos? Eorum enim potestas in vitium fere„batur, & more pecudum vaga sese libidine „polluebant: ignorabant Deum, restrinxit „eos crux Domini, revocavit a lapsu impie„tatis, levavit oculos eorum, ut Christum „in cœlo quærerent. Non ergo mentita „est prophetia dicens: *Ambulabunt reges in* „*lumine tuo;* ambulabunt plane, ac maxime „Gratianus & Theodosius præ ceteris Prin„cipes non jam armis militum, sed meritis „suis tecti, non purpureum habitum, sed „amictum induti gloriæ: qui cum hic dele„ctarentur absolutione multorum, quanto „magis illic pepercisse se pluribus recensenda „pietatis suæ recordatione mulcebuntur? & „quia nunc luce fruuntur candida, longe me„liora illic, quam hic possidebant, habita„cula consecuti sunt dicentes: *O Israel! quam* „*magna est domus Domini, Is.* 4. & perfuncti „maximis laboribus inter se conferunt: bo„num est viro, cum portavit jugum grave „a juventute; qui enim jugum grave por„taverit a juventute, requiescit postea re„motus a turba, & præcipuum locum quietis „suæ possidet, dicens: *Quoniam tu Domine* „*singulariter in spe constituisti me. Ps.* 4. Por„tavit jugum grave a juventute sua Lazarus „pauper, ideo singulariter in sinu Abrahæ „requiescit, divinæ testimonio lectionis: por„tavit jugum grave Theodosius a juventute, „quando insidiabantur ejus saluti, qui Pa„trem ejus triumphatorem occiderant. Por-

„tavit

„tavit jugum grave, quando fubiit pietatis „exilium, quando infufis Romano Imperio „barbaris fufcepit imperium; portavit jugum „grave, ut tyrannos Romano dimoveret im„perio, fed quia hic in labore, ibi in requie.

24. „Sed jam veniamus ad augufti cor„poris transmiffionem. Fles Honori! germen „auguftum, & lachrymis pium teftificaris af„fectum, quod inhonorum adhuc honore „tumuli patris corpus per fpatia multa trans„mittis. Sed & Patriarcha Jacob propter po„pulum liberandum, quem tetra fames gra„vi urgebat periculo, relicta domo fenex ad „peregrina contendit, ibique defunctus ad „fepulchrum patrium per aliquot dies filio „profequente deductus eft: nec derogatum „eft aliquid meritis ejus, fed magis accef„fit ad laudem, quod quodam fupremi funeris „peregrinabatur exilio. Fles etiam Impera„tor augufte, quod non usque Conftanti„nopolim reverendas reliquias ipfe profequa„ris: eadem tibi caufa nobiscum eft, omnes „jufto dolore profequimur, omnes, fi fieri „poffet, deductores tecum effe cuperemus; „fed Jofeph ad finitimam acceffit provinciam, „hic multa interjacent regionum divortia, hic „Maria transfretanda funt. Sed nec hoc qui„dem laboriofum, nifi te teneret respublica, „quam boni Imperatores, & parentibus, & „filiis prætulerunt. Denique ideo te Impe„ratorem pater fecit, Dominus confirmavit, „ut non foli militares patri, fed omnibus „imperares: nec vereare, ne inhonoræ vi-

„deantur, quocunque accesserint reliquiæ „triumphales. Non hoc sentit Italia, quæ cla„ros spectat triumphos, quæ a tyrannis ite„rum liberata concelebrat suæ libertatis au„ctorem; non Constantinopolis, quæ secun„do ad victorem Principem misit, quem „cum vellet tenere non potuit: exspectabat „quidem in reditu ejus triumphales solen„nitates & titulos victoriarum, exspectabat „totius orbis Imperatorem stipatum exercitu „gallicano, & totius orbis subnixum viri„bus, sed nunc illic Theodosius potentior, „nunc gloriosior redit, quem angelorum ca„terva deduxit, quem Sanctorum turba pro„sequitur, beata plane, quæ Paradisi inco„lam suscipit, habitatorem supernæ illius ci„vitatis augusto sepulti corporis tenebis ho„spitio.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

HYMNI.

Monitum.

Inter multos & varios Hymnos, qui sub nomine S. Ambrosii circumferuntur, non nisi duodecim genuinum sancti Doctoris partum esse docte probatur in novissima editione operum hujus sancti Patris: canticum vero Eucharisticum, *Te Deum laudamus*, nemo est nostra ætate non plane rudis, qui fabu-

fabulam esse inficiatur, quod eundem Hymnum post baptizatum ab Ambrosio magnum Augustinum ab utroque alternis vicibus decantatum olim jactabatur. Non negandum est quidem, Hymnorum, qui vulgati sunt in superioribus editionibus, maxime vero eorum, qui ad horas diurnas, & feriarum vesperas decantantur, aliquot pertinere ad S. Ambrosium, sed quia eos ab alienis dignoscere hoc opus, hic labor est, eo minori cum dubitatione hic omittuntur, eoquod fere in omnibus breviariis, aliisque libris maxime obviis circumferuntur.

ELENCHUS

IN QUO

POST TRIPLICEM VITAM S. AMBROSII OPERA EJUS IN SUPERIORIBUS EDITIONIBUS FALSO ILLI ADSCRIPTA RECENSENTUR.

Vita S. Ambrosii a Paulino conscripta.

Vita S. Ambrosii græce scripta, & latine reddita, nunc autem primum in lucem edita.

Vita S. Ambrosii collecta ex ejus scriptis, & secundum chronologicum ordinem digesta.

De LXII. mansionibus filiorum Israel.

Commentaria in Epistolas XIII. B. Pauli.

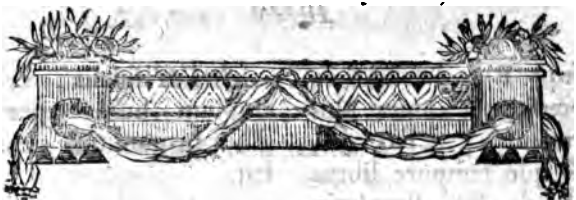
De Trinitate alias in Symbolum Apostolorum.

FINIS.

U. I. O. G. D.

INDEX

INDEX RERUM MEMORABILIUM,

QUÆ

IN HOC TOMO XVII. CONTINENTUR.

A.

Cir-

D.

Epi-

F.

G.

Jeju-

N.

O.

P.

Resur-

Spl-

T.

Theo-

O. A. M. D. G.

ERRATA
TOMI DECIMI SEPTIMI.

Pag.	*lin.*		*corrige.*
24.	13.	proquendus	profequendus
32.	10.	fenfibus	fenibus
84.	18.	fomis	famis
89.	7.	utitatem	utilitatem
46.	21.	fignis	ignis
112.	2.	audiunt	audiret
113.	22.	dexit	defit
148.	14.	apis	avis
201.	28.	obftuatur	obftruatur
220.	2.	fæcutum	fecutum
256.	21.	deliet	debet
268.	1.	Duxentius	Auxentius
271.	21.	agnofcere	agnofce
327.	19.	ftantiæ	fubftantia
359.	20.	Petrus	Petrum
312.	20.	tetrdo	tetrado
343.	4.	acvum	aculeum
423.	9.	præda	prædia
420.	10.	favori	forori
452.	20.	baptismalis	baptismatis
510.	30.	pretiofi	pretio

